افغانستان

د دیموکراسي او جمهوریت په کلونو کې

۱۹۶۳ ـــ ۱۹۷۸

لیکوال

عبدالغفار فراهي

۱۳۸۲ ـ ـ ۲۰۰۳

contact: agfarahi@hotmail.com

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبدالغفار فراهي

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو

د كتاب په هكله نوري څرګندوني

د محترم ډاكټر فا روق اعظم د ليك يـوه بـرخـه

د ۲۰۰۱ كال د دسمبر د مياشتي ۲۵ ـ لندن ـ انګلستان

د ښاغلي عبدالغفار فراهي كتاب ((افغانستان دديموكراسي او جمهوريت په كلونو كي)) مي ووايه او لاندي نظر پر وړاندي كوم :

پر كتاب ايجمالي نظر:

زما د فراهي صاحب دغه كتاب خوښ سو . زه يي يوه لويه ښيګڼه د ژبي ساده ګي او عام فهمي بولم . دا كار يي نه دى كړى چي د مطالبو د وړاندي كولو تر څنګ خلګو ته د ژبي د سوچه توب يا رموزو درس هم وركړي او په دي ډول لوستونكي مغشوش كړي .

د كتاب بله ښيګڼه داده چي مؤلف يوازي واقعيات نه دي رانقل كړي بلكه خپل نظريي هم پر وركړى دى . سړى پوهيږي چي په هغو واقعياتو كي چي دى حاضر وو خان ته يي يو څوك ويل او كه د نورو منابعو څخه يي څه را اخستي هم دي كوښښ يي كړى دى چي د خپل مطلب لپاره يي استخدام كړي . ده د تاريخ ليكونكي كار ندى كړى چي صرف واقعيات بيانوي او قضاوت نورو ته پريږدي ، بلكه د يوه څيړونكي په شان يي كار كړى دى .

د كتاب د ليكلو ډول يي هم د ډيرو نورو ليكوالانو سره فرق لري . ځاى ځاى ټوكه او شعر پكښي راغلى چي د كتاب لوستل يي له ستومانيه ژغورلى دى .

ځلورم ښه والى يي دادى چي په كتاب كي فراهي صاحب خان ندى پړسولى . زه دا د هر چا يو طبعيي حق ګڼم چي په ټولنه كي خانته سم موقف ولټوي او يا په خپل كتاب كي دا وښيي چي ده ټولني او يا كومي خاصي مسألي ته څه ګټور كار كړى دى . خو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځيني خلګ په دي كار كي ډير افراط كوی . فراهي صاحب تر ډيره ځايه پخپل طبعيي حدودو كي تللی دی .

او آخر ، آخر د اهميت په لحاظ نه ، ما تر اوسه بل دا ډول كتاب ندی لوستی چي د ولسي جرګي د مهمو مسايلو په باره كي او يا د حكومت سره د دولت ددغه مهم ركن روابط په كوم تفصيل چي فراهي صاحب يي يادونه كړيده بحث سوی‌وي . اميد دی چي دده دغه ابتكار د نورو وكيلانو لپاره ښه پيلامه وي .

مؤلف په عام ډول د ولسي جرګي دفاع كوي او په اجراآتو كي حكومتونه ملامتوي دی پاچا او حكومتونه په ولسي جرګي كي په لاسوهنه متهموي . نوموړي مسايلو ته د يوه وكيل په حيث او د ولسي جرګي له نظره كتلي دي او حق پجانب هم دی دا ځكه خپله وكيل وو ، خو كاشكي د هغه وخت د حكومت يو غړی هم په دي باره كي څه وليكي چي هغوی د ولسي جرګي او وكيلانو سره څه مشكلات درلودل څو مسايل او اړخونه يي روښان سي او راتلونكي ولسي جرګي او حكومتونه ګټه ځني واخلي . زه چي وګران هيواد افغانستان ته د ولسي نظام راتګ يو عاجل او مبرم ملي ضرورت ګڼم ، دا كتاب ډيموكراسی ته خدمت او په هغه مرحله كي يي د ولسي جرګو او حكومتونو د تعامل په برخه كي يو ګټور اثر او مؤخذ بولم .

... مؤلف ليكلي دي چي امريكايانو د ۱۹۵۰ په لسيزي كي له افغانستانه مكرر غوښتي وه چي د سنټو په نظامي تړون كي ورسره شامل سي ، خو سند يي ندی ذكر كړی . زما معلومات دادي چي امريكايانو ته هغه وخت افغانستان نه اقتصادي ، نه ستراتيجكي او نه لوجستيكي اهميت درلود . منزوي موقعيت او د روس سره اوږد سرحد افغانستان د روس د نفوذ په ساحه كي امريكايانو قبول كړی وو او فكر يي كاوه چي كه هر وخت روس وغواړي افغانستان په آسانـــی نيولای ســـي . دوی نه په دننه افغانستان كي د كمونيزم خطر او نه له دباندي څخه د روس د حملي ګواښ ليدی نو ځكه يـــي هـــره نظا مـــي مرسته و افغانستان تـــه ، د روس بي ځايه پارونه بلل چـي امريكايانو دا نه غوښتل .

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوي ډیري مهمي خو تل له نظره غورځول سوی مسألي ته چي مؤلف اشاره کړیده هغه د پوونده (کوچیانو) مسأله ده . دي ملي موضوع ته باید جدي توجه وسي او زه دي خبري ته د مؤلف توجه په اخر کي زه مؤلف ددغه ګټور کتاب په لیکلو ستایم او نور توفیق ورته غواړم او ویونکي یي و ویلو ته هڅوم . پــه درنـــاوي

د محترم عبدالجلیل وجدي د لیك یـوه بـرخـه

د ۲۰۰۲ کال د مي د میاشتي ۲۰ ـ ټورنټو ـ کاناډا

یوه کتاب ته کتنه :

((افغانستان ددیموکراسي او جمهوریت په کلونو کي)) د یوه په زړه پوري او ګټور کتاب نوم دی چي د ۱۳۸۰ کال په ژمي کښي خپور شوی او په همدي وختونو کښي زما لاس ته راغلی دی . د کتاب لیکوال محترم عبدالغفار فراهي دی چي په خپله هم په ولسي جرګي کښي د فراه د بالابلوك د خلګو د وکیل او یو فعال پارلماني غړي په توګه ددیموکراسي په منځني بهیر کښي د رول خاوند دی . د حقوقو او سیاسي علومو په ساحه کښي دلیکوال لوړ تحصیلات ، د بهرنیو چارو په وزارت ، همدارنګه په ځینو هیوادو کښي ، په افغاني سفارتونو یا قونسلګریو کښي مهمو ماموریتونو او دیپلوماټیکو تجربو ، د یوه داسي ډیر ښه کتاب د لیکلو د پاره د محترم فراهي صلاحیت نور هم زیات کړی دی .

په کتاب کي څرګنده شوی ده چي د افغانستان د اوسنیو غمجنو حالاتو اصلي عاملینو ددیموکراسي او جمهوریت په دور کي ډیره ګړندی وده کړي وه ، له دي خبري ځخه څرګندیږي چي له ډیموکراسی ځخه زموږ تالي ښي نه وي یا دا چي ډیموکراسي له موږ ځخه ښي تالي نه درلودلي .

موږ فکر کاوه لا وایو چي ولسواکي د افغانستان په تاریخ او فرهنګ کي ژوري جرړي لري . دا غټه خبره یواز زموږ عقیده نه ده ، بلکي د ختیځ او هم د لویدیځ پوهانو او مفکرینو ډیر خله دا خبره راسره منلي هم ده . سره له دي هم له نوي راوستل شوي ډیموکراسي ځخه موږ ته لږ خوړي ، خو زښتي ترخي تجربي او نتیجي راپاته شوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي زمونږ ملي روښانفکرانو (مشروطه غوښتونکو ، ويښو ځلميانو او داسي نورو) د نورو ملتونو د نهضت غوښتونکو په څير د ډيموکراي يا جمهوريت د راوستلو په لاره کي ، سر او مال ښندلی دی ، خو مبارزي يي له بده مرغه پر ځېل وخت دومره بريالی نه وي . وروسته بيا البته د ټولني او زماني د تحول غوښتونکي روحيي غوښته وه چي ډيموکراسي او جمهوريت دواړه په نسبي توګه په کراره کراری کي د پاچهي کورنی له لويو دروازو څخه د خيرات په کاسو کي راووزي ، په کتاب کي دغه ډرامتيك غوندي کيفيت په ښه توګه ښودل شوی دی .

دلته تر ټولو غټه پوښتنه داده ، چي په يوه فطرتا ډيموکراتيکي ټولني کي يوه ډيموکراسي او يو جمهوريت ولي داسي ناکامه سي چي زيانونه يي ډير خله له ګټو څخه زيات شي ؟ ښايي دا پوښتنه ډير جوابونه لري ، خو تر ټولو جامع جواب يي د يوي عنعنوي ټولني له مزاج سره د يوي نوي او په بل ځای کي د راټوکيدلي سيلسي پديدي دډير ګړندي حرکت نه برابريدل وي . په کومه ټولنه کي چي د ((انتقاد))او ((پيغور)) تر منځ پوله ډيره نرمه او نري وي او رقابت پکي ژر د تربوروليي يا تربګني بڼه غوره کړي . نو په داسي يوه ټولنه کي د پرمختګ د ګړندي کولو دوه مهم عوامل ((انتقاد)) او((رقابت)) کله چي په منفي توګه تعبير شي ، د خلګو د ښو زولاني ګرځي .

زمونږ کورونه او بيا زمونږ د ټولو شريك لوی کور (هيواد) ډير خله د تربوروليو بي ځايه او بي ګټي سياليو وران کړی دي . په نولسمه بيا شلمه پيړی کي د هيواد د ډيرو بدبختيو ستر مسؤليت د تربګنيو په غاړه هم پروت دی . همدي تربګنيو د تره زامن ، بلکي وروڼه ، پلرونه او زامن په خطرناکو شخړو کي سره مخامخ کړي دي ، او له بده مرغه د سياسي تربوروليو لمن زمونږ د ژوندانه زماني ته هم راغزيدلي ده . د فراهي صاحب په دي کتاب کي څرګنديري چي د سوغاتي ډيموکراسي يو مخ د پاچا د تره د زوی محمد داود خان د سياسي فعاليتوننو مخ نيوی و ، او هڅه شوي وه چي ده ته د پاچاهي کورنی د خينو امتيازاتو په ورکولو سره ، دی له خينو سياسي حقوقو څخه په احترامانه توګه محروم کړي . خو په مقابل کي محمد داود خان هم د خپلو مټو، ښو او ارادو د آزادولو لپاره د جمهوريت وسله چي د کتاب ليکوال يي بي لزومه کودتا

(c) ketabton.com: The Digital Library

بولي تر لاسه کړه .له دي کبله چي ډيموکراسي او جمهوريت دواړه د لنډي مودي د هدفونو لپاره له لويو ورونو څخه راايستل شوي او لورل شوي ډالی وي ، دواړه په نيمه پنځه
لاري کي نيمگړي پاته شوي دي او د يوي مشهوري محاوري له مخي ء هر شی چي نيمگړی شي بلا گرځي ء څکه خو د کتاب ليکوال په څرگنده ليکي چي د افغانستان دغه پنځلس کلن تاريخ د هيواد دورستيو ډيرو پيښو ننشأ ده .

د کتاب د مطالعي څخه موږ پوهيدلای سو چي له عنعنوي ولسواکي سره د سوغاتي ډيموکراسي مخامخ کيدل د ټکر غوندي يو حالت درلود ، لکه چي فراهي ليکلي دي :د ۱۹٦٤ کال د اساسي قانون د تسويد کميټي د افغانستان عنعنوي لوي جرگي ته په درنه سترگه نه دي کتلي . دوی د لوي جرگي اصالت ته لويه صدمه ورسوله .
... چي د لوي جرگي په شکل او محتوا کي دي تغييراتو هغه له خپل اصلي مقام څخه چي تر دولت هم اوچته وه را ټيټه کړله ، او له بده مرغه هغه په ورستيو سياسي لوبو کي نوره هم د بيلو بيلو ډلو د لاس آله وگرځيدله چي ډيره بي ځايه يي استعمال او استهلاك کړه .

... زه په داسي حال کي چي محترم فراهي ته دداسي په زړه پوري او گټور کتاب د ليکلو له امله مبارکي ورکوم ، له لوستونکو څخه هم هيله کوم چي د افغانستان له اوسنيو او پرونيو مهمو پيښو څخه د ضروري خبرتيا لپاره دا کتاب په غور او خير سره مطالعه کړي . پــه درنــاوی

د محترم محمد علم بڅرکي د ليك يوه برخــه
د ۲۰۰۲ کال د اپريل د مياشتي ۳ ـ فيننډال ـ هالنډ
محترم عبدالغفار فراهي !
ستاسي د افغانستان کتاب چي د ډيموکراسی او جمهوريت په باب او د پنځلس کلونو تذکر پکښي ځای سوي دی ، يو د هغو کتابو څخه دی چي ما ورته بيخي ډير

(c) ketabton.com: The Digital Library

ضرورت درلود . ځکه په دي وخت کي د ارواښاد بينوا صاحب نقش په پارلمان کي
ما ته ډير په کار وو . په دي وخت کي موږ وه بينوا صاحب ته ځني مشوري ورکولي
چي په پارلمان کي داسي داسي وه وايه او وکه .

دغه رنگه دا زمانه د افغانستان په ډيموکراتيک نقش کي يو ټاکلی حيثيت لري ، په
ډيره بيا د چپيانو د کړو له نقطه نظره . او هغه د رامپارتس ترجمه چي مي ولوستله نو
د موضوع په اهميت مي سترگي روڼي سوی ، ما ډير کوشش درلود چي دا مضمون
پيدا کم خو تر پايه موفق نه سوم ، ځو دادی اوس مي ستاسو په کتاب کي ولوستی ،
ددي کتاب يو لوی صفت دادی چي هره موضوع يي تر جز او تام پوري تشريح کړيده
چي دا د ء ډاکومنټ ء د پاره د يوه ليکونکي سره ډيره مرسته کوی ، او يو مراجعوي
کتاب دی ، لکه ډکشنري او يا بل کوم مهم کتاب .

بل ، د محمد هاشم ميوندوال په باب ډير هغه مطالب پکښي ځای سوي دي ، چي زه
په هغو خبر نه وم . څرنگه چي خيال لرم د ء مترقي ديموکراتيک حزب ء په باب هم
څــه وليکم نو دا نوشته ما ته ډيره غنيمت سوه ، په ډيره بيا چي د کتاب په پای کي د
مهمو پيښو اختصاري پيشليك راوړل سوی دی .

که مي ډيره ستاينه نه وي کړي نو زه به دا کتاب يوه لنډه انسايکلوپيډيا و
بولم د افغانستان او ددغه پنځلس کلو د ډيموکراسی او جمهوريت د دوری .
په درناوي

ډير تفاوت سته په انسان کي د معنا په لحا ظ
واړه مشغول دي ځيني خان ځيني جهان جوړوي
(الفت)

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان

د دیموکراسي او جمهوریت په کلونو کي

۱۹۶۳ ــ ۱۹۷۸

لیکوال

عبدالغفار فراهي

۱۳۸۲ ـ ـ ۲۰۰۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب پیژندنه

نوم : افغانستان ، ددیموکراسي او جمهوریت په کلونو کي
لیکونکې : عبدالغفار فراهي
خپرونکې : دانش کتابتون ، قصه خواني بازا ، پیښور
د تلیفون نمبر ۲۵٦٤٥١۳
کال : ۲۰۰۳
د چاپ شمیر : دریم چاپ
تعداد : زر ټوکه
پر کتاب نوی کتنه سوي ده ، ډیر نوي مطالب پر کتاب علاوه سوي دي
د کتاب ټول حقوق له لیکوال سره خوندي دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی

د کتاب د مطالبو لنډیز

حاضر کتاب عبدالغفار فراهي د خپلو خا طراتو په حیث په څه دپاسه دري سوو مخونو کي لیکلې او د لوستلو له پاره یي خپلو هیوادوالو ته وړاندي کوي .

تر سریزي او یادوني وروسته د کتاب په پیل کي هغه مسایل څېړل سوي دي چي په شلمي پېړۍ کي د افغانستان په برخه وو او د افغانستان د خارجي سیا ست په غوره کولو کي یي مؤثر نقش لوبولی دی ، لکه څیني سیمي چي د افغانستان څخه جلا کړه سوي وي ، دډیورنډ کرښه ، د پښتونستان موضوع ، په سیمي کي نظامي اتحادیي او د عدم انسلاک نهضت .

د محمد داود خان د صدارت دوري ته هم یوه لنډه کتنه شوې ده .

په کتاب کي ددیموکراسۍ دورې پنځه حکومتونه په لازم تفصیل لیکل سوي دي . محمد موسی شفیق چي په ۱۹۷۲ کال د روم په مشورتي غونډې کي د صدر اعظم په حیث وټاکل سو، محمد ظا هر شاه غوښتل چي دده په وسیله دیموکراسي نظام په نوي مجرا کي واچوي ، ولې پاچا خپل دغه هدف ته و نه رسید .

په کتاب کي ددغه پنځلس کلن سیا سي تاریخ هغي پیښي څېړل شوي دي چي لیکوال په خپلو سترګو لیدلي او یا د هغو په واقعیت خبر سوی و . لیکوال په دیارلسمي تقنیني دوري کي د ولسي جرګي وکیل و ، ده د ولسي جرګي ډیري پیښي لکه د محمد ظاهر شاه او صدر اعظمانو سره د وکیلانو کتني ، حکومتونو ته د نه اعتماد رایي ، په ولسي جرګي کي د پښتو ژبي موضوع ، د هلمند د اوبو معاهده ، د صنعتي بانکونو قانون د وکیلانو د حاضرۍ معضله او داسي نور مطالب په ډیر تفصیل لیکلي دي چي تر اوسه بل لیکوال پر دغو مطالبو باندي کوم اثر نه دې لیکلې .

د کتاب د ضمایمو په برخي کي دډیورنډ د موافقتنامي متن ، د دیارلسمي تقنیني دوري د وکیلانو او سناتورانو نومونه او د رامپارتس د مجلي د هغي مقالي یوه برخه چي د شهید محمد ها شم میوندوال دښمنانو دده پر ضد تبلیغوله ، درج سوي دي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليكوال وايـي چـي د ١٩٦٤ كال اسا سي قانون او ديموكراسي دوره د محمد ظاهر شاه داسي يو سيا سي حركت و چــي ده ددغــي لاري څخه تـر ديـرش كـالـه انزوا وروسته د افغانستان دولتي چاري په خپل لاس كي واخستي او په دغه طريقه يي محمد داود خان د دولت له جرياناتو څخه ليري وساتې . محمد ظا هر شاه پـه هيواد كي د كاملي ديموكراسۍ مخه هم نيولي وه ، ده د اساسي قانون متمم قوانين لكه د احزابو او اجتماعاتو قوانينو ته د انفاذ اجازه نه وركوله ، ده د ولايتي جرگو او ښاروااليو انتخابات ځنډولي وو . كله چـي د ١٩٦٤ كال د اسا سي قـانـون ٢٤ مه مـاده د محمد داود خان پرخلاف پـه لـوي جرگي كـي لا پراخه كړه سوه ، نـو محمد داود خان دي نتيجي تــه ورسيد چي په شا هي دولت كي دده پر ضد دسيسي كيږي او دی د پاچا څخه د دښمني تر سرحده خوابدې سو .

محمد داود خان د شاهي اردو د كښته رتبه صاحبمنصبانو په مرسته د١٩٧٣ كال د جولای د مياشتي پر ١٧ نيټي كودتا وكړه او سلطنتي نظام ته يي خاتمه وركړه . ده تر كودتا يو كال وروسته خپل د كودتا ډير ملگري ددولت څخه و ايستل او د جمهوري دولت په اساسي قانون كي يي پرته له خپل ملي انقلاب د حزب څخه د نورو احزابو فعاليت غيرقانوني اعلان كړ . ده د شوروي اتحاد څخه د ليريوالي پالسي غوره كړه . محمد داود خان د١٩٧٧ كال د اپريل د مياشتي پر ١٣ نيټي د برژنيف سره لفظي ټكر وكړ او د عدم انسلاك د نهضت څخه يي د كيوبا د ايستلو هڅي پيل كړي . دی د ايران او عربي هيوادونو له لاري ، غربي نړی ته ورنژدي سو . محمد داود خان دډيورنډ د كرښي او د پښتونستان د موضوع د حل كولو جدي خبري د ذوالفقار علي بوتو او جنرال ضيأ الحق سره پيل كړي ، ولي دده ټول اقدامات نيمگړي پاته سوه ، په دي چي د ١٩٧٨ كال د اپريل د مياشتي پر ٢٧ نيټي د خلق او پرچم ډلو دده پر ضد كودتا وكړه او محمد داود خان د خپلي كورني د ١٧ غړو سره په شهادت ورسيد او افغانستان د تباهۍ كندي ته ولويد .

څرنگه چي په دغه كتاب كي به يي ولولې دافغانستان داوسنيو غمجنو حالاتو اصلي عاملينو دديموكراسي او جمهوريت په دوروو كي ډيره سريع وده كړي وه چي ددغو

(c) ketabton.com: The Digital Library

دواړو دوروو د مسايلو ټول اړخونه پــه دغه کتاب کــي ځيړل شوي دي او لوستل يـي ډير ګټـوردي . په درناوي ــ د کتاب خـپرونــکي مؤسسه

پوهاند ډاکټر محمد حسن کاکړ

کانکورډ ــ امريکا ـ سپتمبر ۲۰۰۰

يو نظر

په دي نژدي وختونو کي د فکر او قلم خاوند افغانانو دوطن ، جامعي او تاريخ د بيلو بيلو اړخونو په اړه خپل تجارب ، افکار او نظريات درسالو او کتابونو په بڼه وړاندي کړي دي دغومره ډير آثار چي په دغي مودي کي ددوی له دماغونو نه راوتلي دي ، په بلي ورته دوره کي په دغومره شمير راوتلي نه دي . په نتيجه کي زموږ هڅوب يا فرهنګ ډير شتمن شوی دی .

ددغسي آثارو په لړ کي يو هم د محترم عبدالغفار فراهي دی په نامه د افغانستان دديموکراسي او جمهوريت په کلونو کي . ما دغه اثر پخوا له دي چي خپور شوې وي ولوست . په لوستلو کي يي راته ځرګنده شوه چي دا يو ډير مهم اثر دی . غټ اهميت يي په دي کي دې چي هغه يو رښتينی اثر دی . په هغه کي پيښي يا د پيښو هغي برخي بيان شوي چي د مؤلف په نظر رښتيا او مهمي دي . ده په دي ډول خپل اثر دباور وړ او ارزښناک ګرزولې دی . په دغه اثر کي په عمده ډول په ولسي جرګي کي يعني چيرته چي دې وکيل و دده تجارب بيان شوي ـ يعني هغي پيښي چي ده په خپله حس کړي يايي له خپلو همکارانو نه اوريدلي دي او ده دغه پيښي په احتياط سره بيان کړي دي او خپل ځان يي پکي غټ او مهم ښوولې نه دې ، سره له دي چي ده په ولسي جرګي کي ديوه مخکښ وکيل په شان رول لوبولې دې . ليکونکې په خپل اثر کي په دي باندي لنګر اچوي چي پيښي داسي بيان کړي چي لوستونکي هغسي پري پوه شي لکه چي خپله دی پري پوهيږي . دغه اثر که څه هم د مؤلف له نظره بيان شوي ، په هغه باندي نه ځرخي

(c) ketabton.com: The Digital Library

. څرنګه چي ليکونکې په ولسي جرګي کي د فراه د بالابلوك وكيل و ، او څنګه چي ده هلته مخکښه رول لوبولې . او څنګه چي دی يو تعليم کړې شخص او دوطن او جهان له جرياناتو سره علاقمن و او پخوا تر هغه يي ددولتي مامور په حيث دنده په هيواد او دباندي وظايف تر سره کړي دي هغه د خپلي موضوع په اړه مهم معلومات راغونډ کړي او هغه يي په دغي مجموعي كي په روانه ، طبعـي او محاوره يـي پښتـو كـي لوستونكو ته وړاندي کړي دي . په دی ډول دغه ليكنه هر هغه پښتو لوستونكې د هغي لوستلو ته هڅولی شي چي له افغانستان ، افغانانو او دهغو له تاريخ سره علاقه لري . په دغسي روانـه پښتو كـي او ددغسي مهمي موضوع پـه اړه دا لومړنـې اثـر دې چـي مـا لـوستـې دی .

ددغه اثر بل لوی اهميت د هغه په موضوع كي يعني د قانوني پاچايي په اړه دی . د قانون د حكومت له نظره د پاچا محمد ظاهر شاه قانوني پاچايي دوره د پاچا امان الله او د پنځوسمي لسيزي لنډي دموكراسي نه وروسته ډيره مهمه دوره ده . په دغي دوري كي ولسي جرګه او په مجموع كي مقننه قوه تر اجرائيوي قوي يا حكومت نه د بنيادي لوايحو په ايستلو كي دمخه وه . ډير شمير قانوني لايحي يي وايستلي چي د ښاروالي‌ولايحه او د سياسي ګوندونو لايحه يي د نوي نظم د لا دموكرات كيدو او اغيزمن كيدو د پاره بنيادي لايحي دي . خو پاچا د خپلو حكومتي مشاورينو په شپارښتنه د هغو له لاسليك كولو نه ډډه وكړه . دوی ويريدل چي كه دغي لايحي قانوني شي ددوی قدرت به كم شي . داسي ښكاري چي پاچا او د هغه مشاورين د هغه اساسي قانون په باب چي په خپله د پاچا په نوښت ايستل شوې و ، رښتني نه وو قانوني حكومت ته د دوی نه رښتين توب د نورو عواملو په ډله كي يو عامل شو چي دموكراسي ورو ورو د انارشي په لور روانه شي . د انارشي د پيدا كيدو بل عمده عامل د خينو حكومتونو هغه ناتواني وه چي ويي نه شوه كولي نويو مسايلو او نويو غوښتنو ته اغيزمن ځوابونه وركړي كومي چي د قانوني حكومت ، دموكراسي او آزادې له بركته پيداكيدلي او غير قانوني مګر پيژندل شويو فعالو ګوندونو په تيره افراطي ګوندونو هغه په زياتيدونكي ډول غښتولي . له همدي امله حكومتونو تر آخره پوري كومه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه انارشي چي په تعليمي مؤسيسو په تيره په پوهنتون کي پيدا شوې وه بي اغيزي کولی ونه شوه . صدر اعظم محمد هاشم ميوندوال ته موقع ورکړه نه شوه چي دا او دغسي نوري اساسي کشالي هواري کړي او موسي شفيق ته هغه وخت د صدارت مقام ورکړ شو ، چي وخت له وخت نه تير و . دوی دواړو د خپل اقتدار په لنډو دورونو کي وښودله چي د غټو مسايلو د حل کولو د پاره کفايت او د هيواد او د نظام د آينده لپاره بنيادي فکرونه لري . البته پخواني پاچا بـه چي په دغي دوري کـي په دولتي چارو کـي له خپل واك نه پوره کار اخسته ، د خان د پاره دلايل ولري ، خودی چي هر څومره دلايل هم ولري له دي نه انکار نه شي کيدلې چي ده سلطنت له حکومت نه هغسي چي په اساسي قانون کي منسجل شوی و ، بيل نه کړ . حتي په خپله يي د ولسي جرگي په چارو کي ، چي په دغه اثر کي په کراتو راغلی ، لاسوهني وکړي . او په دي ډول يي خپل خان ته او د خپل سلطنت مقام ته مسؤوليتونه او شکونه متوجه کړل . زه به دلته د بيلگي په ډول د ژبو د پيشنهاد په هکله چي په ۱۹۷۱ کال کي يي د شپږوو مياشتو له پاره ولسي جرگه دوه ځايه کړي وه ، دغسي لاسوهنـي تـه اشـاره وکړم . مؤلف ليکـي ((دولت او حکومت ... د تالار وکيلان هم دي ته نه پريښودل چي خپل نصاب تکميل کړي او دغه موضوع يکجانبه په تصويب ورسوي)) خو هغه وخت چي پاچا او نوي صدراعظم غوښتل له ايران سره د هلمند د اوبو په ا ړه دولسي جرگي موافقت تر لاسه کړي د پخوا پر خلاف يي کوښښ وکړ ، د ژبو موضوع په اتفاق سره حل شي دلته نو ((پاچا او صدر اعظم دواړو دژبو د پيشنهاد مخالفو وکيلانو ته سپارښتنه وکړه چي د ولسي جرگي عمومي غونډي ته حاضر شـي . دوی تـر شپږ مياشتو اعتصاب نه وروسته غونډي ته حاضر شول .... او دغه پيشنهاد درايـو پـه اتفاق پـه تصويب ورسيدی .)) ليري ليدونکي او رښتني واکمنان او لويان قوانين نه ماتوي په تيره چي په خپله يي ايستي وي . که واکمنان او چارواکي قوانين رعايت نه کړي نور په تيره مخالفان يي هيخکله رعايت نه کوي . په دغسي فضا کي د قانون حکومت بيخ نه نيسي او جامعه نه مدني کيږي .

لکه چي دمخه مي وويل دغه اثر د هغه چادې چي دولسي جرگي په جرياناتو باندي

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوه ، له خپلي وظيفي سره علاقمن او په پارلماني طرز باندي معتقد و . په دي حال کي دا طبعي ده چي ولسي جرگه به دلته په ښه رڼا کي کتل شوي وي ، يعني د هغي او د وکيلانو په اجراأتو او فعاليتونو باندي به لنگر اچول شوې وي ، او په نيمگړو خواوو باندي به يي څه نه وي ليکل شوي ، خو ليکونکې چي په دي اړه څه ليکي ډير مهم دي . د مثال په ډول دده په فعالي برخي اخستلو سره نږدي څلويښتو وکيلانو د ملي مسايلو په برابر کي گډ دريځ ښولې وو دې ليکي ، ((دا يوه سياسي ډله نه وه . دوی کومه رهبري نه درلوده . د هيواد د هيڅ حزب يا ټولني سره يي اړيکي نه درلودلي . دوی د سلطنت يا بل مقام څخه الهام نه اخستې . دوی په کوم ء واحد ء قوم يا سمت پوري تړلي هم نه وو . بلکه دا دريځ د افغانستان د اکثرو ولايتونو د وکيلانو د مشترك تفاهم څخه جوړ شوې و . دوی يو د بل سره تحريري يا شفاهي تعهد نه درلود . د تصاميمو په وخت کي ددوی شمير ثابت هم نه و په حقيقت کي دا د وکيلانو داسي ټولنه وه چي د تصاميمو په وخت کي به يي ملي گټي په نظر کي نيولي .)) دغه حرکت چي د وکيلانو په خپل نوښت منځ ته راغلی ، او د ليکونکي په وينا مخ په قوي کيدوو ، څرگندوي چي ولسي جرگه د چارواکو له لاسوهنو او نورو نيمگړتياوو سره سره په ملي قوت باندي بدليده او قانوني او پارلماني طرز نضج نيوه . دغه حرکت داسي ښيي چي ملي پيوستون په پارلمان کي مخ په ټينگيدو وو . ددغه حرکت او تمايل يو مظهر شخص مؤلف هم دی . دی وايي چي پخوا له دي چي د وکالت د گټلو د پاره د خپلي سيمي په خلگو وگرزي هغويي دومره ښه نه پيژندل لکه چي تر هغه وروسته يي و پيژندل . د ليکونکي دغه اعتراف څرگندوي چي يو څوك د وکيل په حيث نظر ديته چي د هغه محل خان يا ملك يا مشر او يا تعليميافته متنفذ دولتي مامور وي ، د خپل محل خلگ لا ښه پيژني او په اړتياوو او غوښتنو او دود دستور باندي يي لا ښه پوهيږي . ټول يا زياتره وکيلان به هم همدغسي وي . نو د انتخابي اوږدو مبارزو په نتيجه کي وکيل کيدل ، او بيا په شورا کي په ملي مسايلو کي له همفکره وکيلانو سره گډ دريځ نيول هم د ملي پيوستون تمايل ښيي او هم دغسي وکيلان د ملت او حکومت تر منځ د ښي پوهاوي او نژدي والي واسطه کيدلای شي دغه حال دا هم ښيي چي په افغانستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

کي پارلماني طرز عملي او مطلوب دی . خو چي حکومتي چارواکي ددغه تمايل له قوي کيدلو سره مرسته وکړي . که دوی دغسي وکړي ملي پيوستون او قانوني او پارلماني طرز به ريښي وغزوي او ورو ورو به د کلتور برخه وګرزي . خو حکومتي چارواکو دغسي سلوك غوره نه کړ . په نتيجه کي ګڼ دريځه وکيلان د نورو وکيلانو په شان هغسي ناکام شول لکه چي په پنځوسمي لسيزي کي وکيلان او دويښ زلميانو حرکت چې هغه ته ورته ګوندي معتدل ملي حرکت و ناکام شول ، او ددوی په ناکامي سره قانوني حکومت او داسي هم اعتداليون له اعتباره ولويدل او بر عکس د قانوني طرز مخالفان او افراطيان لا فعال شول . ددغو او هم داراز د نورو عواملو له امله قانوني پاچايي د محمد داود په کودتا سره نسکوره شوه او جمهوري نظام يي پر ځای ودرول شو ، چي هغه هم په دغه اثر کي په لنډ ډول بيان شوی دی .

تاسي دي تصادف ته وګورئ چي په معاصر افغانستان کي د عصري کيدو اصلاحي دورې دري ځله په قوت سره راغلي او هر يوه يي له لسو کلونو وروسته ختمه شوه . په دي تفاوت چي د امير شير علي خان دوره د انګريزانو په يرغل سره ختمه شوه ، او د پاچا امان الله خان او پاچا محمد ظاهر شاه قانوني دوره په خپله د افغانانو له خوا ختمه شوه .

په پای کي وايم چي په دغه اثر سره د قانوني پاچايي لس کلنه دوره نوره هم واضحه شوه ، له دي امله يي لوستل د ټولو هغو کسانو د پاره ضروري دي چي غواړي ددغي مهم دوري په واقعيتونو باندي ښه پوه شي . څومره به ښه وي چي که د مؤلف د ولسي جرګي همکاران او داسي هم د وخت د حکومتونو متصديان ، د هغه په شان خپل تجارب او معلومات را ټول او خپاره کړي . پخواني وکيل محترم محمد علم فيض زاد لا دمخه د جرګه های بزرګ ملي افغانستان په نامه يو غټ اثر کښلې ، داسي هم نومیالي ژورناليست محترم صباح الدين کشککي ددهه قانون اساسي په نامه يو کتاب ليکلي . ددغو او نورو وړو ليکونو له برکته موږ اوس هم ددغي مهمي دوري په اړه يو څه پوهيږو . خو موږ ديته اړيو چي د هغي په ټولو اړخونو باندي په تفصيل سره پوه شو ، تر څو وويلي شو چي څوك ، څنګه ، ولي او چيرته خطا وتل او قانوني پاچايي ولي

(c) ketabton.com: The Digital Library

له انکشاف نه ولویده او ختمه شوه . د محترم فراهي دغه اثر په دغي برخي کي له لوستونکو سره مرسته کوي ، له دي امله يي هم د لوستلو سپارښتنه کوم .

پــا ی

(c) ketabton.com: The Digital Library

اهــدا

دا کتاب خپل محترم پلار

اروابښاد دین محمد خـان

ته اهدا کوم

(c) ketabton.com: The Digital Library

مننه

لاندي دوستانو او زما د فا ميل غړو ددغه کتاب د تکميلولو په برخي کي زما سره مؤثري مر ستي کړي دي چي زه دلته ددوی څخه د زړه له کومي مننه کوم .

ـ ښاغلي غلام محي الدين زرملوال ، پوهاند ډاکټر محمد حسن کاکړ او کانديد اکاډميسن ظا هر افق دغه کتاب تر خپريدلو دمخه لوستی دی او ماته يي ډيري ښي مشوري راکړي دي .

ـ د ډاکټر ضا من مومند او نورو دوستانو د کتابخانو څخه مي استفاده کړې ده .

ـ زما ورور عبدالواحد فراهي ، زما لور ګلالۍ فراهي د کتاب د ليکلو په ټولو مراحلو کي زما سره لازمي مرستي کړي دي .

ـ زما زامنو عبدالجبار فراهي ، بريالي فراهي ، زما لور توريکۍ فراهي او د ورجينيا د سنترويل د عامه کتابخاني غړي Eric Timpson د کمپيوتر او د کتاب د عکسونو په برخي کي زماسره مرسته کړې ده .

فــراهـــي

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مطالبو فهرست

عنوان	مخ
سریزه	۱
یادونه	٦
لومړۍ برخه	
لومړی فصل	
الف ـ هغه مسایل چي په شلمي پيړي کي د افغانستان په برخه وو	١٤
١ ـ هغه سيمي چي د افغانستان څخه بيلي شوي دي	١٥
٢ ـ دډيورنډ د کرښي موافقتنامه	٢٢
٣ ـ افغانانو دډيورنډ کرښه نه ده منلي	٢٦
٤ ـ د نړۍ د هيوادونو سره د افغانستان سياسي منا سبات	٣٠
٥ ـ د پښتونستان موضوع	٣٤
۶ ـ د نظا مي اتحاديو په وجه افغانستان ترنور فشار لاندي راغی	٤٣
٧ ـ د عدم انسلاك نهضت	٤٥
دوهم فصل	
ب ـ د محمد داود خان د صدارت دوره	٥١
١ ـ د محمد داود خان حکومت	٥٢
٢ ـ دصدارت څخه د محمد داود خان استعفا	٦١
٣ ـ د محمد داود خان تر استعفا وروسته د پاچا سره دده مناسبات	٦٤
دوهمه برخه	
دريم فصل	
ج ـ ديموکراسي دوره	٦٩
١ ـ دديموکراسي دوري پيل	٧٠
٢ ـ اسا سي قانون	٧٠

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ ـ د تسوید کمیټي افغاني لوي جرگي ته تغییر ورکړی دی ۷۲

عنوان مخ

٤ ـ مطبوعات ۷٦

٥ ـ سیا سي گوندونه ۷۹

۶ ـ د ډاکټر محمد یوسف حکومت ۸۷

۷ ـ د عقرب ددریمي پیښه ۹۱

۸ ـ د محمد هاشم میوندوال حکومت ۹۲

۹ ـ د نور احمد اعتمادي حکومت ۹۸

۱۰ ـ د پل خشتي په مسجد کي ددیني علماو غونډي ۱۰۲

۱۱ ـ ډاکټر عبدالظا هر د یوه عبوري حکومت مشر و ۱۰۵

۱۲ ـ محمد موسي شفیق څنگه صدر اعظم سو ؟ ۱۰۹

۱۳ ـ ډاکټر عبدالصمد حا مد ولي صدر اعظم نه سو ؟ ۱۱٥

۱٤ ـ د محمد موسي شفیق حکومت ۱۱۷

۱٥ ـ د محمد موسي شفیق د حکومت اجراآت ۱۲۱

۱٦ ـ دیموکراسي دورې ته یوه کتنه ۱۲٤

دریمه برخه

څلورم فصل

د ـ تقنینیه ۱۳۲

۱ ـ ددیموکراسي دوري شورا ۱۳۳

۲ ـ دوولسمه تقنیني دوره ۱۳٤

۳ ـ د دیارلسمي تقنیني دوري ولسي جرگه ۱۳۷

٤ ـ زه څرنگه وکیل سوم ۱٤۰

٥ ـ د پاچا سره د وکیلانو دوي کتني ۱٤٤

۶ ـ د وکیلانو گډ دریځ ۱٤۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

٧ ـ د نور احمد اعتمادي سره کتنه ١٥١

٨ ـ د ولسي جرګي اداري هيأت ١٥٣

عنوان مخ

٩ ـ د صنعتي بانك د قانون سره د وکيلانو مخالفت ١٥٥

١٠ ـ حکومت د احزابو د قانون سره مخالف و ١٦١

١١ ـ حکومت د وکيلانو د مصونيت حدود ټا کل ١٦٣

١٢ ـ د سر آهنګ يوه خبره ١٦٥

١٣ ـ د اطلاعاتو او کلتور وزير ته د نه اعتماد رايه ١٦٧

١٤ ـ د نور احمد اعتمادي حکومت ته د نه اعتماد رايه ١٦٩

١٥ ـ د ډاکټر عبدالظاهر سره د وکيلانو کتنه ١٧٠

١٦ ـ زما پارلماني وينا ١٧٢

١٧ ـ د محمد موسي شفيق يوه ټوکه ١٧٥

١٨ ـ د معا رف او عالي تحصيلاتو قانون ١٧٧

١٩ ـ حکومت د وکيلانو په بدنا مولو کي لاس درلود ١٨٠

٢٠ ـ وکيلانو ته د حج سهميي ١٨٤

٢١ ـ د ژبو مسأله پر ولسي جرګي تحميل سوی وه ١٨٥

٢٢ ـ د وچ کالي په وخت کي ولسي جرګي نصاب نه درلود ١٩٤

٢٣ ـ د محمد داود خان سره کتنه ١٩٦

٢٤ ـ حکومت د وکيلانو په حاضريدلو خوشحاله نه و ١٩٨

٢٥ ـ د ولسي جرګي په ارتباط يوه ټوکه ٢٠٠

٢٦ ـ د سپين ږرو جلبيانو موضوع ٢٠٢

٢٧ ـ د محمد موسي شفيق سره کتنه ٢٠٤

٢٨ ـ د سيستان د سيمي او د هلمند د اوبو تاريخي سوابق ٢٠٧

٢٩ ـ د هلمند د اوبو معاهده په ولسي جرګي کي ٢١٠

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۰ـ زما وینا ۲۱۳

۳۱ـ د هلمند داوبو د معا هدي په باب ځو خبري ۲۱۶

۳۲ـ د هلمند د اوبو د معاهدي په هکله د میوندوال وینا ۲۱۷

خلورمه برخه

عنوان مخ

پنځم فصل

ه ـ د جمهوریت دوره ۲۲۰

۱ ـ د محمد داود خان کودتا ۲۲۱

۲ ـ د شورا منحل کیدل ۲۲۵

۳ ـ پاچا ژر استعفا وکړه ۲۲۵

٤ ـ آیا سلطنتي کورني د کودتا کونکوو په هویت خبر وو ؟ ۲۲۷

٥ ـ مرکزي کمیټه ۲۲۸

۶ ـ د جمهوري نظام مؤثر اشخا ص ۲۳۱

۷ ـ د محمد هاشم میوندوال د کودتا اتهام ۲۳۶

۸ ـ د محمد ها شم میوندوال په باب ځو نوري خبري ۲۳۹

۹ ـ د جمهوري دولت اصلاحي پروګرام ۲٤۲

۱۰ ـ اسا سي قانون ۲٤٤

۱۱ ـ لویه جرګه ۲٤٥

۱۲ ـ د ملي انقلاب ګوند ۲٤٦

۱۳ ـ په ایران کي افغاني کارګران ۲٥۰

۱٤ ـ پر جمهوري نظام ولي کودتا وسوه ؟ ۲٥۲

۱٥ ـ کورنۍ ستونزي ۲٥۳

۱۶ ـ د ایران سره د افغانستان منا سبات ۲٥٥

۱۷ ـ د محمد داودخان او برژنیف لفظي ټکر ۲۶۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۸ ـ د عدم انسلاك د نهضت څخه د كيوبا د ايستلو پيشنهاد ۲٦٤

۱۹ ـ د پا كستان سره د افغانستان مناسبات ۲۶۷

د پاى خبري ۲۷۰

ضميمي

عنوان مخ

۱ ـ مهمي نيټي ۲۷۸

۲ ـ ددیارلسمي تقنيني دوري منتخب وكيلان ۲۸٥

۳ ـ د ګډ دريخ وكيلان ۲۹٤

٤ ـ ددیارلسمي تقنيني دوري سناتوران ۲۹٥

٥ ـ د ډيورنډ د موافقتنامي انګريزي متن ۲۹۷

٦ ـ دډيورنډ د موافقتنامي ژباړه ۳۰۰

۷ ـ مأخذونه په پښتو او دري ۳۰۳

۸ ـ د عكسونو او نورو اسنادو پيژندنه ۳۰٤

۹ ـ مأخذونه په انګريزي ۳۰٦

۱۰ ـ تر لومړي چاپ وروسته خيني څرګندوني ۳۰۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الحيم

سریزه

زه د ډیر وخت خخه په دې فکر کي وم که ما ته یو وخت میسر سي چې زه د خپلو سترګو لیدلي حالات د مخه تر هغه چې د ذهن او حافظې په ذهول اخته سم د کا غذ پر مخ ولیکم ۰ ولي زه په دې نه پوهیدلم چې د حالاتو دغه لیکنه د کوم ځای څخه پیل کړم .

ډیر خلګ د خپلو سترګو لیدلي حالات د خپلو خا طراتو تر عنوان لاندي د وړکتوب د مرحلي څخه پیل کوي خو ما دا کار په دي دلیل و نه کولای سو چي زه د وړکتوب څخه داسي خاطرات نه لرم چې نورو ته یي د لوستلو له پاره وړا ندي کړم په دي ارتباط صرف دومره لیکلای سم چي زه د فراه د نورزو د قوم په یوي مخورې او مړي کورنې کي زیږیدلی او لوی شوی یم . تر لومړنیو زده کړو وروسته مي په خپل لګښت په کابل کي د حبیبي لیسه او د حقوقو پوهنځی لوستی دی ، تر تحصیل وروسته مي د خارجه چارو په وزارت کي د سیاسي مدیر ، دایران په مشهد کي جنرال قونسل او په واشنګتن کي دافغاني شارژدافیر په توګه کار کړی دی، د۱۹٦۹ کال څخه بیا تر ۱۹۷۳ کال پوري د دیارلسمي تقنیني دوري په ولسي جرګي کي وکیل وم او په ۱۹۸۸ کال کي دیوه کال له پاره د راستنیدونکو چارو وزیر هم وم ۰

د سپه سالار شاه محمود خان د صدارت د دورې دیمو کراسي ، د محصلینو اتحادیه او د اوومي دوری شورا زما په یاد نه دي چي پر هغو باندي څه مطا لب و لیکم ما خپله لیکنه د ۱۹٥۳ کال د محمد داود خان د صدارت د وخت څخه پیل کړې ده چي په دغه کال کي ما د حبیبي د لیسي په اتم ټولګي کي زده کړه کوله۰ ولي په حقیقت کي د دیمو کراسي او جمهوریت دوري د دي کتاب اصلي موضوع تشکیلوي ۰ ځوک چي د افغانستان د دیموکراسي او جمهوریت پر دغه پنځلس کلن

(c) ketabton.com: The Digital Library

سياسي تاريخ باندي ليکنه کوي ، دې مجبور دې چي د محمد داود خان د صدارت دوره هم تشريح کړي ، په دي دليل چي د دغو دواړو دوروو ريښي د محمد داود خان د صدارت په دوري کي ښخي شوي دې ۰

د دغـي ليکنــي پــه سر کــي څنــي هـغـه مطالب چــي د افغانستان سرنـوشت په هغـو پــوري تړلـی دی لکه د پـيــورنــۍ کـرښــه ، د پښـتـونستـان مـوضـوع د عــدم انســلاك نـهضت او داســي نـور مطـالـب پــه ډيـر اختـصـار ســره ليـکل ســوي دي .

ددغه کتاب پيل د محمد داود خان د صدارت دوره او پای يي د محمد داود خان د جمهوريت دوره ده ، چي دغو دواړو مرحلو ته د محمد داود خان د حکومت کولو دوري ويل کيدای سې ۰

د محمد داود خان دصدارت د دوري کارونه چي د افغانانو د ملي هيلو سره يي مطابقت درلود او په هغي دوري کي د افغنستان بين المللي حيثيت ډير لوړ سو او افغانستان د لويو ناپيلو هيوادونو په ډلي کي ودريدی . په دغي دوري کــي ډيـري خارجي مرستي افغانستان ته جذب سوي ، چي د دغو مرستو په وسيله په هيواد کي ډيري اقتصادي او صنعتي پروژې په کار ولويدلې . په هيواد کي اجتماعي نهضتونه پيل سوه ، افغنستان د پر مختيا پر لوري وړاندي ولاړ چي د ډيرو وطنوالو په نظرد دغي دوری پر مختگونو محمد داود خان د هيواد د لويو مشرانو لکه زمان شاه دراني او اعليحضرت اما ن الله خان په قطار کي ودروې ۰ ولي د محمد داود خان دوهم حکومت چي د يوي بي وختي او بي لزومي کودتا په وسيله قدرت ته ورسيدی او ډير ژر د خپلو ملگرو او نورو هيواد والو او خارجي هيوادونو مخصوصا شوروي اتحاد سره په مشکلاتو اخته سو ، چي د دغو مشکلاتو په نتيجه کي د خلق او پرچم ډلو کودتا وکړه او محمد داود خان د خپلي کورنۍ د اوولســو غـړو ســره په شهادت ورسيدی او زموږ هيواد د لويو مصيبتونو سره مخا مخ سو ۰

د محمد داود خان د حکومت کولو د دواړو دورو په منځ کي د ديموکراسي لس کلنه دوره راځي که څه هم په دغو لسو کلونو کــي پــه افغانستــان کــي پنځه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مختلف حکومتونه جوړ سوی او له منخه تللي دي ، ولي په حقیقت کي دغه لس کلنه دوره په هیواد کــي د محـمـد ظاهر شــاه د کار کـولـو دوره ده چــي د دغه کتاب لویــه برخه تشکیلوي . د کتاب په دغي برخي کي ډیر مطالب د دیارلسمي تقنیني دوری د ولسي جرگي پر اجراآ تو لیکل سوي دي چي په دغو پاڼو کي ولسي جرگي ته د پاچا لارښوونه په څرگند ډول لیدله کیږي ۰

په دي کي شك نسته چي د پخواني پاچا او محمد داود خان دحکو مت کولو دوروو مثبت او منفي ټکي درلودل چي ډیرو لیکوالانو هغه څیړلي دي او ځینو لیکوالانو پر دغو دوروو باندي پنډ کتابونه لیکلي دي ، زه په خپل وار سره پر دغه پنځلسو کلونو باندي خیل مشا هدات لیکم او پــه حاضر کتاب کي یــي هیـواد والو تــه وړاندي کوم او هیله من یم چي د دوی د توجه وړ به و گرځي ۰

دلته د دي خبري لیکل ضروري بولم چي گران لوستونکي په دی پوه سي چي زه دواړو شخصیتونو اروانښاد محمد داود خان او محمد ظا هر شاه ته په درنه سترگه گورم او په دی عقیده یم (څوك چي کلي په نامه لري نو یو خوی تر نورو ښه لري) څرنگه چي دوې دواړو د هیواد پــه ډیـري مشکلي او حسا سي تا ریخي مرحلي کي زموږ د لرغوني هیوادافغانستان رهبري پر غاړي درلوده ، نو ځکه د دیموکراسۍ او جمهوریت د تطبیق په وخت کي ددوی څخه ځیني اشتباه گاني سوي دي چي هغه مطالب په دغه حاضر کتاب کي څیړل شوي دي ۰

دغه کتاب چي د ۱۹۶۳ کال څخه بیا تر ۱۹۷۸ کال پوري د افغانستان پر پنځلس کلني تاریخي دوري باندي رڼا اچوي دغه لاندي خصوصیات لري :

ـ د افغانستان دغه پنځلس کلن سیاسي تاریخ چي د هیواد د ورستیو ډیرو پیښو او حوادثو منشأ ده ، تر هغو پوري چي څوك په دغو دوروو سم پوه نه سي ، زما په عقیده د افغانستان په اوسنیو غمجنو حالاتو ښه نه سي پوهیدلای .

ـ په دغو دوروو کي افغانستان د انزوا خارجي سیاست پري ایښې و او په جهاني مسایلو کي یي دآزاد قضاوت لاره غوره کړې وه .

ـ په دغو دوروو کي په افغانستان کي دیموکراسي راغلي او پـه هیواد کي سیاسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

احـزابـوډير سريع رشـد کړی وو او يو د بل ضد خارجي مفکورو افغاني جا معي ته لاره پيدا کړي وه .

ـ د افغانستان په تاريخ کي د اول وار له پاره په دغو دوروو کي په هيواد کي دوې کودتا ګاني سوي دي ۰

ـ په دغه کتاب کي ما د افغانستان د ديارلسمي تقنيني دورې د ولسي جرګی هغه پيښي څيړلي دي چي تر اوسه کوم بل ليکوال پر دغو پيښو باندي څه نه دي ليکلي .

ـ کله چي خيني ګران لوستونکي په دغه کتاب کي د ديارلسمي تقنيني دورې د ولسي جرګی برخه لولي دوی به حتما دا تصور وکړي چي ما د دغي دورې د وکيلانو دفاع کړې ده ، ولي چي د دغي دورې وکيلان په افغاني جامعي کي په قاچاقبرې او رشوت خورې مشهوره سوي وو ، او خينو افغانانو به ويل چي وکيلان خپلو ملي مسؤليتونو ته توجه نه کوي او د دوی مجلس ته د نه حاضريدلو په وجه به ولسي جرګي نصاب نه درلود ، ولي زه په اطمينان سره دا ليکم چي د ولسي جرګي د ټولو وکيلانو په برخه کي د با زار او کوڅو پورتـه اتهامات حقيقت نـه لري ، مـا د ديارلسمي تقنيني دورې د ولسي جرګي په ارتباط ډير مطالب په دغه کتاب کي څيړلي دي او زه هيله کوم چي هغه مطالب په يوڅه دقت سره ولوستل سي .

ته شا هد د ښو او بدو د جهان يې

څه چي ګوري که يي نه وايي سزا سته (۱)

ـ ما په دغي ليکني کي تر خپله وسه کوښښ کړې دي چي د هيواد د پيښو دغي دوري په ډيري بي طرفي او پوره امانت دارې سره و څيړم ۰

ـ په دغه کتاب کي نه چا ته بد ويل سوي دي او نه هم د چا بي ځايه ستاينه سوي ده ، هغو وطنوالو چي د دغو دوروو په پيښو کي برخه درلوده د دوی نومونه په ډيري امانت دارې سره ذکر سوي دي ۰

دلته دامطلب د يادولو وړ بولم چي په دغو پنځلسو کلونو کـي د افغانستان په حکومت او شورا کي ډيري پيښي تيري سوي دي چي پر هغو باندي څو کتابونه ليکل کيدای سي ، ولي دلته ما ډيري هغه پيښي را اخستي دي چي زما په مخ کي تيري سوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي او يا زه د هغو په واقعيت خبر سوئ وم ، نو که په دغو پاڼو کي (زما) کلمه ډيره راغلي وي ، هيله من يم چي هغه زما خود خواهي يا خود ستايي تعبير نه کړي ، بلکه هغه د يوه راوي او عيني شاهد خاطرات و بولئ چي د هيواد د سياسي تاريخ پر يوي حساسي مرحلي باندي يي دخپلو سترگو ليدلي حالات دلته ثبت او وړاندي کړي دي دلته دامطلب هم د يادولو وړ بولم چي دغه کتاب څکه په طبعي ، رواني او محاوره يي پښتو ليکل سوی دی چي زه نه غواړم چي په خپلي ليکني کي داسي کلمات استعمال کړم چي عام لوستونکي په هغو ونه پوهيږي . بې ځايه به نه وي که په دغه ارتباط دلته خپله يوه مشاهده وليکم :

د افغانستان د خارجه چارو وزارت ، افغاني سفارتونو او سياسي نماينده گيو ته دوه قسمه خپروني ليږلي چي يوه عادي او بله محرم يا سري خپرونه وه . دديموکراسي دورې په وروستيو کلونو کي د خارجه چارو وزارت د محرم د کلمي پر ځای د بهير کلمه انتخاب کړې وه . څرنگه چي د خارجه وزارت ډير مامورين ددغي کلمي په معنا نه پوهيدل ، ما د خارجه وزارت د معين سيد وحيد عبدالله په غوښتنه د پښتو ټولني د رئيس ارواښاد محمد صديق روهي څخه پوښتنه وکړه چي آيا د بهير کلمه د محرم خپروني له پاره مناسبه کلمه ده او که يه ؟ ده زما په جواب کي وويل چي بهير يو محلي لغات دی چي په هيڅ صورت د محرم په معنا نه استعماليږي . تر دغي مشوري وروسته د خارجه چارو وزارت د بهير کلمه د محرم خپروني څخه حذف کړه . د کتاب د دريم چاپ لوی خصوصيت دادی چي ډير نوي مطالب چي ما وروسته پيدا کړي او د کتاب په بيلو برخو کي مي پر پخوانيو مطالبو علاوه کړي دي ، چي د کتاب په پيل کي نوي څرگندوني ، د هلمند د اوبو د معاهدي په ارتباط د محمد هاشم ميوندوال وينا ، د شورا تاريخچه ، د ولسي جرگي په باب نوري خبري او د محمد داود خان د کورنی د شهيدانو نمونه د ياد شوو مهمو مطالبو څخه دي .

په پای کي زه د ټولو لوستونکو او مخصوصا د ديارلسمي تقنيني دورې د ولسي جرگي د وکيلانو څخه چي دا ليکنه لولي صميمانه هيله کوم چي که د پيښو په تفصيل کي څه لږوالي يا زياتوالي د دوی په فکر راغلي وي ، زه خوشحاليږم چي که ما په هغو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټکو خبر کړي . په درناوي   عبدالغفار فراهي

ورجينيا ـ ۱مريکا ـ د ا ۰ ۰ ۲ کال د جنوري مياشت

يادونه

الف : ځني افغانان په دي عقيده دي چي که محمد داود خان د کودتا لاره نه واى پرانستلي او په افغانستان کي يي نظامي کودتا نه واى کړې نو د خلق او پر چم ډلو به د ثور په کودتا لاس نه واى پوري کړې او زموږ هيواد به په اوسنيو مصيبتونو نه واى اخته سوې . ولي يو لړنور افغانان په دي عقيده دي چې که د ديموکراسي د لسو کلو نو په دورې کي د اساسي قانون متمم قوانين لکه د سياسي احزابو ، اجتماعاتو او داسي نور قوانين نافذ سوې واى او د افراطي چپو او ښيو گوندونو پر ځاى د معتدلو ملي گوندونو د رشد او تکامل له پاره زمينه برابره سوې واى نو بيا به محمد داود خان ته هم گرانه واى چي په افغانستان کي يي کودتا کړې واى .

گران لوستونکي په دي پوهيږي چې په ۱۹۷۹ کال کي زموږ په گا ونډي هيواد، ايران کي آيت الله خميني قدرت ته ورسيد او تر هغه يو کال د مخه په ۱۹۷۸ کال کي په افغانستان کي خلق او پر چم کودتا کړي وه ، چې دا دواړي پيښي تصادفي نه وې بلکه دواړو پيښو عمده تاريخي عوامل درلودل چې په افغانستان او ايران کي د دغو تاريخي عواملو ځو ټکي دلته د مثال په توگه وړاندي کيږي :

۱ ـ په ايران کي : کله چې د ۱۹۵۱ کال د مى په مياشت کي ډاکټر محمد اقبال مصدق د متحدي جبهي او د تودي د حزب په مرسته په ايران کي صدر اعظم سو ده د خپل دوو کالونو او دوو مياشتو د صدارت په دوران کي د ايران د تيلو صنعت ملي کړ او د پارلمان له لاري ځخه يي د ايران د پاچا محمد رضا پهلوي صلاحيتونه ډير محدود کړه ، ځو په آخر کي د ايران پاچا مجبور سو چي د ايران سلطنت پريږدي او بغداد ته ولاړ سي ۰ ولې ځو ورځي وروسته د ۱۹۵۳ کال دآگست د مياشتي پر ۱۹ نيټي جنرال زاهدي د CIA په رهبري د ايران د پاچا په گټه کودتا وکړه د دغي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کودتا په نتیجه کي د ایران پاچا بیرته قدرت ته ورسید (۲)

په ایران کي دغه کودتا د CIA د نماینده Kermit Rooseveilt له خوا رهبري کیدله ، د دغي کودتا فلم همیشه د امریکا په تلویزیون کي ښوول کیږي ۰ په دغه تلویزیوني فلم کي (کرمیت روزولت) وایي ((ما د کرج د کوچني ښار څخه په لاریو کي ډیر خلګ چي د ایران د پاچا په ګټه یي شعارونه ورکول د تهران ښار ته را انتقال کړه او وروسته مي په نظامي عملیاتو لاس پوري کړ ۰))

دلته دا مطلب د لیکلو وړ بولم چي د سي .آی .اې .دغه نماینده ، پخوا په جنوبي امریکا کي څو نوري کودتا ګاني هم رهبري کړي وي .

د ایران پاچا د خپل سلطنت په پاته کلونو کي په ډیر شدت سره د چپو قوتونو په ترټلو اوکمزوره کولو اخته و ، چې د ایران د پاچا د دغه عمل په نتیجه کي د تودې د ګوند ډیر غړي د ایران څخه و وتل او ډیر نور یي و وژل سوه او ځیني نور یي بندیان سوه چي په پای کي د تودې ګوند پر ډیرو کوچنیو ډلو و ویشل سو . (۳)

د ایران پاچا د ایران په جا معي کي د تودې د ګوند تصفي او محوه کولو ته دومره متوجه و چي دوه ویشت کاله وروسته کله چي په ۱۹۷۵ کال کي ده د رستا خیز د حزب د جوړولو اقدام وکړ ، ده په هغه محفل کي چي د رستاخیز د حزب د رسمي تاسیس په ارتباط جوړ شوی و داسي و ویل ((د تودې ډله بي وطنه ده او تردي وروسته په ایران کي د دوی ځای به محبس وي او یا به پاسپورتونه اخلي او د ایران څخه به وزي))

د چپو عناصرو او مخصوصا د تودې د حزب د غړو په مقابل کي د ایران د پاچا د دغه شدید عمل په نتیجه کي د ایران ځیني چپ او دیمو کرات عناصر مجبور سوه چي ږیري پریږدي او دیني مدرسو ته مخه کړي او د آیت الله تالقاني او نورو مذهبي مشرانو سره ملګري سي ۰ د ایرا ن په مطبوعاتو کي به دغو اشخاصو ته اسلامي ما ر کسیستان ویل کیدل،

د ایران د پا چا د دغه یو اړخیز عمل په نتیجه کي د ایران مذهبي حلقو د ایران په تحصیل یا فته او منورو قشرونو کي داسي نفوذ وکړ څو چي د ایران سلطنت ته یي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډير لوی خطر متوجه کړ ۰ د مثال په توګه ، د ايران په ډيرو ښارونو کي د پوهنتونونو او ښوونځيو خوانو شاګردانو د رستاخيز د حزب او د ايران د پا چا د سپين انقلاب او په ايراني جامعي کي د فساد په مقابل کي پراخه مبارزه پيل کړه ۰ ايراني خوانانو په سر کي پر سينما ګانو ، بانکونو او د شراب خرڅولو پر مغازو باندي بريدونه کول

او ددغو خايونو ښيښي به يي په کا ډوو ويشتلي . د مشهد په ښار کي افغاني جنرال قونسلګرۍ ته مخا مخ د شراب خر څولو يوه مغازه وه چي په ۱۹۷۷ کال کي د يوي ډلي خوانو شاګر دانو له خوا دغه مغازه په ډبرو و ويشتله سوه چي دمغازي ټولي ښيښي يي ور ماتي کړې او ډير ژر دغه شاګر دان دامنيتي قوو له خوا محا صره سول خو شاګردان و نيول سوه اما ډير شا ګر دان د افغاني جنرال قونسلګرۍ د باغچي د لاري څخه په نورو کو خو کي خپاره سوه . په ۱۹۷۸ کال کي د عامو خلګو او شاګردانو مظا هرو په ايران کي شدت پيدا کړ او شپا ړس مياشتي وروسته د ايران پاچا مجبور سو چي د ايران خاوره پريږدي او مصرته ولاړ سي . د ۱۹۷۹ کال د فبروري په مياشت کي آيت الله خميني قدرت ته ورسيد . (٤)

۲ ـ په افغانستان کي : زموږ په هيواد افغانستان کي د ۱۹۱۹ کال د فبروري د مياشتي پر ۲۲ نيټي اعليحضرت امان الله خان د افغانستان پاچا سو چي د ۱۹۲۹ کال د جنوري د مياشتي تر څورلسمي نيټي پوري يي په افغانسان کي سلطنت و کړ د ده د سلطنت په وخت کي وروسته تر هغه چي افغانستان خپل استقلال واخست ، ده په هيواد کي د معارفو ، مطبو عاتو ، عمراني چارو او د افغاني جامعي په نورو چارو کي اصلاحي ريفور مونه پيل کړه ، د ده د اصلاحاتو لمړۍ مرحله چي د ۱۹۱۹ کال څخه بيا تر ۱۹۲۳ کال پوري رسيږي ډيره بريالۍ وه ، ولې د ده د اصلاحي پروګرامونو په دوهمي مرحلي کي د خارجي هيوادونو په لمسون ، ارتجاعي قوتونو په هيواد کي عکس العملونه ايجاد کړه څو جي وروسته خبره دي ځای ته ورسيده چي حبيب الله کلکاني د خپلو دريو سوو ملګرو په مرسته د هيواد پای تخت ونيوی او اعليحضرت امان الله خان د کند هار د لاري څخه د افغانستان پريښوولو ته مجبور

(c) ketabton.com: The Digital Library

سو . د دغي پيښي په نتيجه کي تر ډيره وخته په افغانستان کي تنويري چاري او اجتماعي نهضتونه خا موشه سوه .

د اعيحضرت محمد ظاهر شاه د سلطنت په دور کي بيرته په هيواد کي تنويري او اجتماعي چارو ته توجه وسوه ولې د دغو پروگرامونو په تطبيق کي ډيري اشتباهگاني سوي دي ، د مثال په توگه :

ـ د ۱۹۵۹ کال د آ گست د مياشتي پريو ديرشمي نيټي د محمد داود خان د صدارت په وخت کي د ښځو مخ لڅې اعلان سو چي په کندهار کي د دغه اجتماعي نهضت په مقابل کي قيام وسو ، چي د هغه وخت حکومت د برچي په زور د کندهار د خلگو د دغه مخالفت مخه ونيوله .

ـ د افغانستان د ديمو کراسۍ په دوري کي په ۱۹٦۸ کال کي د اصلاح په ورځ پاڼي کي د (مرد نه زنه) تر عنوان لاندي يو کاريکاتور خپور سو چي د ډيرو افغانانو په فکر د دغه کاريکا تور هدف حضرت پيغمبر ء ص ء ته اشاره وه .

ـ په همدغه کال کي د پر چم په جريدي کي پر لينين درود ويل سوې و ،

د پورته ناوړه اعمالو په نتيجه کي په ۱۹۷۰ کال کي د هيواد د ډيرو برخو علماوو د درو ځلويښتو ورځو له پاره د پل خشتي په مسجد کي را غونډ سوي وو چي په هيواد کي د چپو افکارو او د دولت د نشراتي پاليسي پر ضد يي خطابي ورکولي .

د افغانستان په دولتي او حکومتي حلقو کي د ديني علماوو دغه عمل د امان الله خان د وخت د حالت سره مشابـه بلل کيدى . دوى د ديني علماوو دغه حـرکت يو ارتجاعي عمل او هغه يي د خارجي هيوادونو په لمسون با له .

د افغانستان دولت او حکومت د ديني علماوو غوښتني و نه منلي او د دوى پر ضد يي د ډير شدت څخه کار واخستی او د شپي له خوا څخه يي ټول علما په زوره د مسجد څخه و ايستل او دوى يي په عسکري لاريو کي واچول او مربوطه ولايتونو ته يي ورسول او په ولاياتو کي يي د ټولو څخه داسي تعهدنامي واخستي چي ، وروسته تر دي به دوى په داسي اجتماعاتو کي برخه نه اخلي .

د ديني علماو پر ضد د حکومت د دغه شديد عمل څخه د هيواد چپو احزابو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډیره ګټه پورته کړه ، څرنګه چي د هیواد چپو احزابو د دیمو کراسۍ په دورې کي ډیر رشد کړې و او د پوهنتون او لیسو په شا ګردانو کي یي ډیر پلویان درلودل ، نو ډیر ژر دغه چپ احزاب د افغانستان اردو تـه متوجه سوه او پـه اردو کي یي هم ډیر ژر نفوذ وکړ چي په لږ وخت کي یعني په ۱۹۷۸ کال کي خلق او پر چم ډلو د اردو په مرسته کودتا وکړه چي د دغي کودتا په نتیجه کي افغانان یو د بل سره په جنګ اخته سوه ، او زموږ هیواد د لوي تباهۍ سره مخا مخ سو .

پورته مثالونه دا ثابتوي چي که د افغانستان او ایران دولتي مشرانو په افغانستان او ایران کي د دواړو هیوادونو د عیني شرایطو سره سم یو متوازن ملي سیاست غوره کړې وای ، د دي امکان موجود و چي په دغو دواړو هیوادونو کي به د کیڼ او ښي اړخ د تحولاتو مخه نیوله سوې وای او دواړو هیوادونو به سالمه وده کړي وای .

که افراط دې که تفریط یو د بل سر خوري
هــر یو بل ته قبر کن د بل اجل دې (۵)

ب : د تاریخ په اوږدو کي افغانستان د خپل تاریخي موقعیت په وجه همیشه د خپل شمالي او جنوبي ګاونډیانو د منافعو قرباني سوی دی . په تیرو دوو پیړیو کي د افغانستان په برخه کي د انګریزانو پالسي داوه چي روسان او بیا وروسته شورویان باید د افغانستان د لاري ددوی مستعمیري یعني هند ته داخل نه سي . نو ځکه دوی د افغانستان څخه د یوي حایلي او متروکي منطقي په حیث استفاده کوله او د خپلي دغي پالسي د تحقق له پاره یي ډیري سیمي د افغانستان څخه بیلي کړي ، د دیـورنـد او ګندمك معاهدي یي پر افغانستان باندي تحمیلي کړي . تر دوهم جهاني جنګ وروسته چي زموږ په سیمو کي د انګریزانز ځای امریکایانو ونیوی ، نو پخوانی پالسی تغیر و موندی ، په سر کي د نظامي اتحادیو د لاري د افغانستان د ګاونډیانو پـه وسیله ، د شوروي اتحاد محاصره پیل سوه ، ولي د ثور د ۷ تـر کودتا وروسته یـي افغانستان د تلکي په حیث استعمال کړ او قطبي خرس یي په دغي تـلکـي کي داسـي راشکیل کـړ چي په هغه هیواد کي مسلط سوسیالستي نظام یي د ابد له پاره د تاریخ په کندي کي واچوی . ولي په اوسنی پیړی کي غربي نړی د منځني آسیا د تیلو او ګازو سرشارو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذخيرو ته د رسيدلو له پاره د افغانستان په شمالي گاونډيو ملكونو كي پراخي هڅي
پيل كړي دي چي ددغو ذخيرو پايپ لاينونه به د افغانستنان د لاري بحر ته غزول
كيږي ولي اوس هم جنگ ځپلي او بيدفاع افغانان په خپل راتلونكي هيڅ نه پوهيږي او
د نامعلوم سرنوشت په انتظار كي دي (٦)

ج : په ١٩٦٣ كال كي هغه وخت چي د ايران د پا چا محمد ر ضا پهلوي په منځگړيتوب د افغانستان او پا كستان سيا سي منا سبات بيرته عادي سوه نو په هغي افغاني ډلي كي چي د تورخم له لاري ځخه يي پيښور ته سفر وكړ زه هم شامل وم دغو دولتي ما مورينو په پيښور كي افغاني قونسلگري پرانستله ، د افغانستان او پاكستان تر منځ يي تجارتي او ترانزيتي منا سبات بيرته عادي كړه ٠

كله چي زه د اول وار له پاره په پيښور كي مقيم سوم او د صوبه سرحد ځيني سيمي مي وليدلې چي په هر كلي كي بريښناوه ، د چښلو صحي اوبه هر چا ته مهيا وې ، هلته سړكان پاخه وو او د اورگاډي پټلي د هغه ولايت هر كنج ته غزول سوي وو د كرني طريقه يي هم ډيره پر مخ تللې وه ، د هغه ولايت په ټولو سيمو كي د غلو او ميوو ډيره پريماني وه ، ډير لوی پوهنتون او نوري تعليمي مؤ سيسي د خوا نانو د زده كړي له پاره جوړي سوي وې ، په ښا رو نو كي آزاد اخبارونه خپريدل او په مختلفو وختو نو كي د پيښور په ښار كي سيا سي اجتما عات كيدل چي دا ټول ديرمختگ او د تمدن نښي زما له پا ره ډيري نوی او جا لبي وې ٠

ما يوه ورځ يوه پيښوري دوست ته چي د طب ډاكټر و په حسا دت سره و ويل چي دلته ستا سئ د ژوند كولو له پاره ډير عصري وسايل برابر سوي دي ولې زموږ په هيواد كي ډير كار نه دې سوې ، نو په دغه وجه موږ د ژوند كولو ډير وسايل په لاس كي نه لرو .

دغه ډاكټر زما پر خبرو د تبصرې كولو په وخت كي زما ځخه داسي پو ښتنه وكره ((آيا افغانان د خپل اوسني ژوند ځخه خوښ دي او كه عصيان يي كړئ دې او په خپل هيواد كي يي بي امنيتي راوړې ده ؟))

(c) ketabton.com: The Digital Library

ما ده ته په جواب کي و ويل چې زموږ په هيواد کي د غلو او داړه ما رانو شمير ډير لږ دې . افغانا ن د خپل هيواد هري سيمي ته په ډير اطمينان سره سفر کوي ، نارينه او ښځي خارجي سيلا نيان ، زموږ په ټول هيواد کي خپاره دي ولې د دغو بهرني اتياعو سر او مال ته څوك تاوان نه رسوي ، او حتې ميلمه پالنه يي هم کيږي ،زما تر خبرو وروسته دغه ډاکټر ما ته وويل ((ستا د خبرو څخه داسي ښکاري چي ستا سي د هيواد خلگ په خپل اوسني ژوند خوشحاله دي)) ده زياته کړه ((زه تاسو افغانانو ته يوه مشوره در کوم او هغه دا چي تا سي بايد پام وکړې چي په خپل هيواد کي بي ځايه لاسونه و نه وهئ او پريږدې چي ستا سي هيواد په کراره سره آباد سي او په راتلونکو کلونو کي به د هو سا ژوند خا وندان سئ))

زه چي اوس د خپل هيواد او سني بده ورځ وينم ، نو ما ته هر وخت د هغه ډاکټر پورته حکيمانه مشوره را په ياد سي ، او په دي فکر کي سم چي آيا ولې موږ افغانان پخوا په دي خبره نه پو هيدلو چي په خپل هيواد کي بي ځايه لاسونه و نه وهو !

په تيرو ديرشو کلونو کي زموږ په هيواد کي هر راز لاسونه و وهل سوو ، هلته نيمگړې ديمو کراسي راغله ، وروسته له هغه د سرطان د ٢٦ او دثور د ٧ کودتاگاني و سوي ، چي د وروستي کودتا په نتيجه کي د شوروي سري لښکري زموږ په پاك هيواد ور ننوتلي او د افغا نستان خپل وا کي د منځه ولاړه ٠ د شوروي تر نظامي اشغال وروسته زموږ هيواد د شرق او غرب د نړې د لويو قوتونو د حرب ميدان وگرزيدې ، د لسو کلو نو تر جنگ وروسته ، د افغا نانو په سر ښندنه او جهاد په افغا نستان کي شوروي ما ته و خوړله او په کښته سترگو زموږ د هيواد څخه و ووت .

ولي د تا سف ځاى دادې چي په افغا نستان کي يوه جهاني اشغا لگر قوت ماته وخوړله او د هغه رقيب بل جها ني قوت خپل هدف ته ورسيدې چي د شوروي تر ماتي او ټو ټي کيدلو وروسته ، د خير پر غونډۍ کښينا ست او د يو سيل بين حيثيت يي غوره کړ ، د جنگ خپلي افغانستان مقدرات اوس د سيمي د هيوادونو په لاس کي دي او اوس عرب او عجم زموږ په هيواد کي لاسونه وهي او د ژوند کولو هر څه يي د

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانانو ځخه وا خستل چي د شوروي اتحاد د ناروا تجاوز په نتيجه کي ، په لکونو افغانـان مړه يا ټپيان سول او زموږ هيواد د خاورو سره بـرا بـر سو ٠ پـه مليونـونـو افغانانو خپل هيواد پري ايښې دې او په پرديو هيوادونو کي يي سرونه پناه کړي دي او د خپل هيواد له پاره هيڅ نه سي کولای ٠

چا يي پلو ليدلې نه وو اوس د جمرود پر لوري ځي سر تور سرونه (۷)

زما په عقيده اوس موږ ټولو او مخصوصا چيز فهمو افغا نانو ته په کار دي چي په خپلو کي سره متحد سو او د پـرديـو هيوادونـو دلاس وهني مخه و نيسو او د يـوه واحد او سر لوړي افغانستان په فکر کي سو ٠

ددي برخي يادداشتونه

١ ـ الفت ، گل پا چا ، د الفت مرغلري ، مخ ٢٧

٢ ـ ابرا هميان ، اروند ، ايران د دوو انقلا بو نو تر منځ ، مخ ٢٧٩

٣ ـ همدا اثر ، مخ ٢٤

٤ ـ زما مشا هدات

٥ ـ د الفت مرغلري ، مخ ٣٨٦

٦ ـ زما مشاهدات

٧ ـ د مجا هد ولس مختلفي گڼي

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړي برخه

لومړی فصل

الف : هغه مسایل چي په شلمي پيړې کي د افغانستنان په برخه شوي وو

۱ ـ هغي سيمي چې د افغانستان څخه بيلي سوي دي

زموږ لرغونې هيواد افغا نستان چي د مختلفو مدنيتونو او کلتورونو لکه د منځني ختيز ، منځنی آسيا ، د هند د نيمي وچي ، ليري ختيز او د پا مير له لاري څخه د چين د سنکيانگ د ايا لت سره په ارتباط کي واقع سوی دی او ډير مهم ستراتيژيك موقعيت يي لرلی دی ، نو ځکه د تاريخ په اوږدوکي هميشه د مختلفو لښکرکښيو او فتوحاتو په وجه ، متأثر شوی هم دی ۰

د اتلسمي پيړې په پيل کي د افغانستان سرحد د هرات څخه تر کشميره ، او د آمو د رودځخه تر عربي بحيري پوري رسيدی . ولې د افغا نستان اوسني سرحدات د نولسمي پيړې په وروستي لسيزي او يا د شلمي پيړی په پيل کي جوړ سوي دي (۱)

د افغا نستان په ځنگ کي انگريزانو چي د هند په نيمه وچه کي د يوه استعماري

(c) ketabton.com: The Digital Library

هیواد په بهه ، خپلي منګلي ښخي کړي وي او د هند پر طلایي مستعمري باندي تود راغلي وو او نه یي غوښتل چي بل استعماري هیواد د دوی سره په دغه ثروت کي شریك سي ۰ نو دوی د دروو خواو څخه هند ته د ننوتلو لاري تړلي وي ، د هند د شمال خوا ته د همالیا غر هم هند ته د مهاجمینو د دخول ما نع و ۰ چي په وچه کي یوازي یوه لاره د هند دمدخل په حیث په شمال لویدیز کي موجوده وه چي هغه لاره د افغانستان په لاس کي وه .

د تاریخ په اوږدو کي په استثنا د عربو او انګریزانو نور ټول د نړۍ مهاجمین د افغا نستان له لاري څخه ، هند ته ورننوتلي دي ۰ د بلي خوا څخه کله چي انګریزانو د (پاني پت) په جنګ کي د افغا نستان نظا مي قوت او په هند کي د افغانانو معنوي نفوذ ولیدی نو دوی دي نتیجي ته ورسیدل چي په را تلونکي کي په خپله افغانستان د انګریزانو د منافعو له پاره لوی خطر وي . (۲)

کله چي انګریزانو په پنجاب کي د زمان شاه نظا مي حرکات او د افغانانو سره د هندیانو د مرستي تما یلات ولیدل نو د دوی حدس او ګمان په یقین بدل سو او انګریزانو خپل ټول قوت افغا نستان ته متوجه کړ ۰

په سرکي انګریزانو د افغا نستان په باره کي (تدا فعي سیا ست) غوره کړ او هند ته یي د افغا نستان د ورننوتلو مخه ونیوله ، و روسته د انګریزانو دا پالسي په (تعرضي سیا ست) واوښتله چي دوی خپل دغه وروستۍ سیا ست په مختلفو شکلونو په افغا نستان کي عملي کړی دی .

لنډه یي دا چي په افغانستان کي د انګریزانو سیا ست دا وو چي افغا نستان با ید تجزیه او ټوټي کړل سي ، افغا نان په خپلو کي په نفاق او کورني جنګ اخته سي ، او افغا نستان د انګریزانو د لاس پوڅو حا کمانو تر کنترول او اداري لاندي راوستل سي ، او د ضرورت په وخت کي افغا نستان د دوی له خوا نظا مي اشغال کړل سي .

د انګریزانو اصلي هدف دا و چي افغا نستان یو کمزوره ، محتاجه او د دنیا څخه منزوي او یوه متروك هیواد په څیر و سا تل سي او په افغا نستان کي د نوي فرهنګ او تمدن د را تلولو مخه و نیوله سي ، انګریزا نو ، خپله پورتني طرحه د اتلسمي پیړۍ په

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروستي نما يي کي (د زمان شاه دوره) او بيا د شلمي پيړۍ تر منځنيو پوري (د دوهم جهاني جنګ تر پا يه) په مختلفو شکلونو په ا فغا نستان کي تطنيق کړي وه ۳

انګريزانو د افغا نستان د کمزوره کولو په غرض خپل تدا فعي سيا ست داسي پيل کړ ، دوی دخپلو نمايندګانو John Malcolm او Sir Harford Jones په وسيله ډيري نظا مي او ما لي مرستي د ايرا ن پا چا فتح علي شاه ته وړا ندي کړي. انګريزي معلمين او مهندسين يي د ايران په اردو کي و ګمارل ، ايراني قاجاري دولت يي دي ته تشويق کړ چي افغاني د خرا سان ولايت ا شغال کړي ۰

د انګريزانو د دغو اقداما تو په نتيجه کي د ايران قاجاري دولت د فرا نسي د دولت سيا سي هيأت د ايران څخه و شاړه ، انګريزانو د ايران د دولت څخه وغوښتل چي د ايران د لاري څخه ، هند ته د هر اروپا يي هيواد د لښکرو مخه و نيسي ۰ ايرانيان بايد افغا ني لښکري پري نږدي چي پر هند باندي حمله وکړي ، که چيري د افغا نستان پا چا زمان شاه پر هند باندي د حملي اراده وکړي ، بايد د ايرن قاجاري دولت د افغا نستان پر خاوري تجاوز وکړي او د خراسان ولايت و نيسي ، انګريزان د خپلي جا سوسي دستګاه په وسيله په افغا نستان کي دننه په دي بريا لي سول چي د افغا نستان دولت مات کړي او د افغا نستان پاچا له منځه يوسي ، د زمان شاه رقيب ياغي شا هزاده محمود د ايرانيانو له خوا تجهيز او افغانستان ته و ليږل سو ، د انګريزانو د دغه فعا ليت په نتيجه کي زمان شاه و وژل سو او د افغا نستان مرکزي دولت د منځه ولاړ ، په افغا نستان کي سيا سي او اداري خلا ايجاد سوه ، په هيواد کي داخلي جنګونه پيل سوه او د ايران قاجاري دولت د خراسان ولايت و نيوې ، وروسته بيا انګريزانو خپله تعرضي نقشه چي د افغا نستان د تجزيي او ټوټي کولو له پاره جوړه سوی وه عملي کړه . (٤)

د پنجاب مها را جا (رنجت سنګه) چي په ۱۷۹۹ کال کي د زمان شاه له خوا د پنجاب د والي په حيث مقرر سوی و د زمان شاه تر پاچاهي وروسته چي افغانستان په کورني جګړه اخته سو ، رنجت سنګه د انګريزانو په تحريك او حمايه ، پنجاب د يوه خپلواك هيواد په حيث اعلان کړ ۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ۱۸۱۲ کال کي د اټك کلا ، د پنجاب سیکانو و نیوله

په ۱۸۱۸ کال کي د ملتان ولایت د سیکانو واکدارانو و نیوې

په ۱۸۱۸ کال کي د کشمیر ولایت د سیکانو له خوا اشغال سو

په ۱۸۲۱ کال کي دیره غازي خان او دیره اسماعیل خان د سیکانو حکومت ونیوې .

په ۱۸۳۳ کال کي د پیښور ولایت د سیکانو د حکومت له خوا اشغال سو ۰

پورتنې سیمي چي د افغا نستان د خاوري برخي وي او د پنجاب مهارا جا رنجت سنگ لـه خوا نیولــي شوي وي ۰ پــه ۱۸۳۲ کال کــي د هغه تـړون له مخـي چي په

شکار پور کي د افغا نستان د مخلوع پاچا شاه شجاع او رنجت سنگه تر منځ عقد شوې و ، دغي سیمي په پنجاب پوري و تړلي شوي ۰

پــه ۱۸٤۳ کال کــي د سند ولایت د افغا نستان څخه جــلا او د انگریزانــو حکومت ونـیـوې ۰

دبلوچستان ولایت د ۱۸٥٤ کال څخه بیا تر ۱۸۷٦ کال پــوري په تدریج سره انگریزانو اشغال کړ۰

په ۱۸۸٤ کال کي د (مرو) ولایت د تزاري روس له خوا و نیول سو ۰

په ۱۸۷۹ کال د مي د میاشتي پر ۲۶ د گندمك د معاهدي مطابق د (فوشنج) څخه تر (کوړك) پوري ، (کرم) او (لنډې کوتل) د امیر محمد یعقوب خان له خوا انگریزانو ته ور کړل سول۰

په ۱۸۸٥ کال کي د (پنجده) سیمه تزاري روسیي و نیوله .

په ۱۸۷۲کال کي د سیستان د ولایت یوه برخه د انگریزي حکم له خوا د ایران دولت ته ورکړه سوه (٥)

په اتلسمي پیړۍ کي هغه دولت چي په افغا نستان کي د ابدالیانو د کورنۍ له خوا جوړ سوې و ، او دغه دولت خپله خارجي پالسي د افغا نستان د طبعي حدودو مطابق تثبیته کري وه ، ولي په نولسمي پیړې کي چي ابدالي دولت د منځه ولاړ او د هغه پر ځای د محمد زوو حکومت منځ ته راغي ، د هیواد ساحه د هري خوا څخه مخصوصا

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ختیز او جنوب له خوا غوځه سوه تر څو چي اوسنۍ شکل يي اختيار کړ او افغانستان د سند د رود د بحري غاړي څخه پر شا و تمبول شو او په وچه کي يو محصور هيواد سو . (۶)

لومړني تبصره : د افغا نستان جنوبي او جنوب شرقي سرحد چي (۱۵۱۰) ميله دې په ۱۸۹۳ کال کي د ډيورنډ د کرښي په وسيله تثبيت شو

د افغا نستان شما لي سرحد چي ۱۴۸۱ ميله کيږي ، لويه برخه يي په ۱۸۹۶کال کي د پخواني روسي ددولت سره تثبيت شو ۰

د افغا نستان غربي سرحد چې (۵۵۰) ميله کيږي ، په ۱۹۳۵ کال کي د ايران د دولت سره تثبيت سوې دې ۰

د افغا نستان په شمال شرق کي د واخان په سيمي کي د افغا نستان سرحد چي (۵۰) ميله دې په ۱۹٦٤ کال کي د چين د هيواد سره تثبيت شو ۰

دوهمه تبصره : روسانو د ۱۸۸۵ کال د مارچ د مياشتي پر ۳۰ نيټي په يوي خونړۍ جګړي کي چي په هغي کي (۸۰۰) افغانان په شهادت ورسيدل ، د پنجده علاقه و نيوله ۰ د ډيورنډ د بيو ګرافي کتاب دغه پيښه داسي تشريح کوي ۰

روسان په ۱۸۸٤ کال کي د (مرو) په اشغال سره د افغا نستان سرحد ته نور هم نژدي سول ، کله چي روسانو د مرکزي آسيا ريلوي اعمار کړه او بخارا ، سمرقند او تاشکند د دغي امپراتورې يوه برخه سوه نو انګريزان دي نتيجي ته ورسيدل چي اوس روسان په ډيري آسا نې سره د مځکي او د بحر له لاري څخه ډير نظا مي قطعات د افغا نستان شمال غربي سرحد ته راوړلای سي ، او برتانوي هند تر لوی خطر لاندي راځي ، نو انګريزانو روسانو ته پيشنهاد وکړ چي بايد د افغا نستان شمال غربي سرحد چي (۲۲٦) ميله کيږي ، بيا د سره څخه تثبيت کړل سي ، چي د دغه کار له پاره د انګريزانو له خوا د ميجر جنرال Sir Peter Lamsden په مشري يو لوې او مجهز هيأت د کوټي ، نوشکي ، هلمند او فراه له لاري څخه د ۱۸۸٤ کال د نومبر په مياشت کي د هرات د ولايت د کوهسان ولسوالۍ ته ورسيدې ۰ او د روسانو له

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوا جنرال Zeienoi د هغه هيواد د هيات مشري پر غاړه درلودله ، انګريزانو او روسانو پخوا دا منلي وه چي په دغي سرحدي سيمي کي هره ساحه چي د هر هيواد په لاس کي وي ، هغه ساحه به د هغه هيواد د خاوري يوه برخه وي ۰ چي د پنجده علاقه د افغانستان په تصرف کي وه او د انګريزي هيات مشر لمزدن پخپله پنجده ته ورغلې و او ده داموضوع تا ئيد کړي وه ، په دغي منطقي کي د افغا نانو او روسانو ډير نظامي قوتونه ځای پر ځای سوي وو او دواړو خواو پر دغي منطقي با ندي جنګ ته آماده ګي نيوله ، د افغا نانو نظا مي قوت چي (۸۰۰) سپاره او (۱۲۰۰) پلي عسکر وو په دي لاندي ډول د جنګ په محاذ کي ځای پر ځای سوي وو ۰

الف : د جبهي په کيڼي خوا کي د جنرال غوث الدين خان تر قو ماندي لاندي د هرات د سپرو قوه وه چي يو توپ يي هم درلود ۰

ب : د جبهي په منځ کي د نا يب سالار عبد الرحيم په مشرۍ د پيا ده عسکرو قوه وه .

ج : د جبهي ښي خوا ته د کرنيل شاه مراد خان په مشرۍ د پيا ده عسکرو قوه وه۰

د : په آقتيپه کي د خا صه دارانو ډله ، او دوه توپو نه تعبيه سوي وو ۰

ه : پنځه خفيف توپونه د پل خشتي په شمال شرقي خوا کي ځای پر ځای سوي وو .

د افغا نانو اسلحه (دهن پوره) تو پك وو چي اکثر دغه توپك د با ران د اوريدلو په وجه د کاره لويدلي وو . ولي روسانو ډير لوي او مجهز نظا مي قوت د افغا نانو په مقابل کي درولې و .د افغا نانو او روسانو د نظامي قوتونو موقعيت په هغي نقشي کي ځرګنديږي چي د دغه کتاب په ضميمه پاڼو کي راغلي ده۰

روسان د ما رچ د ميا شتي پر ۳۰ نيټی پرپل خشتي باندي د کشك د رود ځخه تير سول او په زوره يي پنجده اشغال کړه . په دغي جګړی کي د کرنيل شاه مرادخان په شمول اته سوه افغا نان په شهادت و رسيدل .

دېيورنډ د بيوګرافي په کتاب کي دا هم ليکل سوي دي چي د جنګ د محاذ افغانانو به ويل چي انګريزانو غوښتل چي افغانان او روسان سره وجنګوي ، او دوی افغانان دجنګ له پاره ډير تشويقول ، ولي دوی هيڅ راز مرسته د افغا نانو سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه ده کړي .

د پنجده د حادثي په وخت کي امیر عبدالرحمن خان د برتانوي هند د ویسرا (لارډ دوفرین) په بلنه په راولپنډې کي و . د ډیو رنډ د قوله په دغه کتاب کي لیکل سوي دي چي ((موږ ته د پنجده د حادثې خبر د شپې له خوا ناوخته راورسید او زه په هغه شپه امیر عبدالرحمن خان ته ورغلم او ده ته مي د پنجده په جنګ کي د افغا نانو د ظالمانه وژل کیدلو او مخصوصا د افغاني جنرالانو د وژل کیدلو خبر ور کړ ۰ ولي امیر عبدالحمن خان د دغي پیښي سره علاقه ونه ښووله او ما ته یي په جواب کي و ویل چي ما ته تکلیف مه راکوه ۰ او دایي هم و ویل چي د دوو سوو یا درو زروو افغا نانو وژل کیدل اهمیت نه لري او دیوه یا دوو جنرالانو وژل کیدل تر هغه لا هم بي اهمیته دي په دي چي افغا نستان ډیر جنرالان لري.))

د پنجده حادثي انګریزان او روسان د جنګ سرحد ته نژدي کړل چي په پای کي د ۱۸۸۵ کال د دسمبر د میاشتي پر ۱۰ نیټي د (لارډ سلسبري) او د روس د سفیر له خوا په لندن کي یوه معا هده لاس لیك سوه چي د دغي معا هدې پر اساس د پنجده سیمه روسانو ته ورکړه سوه او د ذوالفقار تنګی د افغا نستان د خاوري یوه برخه سوه (د ډیورنډ د بیوګرفې کتاب مخونه ۱۳۳ تر ۱۵۰)

دریمه تبصره ـ د ګندمك معا هده : وروسته تر هغه چي امیر شیر علي خان د کابل څخه مزار شریف ته ولاړ، او د ۱۸۷۹ کال د فبروري د میاشتي پـر ۲۱ نـیټـي په مزار شریف کي وفات سو ، د ده زوی محمد یعقوب خان خان په کابل کي د افغانستان د امیر پــه حیث اعلان کړ . چي وروستـه ده د انګریزانـو سره یــوه معا هده لاس لیك کړه . دغــه معا هــده د امیــر محمد یعقوب خان او د انــګریــز (لوویس کیوناري) تر منځ د جلال آباد د ښار په ۲۹ میلی کي د کندمك په کلي کي لاس لیك سوې ده . (۷)

د دغي معا هدي په وجه د افغا نستان ملي حا کمیت او د خاوري تما میت ته لویه صدمه ورسیدله۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ ـ دډیورنډ د کرښي موافقتنامه

د ۱۸۹۳ کال د نومبر د میا شتي ۱۲ نیټه

د برتانوي هند د خارجه چارو وزیر Henry Mortimer Durand دیوه هیأت په مشری د ۱۸۹۳ کال د اکتوبر د میاشتي پر دوهمي نیټي کابل ته ورسید ۰ انګریزانو د مخه تر هغه چي د ډیو رنډ د موا فقتنا مي په باب د افغا ني مقا ماتو سره خبري وکړي دوی د افغا نستان په سرحداتو کي وضعه په خپله ګټه مغشوشه کړه ، دوی په سرحدي سیموکي د اقوامو تر منځ خونړي جګړې پیښي کړي ، انګریزانو د توري د قوم یوه قبیله ، دي ته تشویق کړه چي د نورو اقوامو په مخکو کي د (پتاله) په نا مه یوه نوې واله و کا ږي چي دغه کا ر د هغه ځای د اقوامو تر منځ لوی اختلاف را پیدا کړ . چي مقا بل لورې دخپل حق د دفاع لـه پا ره راو پاڅیدل او یو لـوي خونړې جنګ ومښت .

په ختیزو سیمو کي انګریزانو اعلانونه خپاره کړه او په دغو اعلانونو کي دوی خپلو سرحدي معاش خورو ته لیکل وو چي ، د هغه چا معاش به دوه برابره سي څوک چي د انګریزانو دولت تـه یو اطا عت لیك ورانـدي کـړي . هغه وخت چـي امیـر عبدالرحمن خان دغـه اعلانونـه ولوستل ، نـو یـي خپل سپاه سالار غلام حیـدر خان تـه و لیکل ((که د انګریزانو حیله او فریب او د پیسو پا شل په مسلما نانو کي نه وای ، دوی نه سوای کولای چي د هند اسلا مي هیواد و نیسي ، بیا د سند د رود څخه چي د افغانستان طبعي سرحــد دی را تیر سـي پیښور ، دیـره جات او د سند سیمه ونیسي او د افغا نستان خاوره د افغانستان د دولت سره و ویشي)) (۸)

دننګرهار په سرحد کي هم انګریزانو خلګ تحریك کړه چي د (مچني) په سیمي کي یوه واله و کاږي او د هغه ځای د خلګو تر منځ دښمني ایجاد کړي . انګریزانو همیشه هڅه کوله چي د خپلو اجیرانو پـه وسیله د ډیـو رنـډ د کرښي پـه دواړو غا ړو کي بي امنیتي جوړه کړي او امیر عبدالحمن خان دي ته مجبور کړي چي د یوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

جناح دفاع وکړي . د مثال په توگه : کله چي د شينوارو او اتمانزو تر منځ جنگ پيښ سو . امير عبدالحمن خان د سرحد د پوري خوا پر متجاوزينو باندي هجوم ور وړ ۰

د ډيورنډ هيأت څلويښت ورځي په کابل کي پاته سو ، خبري ډيري سړي او په کراره پر مخ تللي ۰ انکريزانو سرحد ته نژدي نظا مي قوتونه د تيار سی په حالت کي درولي وو ۰ امير عبدالرحمن خان ته د انگريزانو پيشنهاد داو چي د دوی جوړه سوي موافقتنامه او نقشه بايد لاس ليك کړي چي د نه امضا په صورت کي به د دواړو هيوادونو سيا سي مناسبات پرې سي ۰ دريم حالت موجود نه و ۰ امير عبدالحمن خان د خان د بقا له پاره دغه موا فقتنا مه لاس ليك کړه ۰ ده د افغانستان د خلگو سره مشوره نه ده کړي . امير عبدالرحمن خان حتي خپل د دربار ما مورين په دغه موضوع نه دي خبر کړي . ده و ړه يـا لويـه جرگه چي د افغا نستان د خلگو نما ينده گي وکړي نه وه را غوښتي (۹)

د ډيو رنډ د کرښي د موا فقتنامې څخه د انگريزانو اصلي هدف داو چي که روسان د افغا نستان د لاري څخه د هند د نيولو اراده وکړي او يا د امير عبدالرحمن خان تر مرگ وروسته په افغا نستان کي د انگريزانو پر ضد ملي مبارزي پيل سي نو دوی به په ډير سرعت سره د کابل ، غزني او کند هار سترا تيژيکي لاري تر خپل کنترول لاندي وروړي (۱۰)

ډيو رنډ د خپلو خا طراتو په کتاب کي ليکي چي د هند برتانوي هيأت و ظيفه درلوده چي امير عبدالرحمن خان دي ته تشويـق کړي چي خپل عسکر د (روشان) او (شغنان) د سيمو څخه چي د بخا را يوه برخه ده او په ۱۸۷۳ کال کي روسانو ته ورکړه سوې ده ، وبا سي ۰ او هم دي هيات وظيفه درلوده چي د امير عبدالرحمن خان د خوابدي چي د کوړك د غره د تونل او په نوي چمن کي د ريلوې پر جوړولو يي ښکا ره کړې وه له منځه يوسي ۰ د انگريزي هيأت اصلي او مهم هدف د هند د شمال غربي سرحد يعني د ډ يو رنډ د کرښي تثبيت و .

ډيو رنډ د خپل سفر په ارتباط ليکي ((مور د ۱۸۹۳ کال د سبتمبر د مياشتي په نيمايي کي د پيښور څخه حرکت وکړ او زموږ هيأت په لنډی کوتل کي د سپه سالار

(c) ketabton.com: The Digital Library

غلام حیدر څان له خوا پذیرایي سو ، د جلال آباد ، جگدلك او لته بند د لاري څخه کابل ته ورسیدو او په ء اندکي ء کي چي د بابر د مقبري او د چهل ستون د قصر تر منځ واقع و ، ځا ی پر ځای سوو. په کابل کي د اوسیدو په وخت کي زموږ تشویش دا و چي که په دغه وخت کي امیر عبدالرحمن خان مړ سي او یا و وژل سي نو یقینا موږ به د کیونا ري او د ده د ملګرو په سر نوشت گرفتا ر سو)) دې لیکي ((په کابل کي مذاکرات ډیر بطي وو د امیر د اسلحه جوړولو ما هر MR. Pyne چې امیر ته ډیر نژدې و ، زموږ سره ډیره مرسته و کړه ۰ ده به همیشه امیر ته مشوره ورکوله چي دی با ید د انگریزي هیأت خبري و مني)) دی اضافه کوي ((یوه ورځ ما د مستر پن څخه پوښتنه وکړه چي ولي امیر د سرحد پر موافقتنا مې باندي ژر تصمیم نه نیسي ؟ ده زما په جواب کي و ویل چي امیر ډیر عمده تصا میم د یکشنبو په ورځو کي نیسي ۰ د مستر پن خبره رښتیاوه چي ډیري ورځي وروسته امیر په یوي یکشنبي کي د موافقتنا مې منلو ته تیار سو)) (۱۱)

د ډیو رنډ د کرښي موافقتنا مه د ۱۸۹۳ کال د نومبر د میا شتي پر ۱۲ نیټې امضا سوه دغه موا فقتنا مه اوه مادي او یوه نقشه لري . دا موافقتنا مه د واخان څخه بیا د ایران تر سرحد پوري چي (۱۵۱۰) میله یا (۲۲۵۵) کیلو متره کیږي د افغانستان ختیز او جنوبي حدود داسي تشریح کوي (۱ ۲)

د ډیورنډ کرښه د واخان څخه پیل کیږي چي (اسما ر) او پورته وادي تر (چنگ) پوری به د امیر عبدالرحمن خان تر اداری لاندي وي ، ولي امیر به په (دیر) ، (سوات) ، (باجوړ) ، (چترال) او (با شگل) په سیمو کي هیڅکله مداخله نه کوي په وزیرستان کي د (برمل) سیمه امیر ته ورکوله کیږي ولي امیر باید د (وزیرو) او (دوړو) په نورو سیمو کي مداخله ونه کړي ۰ په بلوچستان کي د (چاغي) پر اوبه لرونکي سیمي باندي چي امیر ادعا درلوده ، امیر د خپل ادعا څخه تیریږي او دغه مهمه سیمه انگریزانو ته پریږدي ۰د چمن په سیمي کي پر (نوي چوڼۍ) باندي چي امیر ادعا درلوده ، دې د خپلي ادعا څخه تیریږي ، او د (سرکي تیلري) په اوبو کي به امیر خپله برخه به په پیسو رانیسي۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دغي سيمي کي به د سرحد کرښه داسي وي چي کرښه به د ء خواجه عمران ء د غره پر سر تيره سي ۰ او دا کرښه به د (پښا کوتل) سره نژدي چي د انگريزانو خاوره ده تيريږي ۰ وروسته دغه کرښه په هغه استقا مت ځي چــي (مرغه چمن) او د (شيرو اوبه) چينه افغانستان ته پريږدي ۰ وروسته دا کرښه د نوي چمن او افغاني تاڼې (لښکرو) تر منځ تيريږي ۰ دا کرښه بيا د ريلوي ستيشن ته ځي او د هغو تپو څخه تيريږي چي اصلي بولدك بلل کيږي ، او د دغه ځای څخه د جنوب خوا ته داسي کږيږي ځو بيرته د خواجه عمران د غرونو سلسلي ته ورننوزي ۰ دا کرښه د انگريزانو د (گواشه) سيمي اود هغه افغاني سړك تر منځ اوږديږي چي ښوراوك ته ځي ۰

د ډيورنډ په موافقتنا مي کي دا هم ليکل سوي دي ۰

۱ ـ وروسته تردي به انگريزان د هغو حربي مهماتو د ورود ممانعت نه کوي چي افغانستان ته وړل کيږي (۱۳)

۲ ـ انگريزان به پر پخوانيو ۱۲ لکو کلدارو امداد چي هر کال به يي امير ته ورکولي ، شپږ لکه نوري کلداري اضافه کوي (۱٤)

امير عبدالرحمن خان د دغي موافقتنا مي په لاس ليك سره ځو ميليونه افغانان د افغانستان څخه بيل کړه ، امير عبدالرحمن خان هغه موافقتنامه لاس ليك کړه کومه چي انگريزانو جوړه کړي وه ، چي امير حتي يوه جمله هم پر دغي جوړي سوي موافقتنا مي باندي علاوه نه کړه (۱ ۵)

ځني مؤرخين ليکي چي ا مير عبدالرحمن خان دغه موافقتنا مه د دي له پاره امضا کړه چي دا کرښه دبرتانوي هند د سرحد په حيث نه بلکه د امير د جنوبي او جنوب شرقي ساحي حدود تثبيتول (۱٦)

ا مير عبدالرحمن خان د ډيورنډ د کرښي موافقتنا مه امضا کړه ولي ده د موافقتنامي ضميمه نقشه ځکه نـه ده امضا کړي پـه دي چي دی د هغي نقشي د ځينو ټکو سره موافق نه و ۰

تبصره : د ډيورنډ د موافقتنا مي متن چي د کتاب په ضميمه پاڼو کي سته د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهاند محمد حسن کا کړ د نا چاپه یوه اثر څخه اخستل شوي ده ۰

۳ ـ افغانانو د ډیورنډ کرښه نه ده منلې

کله چې د افغا نستان خلگ د ډیورنډ د موافقتنا مي د لاس لیك څخه خبر سو ل دوی د د دغي موافقتنا مي سره خپل مخالفت خرگند کړ۰ د آزاد سرحد خلگو د انگریزانو پر ضد خپلو مبارزاتو ته تر هغه وخته ادامه ورکړه تر څوچي انگریزان د هند د نیمي وچي څخه و وتل ۰ دوی د دغي موافقتنا مي منلو ته حاضر نه سول ۰ د افغانستان خلگ د دغي موافقتنا مي څخه نفرت لري (۱۷)

د وزیرستان خلگو چي د افغانستان او انگریزانو په دریم جنگ کي د دښمن ملا ماته کړي وه ، کله چي دوی د ډیورنډ د موافقتنا مي په لاس لیك خبر سول ، دوی په پکتیا کي د امیر والي سردار گل احمد خان ته د خپل نماینده د وازي خوا د (کشور خان) نومي سړي په لاس یو لیك ولیږې چي په هغه لیك کي داسي لیکل سوي و :

په وزیرستان کي د انگریزانو هوا خواهان وایي چي امیر عبدالرحمن خان د انگریزانو د نماینده ډیورنډ سره یوه موافقتنامه لاس لیك کړي ده چي د ډیورنډ پـــه خوښه یي د (واڼه) سیمه د انگریزانو دولت ته ورکړي ده ۰ که دا خبره رښتیاوي نو موږ تا په دي خبر وو چي د وزیرو قوم د انگریزانو د دولت اطاعت نه کوي ، دوی د سردار څخه هیله و کړه چي د دغي موضوع رشتیا او درواغ دوی ته و وایي ، چي وروسته هره فیصله چي د وزیرو قوم لازمه و باله هغه به عملي کړي ۰ سردار گل احمد خان د وزیرو د قوم په جواب کي و لیکل چي ، ده ته د ویش د کرښي د تثبیت اطلاع نه ده ورکړه سوي او که د دواړو هیوادونو تر منځ د ویش د لیکي تصفیه راغلي وي نو دا خلگ چي تا سي ته کوم مطلب وایي دوی باید د خپل قول د اثبات له پاره مهر سوې سند په لاس کي ولري ۰ که دوی مهر سوې سند و نه لري ، تا سي د دوی خبرې په ذهن کي مه ساتئ او ددوی خبري رښتیا مه بولې ۰

هغه وخت چي امیر عبدالرحمن خان د وزیرو د قوم او خپل والي په مکاتباتو خبر سو ، ده خپل والي او خپل د واقعاتو لیکونکي خلیفه نور محمد ته و ویل چي د

(c) ketabton.com: The Digital Library

وزیرو قوم ته و وایا ست چي بیله د(مرغه) او (برمل) دسیمو څخه چي د وزیرو او مسعودو سیمي دي ، نور ټول وزیرستان تر دي وروسته په انگریزانو پوري تعلق لري په دي چي په دا تیرو څوارلسو کلونو کي تا سي زه ډیر په تکلیف کړي یم او هر څومره نصیحت چي به مي تا سي ته کاوه ، ګټه یي نه کوله او په آخر کي زه مجبور سوم چي ستا سي سیمه انگریزانو ته ورکړم (۱۸)

انگریزانو چي د موافقتنا مي پر ضد د آزاد سرحد د خلګو مقاومت ولید ، نو یي د امیر عبدالرحمن خان څخه غوښتنه و کړه چي د سرحد د کرښي یوه نقشه د امیر له خوا ټولو سرحدي سیمو تــه واستولــه سي څو د ډیورنډ د کرښي ددواړو خــواوو اوسیدونکي په واقعیت خبرسي ۰ امیر د انگریزانو دا غوښتنه و منله او په سرحدي ټولو سیمو کي یي اعلانونه خپاره کړه چي متن یي داسي دې :

د انگریزانو یو هیات د هند د خارخه وزیر هنري مارتیمر ډیورنډ په مشرۍ کابل ته راغلې و ، زموږ تر منځ داسي یوه موافقتنا مه لاس لیك سوه :

د (درواز) ، (روشان) ، (شغنان) او (واخان) په سیمو کي به د سرحد ګرښه د ۱۸۷۳ کال د موافقتنا مي مطابق وي ، د واخان څخه به دغه کرښه کافرستان او چترال ته ځي وروسته به د (سندك) څخه تیریږي ، د هغه خایه څخه به کرښه د مومندو په غرونو کي چي د مومندو او باجوړو تر منځ پراته دي تیریږي ۰ وروسته د سرحد کرښه د (لواړګي کوتل) او (اشکار علي) ته رسیږي ۰ دا کرښــه وروستــه سپین غره ته خیژي چي د افریدو او شینوارو اقوام سره جلا کوي ۰ د سکپام په نامه د سپین غره پر لوړه څوکه به علامه نصبیږي ۰ بیا دا کرښه (خاخیو) ، (چمکنیو) (خوستیو) او (باتورو) ته ور ځي ۰ وروسته د سرحد کرښه د (خوست) او (دوړ) پولو ته رسیږي او د هغه خایه څخه (برملو) او (وزیرو) ته ځي چي برمله افغانستان ته پریږدي ۰ کرښه د هغه ځای څخه (تروه) او (کا کړستان) او د هغه ځای غرونو ته چي سلیمان خیل ، کا کړاو وزیر سره بیلوي رسیږي ، وروسته د سرحد کرښــه د (تره کو) ، (اندړو) او (توخو) اقوامو سیموته ور ننوزي او د هغه ځای غرونو ته چي د دغو درو قومونو او کا کړستان ویش دې رسیږي ۰ تر دغه ځای وروسته د

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرحد کرښه په بلوچستان کې نوي چمن ، نوشکي ، چاغي او تر ملك سياه کوه پوري ځي ۰

د امير عبدالرحمن خان ټولي خوارې او اعلاميي د خلگو په کرارولو کي مؤثر واقع نه سوې ۰ د سرحد د خلگو مبارزو ادامه پيدا کړه ۰ د موافقتنا مي د لاس ليك کولو په دوهم کال کي د مسعودو قوم په واڼه کي د انگريزانو پر لښکرو باندي بريد وکړ او د انگريزانو يو ټولې عسکر يي و وژل او د انگريزانو چوڼي ته يي اور واچاوه ۱۵۰ ميله ټوپك يي په غنيمت يووړل ۰ انگريزان ډير وار خطا سوه چي خپل د حفا ظت له پاره يي د اټك څخه څلور غونډه مجهز عسکر راوستل۰ د مسعودو قوم د ملا پيونده په مشرئ خو واره پر انگريزانو حملي وکړي او دوی ته يي ډير تاوانونه ورسول انگريزان پر شا ولاړل ۰ د هند ويسرا په خپله پيښور ته ورغې سرحدي سيمي او لنډي کوتل يي وليدل انگريزانو د مومندو په سيمو کي اشتهارات خپلره کړه او په هغو کي يي خلگو ته د پيسو پيشنهاد و کړ ، خلگو د ملا قديم په مشرئ د انگريزانو غوښتنه و نـه منله او پـه ء موسي خيلوء ، ء گدا خيلوء او ء عيسي خيلو ء کي يي د انگريزانو د هوا خواهانو کورونوته اورونه واچول ۰ انگريزانو، ء حليمزو ء ، ء ترنگزوء، عيسي خيلوء او نورو اقوامو ته اطلاع ورکړه چي د مومندو غرني سيمه په انگريزانو پوري تړلي سوي ده او وروسته تر دي بايد ددغو ځايونو خلگ د افغانستان سره خپلي اړيکي و شکوي۰ حليم زو د هډې ملا نجم الدين ته مراجعه وکړه ، ده د سعيد محمد خان اوسلطان محمد خان په وسيله د انگريزانو پر ضد تبليغات پيل کړه ، ملايان او قومي مشران د خلگو سره يو ځای سوه ملا نجم الدين چي په آزادو مومندو کي مرکز نيولی و په ټول سرحد کي يي د انگريزانوپر ضد جهاد اعلان کړ۰ خلگو په پيښور او ديره جاتو کي د انگريزانو پر ځايونو حملي پيل کړي ۰ انگريزانو ملا نجم الدين ته پيشنهاد و کړ چي که دې د انگريزانو پر ضد د خپلي مبارزي څخه لاس واخلي او د مومندو قوم انگريزانو ته تابع کړي ، دوی به د مومندو د ټولو سيمو ماليه ده ته ورکړي ۰ ملا نجم الدين د انگريزانو دا پيشنهاد رد کړ او په ښتني نورو سيمو کي لکه يوسفزې ، سوات تر کاکړستان پوري ټول خلگ يي د انگريزانو پر ضد و پارول۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

امير عبدالرحمن خان چــي د ډيـورنـډ د موافقتنا مــي پــر خلاف د خلگو مبارزي وليدي ، وروسته دى هم د دغي موافقتنا مي سره مخا لف سو او د موافقتنا مي پرضد يي مخالفت پيل کړ٠ده د سرحد د مجا هدينو سره مرستي کولي ، هغوي ته به يي پيسي او اسلحه ورکوله او د ډيرو سيمو خلگ يي د انگريزانو پر ضد و پا رول امير د انگريزانو پر ضد جهادي پاڼي خپرې کړي چي د امير عبدالرحمن خان دا وروستۍ دريځ د سرحد په مجا هدينو کي مؤثر واقع سو او امير د سرحد مجا هدينو ته نژدي سو ٠ ده مشهور مجا هدين لکه د هډي ملا نجم الدين او ملا پيونده وزيرۍ او داسي نور کابل ته ور و بلل او په کابل کي يي دوى ډير و نا زول .

داوي د امير عبدالرحمن خان په زمانه کي د ډيو رنډ د کرښي پر ضد د سرحد د خلگو مبارزي چي په اختصار سره و ليکل سوي٠

د دي مبحث په پاى کي دا مطلب د يادولو وړ دې چي په وچه کي د محصور افغانستان له پاره بحر ته يوه لاره هميشه د افغانستان د پاچاهانو آرزو وه چي په مختلفو وختونو کي د غو پاچاهانو د تجارت او ترانزيتي مشکلاتو په وخت کي دغه آرزومندي ښکاره کړي ده ٠ د مثال په توگه :

په ۱۸۸۲ کال کله چي امير عبدالرحمن خان د انگريزانو د يوه هيات منلو ته حاضر نه سو نو سمدلاسه د هند انگريزي ويسرا افغانستان ته د نظامي تجهيزاتو پر راوړلو باندي بنديزونه وضع کړل (۱۹)

ا مير عبدالرحمن خان په تاج التواريخ کي په دغه ارتباط ليکلي دي چي ((په هند کي انگريزي حکومت زما هغه توپونه چي په خپلو پيسو مي په هند کي رانيولي دي افغانستان ته د راوړلو اجازه نه راکوي او هم انگريزانو د افغاني تاجرانو د ځينو مالونو لکه وسپنه ، فولاد او مسو د راوړلو مخه هم نيولي ده ٠ دوى وايي چي کيدلاى سي چي د دغو اجنا سو څخه په حربي تجهيزاتو کي کار واخستل سي ٠ انگريزان وايي چي تر هغو پوري چي د افغانستان سره پر خپلي دوستى مطمئن نه سي ، افغانستان ته به د داسي اموالو د وړلو اجازه ورنه کړي)) (۲۰)

(c) ketabton.com: The Digital Library

٤ ـ د نړۍ د هیوادونو سره د افغانستان مناسبات

د ۱۹۱۹ کال د مارچ د میا شتي پر دریمه نیټه اعلیحضرت امان ا لله خان د افغانستان استقلال اعلان کړ. تر استقلال یوه میاشت وروسته د امان الله خان په لاربښوونه د افغانستان یو هیأت د محمد ولي خان په مشرۍ شوروي اتحاد ، اروپایي هیوادونو او امریکا ته سفر وکړ. دغه هیأت دنده درلوده چي د نړۍ د لویو هیوادونو سره د مستقل افغانستان سیا سي منا سبات ټینګ کړي او د هغوو هیوادونو سره تجارتي او فرهنګي قرار دادونه لاس لیك کړي. هغه وخت چي افغاني هیأت مسکو ته ورسید د شوروي اتحاد مشر لینن او د شوروي د خا رجه امورو کمیسار ګورګي وچرین د افغاني هیأت سره ولیدل او سمدلاسه یي د افغانستان توی خپلواك هیواد په رسمیت و پیژندی وروسته د ۱۹۱۹ کال د مارچ د میاشتي پر ۲۷ نیټي د افغانستان او شوروي تر منځ د دوستۍ د تړون د خبرو له پاره د شوروي یو هیأت کابل ته سفر وکړ په دغه وخت کي د برتانوي هند یو هیأت هم د افغانستان سره د مشروطي سولي د تړون د مذاکراتو له پاره کا بل ته رسیدلی و . د افغانستان خپلواك هیواد خپل د یوه بل ګاونډۍ هیواد ایران سره هم د ښو منا سباتو غوښتونکی و ولې په دغه وخت کي د ایران سره د سیا سي اړیکو د ټینګولو امکان په دي دلیل موجود نه و چي ایران د انګریزانو تر مستقیم نظا مي اشغال لاندي و . افغانستان د ایران سره خپل د سیاسي منا سباتو ټینګیدل یوه بل وخت ته وځنډول (۲۱)

افغاني هیات د فرانسی ، ایتالیا او جرمني د هیوادونو له خوا ښه استقبال سو ، دوی د دغو هیوادونو سره ځو قرار دادونه هم لاس لیك کړل . د ترکیي دولت د افغانستان خپلواك هیواد په رسمیت و پیژندی په نظا مي ، ښووني او روزني او صحي چا رو کي یي د افغانستان سره مرستي پیل کړي .

د افغانستان په برخه کي د برتانوي هند او لندن تر منځ د نظریاتو اختلاف و . برتانوي هند د افغانستان د خپل واکي سره موافقه درلوده په داسي حال کي چي د لندن نظر داو چي افغانستان باید د انګریزانو د نفوذ په ساحه کي پاته سي او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوروي د نفوذ څخه ليري و ساتل سي ۰ انگريزانو دخپلي دغي مفكوري مطابق په نړيواله سطحي ديپلوماتيك اقدامات پيل كړل او د نړۍ د هيوادونو څخه يي غوښتنه وكړه تر څو چي د افغانستان او انگريزانو تر منځ د سولي تړون لاس ليك نه سي د نړۍ هيوادونه بايد د افغانستان دولت په رسميت و نه پيژني (۲۲)

كله چي افغاني هيأت په ايتاليا كي و ، انگريزان مطلع سول چي د ايتاليا دولت تصميم نيولې دې چي د افغانستان خپل واك دولت په رسميت و پيژني او د افغانستان سره قونسلي او تجارتي عهد نا مي لاس ليك كړي ۰ انگريزانو د ايتاليا پر حكومت سمدلاسه احتجاج وكړ ۰ په لندن كي افغاني هيأت د انگريزانو د سا ړه استقبال سره مخا مخ سو ۰ د انگريزانو خارجه وزير Lord Curzon د محمد ولي خان په غوښتنه د افغاني هيات سره وليدل ، ولي دې د افغاني هيأت سره د خبرو كولو له پاره حاضر نه سو او د محمد ولي خان دا غوښتنه يي و نه منله چي دى به د امان الله خان ليك د انگريزانو پا چا King George ته وړاندي كړي ۰ محمد ولي خان ته و ويل سوه چي د امان الله خان ليك بايد په لندن كي د برتانوي هند دفتر ته و سپاري۰چي په دغه ارتباط په كابل كي د افغانستان خارجه وزير محمود طرزي د انگريزانو پر خارجه وزير هنري دابز باندي چي په دغه وخت كي په كابل كي و احتجاج و كړ۰وروسته افغاني هيأت د لندن څخه پاريس ته ولاړ۰ او هلته يي د امريكا د سفير ء كمبل والاس ء سره وليدل . دوى د امريكا سفير ته و ويل ((موږ د افغانستان د خارجه وزير له خوا د امريكا د خارجه وزير په نامه يو ليك د خانه سره راوړي دې او غواړو چي واشنگتن ته سفر وكړو چي دا ليك د امريكا خارجه وزير ته وړاندي كړو . او افغاني هيأت غواړي چي د افغانستان د خپلواكۍ ږغ په واشنگتن كي د امريكا دولت ته ورسوي او د امريكا د دولت څخه د دواړو هيوادونو تر منځ ددوستانه مناسباتو د ټينگولو غوښتنه وكړي)) د امريكا سفير دمخه تر هغه چي د افغاني هيأت سره و گوري ، په پاريس كي د انگريزانو سفير Lord Hardinge ته د افغاني هيأت د غوښتني اطلاع وركړه او پر دغي موضوع باندي يي د انگريزانو د نظر غوښتنه وكړه۰ دانگريزانو سفيرد امريكا سفارت ته په يوه ليك كي داسي و ليكل ۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پاريس کي افغاني هيأت د فرانسی د جمهور رئيس او خارجه وزير ام. بريند سره ليدلي دي ، نو په دغه لحاظ تاسي نه سپ کولای چي د افغاني هيأت سره و نه گورې ، ولي د انگريزانوحکومت نه غواړي چي د نړې هيوادونه د افغاني هيأت سره قراردادونه لاس ليك کړي. د انگريزانو سفير په خپل ليك کي زياته کړي وه چي د انگريزانو په نظر افغانستان واقعي آزادي نه لري او تر اوسه د انگريزانو تر سياسي نفوذ لاندي دی ولي ډير ژر به انگريزان او افغانان د سولي موافقي ته ورسيږي . د امريکا سفير پورتني مطلب واشنگتن ته مخابره کړ چي د امريکا د سفير دغه لارښوونه په امريکا کي د افغاني هيأت د سړې پذيرايي موجبات برابر کړل.

کله چي افغاني هيأت د ۱۹۲۱ کال د جولای د مياشتي پر ۱۲ نيټي نيويارك ته ورسيدې ، نو يي په هغه بندري ښار کي د گمرکي مقاماتو له خوا پذيرايي و سوه. افغاني هيات د جولای د مياشتي پر ۲۰ د امريکا د خارجه وزير چارل ايون هگز سره و کتل او په همدغه ورځ يي د امريکا د جمهور رئيس Harding سره هم کتنه و کړه . د امريکا خارجه وزير ، جمهور رئيس ته په پاريس کي د امريکا د سفارت راليږل سوي مطالب ټول ويلي وو . ده جمهور رئيس ته دا هم ويلي و چي افغانستان د روس د بلشويك نظام سره دوستانه اړيکي ټينگي کړي دي او شورويانو د افغانستان سره د يوه مليون طلايي روبلو مرسته کړی ده . افغاني هيات د امان الله خان ليك د امريکا جمهور رئيس ته او د محمد طرزي ليك د امريکا خارجه وزير ته وړاندي کړل. افغاني هيأت دواړو ته و ويل چي د افغانستان نوې خپل واك هيواد د امريکا د دولت سره د ښو سياسي اړيکو او تجارتي معاملاتو غوښتونکې دې . د امريکا جمهور رئيس او خارجه وزير دواړو افغاني هيأت ته ښه راغلی و وايه او زياته يي کړه چي د امريکا د دولت سره د سياسي مناسباتو ټينگيدل د امريکا د کانگرس په تصميم پوري اړه لري او د امريکا حکومت په دغه برخه کي هيڅ نه سي کولای (۲۳)

افغاني هيأت د امريکا او اروپا تر سفر وروسته بيرته کابل ته ورستون سو . امريکا ته د افغاني هيأت د سفر د نتايجو په باب ، د هيأت د غړو تر منځ د نظر اختلاف موجود و. د هيات خينو غړو دا يو کاميابه سفر باله ولي د هيات ډيرو غړو

(c) ketabton.com: The Digital Library

چي د هغو په جمله کي فيض محمد خان ذکريا هم شامل و د افغاني هيأت دا سفر يي يو نا کامه سفر و باله ۰ فيض محمد خان ذکريا د ترکيي په Vakit نومي اخبار کي داسي ليکلي و چي ((د امريکا دولت د افغانستان سياسي پيژندنه په نيويارک کي د عيسويانو د اتحاديي د مرکزي دفتر په غوښتنه رد کړې ده))

Poulada ليکي چي ، واقعيت دادې کله چي په پاريس کي د انگريزانو د سفير نظريات واشنگتن ته ورسيدل نو د امريکا دولت د افغانستان په برخه کي خپله پالسي داسي عياره کړه چي د انگريزانو دولت د هغه غوښتنه کړې وه . (٢٤)

٥ ـ د پښتونستان موضوع

د پښتونستان موضوع چي د ډيورنډ د موافقتنا مي او د گندمک د تړون څخه را پيدا سوې ده ، دغه مسئله هم لکه د کشمير موضوع د انگريزانو د استعمار ميراث دی چي د دروو گاونډي هيوادونو تر منځ يي د نقاق تخم پا شلی د ی۰

د پښتونستان مسئله چي په تيرو پنځوسو کلونو کي کله د پښتنو د خود ارادیت د حق په نا مه او کله د پښتوستان د آزادي په نا مه او کله هم د پښتنو او بلوڅو د سياسي سرنوشت په نومونو د افغانستان په خارجي سياست کي ځای درلود ، داسي پيل سوي ده۰

په ١٩٣٠ کال کي د گردي ميز تر کنفرانس وروسته ، افغانستان پيش بيني و کړه چي په هند کي به يو مسؤل حکومت منځ ته راسي او افغانستان په دي پوهيدی چي انگريزان به قبايلي سيمي او صوبه سرحد بيرته افغانستان ته په دي دليل ورنه کړي چي د دوی په دغه اقدام سره به د هند راتلونکې حکومت ډيرضعيفه سي . (٢٥)

په دغه ارتباط په ١٩٤٧ کال کي د پوهني وزير نجيب الله خان په خپلي راديويي وينا کي و ويل ((د افغانستان حکومت د ١٩٣١ او ١٩٣٤ کلونو تر منځ څو واره د انگريزانو حکومت ته و ويل چي د افغانستان ماوراي سرحد سيمي بايد د هند د خاوري يوه برخه و نه شميرله سي)) ده دا هم و ويل ((کله چي انگريزانو هنديانو ته د هند د قدرت ژر انتقال و مانه، دوی زموږ د مراجعاتو په جواب کي و ويل ، چي دا کار

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه وخت کیدای سي چي په هند کي اساسي تغیرات را منځ ته سي)) (۲۶)

په ۱۹٤٤ کال کي چي په دوهم عمومي جنګ کي د متحدینو کامیابي یقیني سوه ، نو د هند څخه د انګریزانو وتل قاطعیت و موند. په دغه وخت کي د افغانستان حکومت انګریزانوته و ویل چي د پخوانیو امیدواریو پر اساس باید د افغانستان د حکومت سره پر مربوطه مسایلو مشوره وسي ، په دي چي هغه تغیرات چي د هند په نیمه وچه کي پیښیږي ، هغه د ډیورنډ د کرښي د شرقي او جنوبي سیمو پر اوسیدونکو پښتنو باندي اثر کوي ، ولي د انګریزانو جواب هیځکله د قناعت وړ نه و (۲۷)

Lord Mountbatten له ځني تبصري په هغه وخت کي د هند د وروستي ویسرا خوا شوي دي ، ده په ویل چي ((د افغانستان غوښتونو ته هغه وخت توجه کیږي چي هند آزادۍ ته ورسیږي)) (۲۸)

د افغانستان حکومت پر دیپلوماتیکو اقداماتو علاوه ، د قبایلي مشرانو او د خدایي خدمتګارانو د تحریك سره هم تماس نیولې و. په ۱۹٤۲ کال کي چي په جهاني جنګ کي انګریزان ډیر زیل سوي وو ، او د هند نیمه وچه د جاپان له خوا تر تهدید لاندي وه په دغه وخت کي یوه افغاني هیات د چار سدې دفیض آباد کلي ته چي د ترونګزو د حاجي (فضل واحد) کلې و ، ورسیدې . افغاني هیات د نژدي دیرشو پښتني مشرانو سره خبري وکړي ، د دوی د خبرو موضوع داوه چي که انګریزان په جنګ کي مغلوب سي نو څه به پیښه سي ؟ هلته دا فیصله هم وسوه چي انګریزانو ته باید و ویل سي چي وروسته تر دي پښتانه په خپله ، خپله دفاع کولای سي . هلته د پښتنو د اتحاد په برخه کي هم یوه فیصله و سوه (۲۹) په ۱۹٤٦ کال کي خان عبدالغفار خان د انګریزانو د کابیني د دي فیصلي سره ، چي صوبه سرحد به د پنجاب یوه برخه وي ، کلك مخالفت و کړ . (۳۰)

د خان عبدالغفار خان ورور ډاکټر خان ، صوبه سرحد ته (د لارد بیتن) د مسافرت په وخت کي و ویل چي د هند د تقسیم په صورت کي به صوبه سرحد ، د پاکستان یوه برخه نه وي . (۳۱)

د صوبه سرحد یوه وزیر قاضي عطا الله خان د اول وار له پاره د پښتونستان موضوع

(c) ketabton.com: The Digital Library

په علني ډول ياده کړې ده ، ده ويلي و چي پښتانه بايد يو مستقل هيواد و لري (۳۲)

د ۱۹٤۷ کال د جون په مياشت کي (مهاتما گاندي) د هند ويسرا ته په خپل يوه ليك کي د (پټانستان) موضوع تائيد کړې وه . (۳۳)

د ۱۹٤۷ کال د فبروري د مياشتي پر ۲۰ نيټي د انگريزانو صدراعظم Attlee د يوي ابلاغيي په ترڅ کي و ويل چي، هند به د ۱۹٤۸ کال د جون په مياشت کي آزادي ته ورسيږي . (۳٤)

د کانگرس او مسلم ليگ احزابو او د هند ويسرا موافقه وکړه چي د هند نيمه وچه به تجزيه کيږي ۰ د ۱۹٤۷ کال د جون د مياشتي پر دريمي نيټي د برتانيي پارلمان د هند د تجزيي موضوع و منله ۰ د صوبه سرحد په ارتباط داسي فيصله و سوه چي صوبه سرحد به د رفرندم له لاري ، په هند يا پا کستان پوري تړل کيږي (۳۵)

خرنگه چي انگريزانو د خدايي خدمتگارانو غوښتنه و نه منله ، نو دوی په رفرندم کي برخه وانه خسته ۰ د رفرندم انتخابات د ۱۹٤۷ کال د جولای د مياشتي پر شپږمي نيټي پيل او د لسو ورځو له پاره يي ادامه و مونده ۰ دا رفرندم د دين پر اساس وسو چي د يوه سندوخ په خنگ کي قرآن شريف او د بل سندوخ په خنگ کي Granth ايښيودل سوي و ۰

رفرندم يوازي د صوبه سرحد په اداري ساحو پوري منحصر و چي په سلو کي يي نه خلويښت د هغو سيمو اوسيدونکو ، په دغه رفرندم کي برخه وانه خسته۰ د آزاد سرحد او بلوچستان په سيموکي رفرندم و نه سو ۰

د رفرندم نتايج داسي وو

د صوبه سرحد ټولي رايي	۵۷۲۷۹۸
د پاکستان د الحاق په گټه	۲۸۹۲٤٤ رايي
د هند د الحاق په گټه	۲۸۷٤ رايي
د ټولو رايي ورکونکو شمير	۲۹۲۱۱۸
د نه گډون کونکو شمير	۲۸۰۶۸۰

په سلو کي يو پنځوس خلگو په رفرندم کي برخه اخستي وه (۳۶)

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاکستان او هند د ۱۹٤۷ کال د آگست په میاشت کي آزادۍ ته ورسیدل، د رفرندم د نتایجو پر اساس د صوبه سرحد د پښتنو سیمي د پاکستان یوه برخه سوه، او د پښتنو مساله د افغانستان او نو ظهوره پاکستان د اختلافاتو ، بارز ټکې سو چي دا ډیر کلونه کیږي چي ادامه لري۰

د هند او پاکستان تر آزادۍ وروسته د سردار محمد هاشم خان د صدارت په وخت کي د ډیورنډ د کرښي پوري خوا اوسیدونکو پښتنو د سر نوشت د تعیین غوښتنه د انگریزانو د دولت څخه شوې ده خو انگریزانو د افغانستان دغي غوښتني ته مثبت جواب نه دی ورکړی۰ وروسته چي دغه غوښتنه د پاکستان د دولت څخه وسوه، پا کسنانیانو د افغانستان دغه غوښتنه په خپل کورنۍ چارو کي مداخله و بلله ۰

په هغه حساس وخت کي چي په جهاني جنگ کي د افغانستان حکومت دبیطرفي موقف غوره کړې و ، تر جنگ وروسته افغانستان د هغو هیوادوالو د سر نوشت په ارتباط چي په ورستیو کلونو کي د افغانستان څخه بیل کړه شوي وو ، مؤثر تدابیر

ونیول ۰ د ۱۹٤٤ کال د نومبر په میاشت کي د وزیرانو د مجلس یوي غونډې د خارجه وزارت یو پیشنهاد تصویب کړ۰ په دغه پیشنهاد کي لیکل سوي و چي کوم تغییرات چي تر جهاني جنگ وروسته په هند کي پیښیږي ، د دقت وړدي ۰او په پیشنهاد کي دا هم لیکل سوي و چي ، د سبا ورځي د هند په هیواد کي ، د سرحد د پښتنو د مدغم کیدلو مخه باید و نیوله سي ، او د انگریزانو حکومت باید دا لاندي ټکو ته توجه و کړي . (۳۷)

۱ ـ د انگریزانو حکومت باید تعهد وکړي چي د هند د آزادۍ په وخت کي په آزاد سرحد کي د پراختیا هڅې و نه کړي ۰

۲ ـ د انگریزانود حکومت څخه دي تعهد واخستل سي چي د سرحدي قبایلو د امنیت له پاره دي د افغانستان د دولت سره نظامي او مالي مرستي و کړي او د بلوچستان په سیمي کي دي یو بندر افغانسان ته ورکړي ۰

۳ ـ د افغانستان او انگریزانو دولتونه دي تعهد وکړي چي د سرحدي خلگو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

آرامي ، پرمختيا او مدنيت په برخه کي به يو د بل سره صميمانه همکاري کوي ۰

٤ ـ د افغانستان او انگريزانو حکومتونه دي يو پر بل باندي د نه تعرض يو لس کلن تړون لاس ليك کړي او دواړه هيوادونه بايد په هره برخه کي خپل روابط او همکاري ، روښانه کړي ۰

٥ ـ کله چي هند آزادي ته ورسيږي افغانستان ته دي د افغانانو پخواني سيمي د هغو سيمو د اوسيدونکو په خوښه بيرته ورکړه سي ۰

دغه پيشنهاد په کابل کي د انگريزانو مختاروزير Sir Giles Sevire ته ورکړه سو ۰ده يو کال وروسته د ١٩٤٥ کال د سبتمبر د مياشتي پر ١٩ نيټي ، د افغانستان پيشنهاد ته داسي جواب ليکلی و :

١ ـ په هغه تړن کي چي په ١٨٩٣ کال کي د انگريزانو د حکومت او امير عبدالرحمن تر منځ لاسليك سوی و ، د ډيورنډ د کرښي ختيزي برخي د آزاد سرحد په شمول په برتانوي هند پوري تړل سوي دي ۰ اوس د انگريزانو حکومت مجبور نه دی چي پر خپلي سيمي باندي د نه حاکميت اطمينان يوه بل هيواد ته ورکړي . او د داسي ابلاغيي نشريدل د ډيورنډ د تړون اهميت له منځه وړي ۰

٢ ـ د نړي نوي انکشافات د سيمي پر هيوادونو باندي تاثير کوي ، انگريزان په پرنسيپ کي موافقه لري چي د افغانستان د دولت سره دي نظا مي او مالي مرستي وسي ۰

٣ ـ نظا مي اتحاديي او د نه تجاوز تړونونه د نړي په عمومي سولي پوري اړه لري چي دا ما مول د هيوادونو په سيمه ايزو تعهداتو سره نه سي تا مينيدلای۰

٤ ـ د بلوچستان په سواحلو کي داسي بندر نه سته چي هغه افغانستان ته ورکړه سي کوم بندر چي اوس هلته سته هغه د بلوچستان د امنيت له پا ره جوړ سوی دی .

٥ ـ ولي انگريزانو په دي برخه کي چي د هند د آزادي په صورت کي بايد هغه سيمي چي پخوا د افغانستان څخه جلا کړل سوي دي بيرته افغانستان ته ورکړه سي څه نه وو ليکلي .

په وروستيو مذاکراتو کي چي د ١٩٤٧ کال د جون په مياشت کي په لندن کي د

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان د مختار وزير سردار محمد نعيم خان او د انگريزانو د صدر اعظم ارنست بيون سره و سوي ، بيون ويلي و چي ، د سرحد موضوع د هند دموضوع يوه برخه ده چي بايد پر دغي موضوع باندي د هندي مقاماتو سره خبري و سي۰ سردار محمد نعيم خان ده ته ويلي و چي د رايو ورکولو هغه طريقه چي انگريزان په سرحدي سيمو کي عملي کوي د افغانستان نه ده خوښه ولي چي په داراز رايو ورکولو کي د سرحد خلگ مجبور دي چي په پاکستان يا هند پوري و تړل سي۰ دوی نه سي کولای چي خپل مستقل هيواد و لري ، او دوی نه سي کولای چي په افغا نستان پوري و تړل سي . (۳۸)

صدر اعظم سپه سالار شاه محمود خان ، د امريکا د سفر څخه د راتلو په وخت کي په لندن کي توقف و کړ ۰ ده د ۱۹٤۷ کال د جون د مياشتي پر ۳۰ نيټي په يوه ملاقات کي د انگريزانو صدر اعظم ارنست بيون ته و ويل چي په پاکستان پوري د صوبه سرحد پر الحاق باندي افغانان خواشيني سوي دي ۰ افغانستان د هند په نيمه وچه کي د دوو دومينيونوسره مخالف نه دې ولي د آزادۍ په مجوزه پلان کي پښتنو ته د خپلي خوښي د حکومت جوړولو حق نه دې ورکړه سوې۰ ده ته په جواب کي ارنست بيون ويلي و چي هغه وخت چي د پاکستان دومينيون په کار پيل وکړي افغانستان او پاکستان کولای سي چي د صوبه سرحد موضوع په دوستانه ډول سره حل کړي ۰

د ۱۹٤۷ کال د سبتمبر په مياشت کي د پاکستان د گورنر جنرال خاص نماينده نواب زاده سعدالله خان کابل ته سفر وکړ ۰ افغاني مقاماتو غوښتل چي د انگريزانو د صدر اعظم د توصيي پر اساس د صوبه سرحد پر موضوع د ده سره خبري وکړي۰ ده افغاني مقاماتو ته و ويل چي ده ته د داسي خبرو اجازه نه ده ورکړه سوي او ده صرف د لاندي اهدافو د تحقق په غرض کابل ته سفر کړې دې ۰

۱ ـ د انگريزانو د سفارت څخه هغه اسناد او اموال واخلي چي په پاکستان پوري اړه لري۰

۲ ـ د پاکستان سفارت په کابل کي پرانيزي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

نواب زاده سعدالله خان دا هم و ويل چي د پاكستان دولت خان د انگيزانو د دولت وارث بولي ٠ هغه تړون چي په ١٩٢١كال كي د افغانستان او انگريزانو تر منځ لاس ليك سوى دى ، په هغه تړون كي د ډيورنډ كرښه تانيد سوي ده ، پاكستان دغه تړون د افغانستان او پاكستان تر منځ مرعي الاجرا بولي ٠ افغاني مقاماتو ده ته په جواب كي ويلي و چي پخواني تړونونه افغانستان د انگريزانوسره لاس ليك كړي و ، اوس بايد د پاكستان سره نوي تړونونه لاس ليك سي ٠ په پاى كي پر خينو ټكو موافقه وسوه او افغانستان لازمه و بلل چي دمخه تر هغه چي د دواړو هيوادونوتر منځ سياسي مناسبات ټينگ سي افغانستان بايد خپل نماينده د خبرو له پاره كراچي ته و ليږي ٠

افغانستان نجيب الله خان د خبرو له پاره كراچي ته واستاوه ٠ ده د١٩٤٧ كال د نومبر د مياشتي پر ١٧ نيټي په كراچي كي د پاكستاني مقاماتو سره خبري پيل كړي ده په كراچي كي د امريكا د شا رژ دافير مستر لوويس سره هم وليدل او هغه تــه يــي
د سرحد پر موضوع باندي د افغانستان دريځ تشريح كړ٠ نجيب الله خان د پاكستان د سكرترجنرال اكرام الله سره د خبرو په وخت كي و ويل چي افغانستان آرزو نه لري چي د سرحد پښتانه د پاكستان څخه بيل كړي ، بلكه افغانستان غواړي چي پښتانه د ننه په پاكستان كي يوه مشخصه صوبه او داخلي آزادي و لري څو خپل سياسي وحدت او قومي هوويت له لاسه ورنه كړي او د پاكستان په نورو صوبو كي ورك نه سي ٠ د پاكستان سكرتر جنرال ، نجيب الله خان ته و ويل چي پاكستان غواړي چــي د افغانستان پــه مرسته د سرحــد د موضوع لــه پــاره د حل يــوه لاره پيدا كړي ٠

په ١٩٤٩ كال كـي د پاكستان گورنر جنرال خواجـه ناظم الدين په پيښور كي و ويل چي آزاد سرحد د پاكستان نه بيليدونكي برخه ده ٠ د خواجه ناظم الدين دغي وينا د افغانستان او پاكستان د مناسباتو په تاريخ كي يو نوى باب خلاص كړ ، چي تر دغي وينا وروسته د دواړوو هيوادونوتر منځ ، سوړ جنگ پيل سو . (٣٩)

د ډيورنډ د كرښي د پوري خوا پښتنو سره د افغانستان د خواخوږى څو ټكي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته راوړل کيږي :

ـ د امير حبيب الله خان د سلطنت په وخت کي د آزاد سرحد د پښتنو سره د خون شريکي او ورور ګلوي علايقو پر بنا دوستانه او د خپلوۍ مناسبات پالل کيدل او په مهمو سياسي تصاميمو کـي د سرحـد د خلګو سره مشوره کيده ۰ لکـه چـي پـه کال ۱۹۱۵ کي د سرحد پښتانه هم هغي لويي جرګي ته رابلل سوي وو چي په لومړی جهاني جنګ کي يي د افغانستان بي طرفي تثبيت کړه ۰

ـ د اعليحضرت امان الله خان د سلطنت په وخت کي د سرحدي قبايلو سره د افغانستان سياسي او فرهنګي علايق ورځ په ورځ ټينګيدل او د آسيا په دغه سيمه کي يي د مسلمانانو د آزادۍ او ملي خپلواکی جنډه پورته کړي وه ۰

ـ د محمد نادرشاه د سلطنت په وخت کي د سرحدي اقواموسره دوستانه علايق پالل کيدل ، محمد نادر شاه په (۱ ۹ ۳ ۱)د ۰ ۱ ۳ ۱ ه ش کال د سرطان په مياشت کي د ملي شورا په افتتاحيه وينا کي و ويل ((۰۰۰ کولای سو و وايو چي سرحدي اقوام او موږ د مذهب او قوميت په لحاظ يو شي يو ۰ ښايي چي انګريزانو به د افغانستان سره د سرحدي اقوامو همدردي او د دوی سره د افغانانو ورور ګلوي د ډير و پخوانيو کلونو څخه ليدلي او تجربه کړي وي ۰ موږ د دغي همدردۍ څخه انکار نه سو کولای ۰ د سرحدي اقوامو آرامي هروخت زموږ هيله ده)) (٤٠)

ـ اعليحضرت محمد ظاهر شاه د ۱۳۲٦ ه ش کال (۱۹٤۷) افغانستان د خپلواکۍ د جشن په وينا کي په دي ارتبا ط و ويل ((... موږ د آزادو قبايلو د سرنوشت څخه بيعلاقي پاته کيدلای نه سو، دوی ته بايد بي له قيد او شرطونو څخه د خپل سر نوشت د ټاکلو حق ورکړه سي))

پاکستان په ۱۹٤۹ کال دجون په مياشت کي خان عبدالغفار خان او د پښتنو نور مشران بنديان کړه ، په قبايلي ايجنسيو کي يي خپل عسکري قوتونه تقويه کړه ، او د افغانستان او پاکستان تر منځ د سولي د خبرو امکانات د منځه ولاړه ۰

افغانستان د ماوراي سرحد د پښتنو د حقوقو په ارتباط خپلي پالسي ته تغيير ورکړ چي د افغانستان په نوي پالسي کي د پښتنو د خپلي خوښي د آزادۍ د حق

(c) ketabton.com: The Digital Library

غوښتنه تانيد کړه سوه ۰

په ۱۹٤۹ کال د آگست د مياشتي پر ۲ ۱ نيټي د افريديو د قوم په مرکز يعني تيرا کي د قبايلي اقوامو له خوا يوه جرگه جوړه سوه ، په دغي جرگي کي نه يوازي د پښتونستان رغ پورته سو بلکه د پښتونستان نوم او بيرغ په دغي جرگي کي تثبيت سو دافغانستان دولت د قبايلي اقوامو د دغي فيصلي ملاتړ و کړ۰ تر دغي جرگي وروسته هر کال د آگست د مياشتي ۱ ۳ نيټه د پښتونستان د ورځي په نامه په ټول افغانستان کي نماځله کيده ۰

د قبايلي اقوامودغه جرگه د پاکستان د عکس العمل موجب سوه ۰ پاکستان پر مغلگي باندي چي د افغانستان خاوره ده ، بمباري وکړه ۰

په ۱۹٤۹ کال د آگست دمياشتي پر ۲ ۱ نيټي دافغانستان حکومت لويه جرگه راوغوښته دغي جرگي د ۱۸۹۳ کال د ډيورنډ موافقتنامه د ۱۹۰۵ کال د امير حبيب الله خان سره د انگريزانو عهد نامه ، د ۱۹۱۹ کال د راولپنډي د سولي معاهده ، د ۱۹۲۱ کال د افغانستان او انگريزانو تر منځ عهد نامه ، لغوه کړي ۰ دا ټول تړونونه په هغو سيمو پوري اړه لري چي د افغانستان او پاکستان تر منځ د نزاع موجب سوي دي ۰ دغي لويي جرگي د پښتونستان د موضوع ملاتړ و کړ ، د افغانستان حکومت ته يي توصيه وکړه چي دغې ملي موضوع ته خاصه توجه و کړي .

وروسته د ۱۹۵۵ کال لويي جرگي د افغانستان حکومت ته واك ورکړ چي د سينتو د نظامي اتحادي د احتمالي حملي د مخنوي په خاطر دي د افغانستان له پاره وسله برابره کړي ، په دغه اساس د افغانستان حکومت د شوروي اتحاد او چکوسلواکيا څخه د نظامي مرستو غوښتنه و کړه . (۱ ٤)

د پښتونستان موضوع د افغانستان د راتلونکو حکومتونو د خارجي سياست اساس و گرځيدي د افغانستان د دغه سياست په مقابل کي د پاکستان د حکومت له خوا په وچه کي محصور افغانستان د ترانزيتي اموالو د نقل او انتقال په لاري کي ، رنگارنگ مشکلات ايجاد سوه چي افغانستان د خپل خارجي تجارت او انکشافي پروژو د سامان آلاتو د راوړلو له پاره مجبور سو چي يو بل همسايه هيواد شوروي

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتحاد ته مراجعه و کړي . (٤٢)

۶ ـ د نظامي اتحاديو په وجه افغانستان تر فشارلاندي راغی

تر دوهم جهاني جنګ وروسته په آسيا کي لاندي دوي نظامي اتحاديي جوړي سوي چي هدف يي په دغي سيمي کي د شوروي اتحاد دنفوذ مخنيوی و ۰ د افغانستان دوه ګاونډي هيوادونه لکه پاکستان او ايران د دغو اتحاديو غړي وو ۰ دواړوو نظامي اتحاديو په وچه کي محصور افغانستان له پاره ډيري سياسي او اقتصادي ستونزي پيدا کړي او د افغانستان د خارجي سياست په تغيير کي يي مؤثر رول ولوباوه ۰

۱ ـ د CENTO نظامي اتحاديه : په ۱۹۵۵ کال کي دعراق او ترکيي تر منځ يو نظامي تړون لاس ليك سو ، چي دبغداد د اتحاديي په نامه يي شهرت درلود۰ يو کال وروسته پاکستان ، ايران او انګريزان په دغي اتحاديي کي شامل سوه ۰ امريکا د مشاهد غړي په توګه د دغي اتحاديي سره همکاري کوله ۰ په ۱۹۵۸ کال په عراق کي نظامي کودتا و سوه په ۱۹۵۹ کال کي عراق د دغي اتحاديي څخه و وت او د اتحاديي مرکز انقري ته انتقال سو ، چي وروسته د سينتو يا مرکزي اتحاديي په نامه يادېدی . حسنين هيکل ليکي ، په هغه وخت کي چي په عراق کي کودتا وسوه جمال عبدالناصر په يوګوسلاويا کي و . دغي کودتا د سيمي حالات ډير بحراني کړه او ددي امکان موجود و چي امريکايان او انګريزان به خپلي قواوي په بيروت او عمان کي پلي کړي . د حالاتو سره د مقابلي په غرض جمال عبدالناصر سمدلاسه مسکو ته سفر وکړ. ده په مسکو کي د خرسچف د يوي پوښتني په جواب کي وويل چي ((موږ د عراق په کودتا خبروو او اوس د سينتو د اتحادي ټول اسناد د مصر لاس ته ورغلي دي)) شوروپانو غوښتل چي دغه اسناد دوی ته ورکړه سي ولي جمال عبدالناصر ونه منله . (٤٣)

امريکايانو غوښتل چي افغانستان هم د دغي اتحاديي غړی سي ، خو افغانستان د ايران او پاکستان سره په مناسباتو کي ستونزي در لودلي ۰ ايران د هلمند د رود د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوبو څخه ډېري اوبه غوښتي په داسي حال کي چي افغانستان د ایران دا غوښتنه نه سوه پر ځای کولای ۰ پاکستان د پښتونستان پر موضوع باندي د افغانستان سره خبرو ته نه حاضریـدې ۰

د افغانستان سیاسي موقف داو تر څو چي د ایران او پاکستان سره اوسني مشکلات موجود وي ، افغانستان نه سي کولای چي د دغو هیوادونو سره په اتحادیو کي شامل سي او افغانستان نه سي کولای چي د یوه جهاني قوت یعني شوروي اتحاد په مقابل کي و دریږي چي د هغه سره (۱٤۸۱) میله اوږد سرحد لري ۰

د سینتو نظامي اتحادیه د معینواهدافو له پاره چي امریکایانو او انگریزانو غوښتل . جوړه سوې وه ۰ خو د اتحادیي نورو غړو د غربي نړي اهداف په نظر کي نه نیول . دوی خپل اقتصادي او تخنیکي ودي ته متوجه وو ، نو ځکه په۱۹٦۱ کال کي دغه اتحادیه منحله سوه او پر ځای یي د منطقوي انکشاف او همکارۍ اتحادیه .R.C.D جوړه سوه ، چي غړي یي ایران ، پاکستان او ترکیي هیوادونه وو ۰

په ۱۹٦۳ کال کي افغانستان د ایران څخه د اقتصادي مرستو غوښتنه و کړه ۰ ولي ایرانیانو افغانستان ته و ویل تر هغو چي افغانستان په (آر . سي. ډي .) کي شامل نه سي تر هغو به د افغانستان سره اقتصادي مرستي و نه سي ۰

۲ ـ دSEATO سیاتو نظامي اتحادیه په ۱۹٥٤ کال کي تاسیس سوه ، دا اتحادیه د آسیا د جنوب ختیز هیوادونو د مجموعي امنیت د پاره جوړه سوې وه ۰ پاکستان ، فلپین، تایلند ، استرلیا ، نیوزیلند ، امریکا ، انگریزان او فرانسي هیوادونه په دغي اتحادیي کي غړیتوب درلود ۰ ولي د سیمي مهمو هیوادونو لکه هند ، اندونیزیا ، برما او مالیزي په دغي اتحادیي کي نه وو شامل سوي . (٤ ٤)

د اتحادیي د یوه تړون پر اساس کمبودیا ، لاوس او جنوبي ویتنام ، د اتحادیي تر نظامي چتر لاندي راوړل سوي وو ۰ د ویتنام په جنگ کي د اتحادیي ټولو غړو د جنوبي ویتنام دفاع و نه کړه ، یوازي امریکا ، استرلیا ، نیوزیلند او فلپین جنوبي ویتنام ته عسکر و لیږل ۰

پاکستان د سیاتو د نظامي اتحادیي څخه ډېر مستفید سو ، پاکستان د اتحادیي په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولو غړو دا و منله چي د ډيورنډ کرښه د پاکستان بين المللي سرحد دی ۰

په ۱۹۷۵ کال کي چي جنوبي او شمالي ويتنام سره يوځای سو ه په ۱۹۷۷ کال کي د سياټو اتحاديه منحله سوه . (٤٥)

۷ ـ د عدم انسلاك نهضت

د نړۍ تر استعمار لاندي سيمو کي د مظلوموانسانانو د وحدت او همکاري هڅي ډير اوږد او روښانه تاريخ لري ، چي دلته يي د ليکلو گنجايش نه سته ۰ تر جهاني دوهم عمومي جنگ وروسته د اندونيزيا په شمول په آسيا او افريقا کي ، ډير هيوادونه آزادی ته ورسيدل۰ د آزادۍ په وخت کي د اندونيزيا او هاليند د لښکرو تر منځ خونړي جگړه پيښه سوه ۰

د ۱۹٤۹ کال د جنوري په مياشت کي پنځلسو آسيايي هيوادونو په نوي ډلي کي يوه غونډه وکړه ۰ په دغي غونډې کي دغو هيوادونو فيصله وکړه چي د هاليند په مقابل کي به واحد دريځ غوره کوي ۰ دغو هيوادونو دا فيصله هم وکړه چي په ملگرو ملتونو کي به د منځگړو په حيث خپلو همکاريو ته ادامه ورکوي۰ دغو هيوادونو د نړۍ د ستونزو د حل په لاره کي مخصوصا د کوريا د جنگ په ختمولو کي فعاله برخه واخستله ۰ د هند صدر اعظم جواهر لال نهرو ، د اول وار له پاره د هيوادونو دغي همکاري ته د مثبتي بي طرفي نوم ورکړ . (٤۶)

د اندونيزيا صدر اعظم Ali Sastromidjojo لومړني دولتي مشر و چي په ۱۹۵۳ کال د اگست په مياشت کي د خپل هيواد په پارلمان کي د اسيايي او افريقاني هيوادونود ښي همکاري غوښتنه و کړه ۰ د دغي وينا پر اساس د ۱۹۵٤ کال د اپريل په مياشت کي د اندونيزيا ، هند ، پاکستان ، سيلون او برما صدر اعظمانو ، د کولمبو په ښار کي يوه غونډه وکړه هلته۰دوی فيصله وکړه چي يوه بله غونډه به د اندونيزيا د Bogor په ښار کي وکړي ۰

د بوگور په غونډې کي تصميم و نيول سو چي د باتدونگ کنفرانس ته ځني اسيايي او افريقاني هيوادونه را و بلل سي او لاندي ټکو ته بايد توجه و سي :

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دریمي نړۍ پر پرابلمونو به خبري کیږي ـ پر نژادي توپیر او استعمار باندي به بحث کوي ـ د اسیايي او افریقايي هیوادونو تر منځ به همکاري جلبوي او د نړۍ د سولي سره به مرسته کوي ۰

د ۱۹۵۵ کال د اپریل د میاشتي د ۱۸ تر ۲٤ نیټي پوري د اندونیزیا د Bandung په ښار کي لاندي ۲۷ هیوادونو د باندونګ په تاریخي غونډي کي برخه واخسته ۰

افغانستان ، برما ، کمبودیا ، سیلون ، چین ، مصر ، حبشه ، ګولد کوست ، هند ، اندونیزیا ، ایران ، عراق ، اردون ، لاوس ، لبنان ، لیبریا ، نیپال ، شمالي ویتنام ، پاکستان ، فلپین ، سعودي عربستان ، سودان ، سوریه ، تایلند ، ترکیه ، جنوبي ویتنام او یمن . (٤٧)

د باندونګ په کنفرانس کي افغانستان فعاله برخه واخسته په دغه کنفرانس کي د افغاني هیات مشري ، سردار محمد نعیم خان پر غاړه درلوده ۰

د ګډ ژوند پنځه اصلونه چي د باندونګ د کنفرانس له خوا تصویب سوه په لاندي ډول وو :

۱ ـ یو د بل د خاوري بشپړتیا او ملي حاکمیت ته به احترام کوي

۲ ـ یو پر بل به تعرض نه کوي

۳ ـ یو د بل په کورنیو چارو کي به مداخله نه کوي

٤ ـ یو د بل سره به مرسته کوي

۵ ـ په سولي کي به ژوند سره کوي

دلته دا خبره د یادولو وړ ده چي پورته اصلونه یو کال پخوا د ۱۹۵٤ کال د اپریل د میاشتي پر ۲۹ نیټي ، د تبیت په مورد کي د جواهر لال نهرو او چو وین لای له خوا دغه پنځه اصلونه منل سوي وو ۰

حسنین هیکل په خپل اثر کي لیکي چي ((ټاکل سوي وه چي د ۱۹۵٦ کال د مارچ په میاشت کي د آسیايي او افریقايي هیوادونو د غورځنګ دوهمه غونډه ء دوهم باندونګ ء په الجزایر کي جوړ سي . شورویانو ادعا کوله چي دوی یو آسیايي هیواد دی او باید د الجزایر په غونډي کي برخه واخلي ، ولي چینایانو به ویل چي شوروي

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتحاد يو اروپايي هيواد دی او په دغه کنفراس کي د ګډون حق نه لري ، چي په دغه وجه ددغه غورځنګ غړي پر دوو ډلو وويشل سوه . د چين صدر اعظم چاوان لای په کنفرانس کي د برخي اخستلو له پاره قاهري ته رسيدلې و چي د جون د مياشتي پر ۹ ۱ نيټي هواري بومدين د بن بلا پر ضد په الجزاير کي کودتا وکړه او د آسيايي او افريقايي هيوادونو د غورځنګ دغه غونډه و ځنډيدله)) (٤ ۸)

شپږ کاله وروسته د ۱۹٦۱ کال د سبتمبر د مياشتي په لومړي ورځ د ناپيلو هيوادونو بل کنفرانس د يوګوسلاويا په مرکز بلګراد کي جوړ سو ۰ په دغه کنفرانس کي د افغاني هيات مشري محمد داود خان پر غاړه درلوده ۰

د بلګراد کنفرانس د سيمي پر اساس نه بلکه د عدم انسلاك د اصولو پر اساس جوړ سوې و۰ هغه هيوادونه چي د نظامي اتحاديو غړي وو دغه کنفرانس ته دعوت نه سوه ۰ د افريقا هغه هيوادونه چي د فرانسي سره يي نژدي اړيکي درلودل په دغه کنفرانس کي د اشتراك څخه محروم سوه ۰ پاکستان او ايران دواړه ، کنفرانس ته و نه بلل ســوه ۰

د بلګراد په کنفرانس کي د اشتراك له پاره د استريا ، سويدن ، آيرليند او لاتيني امريکا څلوروو هيوادونو ته بلن ليکونه استول سوي وو ۰ د دغو هيوادونو څخه کيوبا يو لوی هيات کنفرانس ته ليږلې و ۰ برازيل ، بولوويا او اکوادور ، د مشاهد غړو په ډول په کنفرانس کي برخه واخسته ۰

د بلګراد په کنفرانس کي لاندي ۲٤ هيوادونو ګډون در لود :

افغانستان ، د الجزائر جلاوطن حکومت ، برما ، کمبوديا ، ګيني ، کيوبا ، قبرس ، حبشه ؛ ګانا ، ګيني ، هند ، اندونيزيا ، عراق ، لبنان ، مالي ، مراکش ، نيپال ، سعودي عربستان ، سوماليه ، سودان ، تونس ، عربي امارات ، يمن او يوګوسلاويا . (٤ ۹)

اوس دغه کنفرانس ۳ ۱ ۱ اصلي او ۱ ۳ مشاهد او ۲ ۷ ميلمانه غړي لري اوس د دغه نهضت په کنفرانس کي ٤ ۲ بين المللي مؤسسي برخه اخلي چي د هغو د جملي څخه ۶ مشاهدي او ۸ ۱ ميلمني مؤسسي دي ۰ (۵ ۰)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸ ـ د شورا لنډه تاریخچه

د افغانستان لومړي شورا په ۱۹۳۰ کال د سبتمبر په میاشت کي د محمد نادر خان د سلطنت په وخت کي جوړه سوی وه ، دغي شورا (۱۱۱) غړي درلودل . د شورا ریس عبدالاحد خان مایار د پاچا له خوا انتصاب کړ سو ، پر دغه انتصاب باندي مشهوره ملي مبارز د کندهار وکیل اروابناد عبدالعزیز خان الکوزي اعتراض وکړ ، او ده د شورا د ریس ټاکل د کیلانو خپل کار بللی و ، چي ددغه اعتراض په وجه بابا عبدالعزیز خان د شورا د غړیتوب څخه و ایستل سو ، په سر کي دی خارجه وزارت ته ولیږل سو او وروسته بندي کړ سو او (۱۳) کاله په محبس کي پاته سو او هلته یي ډیري روحي او جسمي شکنجي ولیدلي (۵۱)

د شورا اوومه دوره د افغانستان د پارلماني مبارزاتو په تاریخ کي خانګړی ځای لري ددغي دوري د ملي مبارزینو شمیر (۵۰) کسانو ته رسیدی . پوهاند عبدالحی حبیبي میر غلام محمد غبار ، ګل پاچا الفت او عبدالرحمن محمودي په دغي دوري کي وکیلان وو . د اوومي دوري ریس عبدالهادي خان داوي و .

د شورا لومړی ۱۱ دوري هره یوه د (۳) کلونو له پاره وه ، تر ۱۹٦٤ کال وروسته د دیموکراسی په دوري کي ، شورا به (ولسي جرګي او مشرانو جرګي) دواړو ته ویل کیدل ، چي (۱۲) او (۱۳) تقنیني دوري به د (٤) کلونو له پاره وي . په دغو دوو تقنیني دورو کي به د ولسي جرګي د غړو شمیر (۲۱٦) وکیلان وو .

د شورا او ولسي جرګو ریسان لاندي کسان وو :

عبدالاحد خان مایار ، عبدالهادي خان داوي ، عبدالرشید خان الکوزی ، محمد نوروز خان ، ډاکټر عبدالظاهر او ډاکټر محمد عمر وردګ .

د شورا دغه ۱۳ تقنیني دوري د محمد داود خان په کودتا سره پای ته ورسیدلي

د لومړي فصل یادداشتونه

۱ ـ مروت ، فضل الرحیم ، په افغانستان کي د کمونیزم ظهور او تکامل ، د کتاب د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مقدمي څخه ۰

۲ ـ غبار ، میر غلام محمد ، افغانستان در مسیر تاریخ ، لومړی ټوک، مخ ٤ ٤ ٤

۳ ـ همدا اثر ، مخ ٤ ٤ ٤

٤ ـ همدا اثر ، مخ ۶ ٤ ٤

۵ ـ همدا اثر ، مخ ۷

۶ ـ همدا اثر ، مخ۵ ٤ ٤

۷ ـ مروت ، پورته یاد شوی اثر، مخونه د ۷ څخه تر ۹ پوري

۸ ـ غبار ، پورته یاد شوی اثر ،مخ ۷ ۸ ۶

۹ ـ همدا اثر ، مخ ۸ ۸ ۶

۱۰ ـ کاکړ ، محمد حسن ، سیاسي تاریخ... مخ ۱ ۱ ۱

۱ ۱ ـ سایکس ، پرسي ، د ډیورنډ بیوګرافي ، مخونه ۲۰۵ څخه تر۲۱۷

۱ ۲ ـ مروت ، ذکر شوی اثر ، مخ ۲ ۳

۱ ۳ ـ غبار ، ذکر شوی اثر ، مخ ۲ ۹ ۶

۱ ٤ ـ مروت ، ذکر شوی اثر ، مخ ۱ ۳

۱ ۵ ـ کاکړ ، ذکر شوی اثر ، مخ ۲ ۱ ۱

۱ ۶ ـ همدا اثر ، مخ ۱ ۶ ۱

۱ ۷ ـ غبار ، ذکر شوی اثر ، مخ ۰ ۹ ۶

۱ ۸ ـ همدا اثر ، مخ ۶ ۹ ۶

۱ ۹ ـ مروت ، ذکر شوی اثر ، مخ ۱ ۳

۲ ۰ ـ مبارز، عبدالحمید ، تحلیل واقعات سیاسي افغانستان ، مخ ۱ ۸ ۲

۲ ۱ ـ پولادا ، افغانستان او امریکا ، مخ ۶ ۳

۲ ۲ ـ همدا اثر ، مخ ۸ ۳

۲ ۳ ـ همدا اثر ، مخ ۰ ٤

۲ ٤ ـ همدا اثر ، مخ ۱ ٤

۲ ۵ ـ مروت ، ذکر شوی اثر، مخ ۰ ۷ ۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ ۶ ـ مروت ، همدا اثر ، مخونه د ۰ ۷ ۲ څخه تر ۱ ۷ ۲

۲ ۷ ـ همدا اثر ، مخ ۰ ۷ ۲

۲ ۸ ـ همدا اثر ، مخ ۱ ۷ ۲

۲ ۹ ـ همدا اثر ، مخ ۱ ۷ ۲

۳ ۰ ـ همدا اثر ، مخ ۲ ۷ ۲

۳ ۱ ـ همدا اثر ، مخ ۳ ۷ ۲

۳ ۲ ـ همدا اثر ، مخ ۳ ۷ ۲

۳ ۳ ـ همدا اثر ، مخ ۶ ۰ ۳

۳ ٤ ـ همدا اثر ، مخ ۳ ۷ ۲

۳ ۵ ـ همدا اثر ، مخ ۳ ۷ ۲

۳ ۶ ـ همدا اثر ، مخ ۳ ۷ ۲

۳ ۷ ـ نعیم ، محمد عزیز، د مجاهد ولس د ۱۹۹٦ کال د جولای د میاشتي ګڼه

۳ ۸ ـ نعیم ، د مجا هد ولس د ۱۹۹٦ کال د سبتمبر د میاشتي ګڼه

۳ ۹ ـ همدا اثر ۰

٤ ۰ ـ خلمي ، محمد ولـي ، د افغا نستان او روسیي د سیا سي روابطو لنډه تاریخچه مخ ۰ ۸ ۱

٤ ۱ ـ غوث ، عبدالصمد ، د افغانستان سقوط ، مخ ۳ ۷

٤ ۲ ـ مبارز ، ذکر شوې اثر مخ ۱ ۸ ۲

٤۳ ـ هیکل ، حسنین ، ابوالهول او کمیسار، د محمد آصف اکرام ژباړه په ۱۹٦۷ کال کي خپور شوی ، مخونه ۶ ۹ تر٤ ۰ ۱

٤ ٤ ـ د امریکا دایرت المعارف ، شپږم ټوك ، مخ ۷ ۸ ۱

٤ ۵ ـ همدا اثر ، ټوك ۵ ۲ مخ ۲ ٤ ۳

٤۶ ـ د مارلین لورانس تصحیح ، بیطرفي او عدم انسلاك ، مخ ٤

٤ ۷ ـ همدا اثر ، مخ ۶ ٤ ۲

٤ ۸ ـ هیکل ، ذکر سوې اثر مخ ۱ ۵ ۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

٤٩ ـ د لورانس ذكر شوې اثر ، مخ ٢٤٩

٥٠ ـ د نانا سفرنا ؛ د خطابي متن ، د عدم اسلاك نهضت ، مخ ٢

٥١ ـ غبار ـ ذكر شوی اثر ـ مخ ١٠٤ دوهم ټوك

دوهم فصل

ب : د محمد داود خان د صدارت دوره

١ ـ د محمد داود خان حكومت

١٩٥٣ ـــ ١٩٦٣

اروانباد محمد داود خان د سردار محمد عزيز خان زوی دی ، په ١٩٠٩ كال په كابل كي زيږيدلی دې ٠ ده متوسطه تحصيلات د استقلال په ليسي كي سر ته رسولي دي ٠ په فرانسي كي يي د مهندسي په ځانگي كي درس ويلې دې او د كابل په نظامي تعليمگاه كي يي نظامي زده كړه كړي ده ٠

دی په ١٩٣٤ كال د مشرقي د ولايت ، نايب الحكومه سو ٠ په ١٩٣٥ كال د كندهار د ولايت د نايب الحكومه په حيث مقرر سو ، د ١٩٣٩ كال څخه تر ١٩٤٧ كال پوري د مركزي قواوو قوماندان و ٠ پـه ١٩٤٨ كال كي د يوه كال له پاره داخله وزير سو ، دڅه مودي له پاره په پاريس كي افغاني سفيرو . د ١٩٤٩ كال څخه تـر ١٩٥٣ كال پوري دشاه محمود خان په كابيني كي ددفاع وزير و ٠

محمد داود د ١٩٥٣ كال د سبتمبر پر شپږمي نيټي ، د كابيني په جوړولو مؤظف

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړ سو ۰ دی یو وطن پرست او د عیاشۍ او رشوت خوري ځخه یو مبرا افغان و ، صادق مسلمان او ډیر باتقوا و ۰ دی د رهبري سوي اقتصاد طرفدار و او په عین حال کي یي زمینداري او خصوصي سرمایه داري هم تقویه کوله ۰ دی د هغو کسانو سره چي امتیازات یي د خان له پاره غوښتل ښه نه و ، حتي ده د خپل فامیل د امتیازاتو سره مخالفت کاوه ، ده د خپل نامه څخه د والاحضرت لقب رسما لیري کړی و ۰

محمد داود خان غوښتل چي د افغانستان څخه یو مترقي ، د سیاسي ، اقتصادي او اجتماعي پلوه پر خپلو پښو ولاړ هیواد جوړ سي ۰ ده غوښتل چي په هیواد کي دي افراط او تفریط ورك سي او د ژوندانه په وسیلو کي د منظمو اقتصادي او سیاسي پلانونو په جوړولو سره تعدیلات منځ ته راسي .

په خارجي سیاست کي ده د افغانستان د گوشه گیرۍ او عنعنوي منزوي سیاست څخه د نیکمرغه او هوسا ژوند کولو په هڅه مخ واړاوه . (۱)

په دغه وخت کي چي محمد داود خان د افغانستان صدر اعظم سو په نړۍ او سیمي کي ډیر لوی او عظیم تحولات رامنځ ته شوي وو ۰

د دوهم جهاني جنگ په نتیجه کي المان ، جاپان او ایتالیا ماته و خوړله ، د نړی دوه نور استعماري قوتو نه لکه انگریزان او فرانسه په جنگ کي ډیر متضرر سوه او خپل مستعمرات یي له لاسه ورکړه ۰ دوو نورو جهاني قوتونو لکه امریکا او شوروي اتحاد په نړی کي ظهور و موند۰

امریکا چي د جنگ د میدان څخه لیري و ، په جنگ کي ډیر متضرر نه سو۰ امریکا د لویدیزي اروپا د هیوادونو په حمایه او آزادولو کي لویه برخه واخسته ۰ د جاپان د یوریشیما او نگا سا کي پر ښارونو یي اتومي وسله استعمال کړه او جاپان یي د جگړي پریښوولو ته مجبور کړ ۰ په جنوب ختیز کي یي تر فلیپین پوري د جاپان متصرفات و نیول.۰

شوروي اتحاد هم د یوه فاتح هیواد په بڼه پر ختیزي اروپا او نیمايي کوریا باندي مسلط سو ۰ چین چي د شوروي اتحاد متحد و هغه هم پـه دغـه وخت کـي خپل انقلاب ثمر ته ورساوه . (۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

امريکا او شوروي اتحاد چي په دوهم جهاني جنگ کي سره متحد وو تر جنگ وروسته پر جهاني مسايلو يو د بل رقيبان سول ، هر يوه غوښتل چي د نړي هيوادونه تر خپل سياسي او اقتصادي نفوذ لاندي ورولي ۰

د انگريزانو د دوهم جهاني جنگ د وخت صدر اعظم Wiston Churchill د ۱۹٤٦ کال د مارچ د مياشتي پر پنځمي نيټي ، د امريکا د ء مزوري ء د ايالت په ويستمنستر کالج کي په خپل يوي مشهوري وينا کي چي د وسپنيزه پردې په وينا شهرت لري ، د نړي ټول هيوادونه د کمونيزم راتلونکو خطرونو ته متوجــه کړه ۰ چــې تــر دغـــي ويـنـاوروسته په نړي کي سوړ جنگ پيل سو . (۳)

امريکايانو د لويديزي اروپا د بيا ودانولو له پاره د مارشال پلان جوړ کړ ، چي د دغه پلان په وسيله يي په لږ وخت کي يعني د ۱۹٤۷ کال څخه تــر ۱۹۵۲ کال پوري جنگ زپلي لويديزه اروپا پر خپلو پښو و دروله۰

امريکايانو د دي له پاره چي په نړي کي د شورويانو د نفوذ او پراختيا مخه و نيسي ، د شوروي اتحاد پر شا او خوا يي دNATO, SEATO,CENTO نظامي اتحاديي جوړي کړي دا اتحاديي د غربي اروپا ، منځني آسيا او د آسيا تر جنوب ختيز پوري د يوه ځنځير په شکل سره تړلي سوي وې ، چي پاکستان او ترکيه د دغه ځنځير د اتصال کړي وې۰ شورويانو د ناتو د اتحاديي سره د مقابلي له پاره ، د ختيزي اروپا د هيوادونو په گډون د وارسا نظامي اتحاديه جوړه کړه ۰

د بلي خوا څخه تر جهاني جنگ وروسته ډير آسيايي او افريقايي هيوادونه چي پخوا د اروپايانو تر استعمار لاندي وو ، آزادي ته و رسيدل ، په دغو خپلواکو هيوادونو کي ډير تکړه ملي مبارزين لکه د مصر جمهور رئيس جمال عبدالناصر ، د اندونيزيا جمهور رئيس عبدالرحيم سوکارنــو او د هند صدر اعظم جـواهــر لال نهرو قــدرت تــه و رسيدل ۰

نوو آزاد سوو هيوادونو د خپل اقتصادي پرمختيا او ملي حاکميت د خوندي ساتلو له پاره فيصله و کړه چي د ختيز او لويديز قوتونو په نظامي او مفکوروي ډلو ټپلو کي نه شامليږي ۰ او د ځان له پاره يي د عدم انسلاک لاره غوره کړه ، دوی په دي فکر کي

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوه چي آزاد شوي هيوادونه بايد يو د بل سره نژدي سي ، آزاد قضاوت ولري او په جهاني مسايلو كي فعاله برخه واخلي ۰ په دغه اساس د عدم انسلاك د نهضت لومړي غونډه په ۱۹۵۵ كال كي په باندونگ كي جوړه سوه ۰

په شوروي اتحاد كي چي د ستالين تر مړيني وروسته يو څه تحولات راغلي وو ، دوی نوو آزاد سوو هيوادونو ته د نژديوالي په غرض ، په خپل خارجي سياست كي د گډ ژوند پالسي غوره كړه ۰ څرنگه چي د عدم انسلاك مفكوره د خارجي استعمار او استثمار پر ضد مفكوره وه او په نظامي اتحاديو كي د شمول مخالف و ، نو دا دواړه ټكي د شورويانو د تائيد وړ وو خو غربي هيوادونو دا دواړه ټكي په خپل ضد بلل ۰ شورويانو د ناپيلو هيوادونو سره اقتصادي او فرهنگي مرستي پيل كړي او د دغه نهضت د پياوړي كولو له پاره يي ډيري هلی ځلی و كړي ۰

د دوهم جهاني جنگ په نتيجه كي د هند نيمه وچه هم آزاده سوه ، او د هند او پاكستان هيوادونه هم جوړ سوه ۰ خرنگه چي د نړي په ډيرو سيمو كي د انگريزانو ځای امريكايانو و نيوې نو په دغه اساس پاكستان د امريكا يو متحد هيواد سو ۰

په دغي مرحلي كي افغانستان د دوو لويو قطبونو تر منځ چي امريكا او شوروي اتحاد وو واقع سو ۰ افغانستان ته ډيره مشكله سوه چي يوي خوا ته ولاړ سي او د بل جهاني قوت په مقابل كي و دريږي ۰ د پورته ذكر سوو علتونو په وجه ، افغانستان خپل پخواني خنثي عنعنوي خارجي سياست پريښووی ، او د نوو آزاد سوو هيوادونو په ډله كي و دريد او په ۱۹۵۵ كال كي يي د باندونگ په كنفرانس كي فعاله برخه واخستله ۰

خرنگه چي په دغه وخت كي د سيمي سياسي او نظامي حالاتو تغيير كړي و ، افغانستان د خپل استقلال ، د خاوري تماميت او ملي امنيت د ساتلو له پاره مجبور سو چي د امريكا څخه د وسلو د رانيولو غوښتنه و كړي ، ولي امريكا ، افغانستان ته د نظامي مرستو د وركولو خخه ډډه و كړه ۰ دوی افغانستان ته و ويل ، ترهغو چي افغانستان د پاكستان سره مخالف وي ، امريكا د افغانستان سره نظامي مرستي نه سي كولای۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ۱۹٥٤ کال کي د امريکا د جمهور رئيس مرستيال Richard Nixon افغانستان ته سفر و کړ او د افغانستان سره يي د نظامي مرستو مخالفت اعلام کړ او د امريکا مرستي يوازي د هلمند د ناوي د انکشاف مرستو ته محدودې پاته سو ي ۰

د امريکا د خارجه وزارت مرستيال George Mcghee په خپل کتاب کي ليکلي دي چي ((په ۱۹٥۱ کال کي سردار محمد نعيم خان ما ته و ويل چي زه نن د دي له پاره ستا دفتر ته راغلی يم چي د نظامي مرستو په ارتباط ستاسي سره خبري وکړم ، چي که امريکا د افغانستان له پاره نظامي مرستو ته حاضر نه سي ، افغانستان مجبوره دې چي د نظامي مرستو له پاره د شورويانو سره خبري و کړي) دی اضافه کوي چي (ما سمدلاسه خپل سکرتر ته و ويل چي د شوروي اتحاد د سفارت د تليفون نمره پيدا کړي او ما ته يي راکړي ، ده دا کار و کړ ۰ ما د شوروي د سفارت د تليفون نمره پر کاغذ و ليکله او هغه مي سردار محمد نعيم خان ته ورکړه)) (٤)

افغانستان د امريکا څخه تر هغه وخته مخ وانه ړاوه ، تر څو چي امريکا د افغانستان مخالف هيواد ، پاکستان سره ډيري نظامي او نوري مرستي و کړي .

د امريکا خارجه وزير John Foster Dulles چې د عدم انسلاك د نهضت دښمن و ، په ۱۹٥٦ کال د جون د مياشتي پر ۹ نيټي په يوگوسلاويا کي وويل ((هر هغه هيواد چې د امريکا ملگرې نه وي هغه هيواد د امريکا دښمن دی)) دده په قول تر هغو چي افغانستان د سيټو د اتحاديي غړی نه سي ، امريکا افغانستان د خپل ملگرو په ليست کي نه شاملوي۰

محمد داود خان په ډيره ميړانه مقاومت و کړ او د نړي د ناپيلو هيوادونـو سره و دريد او په دي لاري کي يي لوی گامونه واخستل ۰ دی مجبور سو چي د مرستو له پاره شوروي اتحاد ته مخ واړوي ۰ ده په ۱۹٥۳ کال کي د شوروي اتحاد صدر اعظم بولگانين او د کمونست گوند منشي خرسچف افغانستان ته دعوت کړه ۰ شوروي اتحاد سل مليونه ډالره په دوه نيم فيصده تکتانه ، افغانستان ته پور ور کړ۰ افغانستان لومړنی اقتصادي پلان پيل کړ ، چي په هغه کي د کابل د ښار د سړکانو قير ، د څښلو د اوبو شبکي، د کابل د سيلو اعمار ، د جنگلك فابريکي ، د اوبو بندونه ، د برق

(c) ketabton.com: The Digital Library

توليدات ، د لويو لارو جوړول، د سالنگ تونل ، د کابل هوايي ميدان او څو نوري پروژې جوړې سوې ۰

وروسته تر هغه دوهم اقتصادي پلان ته توجه و سوه ، د دغه پلان د تطبيق له پاره د فني پرسونلو او متخصيصينو کمبود و ۰د دغې نقيصې د رفع کولو له پاره د معارف ډير فارغان د تحصيل په غرض شوروي اتحاد او د شرقي اروپا نورو هيوادونوته د تحصيل له پاره واستول سول ۰ او په عين حال کي افغاني محصلين ، هند او غربي اروپا ته هم و ليږل سول ۰ محمد داود خان غوښتل چي د ټولو هيوادونو سره ، ښه مناسبات ولري خو ځني هيوادونه د امريکا تر تاثير لاندې وو ، نو ځکه يې د افغانستان سره لازمي مرستې نه کولې . (۵)

په ۱۹۵۵ کال کي د پاکستان مرکزي حکومت ، په لويديز پاکستان کي يو يونټ اعلان کړ ، په دغه يونټ کي صوبه سرحد او بلوچستان دواړه په پنجاب پوري وتړل سول . په کابل ، جلال آباد او کندهار کي د يو يونټ پر ضد مظاهري و سوې او مظاهره کونکي د پاکستان په سفارت ورننوتل ، د سفارت ښيښې يې ماتې کړې او د هغه هيواد بيرغ ته يې اور واچاوه۰

پاکستان په مقابل عمل لاس پوري کړ، پاکستانيان په پيښور کي په افغان بيلډينگ ورننوتل او د هغې ودانۍ په دهليزو نو کي يې د تفنگچي فيرونه وکړه۰

دلته دامطلب د ليکلو وړ دئ چي په (افغان بيلډنگ) کي د افغاني قونسلگرۍ او وکالت التجاري دفترونه وو ، د پاکستانيانو تر تجاوز وروسته افغان بيلډنگ بې د مرکز د اجازې څخه په پيښور کي د افغاني مامورينوله خوا رنگ او ترميم کړ سو چي په دغه وجه د تجاوز آثار د منځه ولاړه ۰ په پيښور کي د افغاني مامورينو دغه عمل د خارجه چارو د وزارت د انزجار باعث سو ، خارجه وزارت د عبدالرحمن پژواک په مشرۍ يو هيأت پيښور ته وليږۍ ، د تحقيق په وخت کي قونسل غلام حسن ساپۍ د ملامتۍ با ر پر وکيل التجار عبدالرزاق فراهي واچاوه او وکيل التجار د سردار محمد نعيم خان تر ډير قهر او غضب لاندې راغی او د کاره څخه ليري کړ سو .

د دغه کال د سبتمبر په مياشت کي د سعودي عربستان ، مصر او عراق د دوستانه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هڅو په نتيجه كي ، په كابل ، جلال آباد او پيښور كي د افغانستان او پاكستان بيرغونه د دواړو هيوادونو د ګړ هيات له خوا ، جګ كړل سوه٠

په ۱۹۵۵ كال كي په كابل كي يوه لويه جرګه جوړه سوه ، دغي لويي جرګي حكومت ته توصيه وكړه چي د نظامي اتحاديو د احتمالي تجاوز د مخنيوي په خاطر بايد د افغانستان اردو تقويه سي ٠ دغي لويي جرګي د افغانستان د خارجي سياست په تغيير كي مهم رول ولوباوه٠

په ۱۹۵٦ كال د آګست د مياشتي پر ۲ ۵ نيټي د وسلو اخستلو لومړي قرار داد د شوروي اتحاد او چكوسلواكيا سره لاس ليك سو ٠

په ۱۹۵٦ كال كي د افغانستان او چين تر منځ سياسي مناسبت ټينګ سوه ، د چين هيواد د افغانستان سره اقتصادي او تخنيكي مؤثري مرستي وكړي ٠

په ۱۹۵٦ كال كي د افغانستان او امريكا تر منځ د هلمند د ناوي د پراختيا له پاره د يو نيم مليونودالرو په اندازه د يوه پور قرار داد لا س ليك سو ٠

په ۱۹۵۸ كال كي غربي المان د افغانستان سره د قدر وړ مرستي وكړي ٠

په ۱۹۵۸ كال كي صدر اعظم محمد داود خان ، امريكا ته سفر و كړ ٠ ده هيله درلوده چي امريكا به افغانستان ته نظامي مرستي وركړي ، ولي امريكا پر خپل موقف ټينګ پاته سو او د افغانستان سره يي نظامي مرستي و نه كړي ٠

په ۱۹۵۹ كال كي افغانستان د فرانسي او جاپان ، او په ۱۹٦۰ كال كي د ايتاليا سره اقتصادي او فرهنګي قرار دادونه لاس ليك كړه ٠

د ۱۹۵۹ كال د نومبر په مياشت كي د امريكا جمهور رئيس ايزن هاور كابل ته سفر و كړ ٠

په ۱۹٦۱ كال كي محمد داودخان د ناپيلو هيوادونو په غونډي كي چي په بلګراد كي جوړه شوي وه ، برخه واخستله ٠

د امريكا په مرستو كي د كابل ـ كندهار او سپين بولدك د لويو لارو ساختماني چاري ، د كابل ـ تورخم لويه لاره ، د كابل پوهنتون وداني او د هلمند د ناوي د پراختيا پروژي شاملي وي ٠

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان ته د شوروي اتحاد د پورونو اندازه د ۱۹۵٦ کال څخه تر ۱۹٦٥ کال پوري ، یونیم ملیاردو دالرو ته ورسیده . (۶)

په پای کي دا مطلب د ذکر وړ دي چي د افغانستان په دوهم اقتصادي پلان کي د تیلو او گازو تولید ته د اولیت حق ورکړ سو .

د محمد داود خان د حکومت ترکیب

صدر اعظم	محمد داود خان	۱۹۵۳ ـ ۱۹۶۳
لومړی مرستیال	علي محمد خان	۱۹۵۳ ـ ۱۹۶۳
دوهم مرستیال	سردار محمد نعیم	۱۹۵۳ ـ ۱۹۶۳
خارجه وزیر	سردار محمد نعیم	۱۹۵۳ ـ ۱۹۶۳
د دفاع وزیر	جنرال محمد عارف	۱۹۵۳ ـ ۱۹۵۴
	محمد داود خان	۱۹۵۴ ـ ۱۹۶۳
داخله وزیر	محمد داود خان	۱۹۵۳ ـ ۱۹۵۵
	عبدالحکیم شاه عالمي	۱۹۵۵ ـ ۱۹۵۸
	سید عبدالله خان	۱۹۵۸ ـ ۱۹۶۳
عدلیه وزیر	نه و	۱۹۵۳ ـ ۱۹۵۵
	سید عبدالله خان	۱۹۵۵ ـ ۱۹۶۳
د مالیي وزیر	عبدالملك عبدالرحیمزي	۱۹۵۳ ـ ۱۹۵۷
	عبدالله ملکیار	۱۹۵۷ ـ ۱۹۶۳
د تجارت وزیر	عبدالرؤف حیدر	۱۹۵۳ ـ ۱۹۵٤
	عبدالملك عبدالرحیمزي	۱۹۳٥٤ ـ ۱.۹۵۷
	عبدالله ملکیار	۱۹۵۷ ـ ۱۹۵۸
	غلام محمد شیرزاد	۱۹۵۸ ـ ۱۹۶۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهني وزير	ډاکټر عبدالمجيد خان	۱۹۵۳-۱۹۵۵
	ډاکټر علي احمد پوپل	۱۹۵۵-۱۹۶۳
د فوايد عامي وزير	عبدالحکيم شاه عالمي	۱۹۵۳-۱۹۵۵
	محمد کبير خان	۱۹۵۵-۱۹۶۳
د روغتيا وزير	ډاکټر غلام فاروق خان	۱۹۵۳-۱۹۵۵
	ډاکټر عبدالظاهر خان	۱۹۵۵-۱۹۵۸
د مخابراتو وزير	عبدالحکيم شاه عالمي	۱۹۵۳-۱۹۵۴
	محمد مريد خان	۱۹۵۴-۱۹۶۳
دکانو وزير	ډاکټر محمد يوسف خان	۱۹۵۳-۱۹۶۳
د کرني وزير	مير محمد يوسف خان	۱۹۵۳-۱۹۵۸
	غلام حيدر عدالت	۱۹۵۸-۱۹۶۳
د مطبوعاتو مستقل رئيس	صلاح الدين سلجوقي	۱۹۵۳-۱۹۵۵
	محمد هاشم ميوند وال	۱۹۵۵-۱۹۵۶
	سيد قاسم رشتيا	۱۹۵۸-۱۹۶۰
	محمد آصف سهيل	۱۹۶۰-۱۹۶۳
د پلان وزير	محمد داود خان	۱۹۵۷-۱۹۶۳
د قبايلو مستقل رئيس	سيد شمس الدين مجروح	—— ——

(۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ ـ د صدارت څخه د محمد داود خان استعفا

د ۱۹۶۳ کال د مارچ د میاشتي ۷ نیټه

ډیر افغانان د محمد داود خان د استعفا دلیل دا بولي چې د افغانستان د صدارت په چوکي کي د پاچا اکاګان او د اکا زامن په نوبت مقرریدل ، چي تر محمد داود خان وروسته د مارشال شاه ولي خان د زوی ، سردار عبدالولي نوبت و او محمد داود خان نه غوښتل چي سردار عبدالولي د افغانستان صدر اعظم سي ، نو ده پاچا ته پیشنهاد وکړ چې د ۱۹۳۱ کال پر اساسي قانون تجدید نظر وسي ، په هیواد کي دي دیموکراسي راسي او خلګو ته دي د حزب جوړولو اجازه ورکړه سي ۰

دغه ډله افغانان په دي عقیده هم دي ، چي د دیموکراسۍ په صورت کي به محمد داود خان یو لوي حزب جوړ کړې وای او د دغي لاري به دې بیرته قدرت ته رسیدلې وای او د یوه ملي قاید په څیر به یي د ډیر وخت له پاره قدرت انحصار کړې وای ۰ (په ۱۹۵۹ کال کي محمد داود خان د حقوقو د پوهنځي د شاګردانو په یوي ټولني کي چې زه هم هلته حاضر وم ، و ویل چي اوس د دي وخت رارسیدلې دې چي په هیواد کي د اقتصادي تحولاتو تر څنګ ، اجتماعي تحولات هم راوړل سي .)

محمد داود خان د ۱۳٤۱ ه .ش . کال د سرطان د میاشتي پر ۹ نیټي (۱۹۶۲)کال اعلیحضرت محمد ظاهر شاه ته یو پیشنهاد و ړاندي کړ ، ده پر اساسي قانون داسي تجدید نظر پیشنهاد کړې و :

۱ ـ د قانون پوهانو یوه ټولنه دي جوړه سي ، چي د مشروطه شاهي پر اساس ، پر اساسي قانون باندي د سره کتنه وکړي او د اساسي قانون نوي مسوده دي ، حکومت ته وړاندي کړي ۰

۲ ـ د انتخاباتو او اساسي قانون نور متممه قوانین دي جوړ سي او حکومت ته دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

و سپارل سي ٠

٣ ـ د قوانينو د تصويب له پاره دي لويه جرگه راوغوښتله سي ٠

٤ ـ د قوانينو تر تصويب وروسته به په هيواد كي انتخابات كيږي ٠

٥ ـ نوي شورا به د يوه يا دوو احزابو پر اساس جوړيږي ٠ د نوي شورا تر پرانستلو وروسته به اوسنى حكومت استعفا كوي او نوى حكومت به د چارو واك په لاس كي اخلي ٠

پاچا د ١٣٤١ ه ش كال د سنبلي د مياشتي پر ٢ ١ مي نيټي د محمدداود خان پيشنهاد ته داسي جواب و ليكى ((زه په پرنسيپ كي د ديموكراسي د راتلو سره موافقه لرم په دي چي دا كار زما د پلار محمد نادر خان د آرزوگانو څخه و)) پاچا د دغه كار عملي كيدل په بل وخت كي او د نوروو كسانو په وسيله ممكن بللې و٠

محمد داود خان د ١٣٤١ كال د جـدي د مياشتي پر ٢٤ مي نټي ، د پاچا ليك ته په دي مفهوم جواب ليكلې و :

١ ـ د افغانستان شاهي به مشروطه وي ، حكومت به پارلماني وي ، په هيواد كي به ديموكراسي راځي ٠

٢ ـ په اساسي قانون كي به د سلطنتي كورني حدود تثبيتيږي ٠

٣ ـ په اساسي قانون كي به فردي آزادي او شخصي ملكيت تضمينيږي ٠

٤ ـ په اساسي قانون كي به د دوو احزابو موجوديت پيشبيني كيږي ٠ په پارلمان كي به د اكثريت حزب مشر ، د پاچا له خوا د حكومت په جوړولو ماموريت مومي ٠

٥ ـ دولت پر تقنينه ، قضائيه او اجرائيه قواوو ويشل كيږي ٠

٦ ـ يو شمير پوهان به د اساسي قانون د تسويد له پاره توظيف كيږي ٠

٧ ـ د اساسي قانون د تصويب له پاره به لويه جرگه راغوښتله كيږي ٠

٨ ـ سياسي احزابو ته به د فعاليت اجازه وركوله كيږي ٠

پاچا د محمد داود خان وروستي ليك تـه جواب و نـه وايـه او محمد داود خان د ١٩٦٣ كال د مارچ د مياشتي پر دريمي نيټي ، خپله استعفا پاچا ته وړاندي كړه او پاچا د ده استعفا و منله او د ده استعفا يي د دغه كال د مارچ د مياشتي پر ٧ نيټي

(c) ketabton.com: The Digital Library

اعلام کړه ۰ او د ده پر ځای ډاکټر محمد یوسف خان د افغانستان د صدر اعظم په حیث و ټا کل سو . (۸)

ډاکټر محمد یوسف په ۱۹۸۸ کال کي په یوي مصاحبي کـي داسـي ویـلي دي ((د سلطنتـي کورنــي د زورورو اشخاصو لــه خوا په دغــي کورني کي بي اتفاقي راغلي وه)) دی وایي ((پاچا غوښتل چي په کراره ، خان د اکاګانو او د اکا د زامنو د تاثیر څخه وباسي او په اصطلاح ، تشخص ، و کړي)) دې ریاتـوي ((د کورني بل غړي ، سردار عبدالولي هم غوښتل چي څه کارونه ده ته ور و سپارل سي ۰ محمد داود خان غوښتل چي حزب جوړ کـي او د حزب له لاري څخه بېرته قدرت ته و رسیږي)) دی زیـاتـوي ((محمد داود خان د دیموکراسي په ارتباط پاچا ته یو پیشنهاد وړاندي کړ محمد داود خان ما تــه و ویل چي پاچا زما پیشنهاد د خانه سره جلال آباد ته وړې دي او ما تــه یــي جواب نه دې راکړي او ما پرون استعفا وکړه)) دی دا هــم وایي چي ((پاچا غوښتل چي محمد داود خان پــه خپله استعفا وکړي او پــه دغــه طریقه خان د ده د شره څخه خلاص کړي)) (۹)

۳ ـ تر استعفا وروسته د محمد داود او پاچا مناسبات

دالاندي ټکي د دیموکراسي پر راوړلو باندي د پاچا او محمد داودموافقه ښیي ۰

ـ ډاکټر محمد یوسف د خپل صدارت د وخت په لومړی وینا کي ویلي دي چي د ده حکومت هغه اهداف په نظر کي نیسي چي محمد داود خان یي پیشنهاد کړې و (۱۰)

ـ محمد داود خان د صدارت ماڼي ته ورغی او د ډاکټر محمد یوسف حکومت ته یي مبارکي و ویله . (۱۱)

ـ محمد داود خان په هغي وداعیه میلمستیا کي ګډون وکړ چي د ده په ویاړ جوړه سوې وه . (۱۲)

ـ محمد داود خان او سردار محمد نعیم خان ، د شهزاده محمد نادر د واده په مراسموکي برخه اخســتي وه ۰ د دغــو مراسموعکس په دولتي ورځ پاڼو کي خپور سوی دی . (۱۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ د پل چرخي د نظامي تاسيساتو ځيني نقشي محمد داود خان ترتيب کړي وي چي تر استعفا وروسته محمد داود خان په خپله د دغو نقشو د تطبيق څارنه کوله ۰

ـ په قرغه کي د سپوږمۍ د رستورانت نقشه محمد داود خان جوړه کړي ده او تر استعفا وروسته ده د دغي نقشي د تطبيق مراقبت کړی دی ۰

د ديموکراسي په وخت کي د پاچا او محمد داود خان مناسبات ډير ژر داسي خراب سوه چي وروسته دوی يو د بل سره شخصي مراوده هم نه درلوده ۰

زما د وکالت په وخت کي په ۱۹۷۰ کال کي پاچا د يو صحبت پـه ضمن کي ما ته و ويل ((د محمد داود سره زما فاميلي روابط پري سوي دي او دا څلور کاله کيږي چي ما خپله خور چي د محمد داود ميرمن ده ، نه ده ليدلي))

دديموکراسي د تطبيق په وخت کي د پاچا او حکومت ځينو اجراآتو محمد داود خان خوابدي کړې و ۰ د مثال په توګه :

ـ د ډاکټر محمد يوسف حکومت د بنديانو د احوال معلومولو له پاره يو هيات وټاکې ، د دغه هيات خبر په مطبوعاتو کي خپور سو ۰ دا خبر داسي تعبير سو چي ګواکي د محمد داود خان حکومت ډير خلګ غير قانوني بنديان کړي دي ۰

ـ تر استعفا وروسته محمد داود خان ، يوه ورځ د خان عبالغفار خان د ليدلو له پاره د صدارت د ګلخاني ماڼې ته ورغلی و ۰ د هغه ځای مؤظفو اشخاصو محمد داود خان ته د قصر د ننوتلو اجازه نه وه ورکړي ۰ خو پښتونستاني حباب خان چي هلته حاضر و دوی ته محمد داود خان معرفي کړی و۰ دوی په جواب کي ويلي و چي ((موږ ته امر شوی دی چي هيچا ته د ننوتلو اجازه ورنه کړو)) وروسته خان عبدالغفارخان د عذر غوښتلو له پاره د محمد داود خان کور ته ورغلی و ۰ (١٤)

ـ رشتيا ليکي ، کله چي پاچا د محمد داود خان پيشنهادونه سيد شمس الدين مجروح ته ورکړه ، نو ده ته يي ويلي و چي د محمد داود خان پيشنهادونه د نورو اسنادو په جمله کي تر غور لاندي و نيسي ۰ پاچا دا هم ويلي وه چې د اساسي قانون د تسويد کميته ، بايد هيڅ خاص پيشنهاد په نظر کي و نه نيسي ، دغه کميته چي هرڅه د نن او سبا افغانستان له پاره لازم بولي په نوي اساسي قانون کي دي درج کړي ٥

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ د ۱۹۶۳ کال د مارچ په میاشت کي ، کله چي د اساسي قانون د تسويد د کميتي غړي اعلان سوه ، د هغو په جمله کي حتي د محمد داود خان يوه ملګري ته هم ځای نه و ورکړه شوی او په دي کميتي کي ځو داسي اشخاص تعيين سوي وو چي محمد داود خان هغوي ته په ښه سترګه نه کتل ۰

ـ دتسويد او مشورتي کميتو له خوا د اساسي قانون د متن جوړول د ۱۹۶٤ کال د مي د مياشتي په لومړی ورځ پای ته ورسيدل . ډاکټر محمد يوسف د اساسي قانون مسوده د يوه ليك په ضميمه د ډاکټر علي احمد پوپل په وسيله محمد داود خان ته وړاندي کړه . (۱۶)

محمد داود خان چي د دغي مسودي ډير مواد د خپل پخواني پيشنهاد سره موافق بلل هغه ټول يي تائيد کړه ۰ يوازي پر دوو ټکو باندي يي خپل نظر په دي مفهوم صدر اعظم ته و ليکې :

۱ ـ د مسودي د ۸۹ مادي په ارتباط محمد داود خان ليکلي وو ((په ولسي جرګي کي د اکثريت حزب مشر ، د پاچا له خوا د حکومت په جوړولو مامور کيږي))

۲ ـ د مسودي د ۲٤ مي مادي په ارتباط ، محمد داود خان ليکلي وه ((د پاچا د اکا زامن د سلطنتي کورني غړي نه دي ۰ د پاچا خور تر هغه وخته د سلطنتي کورنی غړی ده چي واده يي نه وي کړی)) (۱۷)

ـ په نوي اساسي قانون کي د محمد داود خان دواړه پيشنهادونـه و نه منل سوه ۰ د ۲٤ مي مادي په لومړی فقري کي د پاچا د اکا زامن ، د سلطنتي کورني غړي و بلل سوه ، دهمدغي مادي په دريمي فقري کي و ليکل سوه چي د سلطنتي کورني غړي په سياسي احزابو کي برخه نه سي اخستلای ، صدر اعظم يا وزير نه سي کيدلای ، د شورا او ستري محکمي غړيتوب نه سي تر لاسه کولای ۰

د اساسي قانون مسوده د ۱۹۶٤ کال د سبتمبر د مياشتي پر نهمي نيټي ، لوي جرګي ته وړاندي سوه ۰ په لويي جرګي کي د محمد داودخان د مخالفينو په تحريك ، پر ۲٤ مي مادي يو بل داسي قيد علاوه سو چي ((د سلطنتي کورني غړې د تل له پاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دي كورني غړى دى)) دا قيد د هغو شايعاتو په نتيجه كي پر ٢٤ مي مادي علاوه سو چي ځينو اشخاصو تبليغ كاوه چي كه محمد داود و نه غواړي چي د سلطنتي كورني غړى وي ، دى كولاى سي چي ځان د دغي كورنى څخه و باسي (١٨)

د اساسي قانون تر تصويب وروسته محمد داود خان متيقن سو چي د ده پر ضد په دولت كي دسيسي كيږى ، نو دي د سلطنتي نظام دښمن سو ٠

په هغه وخت كي محمد داود خان نه غوښتل چي د افغانستان پاچا سي ده ارزو درلوده چې د سياسي حزب د جوړولو له لاري څخه ، لكه هر يو بل افغان د خپل هيواد په چارو كي برخه واخلي .

دلته دا پوښتني مطرح كيداى سي :

ـ دا چا ته معلومه ده چي هغه حزب چې محمد داود خان جوړاوه ، هغه حزب به حتما د افغانستان په شورا كي اكثريت چوكې گټلي واى ؟

ـ سلطنت ولي ټينگار كاوه چي حتما محمد داود خان د ده د آرزو پر خلاف ، د سلطنتي كورني غړى وي ؟

ـ كه محمد داود ته اجازه وركړه سوي واى چې د خپل هيواد په سياسي چارو كي يي برخه اخستي واى آيا ده به كودتا كړي واى ؟

ـ كه د افغانستان ټولو اتباعو ته د محمد داود خان په شمول د سياسي فعاليت اجازه وركړه سوې واى او ټولو افغانانو د سياسي مبارزو له لاري څخه د خپل هيواد په چارو كي برخه اخستي واى ، دا يوه سمه لاره وه او امكان لري چې په هغه صورت كــي به په افغانستان كي د وروستيو بدو حادثاتو مخه هم نيوله سوى واى ٠

داو تر استعفا وروسته د محمد داود خان او محمد ظاهر شاه تر منځ د مناسباتو داستان چي په پورته تفصيل و ړاندي سو ٠

يوه ټوكه :

كله چي ډاكټر محمد يوسف صدر اعظم سو ، دى د خپلي كابيني د غړو سره د

(c) ketabton.com: The Digital Library

يولسمي تقنيني دوري د شورا عمومي غونډي ته ورغی ۰ په دغي غونډي کي د پلخمري وکيل سردار عبدالرشيد خان چي د مارشال شاه ولي خان نژدي دوست و ، د محمد داود خان د حکومت پر وزيرانو باندي انتقادونه وکړل ، په دغه سبب د شورا غونډه متشنجه شوه د شورا رئيس ډاکټر عبدالظاهر د شلو دقيقو له پاره تفريح اعلان کړه۰ د تفريح په وخت کي ، يوه وزير چي عسکري جنرال و ، ډاکټر عبدالظاهر خان ته و ويل ((ډاکټر صاحب ! ستاسي شورا ډيره بي نظمه ده)) ډاکټر عبدالظاهر خان چي ظريف او حاضر جوابه سړی و ده ته يي په جواب کي و ويل ((بلي جنرال صاحب ! په رښتيا چي هيڅ عسکري قشله داسي بي نظمه نه وي)) (۱۸)

د دوهم فصل ياد داشتونه

۱ـ څلمی ، ذکر شوی اثر، مخ ۲ ۷ ۱

۲ ـ فرهنگ ، مير محمد صديق ، افغانستان در پنج قرن اخير ، مخ ٤ ۷ ٤

۳ ـ د چرچل وينا چي په ۶ ٤ ۹ ۱ کال د مارچ پر ۵ د امريکا د ء مزوري ء د ايالت د ويستمنيستر په کالج کي کړي وه ۰

٤ ـ پولادا ، ذکر شوي اثر ، مخ ۸ ٤ ۱

۵ ـ مبارز ، ذکر شوي اثر ، مخ ۹ ۸ ۱

۶ ـ مبارز ، ذکر شوي اثر ، مخ ۶ ۹ ۱

۷ ـ فرهنگ ، ذکر شوي اثر ، مخ ۷ ۷ ٤

۸ ـ حق شناس ، شير احمد نصري ، دسايس و جنايات روس در افغانستان ، مخونه ۳ ۳ ۱ او ۳ ٤ ۱

۹ ـ مجله خراسان ، مخ ۲ ۲

۱۰ ـ کشککي ، صباح الدين ، دهه قانون اساسي ، مخ ۵ ۱

۱۱۰ ـ خاطرات سياسي سيد قاسم رشتيا ، مخ ۱ ۵ ۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ ۲ ـ کشککي ، ذکر شوې اثر ، مخ ۱ ۲

۱ ۳ ـ همدا اثر ، مخ ۱ ٤

۱ ٤ ـ زما مشاهدات

۱۵ ـ رشتیا ، ذکر شوې اثر ، مخ ۱ ۵ ۶

۱ ۶ ـ همدا اثر ، مخ ۱ ۷ ۷

۱ ۷ ـ د اساسي قانون مسوده چي محمد داود خان ترتیب کړي وه ۰

۱ ۸ ـ د یوه وکیل په قول

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهمه برخه

دریم فصل

ج : ددیموکراسي دوره

۱ ـ د دیموکراسي دورې پیل

په افغانستان کــي دیموکراسي دوره د صدارت څخه د محمد داود خان تر استعفا وروسته د ۱۹٦٤ کال د اساسي قانون په انفاذ سره پیل سوه چي د لسو کلونو له پاره یي ادامه ومندله ۰

تر دي دمخه د شاه محمود خان د صدارت په وخت کي هم په هیواد کي ، دیموکراسي راغلی وه ، چي هغه دیموکراسي د صدر اعظم په شفاهي امر راغله او د ده په شفاهي امر له منځه ولاړه .

د دیمو کراسې دغه نوی نهضت په افغاني جامعي کي د راز راز عکس العملونو سره مخا مخ سو ۰ ډیرو افغانانو مخصوصا ځوان نسل د هغه ښه استقبال وکړ۰ د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هیواد په لویو ښارونو کي مظاهري کیدلي ، په کابل کي آزادي جریدي خپریدي ، ډیرسیاسي جمیعتونه جوړ سوه او دولت پر دروو مستقلو قوو لکه اجرانیه، تقنینیه او قضانیه و ویشل سو ۰

د دولسمي او دیارلسمي تقنیني دورو د شورا له پاره ، په هیواد کي آزاد انتخابات وسوه چې د افغانستان خلگو خپل نماینده گان شورا ته واستول ۰ په دغي دوري کي پنځه حکومتونو د ولسي جرگي څخه د اعتماد رایه واخسته ۰

د دغي دوري لویه نقیصه دا وه چي د اساسي قانون متمیم قوانین لکه د احزابو اواجتماعاتواو داسي نور قوانین چي تفصیل یي د کتاب په بلي برخي کي لیکل سوی دی ، د دیموکراسي دوري تر پایه ، توشیح او نافذ نه سوه ۰

دغه دوره د محمد داود خان په کودتا سره پای ته ورسیدله ۰

۲ ـ اساسي قانون

دري هفتي وروسته تر هغه چي صدر اعظم ډاکټر محمد یوسف په کار پیل و کړ د ده په پیشنهاد د پاچا له خوا اوه کسیزه کمیته د نوي اساسي قانون د تسوید له پاره و ټاکله سوه چي نومونه يي دادي :

سید شمس الدین مجروح د مشر په توگه ، ډاکټر میر نجم الدین انصاري ، ډاکټر عبدالصمد حامد ، محمد موسي شفیق ، سید قاسم رشتیا ، میر محمد صدیق فرهنگ او حمیدالله علي ۰

د تسوید د کمیتي لومړې غونډه د ۱۹٦۳ کال د مارچ د میاشتي پر ۱۳نیټي د عدلیي په وزارت کي جوړه سوه ۰ کمیټي د اساسي قانون د تسوید کار د ۱۹٦٤ کال د فبروري په میاشت کي پای ته ورساوه او د تصویب له پاره یي د وزیرانو مجلس ته ورواندي کړ ۰ د وزیرانو مجلس فیصله وکړه چې دغه مسوده دي ، مشورتي کمیتي ته ورواندي سي ۰

مشورتي کمیته د ۲ ۸ غړو څخه جوړه سوې وه چي نومونه يي دا دي :

عبدالهادي داوی ، صلاح الدین سلجوقي ، عبدالمجید خان زابلي ، خلیل الله خلیلي نور احمد اعتمادي ، پوهاند محمد اصغر خان ، ډاکټر محمد آصف سهیل

(c) ketabton.com: The Digital Library

، محمد قدير تره کی ، مير غلام محمد غبار ، ډاکټر عبدالقيوم رسول ، احمد علي کهزاد ، عبدالرشيد لطيفي ، اميرالدين شنسب ، صديق الله رشتين ، غلام سرور رحيمي ، ميرمن معصومه عصمتي ، پيغله کبرا نورزايي ، محمد هاشم مجددي ، محمد کريم نزيهي ، محمد ابراهم عفيفي ، محمد شاه ارشاد ، مولوي عبدالرب ، لعل محمد کاکړ ،مولوي غلام نبي کاموي ، ډاکټر عبدالواحد سرابي ، عبدالکريم احراري ، محمد ظاهر ځدران ، ډاکټر خليل احمد ابوي ۰

مشورتي کميتي د ۱۹٦٤ کال د مارچ د مياشتي په لومړي ورځ په کار پيل وکړ او په يوي مياشتي کي يي خپل کار پای ته ورساوه ۰

دواړو کميتو د لوي جرگي د راغوښتلو وخت ، د ۱۹٦٤ کال د دوبي موسم ، تثبت کړ ۰ دوی د لوي جرگي د غړو پر ترکيب هم يوه فيصله وکړه ۰ دوی د افغانستان د عنعنوي لوي جرگي ، ترکيب او ماهيت ته تغيير ورکړ۰ دوی د لوي جرگي د غړو ترکيب او شمير په لاندي ډول تثبيت کړ :

- د يولسمي تقنيني دوري د شورا غړي ۱۷۶
- د هري انتخابي حوزي څخه به يو يو انتخابيږي ۱۷۶
- د اعيانو د مجلس غړي ۱۹
- د تميز غړي ٥
- د حکومت غړي ۱٤
- د تسويد د کميتي غړي ۷
- د مشورتي کميتي غړي ۲٥
- د پاچا له خوا انتصاب شوي غړي ۳٤
- د ټولو شمير ٤٥۶

د آگست د مياشتي پر ۱٤ نيټي د اساسي قانون مسوده په ورخ پاڼو کي خپره سوه او د ۱۹٦٤ کال د سبتمبر د مياشتي پر نهمي نيټي لويه جرگه د پاچا له خوا د سلامخاني په ماڼي کي پرانسته سوه ۰ نوې اساسي قانون د دغه کال د سبتمبر د مياشتي پر ۲۰ مه د لويي جرگي له خوا تصويب سو او د اکتوبر د ميلشتي پر لسمي

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیټې د پاچا له خوا توشیح او نافذ سو ۰

میر غلام محمد غبار ، استاد صلاح الدین سلجوقي او ډاکټر محمد آصف سهیل ، د مشورتي کمیتي په غونډو کي ، برخه وانه خسته ۰

سید قاسم رشتیا لیکي ((زه د میر غلام محمد غبار کور ته د دي له پاره ورغلی وم چي دده څخه غوښتنه وکړم چي د مشورتي کمیتي په غونډو کي برخه واخلي))

رشتیا زیاتوي چي ((غبار زما په جواب کي و ویل چي زه د دغه جریان په حقیقت او د هغو کسانو په صداقت اطمینان نه لرم چي دغه جریان یي منځ ته راوړی دی)) غبار زیاته کړه چي ((زما په فکر داهم لکه د شاه محمود خان د وخت یو عوام فریبانه لوبه ده چي زه نه غواړم چي د دغي صحني لوبغاړی وه سم))

رشتیا زیاتوي چي ((زه نه پوهیږم چي دا کلمات د میر غلام محمد غبار فکر تمثیلوي او که د ده عدم رضانیت ، زما او د فرهنګ په مورد کي ښکاره کوي چي داسي یو مهم ابتکار مو په لاس کي اخستی دی)) (۱)

۳ ـ د تسوید کمیټي لویي جرګي ته تغیر ورکړی دی

د۱۹٦٤ کال د اساسي قانون دتسوید کمیټي د افغانستان عنعنوي لویي جرګي ته په ښه سترګه نه دي کتلي ، دوی د لویي جرګي اصالت ته لویه صدمه رسولي ده .

د نړي ټول هیوادونه په خپلو تاریخي اثارو ویاړي او هغو ته په درنه سترګه ګوري او څکه چي ژوندي قومونه خپل تاریخ نه خرابوي ۰د مصر ، یونان او ایتالیا او د نړۍ نور هیوادونه ، خپل تاریخي آثار په پخواني شکل ساتي ۰ انګریزان خپل د اساسي قوانینو عنعنه ساتي ، په چین کي زاړه دیوالونه ، خپل د عظمت نښه بولي ۰د نړي هیڅ هیواد داسي نه دي کړي چي خپل تاریخي افتخارات وران کړي او دلیل دا راوړي چي د عصر دایجاباتو سره برابر نه وو .

محمد علم فیض زاد په خپل اثر کي لیکلي دي چي ((د اساسي قانون د ۸ ۷ مادي په وسیله د افغانستان عنعنوي لویه جرګه د منځه وړل سوی ده دی زیاتوي چي (دوی د دي له پاره چي د هیواد په چارو کي اورد لاس ولري، په لویي جرګي کي یي د ملت د نماینده ګانو برخه لږه کړي ده)) (۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

صباح الدين کشککي ليکي چي ((لويه جرگه يوه افغاني پديده ده چي د نړی په نورو ټولنوکي د هغي مثال نه دی ليدل سوی)) دې زياتوي چي ((د ١٩٦٤ کال په اساسي قانون کي د لويي جرگي ماهيت او د غړو ترکيب ته تغيير ورکړه سوی دې)) دې دا هم ليکي چي (دوی په حقيقت کي ، د نوي سيستم په اساسي قانون کي ، ځان د هغي مؤسيسي د شره څخه خلاص کړی دی ، چي د هغي غړي د افغاني جامعي مخور او بانفوذه خلگ وو)) (٣)

د افغانستان پـه معاصر تاريخ کـي دا لاندي لويـي جرگــي او مهمي قومي جرگي د پام وړ دي :

ـ په ١٧٠٩ کال کي د کندهار د کوکران مهمه قومي جرگه وه چي د هغي جرگي غړو ميرويس نيکه د خپل مشر په حيث و ټاکی ٠ چي د هغه وخت د امنيتي شرايطو په وجه دا جرگه په پټه جوړه سوه ٠

ـ په ١٧٤٧ کال کي د کندهار د شير سرخ په مزار کي يوه لويه جرگه جوړه سوه چي په دغي جرگي کي احمد شاه ابدالي د افغانستان د پاچا پـه حيث و ټاکل سو او صابر شاه ملنگ د تاج پر ځای د غنمو وږی د ده پر بگړی نصب کړ ٠

ـ د ١٨٤١ کال د نومبر د مياشتي په لومړی ورځ د کابل په ښار کي يوه مهمه قومي جرگه جوړه سوه، دا جرگه د افغان او انگليس د لومړي جنگ په وخت کي جوړه سوه چي دغي جرگي سردار نواب خان د مجاهدينو د رئيس او نائب امين الله خان لوگري د ده د مرستيال په توگه و ټاکل ٠

ـ په ١٩١٥ کال کي د امير حبيب الله خان په وخت کي يوه لويه جرگه جوړه سوه دغي جرگي په لومړي جهاني جنگ کي د افغانستان بي طرفي تصويب کړه ٠ په دغي جرگي کي ٥٤٠ نمايندگانوبرخه درلوده ٠

ـ په ١٣٠١ ه ش کال کي (١٩٢٢) د امان الله خان په وخت کي په جلال آباد کي يوه لويه جرگه جوړه سوه ٠ په دغي لوي جرگي کي د هغه وخت ځيني قوانين په تصويب ورسيدل ٠ د جوي شرايطو له کبله د هيواد د ځينو سيمو نمايندگانو په دغي لويي جرگي کي برخه نه وه اخستي ٠

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ په ۱۹۲٤ کال کي د امان الله خان په وخت کي په کابل کي یوه لویه جرگه جوړه سوه ۰ په دغي جرگي کي د امان الله خان د وخت اساسي نظام نامه تصویب سوه ۰

ـ په ۱۹۲۸ کال کي د امان الله خان په وخت کي په پغمان کي بله لویه جرگه جوړه سوه ۰ په دغي جرگي کي د هغه وخت داصلاحاتو پروگرام تصویب سو ۰ په دغي جرگي کي د هیواد ۱۱۰۰ نمایندگانو برخه اخستي وه ۰

ـ په ۱۹۳۱ کال کي د محمد نادر خان په وخت کي یوه لویه جرگه جوړه سوه ۰په دغي جرگي کي ، د محمد نادر خان سلطنت او د هغه وخت اساسي اصول تصویب سو ل۰

ـ په ۱۹٤۱ کال کي د محمد ظاهر شاه د سلطنت په وخت کي یوه لویه جرگه جوړه سوه ۰ دغي لویي جرگي ، په جهاني جنگ کي د افغانستان بي طرفي تصویب کړه ۰

ـ په ۱۹٤۹ کال د آگست د میاشتي پر ۱۲ د پښتنو د خود ارادیت د حق د تائید په غرض ، په کابل کي یوه لویه جرگه جوړه سوه ۰ په دغي تاریخي لویي جرگي کي د ۱۸۹۳ کال د ډیورنډ موافقتنامه ، د ۱۹۰۵ کال د مارچ د میاشتي د ۲۱ نیټي د امیر حبیب الله خان سره د انگریزانو عهد نامه ، د ۱۹۱۹ کال د راولپنډي د سولي تړون او د افغانستان سره د انگریزانو د ۱۹۲۱ کال معاهده، لغوه سوي ۰ دغه ټولو اسنادو په هغو سیمو پوري اړه درلودلي چي د افغانستان او پاکستان تر منځ د اختلافونو موجب سوي دي . (٤)

ـ د ۱۹۵۵ کال لویي جرگي حکومت ته واک ورکړ چي د افغانستان اردو تقویه کړي او د نړي د هر هیواد څخه چي یي لازم و بولي وسله تر لاسه کړي ، چي په دغه اساس د افغانستان حکومت د شوروي اتحاد او چکوسلواکیا څخه د نظامي مرستو غوښتنه وکړه۰

٤ ـ مطبوعات

په ۱۹۵۱ کال کي د شاه محمود خان د صدارت په وخت کي د اوومي دوري دشورا له خوا د مطبوعاتو قانون په تصویب ورسید ۰ د دغه قانون پر اساس څو ملي

(c) ketabton.com: The Digital Library

جريدي لکه انگار ، ولس ، وطن ، نداي خلق ، نيلاب او آئيني په نشراتو پيل وکړ ۰

پنخلس کاله وروسته د افغانستان د دوهمي ديموکراسي په دوري کي په ۱۹٦٤کال کي د ډاکټر محمد يوسف د انتقالي حکومت په وخت کي د مطبوعاتو قانون په تقنيني فرمان نافذ سو . ددغه قانون پر اساس په کابل کي ، نژدي ديرشوو جريدو په نشراتو پيل و کړ چي دخينو مشهورو جريدو نومونه په لاندي ډول دي :

۱ ـ د افغان جريده : دا يوه مستقله جريده وه چي په خپلو نشراتو کي يي ملي مسايلو ته ډيره توجه کوله او په هيواد کي يي ډير لوستونکي درلودل ۰ د دغي جريدي مسؤول مدير او د امتياز خاوند محمد حسن ولسمل و۰د افغان جريدي د ۱۹۷۱ کال د سبتمبر د مياشتي پر ۶ نيټي په نشراتو پيل و کړ په ۱۹۷۳ کال کي دري ورځي دمخه ترهغه چي د ايران صدر اعظم امير عباس هويدا د هلمند د اوبو د معاهدي د لاس ليك له پاره کابل ته سفر کړي و ، و تړله سوه ۰

۲ ـ د مساوات جريده : دا جريده د محمد هاشم ميوندوال د مترقي ديموکرات د جمعيت نشراتي اورگان و ۰ دي جريدي ډيري علمي او تحقيقي مقالي خپرولي ۰دا جريده د نور احمد اعتمادي د حکومت په مخالف قطب کي واقع سوه . د دغي جريدي د امتياز خاوند ، په سر کي عبدالشکور رشاد او وروسته محمد شريف ايوبي و . د جريدی مسؤول مدير ، په اول کي محمد رحيم الهام او تر ده وروسته عبدالغني ميوندي و ۰ دغي جريدي د ۱۹٦٦ کال د جون د مياشتي پر ۲٤ مه په نشراتو پيل وکړ او د ۱۹۷۱ کال د سبتمبر پر ۲٦ مي نيټي و تړله سوه ۰

۳ ـ د روزگار جريده : دا يوه مستقله جريده وه چي ښي اقتصادي مقالي يي خپرولي دغي جريدي په خپلي څلور کلني نشراتي مودي کي هميشه ، ملي مسايلو ته توجه درلوده ۰ د دي جريدي د امتياز خاوند او مسؤول مدير محمد يوسف فرند و۰ دغي جريدي د ۱۹٦۹ کال د اکتوبر د مياشتي پر ۲۸ مي په نشراتو پيل وکړ او په ۱۹۷۳ کال کي وتړله سوه ۰

٤ ـ د افغان ملت جريده : دا جريده د افغان ټولنپال ولس واك د جمعيت ، نشراتي اورگان و ۰ دي جريدي د افغانستان په پښتني سيمو کي ډير لوستونکي درلودل . د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغي جريدي د امتياز خاوند ، انجينيرغلام محمد فرهاد ، او مسؤول مدير قدرت الله حداد و ۰ دي جريدي د ۱۹٦٦ کال د اپريل د مياشتي پر پنځمي نيټي په نشراتو پيل وکړ او د ۱۹٦۷ کال د مي د مياشتي پر ۱۲ نيټي يي په کابل کي نشرات بند سو ل اوس دا جريده په اروپا کي خپريږي ۰

۵ ـ د ملت جريده : د دغي جريدي د امتياز خاوند فدا محمد فدايي و ، (فدا محمد فدايي او دده ملگري د افغان ملت د گوند څخه جلا شوي وو) دملت جريدي د ۱۹۷۱ کال د سبتمبر د مياشتي پر ۲٦ مي په نشراتو پيل و کړ او د ۱۹۷۲ کال د جون د مياشتي پر ۱۰ مه و تړله سوه ۰

٦ ـ د کاروان ورځپاڼه : د دغي ورځپاڼي د امتياز خاوند صباح الدين کشککي او مسؤول مدير عبدالحق واله و ۰ دا يوه مشهوره ورځپاڼه وه چي هره ورځ به يي خبرونه او تازه اطلاعات خپرول ۰ دي ورځپاڼي په کابل کي ډير لوستونکي درلودل ۰ د کاروان ورځپاڼي د ۱۹٦۸ کال د سبتمبر د مياشتي پر ۲٤ مه په نشراتو پيل و کړ ۰

۷ ـ د خلق جريده : د دغي جريدي د امتياز خاوند نور محمد تره کی او مسؤول مدير بارق شفيعي و ۰ دا جريده د ديموکرتيك خلق د جمعيت نشراتي اورگان و دغي جريدي د ۱۹٦٦ کال د اپريل د مياشتي پر ۱۱ مه په نشراتو پيل وکړ، د ۱۹٦٦ کال د مې د مياشتي پر ۱٦ مه وتړله سوه ۰

۸ ـ د پرچم جريده : د دغي جريدي د امتياز خاوند سليمان لايق او مسؤول مدير په سر کي سليمان لايق او وروسته مير اکبر خيبر و ۰ دا جريده د پرچم د اړخ نشراتي اورگان و د ۱۹٦۸ کال د مارچ د مياشتي پر ۱٤ مه يي په نشراتو پيل وکړ اود ۱۹٦۹ کال د جولای د مياشتي پر ۱۵ مه و تړله سوه ۰

۹ ـ د شعله جاويد جريده : د دي جريدي دامتياز خاوند او مسؤول مدير ډاکټر عبدالرحيم محمودي و ۰ دا جريده د ديموکرا سي نوين د جمعيت نشراتي اورگان و چي د ۱۹٦٦ کا ل د جولای د مياشتي پر ۱۰ مه يي په نشراتو پيل وکړ او د ۱۹٦۸ کال د اپريل دمياشتي پر ٤ مه وتړله سوه ۰

۱۰ ـ د پيام وجدان جريده : د دغي جريدي د امتياز خاوند او مسؤول مدير

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبدالرؤف ترکمني و ۰ دا جريده ايران ته متمايله مذهبي جريده وه ، د ۱۹٦٦ کال د جولای د مياشتي پر ۲٤ مي نيټي يي په نشراتو پيل و کړ ۰

۱۱ ـ د ګهيخ جريده : د دغي جريدي د امتياز خاوند او مسؤول مدير منهاج الدين ګهيخ و ۰ دا د کمونيزم ضد يوه مذهبي جريده وه چي د ۱۹٦۸ کال د جـولای د مياشتي پر ۱۳ مه يي په نشراتو پيل وکړ ۰

۱۲ ـ د ترجمان جريده : د دغي جريدي د امتياز خاوند ډاکټر عبدالرحيم نوين او مسؤول مدير علي اصغر بشير و ۰ دا يوه انتقادي بي طرفه جريده وه چي ډير لوستونکي يي درلودل ، دي جـريـدي د ۱۹٦۸ کال د اپريل د مياشتي پر ۱۸ مي نيټي په نشراتو پيل وکړ ۰

۱۳ ـ د مردم جريده : د دغي جريدي د امتياز خاوند سيد مقدس نګاه او مسؤول مدير غلام محي الدين تفويض و ۰ د ۱۹٦٦ کال د مې د مياشتي پر ۱۱ نيټي يي په نشراتو پيل وکړ او د دغه کال د جون د مياشتي پر ۱۵ مه و تړله سوه ۰

۱٤ ـ د ملي اتحاد جريده : د دغي جريدي د امتياز خاوند او مسؤول مدير عبدالحکيم مژده و ۰ دي جريدي د ۱۹٦۹ کال د جولای د مياشتي پر ۱۵ مي نيټي په نشراتو پيل وکړ .

۱۵ ـ د ملي جبهي جريده : د دغي جريدي د امتياز خاوند او مسؤول مدير عبدالرب اخلاص و ۰ دي جريدي د ۱۹٦۸ کال د سبتمبر د مياشتي پر ۳۰ مه په نشراتو پيل وکړ او د ۱۹٦۹ کال د جون د مياشتي پر ۱۵ مه وتړله سوه ۰

۱۶ ـ د صداي عوام جريده : د دغي جريدي د امتياز خاوند ډاکټر عبدالکريم فرزان او مسؤول مدير، محمد عارف حنيفي و چي د ۱۹٦۸ کال د مارچ د مياشتي پر ۲۷ نيټي يـي پـه نشراتـو پـيـل وکـړ او د ۱۹٦۹ کال د جـون د مياشـتي پـر ۲۰ مـــه وتـړلـه سوه (۵)

۵ ـ سياسي ډلي

بي ځايه به نه وي که د دي مبحث په سر کي د شاه محمود خان د صدارت په

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوران کي سیاسي احزابو ته یوه لنډه کتنه و سي ٠

په دغي دوري کي په کابل ، کندهار او ننگرهار کي ، ځینو منورینو ځو سیاسي احزاب جوړ کړل ، ډیر چیز فهمه افغانان دغو احزابو ته ورغله ٠ ځرنگه چي په دغه زمانه کي خارجي یو د بل ضد مفکورو افغاني جامعي ته لاره نه وه پیدا کړي او په هیواد کي یوازي پر افغاني معیارونو سیاسي احزاب جوړیدل ، نو دغه ټول احزاب که څه چي یو د بل څخه جلا وو ، ولي دغو ټولو احزابو مشترك اهداف تعقیبول ٠ دوی په عمومي ډول د سیاسي آزادیو ، اجتماعي عدالت ، ملي حکومتونو او پارلماني حقوقو غوښتنه کوله ٠

د افغانستان د هغه وخت حکومت په افغاني سیاسي احزابو کي د خارجي اجیرانو د نفوذ کلکه څارنه کوله ، او د هر سیاسي حزب د صالحو او ملي اشخاصو ستاینه به یې هم کوله ٠ د مثال په توگه :

د ویښو ځلمیانو د حزب یو غړي ښاغلی غلام محي الدین زرملوال وایي چي په ١٩٤٨ کال کي محمد داود خان چي په هغه وخت کي داخله وزیر و ، د ویښو ځلمیانو د حزب ځو غړي خپل دفتر ته ور و بلل ٠ ده د دغه حزب غړو ته و ویل چي ((دوی باید په خپل حزب کي خارجي اجیرانو ته ځای ور نه کړي)) ده زیاته کړي وه چي ((زه باور لرم چي د ویښو ځلمیانو نور غړي لکه گل پاچا الفت ، که یو ړك توپك د ده په لاس کي وي او ده دا ړك توپك زما پر خوا نیولي هم وي زه اطمینان لرم چي دی پر ما باندي ټك نه کوي))

د دغي دوري سیاسي احزاب په لاندي ډول دي :

١ ـ د ویښو ځلمیانو حزب : دغه حزب په ١٩٤٧ کال کي جوړ سوی دی ٠ لاندي اشخاص په کندهار ، ننگرهار او کابل کي د دغه حزب مهم غړي دي :

پوهاند عبدالحي حبیبي ، گل پاچا الفت ، عبدالرؤف بینوا ، فیض محمد انگار ، غلام محي الدین زرملوال ، محمد رسول پښتون ، عبدالهادي توخي ، محمد انور اڅگزی ، عبدالشکور رشاد ، قیام الدین خادم ، قاضي بهرام ، غلام جیلاني ، محمد ابراهم خواخوږي ، نور احمد شاکر ؛ عبدالرزاق فراهي ، محمد علم بځرکی ، عبیدالله ساپی ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

آغا محمد کرزی ، عبدالصمد ویسا ، غلام حسن ساپی ، نور محمد تره کی ، فتح محمد خېګر او داسي نور ۰

د ویښو ځلمیانو د حزب منشي په سر کي عبدالرؤف بینوا و ، تر ده وروسته عبدالرزاق فراهي د دغه حزب منشي سو ۰ د دي حزب نشراتي اورګان د انګار جریده وه چي فیض محمد انګار یي د امتیاز خاوند و ۰ د انګار جریدي د ۱۹۵۱ کال د مارچ په میاشت کي په نشراتو پیل و کړ او د دغه کال په اپریل کي و تړله سوه ټول یوه میاشت او ۲۲ ورځي خپریدله . وروسته د ولس جریده د دغه حزب نشراتي اورګان شو چي ګل پاچا الفت یي د امتیاز خاوند و ۰ د ولس جریده د ۱۹۵۱ کال څخه بیا تر ۱۹۵۳کال پوري خپریدله . (۶)

۲ ـ د وطن حزب : دغه حزب په ۱۹۵۰ کال کي په کابل کي تاسیس سوی دی او مؤسس غړي یي دادي :

میر غلام محمد غبار ، سرور جویا ، میر محمد صدیق فرهنګ ، فتح محمد میرزاد نورالحق هیرمند ، برات علي تاج او عبدالحي عزیز ۰ میر غلام محمد غبار د دغه حزب رئیس او عمومي منشي و ۰ د دغه حزب مشهور غړي په لاندي ډول دي :

محمد اکبر پامیر ، علي احمد نعیمي ، عبدالحلیم عاطفي ، میر علي احمد شامل ، محمد آصف آهنګ ، ډاکټر ابوبکر ، ډاکټر عبدالقیوم رسول ، ډاکټر غلام فاروق ، غلام حیدر پنجشیري ، علي محمد خروش او داسي نور ۰

د دغه حزب نشراتي اورګان د وطن جریده وه چي په ۱۹۵۱کال کي یي په نشراتو پیل وکړ۰ د دغي جریدي د امتیاز خاوند میر غلام محمد غبار او مسؤول مدیر په لومړي سر کي علي محمد خروش او وروسته میر محمد صدیق فرهنګ و ، دا جریده د ۱۹۵۲ کال د فبروري په میاشت کي و تړله سوه . (۷)

۳ ـ د خلق حزب : دغه حزب په ۱۹۵۰ کال کي د ډاکټر عبدالرحمن محمودي په مشري په کابل کي جوړ سو ، د حزب منشي محمد نعیم شایان و ۰ د دي حزب مشهور غړي په لاندي ډول دي :

مولوي خال محمد خسته ، مولوي فضل الرب ، عبدالحمید مبارز ، محمد یوسف

(c) ketabton.com: The Digital Library

آنینه ، نور علم مظلومیار ، غلام احمد رحماني ، ماگه رحماني ، محمد طاهر محسني ، ولي محمد عطایي او داسي نور ۰

د دغه جزب نشراتي اورگان د نداي خلق جریده وه چي د امتیاز خاوند یي ډاکټر عبدالرحمن محمودي ، او مسؤول مدیریي ولي محمد عطاني و۰ دي جریدي د ۱۹۵۱ کال د اپریل په میاشت کې په نشراتو پیل وکړ او د دغه کال د جولای په میاشت کې وتړله سوه . (۸)

٤ ـ ملي دیموکرات حزب : دغه حزب په ۱۹۵۰ کال کي په کابل کي جوړ سوي دې ۰ د دي حزب رهبري د محمد داود خان په لاس کي وه ۰ د حزب منشي ډاکټر عبدالقیوم او په بل روایت محمد هاشم میوندوال و ۰ دغه حزب په افغاني جا معي کي د ملي کلوپ په نا مه شهرت درلود دملي دیموکرات د حزب مشهور غړي ، عبدالمجید خان زابلي ، فیض محمد زکریا ، علي محمد خان او داسي نور لوړ رتبه مامورین وو ۰ دغه حزب نشراتي اورگان نه درلود ، کله چي په ۱۹۵۳ کال محمد داود خان د افغانستان صدر اعظم سو ، نو دغه حزب له منځه ولاړ . (۹)

یوه ټوکه :

ما اوریدلي وه چي د ملي دیموکرات د حزب غونډو ته د هیواد مشهوره ریاضیدان ډاکټر عبدالغفار کا کړ ، چي د سیا ست سره یي علاقه نه درلوده هم بلل سوی و ۰ ده په ټوکي د غونډي د غړو څخه پوښتنه کړي وه چي ، د دغو غونډو شاملینو ته ، حق الزحمه ورکوله کیږي او که یه ؟ ده ته په جواب کي ویل سوي و چي ، دا یو ملي خدمت دی او دلته هیچا ته حق الزحمه نه ورکوله کیږي ۰ پوهاند کاکړ دوی ته ویلي و چي ((زه یو معلم یم او په هغه ځای کي چي چا ته اجرت نه ورکول کیږي زه هغه ځای ته نه ورځم)) وروسته ده د دغه حزب په نورو غونډو کي برخه نه وه اخستي .

د دیموکراسي دوري مشهوره سیاسي جمعیتونه په لاندي ډول وو :

۱ ـ د مترقي دیموکرات سیاسي جمعیت : دغه ساسي جریان په ۱۹٦٦ کال د آگست په میاشت کي د محمد هاشم میوندوال په ابتکار جوړ سو ۰ د مترقي دیموکرات ډلي ، په خپلي مرامنا مي کي اسلام ، مشروطه شاهي ، دیموکراسي او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان د شرايطو سره سم د يوه سوسياليستي نظام تاييد كاوه ۰ افغاني مشهور سياسي مبارزين لكه د كندهار د ويښو ځلميانو ډله د دغه جريان سره ملګري سوه ، د دولت ډير لوړ رتبه مامورين هم دغه جريان ته ورغله ، د ديموكرات مترقي مرامنامه د خارجه چارو په وزارت كي تايپ سوي او د وزيرانو په غونډي كي په تصويب رسيدلي وه ۰ ولي څه موده وروسته د صدارت مرستيال نور احمد اعتمادي او ځو نورو وزيرانو د دغه جريان سره مخالفت پيل كړ ۰

په ۱۹۷۵ كال كي ما د نور احمد اعتمادي څخه چي په دغه وخت كي په مسكو كي افغاني سفير و پوښتنه وكړه چي ، تاسي ولي په آخر كي د مترقي ديموكرات د جريان سره مخالفت پيل كړ ؟ ده زما د پوښتني په جواب كي و ويل ((هغه وخت چي د وزبرانو غونډي د مترقي ديموكرات مرامنامه په تصويب ورسوله د وزيرانو غونډي دا فيصله هم كړي وه چي دغه مرامنامه دي د حكومت د كړنلاري په توګه ولسي جرګي ته وړاندي سي ۰ ولي محمد هاشم ميوندوال د شورا د تعطيل په وخت كي دغه تصويب سوې متن د يوې حزبي مرامنامي په شكل په كابل راديو كي ولوست ، چي په دغه دليل موږ د نوموړي سياسي جريان څخه بيل سوو))

كله چــي محمد هاشم ميوند وال د صدارت د وظيفــي څخه استعفا وكــړه د مترقي ديموكرات د ګوند ډير غړي د دغه جريان څخه و وتل ۰

۲ ـ د افغان ټولنپال ولسواك سياسي جريان يا (جمعيت) : دغه سياسي ډله په افغاني جامعي كي د افغان ملت په نامه شهرت لري ۰ دا سياسي ډله په ۱۹٦٦ كال د مارچ د مياشتي پر اتمي نيټي د ديپلوم انجينر غلام محمد خان فرهاد تر مشري لاندي جوړه شوی ده۰ د افغان ملت سياسي جريان د افغانستان پخواني عظمت ته په درنه سترګه ګوري او د هيواد د ملي دودونو د ساتلو كلك ملاتړ كوي ۰ د دغه جريان نشراتي اورګان د افغان ملت په نامه ياديږي ۰

د افغان ملت ګوند اوس هم فعال دې چي تر انجينر فرهاد وروسته ډاكټر محمد امين واكمن د دغه ګوند رئيس سو ، په ۱۹۹٦ كال كي ډاكټر انورالحق احدي د افغان ملت د كنګري له خوا د دغه ګوند د رئيس په حيث و ټاكل سو، چي اوس هم د

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوموړي گوند رهبري پر غاړه لري ۰

د افغان ملت گوند د هيواد په ډيرو سيمو ، مخصوصا په ننگرهار ، کندهار ، پکتيا او د وردگو په ولايتونو کي ډير پلويان لري ۰

۳ ـ د اسلامي ځوانانو سياسي جريان : دا جريان په ۱۹٦٥ کال کي د استاد غلام محمد نيازي په مشري په کابل پوهنتون کي جوړ سو ، چي ډير ژر په هيواد کي خپور سو ۰ انجينر گلبدين حکمتيار او استاد برهان الدين رباني او داسي نور د دغه جريان غړي وو ۰

دغه اسلامي جمعيت د کابل پوهنتون او د هيواد په ښارونو کي د اسلام پلوي کوله ، د کمونيزم او الحاد سره يي مبارزه پيل کړي وه ۰ دغه جمعيت د افغانستان د جهاد په وخت کي ، د شوروي اتحاد د اشغال په مقابل کي ، د افغاني مجاهدينو رهبري پر غاړه درلوده . (۱۰)

٤ ـ د خلق ديموکراتيک جريان : د دغه سياسي جريان لومړی کانگرس چي ۲۷ غړي يي درلودل ، د ۱۹٦٥ کال د جنوري د مياشتي په لومړي ورځ په کابل کي غونډه وکړه او د دغه جريان د مرکزي کميتي اوه اصلي او څلور علي البدل غړي يي و ټاکل ۰ مرکزي کميتي نور محمد تره کي د دغه جريان د عمومي منشي او ببرک کارمل يي د منشي په حيث و ټاکل ۰ دغه سياسي جريان د مسکو د خط د کمونيزم ملاتړ کاوه۰ دغه جريان په ۱۹٦۷ کال کي د خلق او پرچم پر ډلو و ويشل شو ۰ يو کال وروسته د سازا په نامه بله ډله د طاهر بدخشي په مشري د خلق د جناح څخه بيله سوه . ظاهر افق د خپلو ټاکلو افکارو او عقايدو پر اساس ډير ژر د خلق د جريان څخه جلا سو۰ په ۱۹۷۷ کال کي خلق او پرچم بيرته سره يو ځای سول . په ۱۹۷۸ کال کي د کودتا د لاري څخه قدرت ته ورسيدل ۰

٥ ـ د ديموکرات نوين سياسي ډله : دغه جريان په هيواد کي د خپل نشراتي اورگان ، شعله جاويد په نامه شهرت درلود ۰ دي جريان د چين د خط د کمونيزم پيروي کوله د ديموکرات نوين ډلي ، مشخصه رهبري نه درلودله ولي ډاکټر عبدالرحيم محمودي ، انجينر محمد عثمان او صادق ياري د دغه سياسي جريان

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشران بلل کيدل ۰

۶ ـ د صداي عوام سيا سي جريان يا (جمعيت) : دغـه ړلـه په ۱۹٦٥ کال کي د هرات د ولايت د زنده جان د ولسوالي د وکيل ډاکټر عبدالکريم فرزان له خوا جوړه سوي ده . د دي جريـان مشهور غړي ميرمن معصومه عصمتـي ، ذبيح الله عصمتي او داسي نـور کسان وو۰

۷ ـ د ملي جبهي ړله : دغه سياسي ړلـه د خليل الله خليلي له خوا جوړ سوي ده دا يوه معتدله سياسي ړله وه ، چي د دولت ډير لوړ رتبه مامورين دغي ړلي ته ورغلي وو ۰ د خليل الله خليلي په شمول د دغه جريان څو غړي ، د دولسمي تقنيني دوري د ولسي جرگي وکيلان وو۰ په ولسي جرگي کي حکومت ته د اعتماد د رايي په وخت کي د دغه جريان او د منتخب صدر اعظم ډاکټر محمد يوسف تر منځ لفظي مشاجره پيښه شوي ده ۰

کله چي خليل الله خليلي په جدي کي سفير سو ، تر ده وروسته د دغه جريان رهبري پوهاند محمد اصغر او عبدالحميد مبارز کوله ۰

۸ ـ د ملي اتحاد ړله : دايوه معتدله سياسي ړله وه چي په هيواد کي يي د ديموکراسۍ او مشروطه شاهي حمايه کوله ۰ دغي ړلي په سرکي د مردم او وروسته د ملي اتحاد په نامه نشراتي اورگان درلود۰ د دغه سياسي جريان مشران محمد اسحق عثمان او ډاکټر امان الله رسول وو ۰

۹ ـ د اساسي قانون ړله : دا ړله رسما نه وه اعلان سوي ولي دي ړلي سياسي فعاليت درلود ۰ د دغه جريان په مقدماتي غونډي کي ډاکټر عبدالظاهر ، سيد شمس الدين مجروح ، ډاکټر عبدالقيوم او سيد قاسم رشتيا او نورو برخه درلوده رشتيا ليکي چـي ده تـه ډاکټـر محـمـد يـوسف د دغـي غونـډي پـه ارتباط داسي ويـلي وه چـي (اوس د حزب جوړولـو موضوع خصوصـي جنبه لري او بايد د هغه محرميت و ساتل سي) (۱۱) کـله چـي ډاکټر محمد يـوسف مستعفـي شـو ، دغـي ړلـي ، خپل سيا سي فعاليت متوقف کړ ۰

په ۱۹٦٨ کال کي دغي ړلي د (مفاهمي) په نامه د مير محمد صديق فرهنگ په

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشري د ده په كور كي څو غونډي و كړي ، يو تعداد تعليم يافته ګانو په دغو غونډو كي برخه اخستي وه . په كابل كي داسي ويل كيدل چي د اساسي قانون د تسويد د كميټي ټول غړي د دغه جريان ملګري دي . غلام محي الدين زرملوال ، محمد ولي خلمي او ما ته ، دغه جريان ته د شموليت بلنه راكړه سوى وه چي موږ دري واړه د مفاهمي غونډو نه نـه يـو ورغـلـي . په هغو ورځو كي زه د ولسي جرګي د وكالت له پاره كانديد وم او د مفاهمي د جريان د غونډو په ټولي دوري كي په فراه كي وم . كله چي شپږ مياشتي وروسته زه بيرته كابل ته راغلم دغه جريان منحل سوى و .

د محمد موسي شفيق په حكومت كي د مفاهمي د غونډو څو غړي د معينانو په حيث مقرر سول چي د شفيق دا مقرري ښيي چي دى هم د دغه جريان ملګري و .

دي اساسي پوښتونو ته تر اوسه هيچا سم جواب نه دى وركړى چي آيا د ١٩٦٤ كال د اساسي قانون د تسويـد كميټي ولي د اجتماعاتو قانون تسويد نه كړ ؟ يا د سياسي احزابو قانون چي په ١٩٧٠ كال كي د شورا د مختلط كمسيو له خوا و منل سو ولي پاچا توشيح نه كړ ؟ يا په هيواد كي جوړو سوو جريانونو ولي په دولتي اداراتو او پوهنتون كي په خلاس لاس جلب او جذب كاوه ، او ددوى ممانعت نه كيدى ؟

د ١٩٦٤ كال د اساسي قانون ٣٢ مه ماده په دي برخه كي داسي حكم كوي :

لومړي فقره : د افغانستان اتباع د جايزو او سوليزو مقاصدو د تامين له پاره چي د خانه سره وسله ونه لري ، د قانون د احكامو مطابق ددولت د قبلي اجازي څخه پرته د اجتماع حق لري .

دوهمه فقره : د افغانستان اتباع حق لري چي د مادي او معنوي مقاصدو د تامين له پاره د قانون د احكامو مطابق جمعيتونه جوړ كړي .

دريمه فقره : د افغانستان اتباع حق لري چي د قانون د احكامو مطابق سياسي احزاب جوړ كړي په دي شرط چي :

١ ـ د حزب د بنيادي فعاليتونو اهداف او مفكوري بايد د اساسي قانون د مندرجاتو سره تناقض و نه لري .

٢ ـ د حزب تشكيلات او مالي منابع بايد علني وي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ديمو كراسي دوري باخبره اشخاص د ډاکټر عبدالصمد حامد په شمول په دي عقيده دي چي كه پاچا د احزابو قانون توشيح كړی وای ، د افراطي ښی‌او كيڼ اړخ د مفكورو خاوندانو د قانون مطابق نه سو كولای چي په هيواد كي د سياسي فعاليت اجازه تر لاسه كړي . داسي ښكاري چي د هيواد كيڼ او ښي احزابو د حزب د جوړولو په برخه كي د اساسي قانون د ٣٢ مي مادي د دريمي فقري پر ځای ، د دوهمي فقري د حكم څخه استفاده كړي وه او د افغانستان دولت په آگاهانه ډول نژدي لس كاله ددغي قانوني حيلي مخه نه وه نيولي ، ولي دولت غوښتل چي د محمد موسي شفيق په وسيله ددغه عمل ممانعت وكړي ولي دا ډير نا وخت سوی و په دي چي د افغانستان اكثر خوانان په ښي او كيڼ احزابو كي متعهد سوي وو چي د حكومت د هر اقدام په مقابل كي يي شديد عكس العمل ښكاره كاوه . ځني افغانان په دي عقيده دي چي كه محمد داود خان كودتا نه وای كړي ، ددي احتمال موجود وو چي د شفيق د حكومت په مقابل كي به ديموكراتيك خلق يا بلي سياسي ډلي په كودتا لاس پوري كړی وای .

د سياسي جمعيتونو په ارتباط د افغانستان عامو خلگو داسي فكر كاوه چي ، دغي سياسي ډلي د سلطنتي كورنۍ سره تړلي دي او د ضرورت په وخت كي دا ډلي تر كنترول لاندي راتلای سي ٠ دوی استدلال كاوه چي ، كيڼ اړخ ډلي د محمد داود خان او سردار محمد نعيم سره ارتباط لري او د ښي اړخ ډلي د مارشال شاه ولي خان او سردار عبدالولي سره نژدي اړيكي لري او د افغانستان پاچا د دغو ښيو او كيڼو ډلو تر منځ ، بي غرضه ناست دي او د خاموش اكثريت اراده تمثيلوي ٠

څرنگه چي په عمل كي ثابته شوه د عامو خلگو دغو خبرو او شايعاتو حقيقت نه درلود ، او څرنگه چي وروستيو پيښو و ښووله ، پر دغو ټولو ډلو باندي سلطنتي كورنۍ كنترول نه درلود او يا وروسته يي خپل كنترول د لاسه وركړې وي ، او په عمل كي هري سياسي ډلي د خپل بين المللي تمايلاتو او عقيدي پيروي كوله چي د ثور كودتا او وروستيو حادثاتو دغه مطلب په اثبا ت ورساوه . (١٢)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶ ـ د ډاکټر محمد يوسف حکومت

۱۹۶۳ ــ ۱۹۶۵

ډاکټر محمد يوسف خان د محمد حسن زوی ، په ۱۹۱٤ کال کي په کابل کي زيږيدلی دی ۰ دی د اماني ليسي څخه فارغ التحصيل شوی او د فزيك په څانګه کي يي د المان څخه دکتورا اخستي ده ۰ تر څه مودي معلمي وروسته دی د ساينس د پوهنځي رئيس سو ، د پوهني په وزارت کي يي د مسلکي تدريساتو د رئيس او معين دنده هم تر سره کړي ده ۰ د محمد داود خان په کابيني کــي د کانــو د وزارت وزيــر و ۰ ډاکټر محمد يوسف د ۱۹۶۳ کال د مارچ د مياشتي پر ۱۳ مي نيټي د اعليحضرت محمد ظاهر شاه لــه خـوا د حکومت پــه جـوړولــو مؤظف کـړه شــو ، پــه دغــه وخت کـــي دی ٤۹ کلــن و ۰

د ډاکټر محمد يوسف خان د حکومت اساسي دنده د افغانستان د ۱۹۳۱ کال پر اساســي قانون باندي نــوی کتنه او د افغانستان او پاکستان د سياسي روابطو بيا ټينګيدل وو ۰

د پاکستان سره د مناسباتو په برخه کي د ايران پاچا محمد رضا شاه پهلوي د محمد داود خان تر استعفا د مخه د افغانستان او پاکستان تر منځ ، د منځګړيتوب پيشنهاد کړی و ۰ د ډاکټر محمد يوسف د حکومت په پيل کي يو افغاني هيات د سيد قاسم رشتيا په مشري چي نور احمد اعتمادي هم د دغه هيات مهم غړی و ، تهران ته سفر و کړ ۰ د پاکستان له خـوا هــم يو هيات د ذوالفقار علــي بوتو پــه مشري تهران ته رسيدلې و ۰

په تهران کي د دواړو هيأتونو تر منځ مذاکرات پيل سول ۰ په دغو مذاکراتو کي فيصله و سوه چي د افغانستان او پاکستان تر منځ دي سياسي مناسبات بيرته ټينګ سي ، تجارتي او ترانزيتي فعاليتونه دي د سره ونيول سي ۰ ولي د اختلاف پر اصلي ټکي چي د پښتونستان موضوع وه هيڅ خبري و نه سوي ، د پښتونستان پر موضوع باندي د دواړو هيوادونو اختلافات پر خپل ځای پاته سوه ۰ په عمل کي وروسته د افغانستان په حکومتي نشراتو کي د سيا سي پالسې تغير راغی ۰ د پښتونستان پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

موضوع باندي پخواني تاريخي موقف چي د هغه خاى د پښتنو له پاره د خود ارادیت د حق غوښتنه وه ، بيرته راژوندي کړه سوه ٠

د ډاکټر محمد يوسف انتقالي حکومت

د نوي اساسي قانون مطابق د انتقالي حکومت دوره يو کال او ١٣ ورځي تثبيت سوى وه چي د ١٣٤٤ ه ش کال د ميزان د مياشتي پر ٢٢ نيټي (١٩٦٥) چي د اعليحضرت محمد ظاهر شاه د تولد ورځ وه ، دغه دوره پاى ته رسيده ٠

د اساسي قانون د ١٢٦ مـي مادي د حکم مطابق ، انتقالي حکومت دغه وظايف سر ته ورسول ٠

ـ د انتخاباتو ، اساسي تشکيلاتو ، مطبوعاتو او قضايي تشکيلاتو او صلاحيتونو قوانين يي ترتيب کړه ، او د پاچا تر توشيح وروسته نافذ سول ٠

ـ د احزابو او ولايتي جرگو قوانين يي ترتيب کړه او د تصويب له پاره يي د دولسمي دوري د شورا ، ولسي جرگي ته وړاندي کړه ٠

د ډاکټر محمد يوسف دريم حکومت

په ١٩٦٥ کال کي ډاکټر محمد يوسف بيا د پاچا له خوا د حکومت په جوړولو مامور کړ سو٠ ده ولسي جرگي ته د اعتماد د رايو اخستلو له پاره مراجعه و کړه ، په ولسي جرگي کي د ډاکټر محمد يوسف حکومت ته د راي ورکولو په لاري کي خنډونه پيښ سول ، ولي د ده حکومت د عقرب د مياشتي پر دريمه ورځ د ولسي جرگي څخه د اعتماد رايه واخسته ٠ په دغه ورځ په کابل کي د عقرب د دريمي حادثه پيښه سوه ، د دغي حادثي په نتيجه کي دري ورځي وروسته د ډاکټر محمد يوسف حکومت مستعفي شو او د ده پـر ځـاى محمد هاشم ميـونـد وال د حکومت پـه جوړولو مؤظف کړه سو ٠

ډاکټر محمد يوسف په خپلي يوى مصاحبي کي ويلي دي ((وروسته تر هغه چي د صدارت څخه د محمد داود خان استعفي پاچا ومنله ، نو ده غوښتل چي ما د افغانستان د صدر اعظم په حيث وټاکي ، کله چي ده دغه غوښتنه زما څخه وکړه ، ما په جواب کي پاچا ته وويل چي تر محمد داود خان وروسته په افغانستان کي حکومت

(c) ketabton.com: The Digital Library

کول آسانه کار نه دی ، خکه نو ما ته د صدارت د مقام مکمل صلاحیتونه باید راکړه سي ، څرنگه چي په هغه وخت کي پاچا پر ما باندي ډیر اعتماد درلود ، نو ده زما دغه غوښتنه و منله او د صدارت د وظیفي ټول صلاحیتونه یي ما ته راکړه ، ولي وروسته تر هغه چي ما احساس کړه چي د صدارت صلاحیتونه زما څخه سلب سوي دي ، پر هغه سربیره چي ما د عقرب د میاشتي په دریمه ورځ د ولسي جرگي څخه د اعتماد رایه اخستي هم وه ، بیا هم ما استعفي وکړه)) (د خراسان مجله د ۱۹۸۸ کال د کتوبر د میاشتي ٦)

د ډاکټر محمد یوسف د حکومت ترکیب

صدر اعظم	ډاکټر محمد یوسف	۱۹۶۳_۱۹۶۵
لومړۍ مرستیال	عبدالله ملکیار	۱۹۶۳_۱۹۶٤
دوهم مرستیال	ډاکټر علي احمد پوپل	۱۹۶۳_۱۹۶٤
د صدر اعظم مرستیال	ډاکټر عبدالظاهر	۱۹۶٤_۱۹۶۵
د دفاع وزیر	جنرال خان محمد خان	۱۹۶۳_۱۹۶۵
خارجه وزیر	ډاکټر محمد یوسف	۱۹۶۳_۱۹۶۵
داخله وزیر	سید عبدالله	۱۹۶۳_۱۹۶۳
	ډاکټر عبدالقیوم	۱۹۶۳_۱۹۶۵
د مالیي وزیر	عبدالله ملکیار	۱۹۶۳_۱۹۶٤
	سید قاسم رشتیا	۱۹۶٤_۱۹۶۵
د عدلیي وزیر	سید شمس الدین مجروح	۱۹۶۳_۱۹۶۵
د کانو وزیر	ډاکټر محمد یوسف	۱۹۶۳_۱۹۶۳
	انجینر محمد حسین مسا	۱۹۶۳_۱۹۶۵
د کرني وزیر	ډاکټر محمد ناصر کشاورز	۱۹۶۳_۱۹۶۵
د فواید عامي وزیر	جنرال محمد عظیم	۱۹۶۳_۱۹۶۵
د پوهني وزیر	ډاکټر علي احمد پوپل	۱۹۶۳_۱۹۶٤

(c) ketabton.com: The Digital Library

	ډاکټر محمد انس	۱۹۶۵_۱۹۶٤
د مطبوعاتو وزير	سيد قاسم رشتيا	۱۹۶٤_۱۹۶۳
	محمد هاشم ميوندوال	۱۹۶۵_۱۹۶٤
د تجارت وزير	محمد سرور عمر	۱۹۶۵_۱۹۶۳
د پلان وزير	عبدالحي عزيز	۱۹۶۳_۱۹۶۳
	عبدالله يفتلي	۱۹۶۵_۱۹۶۳
د روغتيا وزير	ډاکټر عبدالرحيم	۱۹۶٤_۹۶۳
	ډاکټر عبدالظاهر	۱۹۶۵_۱۹۶٤
د مخابراتو وزير	ډاکټر عبدالقيوم	۱۹۶۳_۱۹۶۳
	ډاکټر محمد حيدر	۱۹۶۵_۱۹۶۳
د قبايلو مستقل رئيس	سيد شمس الدين مجروح	۱۹۶۳_۱۹۶۳
	گل پاچا الفت	۱۹۶۵_۱۹۶۳

(۱۳)

۷ ـ د عقرب ددريمي حادثه

په ۱۹٦٥ کال کي ډاکټر محمد يوسف د دوهم وار له پاره د پاچا له خوا د حکومت په جوړولو مامور کړ سو ۰ ده ولسي جرگې ته د اعتماد د رايي له پاره مراجعه وکړه د ولسي جرگي ډيرو وکيلانو د خليل الله خليلي د ملگرو په شمول د ده د حکومت سره موافقه نه درلوده . د عقرب په دوهمه ورځ د حقوقو د پوهنځي شاگردان ولسي جرگي ته ورغله او د هغي جرگي د تالار ټولي چوکې يي و نيولي ، ځينو شاگردانو د ولسي جرگي په تالار کي ډاکټر محمد يوسف ته چکچکي هم وکړي ، په حقيقت کي ډاکټر محمد يوسف غوښتل چي د شاگردانو د فشار له لاري ځخه د ولسي جرگي ځخه د اعتماد رايه واخلي . (١٤)

په دغه ورځ حکومت ته د اعتماد د رايي تصميم و نه نيول سو ، ولسي جرگي د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اعتماد رايه بلي ورخي ته وخنډوله ۰ په دغه ورځ ولسي جرگي فيصله وکړه چي د سبا ورځي د اعتماد درايو غونډه به سري وي ، او سا معينو ته د ولسي جرگي تالار ته د ننوتلو اجازا نه و رکوله کيږي ۰

د ١٩٦٥ کال د اکتوبر د مياشتي ٢٥ مه د عقرب د مياشتي دريمه ورځ وه ، د شورا د ماڼي په مخ کي ډير محصلين ور ټول سوي وو ۰ دوی ته په لوړ سپيکر کي وويل سول چي د ولسي جرگي د نن ورځي غونډه سري ده او تاسي د ولسي جرگي تالار ته نه سی داخليدلای . (١٥)

تر دوو زرو ډيرو شاگردانو د ولسي جرگي د سري غونډي پر ضد احتجاج وکړ ۰ د سهار پر نهو بجو چي ډاکټر محمد يوسف د خپل کور څخه صدارت ته تي ، د ده موټر د يوي ډلي شاگردانو له خوا و درول سو ، ده ته يي د ولسي جرگي د سري غونډي شکايت وکړ ۰ وروسته شاگردانو د حبيبيي د ليسي هنداري ماتي کړي ، د ډاکټر يوسف کور ته نژدي عسکرو پر شاگردانو فيرونه وکړه چي څه نا څه دري کسان هلته و وژل سوه ۰د دغي سيمي د امنيت واك د سردار عبدالولي په لاس کي و ، ډيرو افغانانو دې د نوموړي حادثي مسؤول وباله ۰

٨ ـ د محمد هاشم ميوندوال حکومت

١٩٦٥ ــ ١٩٦٧

محمد هاشم ميوندوال د ملا عبدالحليم زوی دې چي په ١٢٩٨ ه ش کال (١٩١٩) کي د مقر په ولسوالي کي زيږيدلی دی ۰ په ١٣٢١ ه ش کال (١٩٤٢) کي د حبيبيي د ليسي څخه فارغ التحصيل سو ، وروسته د هرات د اتفاق اسلام د جريدي مدير سو ، په دغه وخت کي محمد هاشم ميوندوال پرديس تخلص کاوه ۰

محمد هاشم ميوندوال د خارق العاده استعداد خاوند و ، ده د افغانستان په دولت کي په مهمو چوکيو کي کار کړی دی ۰ دی دري واره د مطبوعاتو مستقل رئيس يا وزير مقرر سوی دی ، او دوه واره په کراچي کي افغاني سفير و ، په واشنگټن کي يي د مستشار او لوی سفير په حيث کار کړی دی ، په خارجه وزارت کي معين و ، د څه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخت له پاره د پاچا مطبوعاتي مشاور هم و ۰ محمد هاشم ميوندوال د ۱۹۶۵ کال د اکتوبرد مياشتي پر۳۰ نيټي د پاچا له خوا د حکومت په جوړولو مؤظف کړ سو ۱۶

محمد هاشم ميوندوال خپله کابينه او د حکومت کړنلاره د نومبر د مياشتي پر دوهمه ورځ ولسي جرگي ته وړاندي کړه ، او د ولسي جرگي څخه يي د اعتماد رايه واخسته ۰ څرنگه چې په دغه وخت کي د عقرب د دريمي حادثه پيښه سوی وه ، محمد هاشم ميوندوال په خپله د شورا د يو شمير وکيلانو سره د کابل پوهنتون ته ولاړ او د پوهنتون په اديتوريم کي يي د وژل سوو وطنوالو روح ته دعا وکړه او د پوهنتون محصلينو ته يي وعده ورکړه چي د عقرب د دريمي د پيښي عاملينو ته به سزا ورکړي د دغـي واقعـي بـنـديـان بـه خـوشـي کړي ، محصلينو ته به د اتحاديي د جوړولو اجازه ورکړي ۰

په دغه تعهد سره د محمد هاشم ميوندوال څخه د پوهنتون ټول شاگردان خوشحاله سول او دی يي په چکچکو استقبال کړ ۰ څرنگه چي د عقرب د حادثي تر شا لويو لاسونو کار کاوه ، نو محمد هاشم ميوندوال خپله وعده تر سره نه کړه . (۱۷)

د ۱۹۶۵ کال د نومبر د مياشتي پر ۱٤ نيټي د شوروي اتحاد يو هيات د هغه هيواد د صدر اعظم د مرستيال په مشري د کشک ، تورغونډي ، هرات او کندهار د لويي لاري د پرانستلو له پاره کابل ته سفر وکړ ۰ د ۱۳٤٤ ه ش کال د جدي د مياشتي پر ۲٤ نيټي (۱۹۶۵) د شوروي اتحاد صدر اعظم کاسيگين د هند څخه د بيرته راتلو په وخت کي په کابل کي تم سو ، ده د پاچا او محمد هاشم ميوندوال سره وليدل او ميوندوال يي هغه هيواد ته دعوت کړ ۰ محمد هاشم ميوندوال د ۱۹۶۶ کال د فبروري د مياشتي پر اوله نيټه شوروي اتحاد ته سفر وکړ ۰ د ۱۳٤۵ ه ش کال د عقرب د مياشتي پـر ۲۲ نيټي (۱۹۶۶) د شير خان بندر او دوشـي د سړک د قير اچولو کار چي ۲۱٤ کيلو متره وو ، پای ته ورسيدی او رسما پرانستل سو ۰

د ميوندوال د حکومت په وخت کي د امريکايانو سره يو شمير اقتصادي او تعليمي تړونونه لاس ليک سوه ۰ د کابل او کندهار د سړک د جوړولو چاري يي چټکي کړي ۰ د ۱۳٤۵ ه ش کال د سرطان په مياشت (۱۹۶۶) کي د کابل او کندهار سړک چي د

(c) ketabton.com: The Digital Library

امريكايي انجينرانو له خوا ، تسطيح او اسفلت سوى و په رسمي توگه پرانستل سو محمد هاشم ميوندوال د ۱۹٦۷ كال د مارچ د مياشتي پر ۲۳ نيټي ، امريكا ته رسمي سفر وكړ او د دريم اقتصادي پلان له پاره يي د امريكا څخه د مرستو غوښتنه و كړه د ۱۹٦۷ كال د آگست د مياشتي پر څلورمي نيټي ، امريكا د ارغنداب او هلمند د ناوي د كرني د پروژو له پاره د څلور نيمو مليونو ډالرو مرستي وعده وكړه ٠

محمد هاشم ميوندوال د خپل صدارت په وخت كي د مترقي ديموكرات په نامه يو گوند جوړ كړ چي د مساوات جريده د دغه گوند نشراتي اورگان و (۱۸)

د ميوندوال د صدارت په وخت كي د هيواد د پووندو (كوچيانو) په گټه د څارويو محصول معاف كړ سو . څرنگه چي پووندو د كال په سر او پاى كي خپلي ميني بدلولي نو په ځينو سيمو كي دوى مجبوره كيدل چي څو واره د خپلو څارويو محصول وركړي ، چي د ميوندوال دغه ابتكار دوى د لوى مشكل څخه خلاص كړه .

د مير غلام محد غبار مشهور اثر (افغانستان در مسير تاريخ) د محمد هاشم ميوندوال د صدارت په وخت كي چي عبدالرؤف بينوا د مطبوعاتو وزير و ، په دولتي مطبعي كي چاپ كړ سو . كتاب د مطبعي څخه لا نه و وتلى چي محمد هاشم ميوندوال مستعفي سو او دده پر ځاى نور احمد اعتمادي صدر اعظم سو ، د نوي حكومت په امر دغه كتاب په مطبعي كي قيد كړه سو ، ولي حشمت خليل غبار د كتاب څلويښت ټوكه د مطبعي څخه وه ايستل چي يو ټوك يي ما ته هم راكړ . ددغه كتاب دري زرو ټوكو ته د نور محمد تره كي په وخت كي د مطبعي څخه د وتلو اجازه وركړه سوه .

د محمد هاشم ميوندوال له پاره د Ramparts په نامه د يوي امريكايي مجلي يوه مضمون سياسي مشكلات پيدا كړه ٠ دغي مجلي د زراعت په څانگي كي د يوه افغاني محصل عبداللطيف هوتكي د قوله ليكلي و چي ((زه په ۱۹٦۱ كال كي د افغاني محصلينو د اتحاديي د مشر ضيا همايون نورزوى او د سي٠آى ٠ اې د يوه ايجنټ له خوا داسي تشويق كړه سوم ، چي كله افغانستان تـه ولاړ سم هلته د دغـي اداري لـه پاره كار و كړم)) هوتكي دا ادعا هم كړي وه چي ((د ماليي د وزارت د خزاينو اوسني رئيس ضيا همايون نورزوى او د افغانستان د دولت يو گڼ شمير كليدي مامورين چي

(c) ketabton.com: The Digital Library

په امريکا کي يي تحصيل کړی دې د سي۰ آی ۰ ای له خوا تربيه يا تلقين سوي دي ، چي ځني دغه مامورين د کابيني په سطحه کي دي)) (۱۹)

د محمد هاشم ميوندوال مخالفينو لکه د اساسي قانون ړلي او ځينو چپو جريانونو د رامپارتس د مجلي دغه مضمون د محمد هاشم ميوندوال پر ضد ډير تبليغ کړ، تر څو چي محمد هاشم ميوندوال او د ده ملګري مجبور سول چي د رامپارتس د مجلي دغه مضمون ترجمه او د مساوات په جريدي کي يي نشر کړي ۰ دوی يوه لويه اشتباه وکړه ، هغه اشتباه دا وه چي دوی د رامپارتس د مجلي د مضمون هغه برخه نشر نه کړه چي د افغانستان د دولت په مامورينو پوري يي اړه درلوده ۰ دغي اشتبا د محمد هاشم ميوندوال له پاره جدي ستونزي راپيدا کړي ۰ د ميوندوال مخالفينو د رامپارتس د مجلي دغه ګڼه پيدا کړی وه او دوی په دي ښه پوهيدل چي د مساوات جريدي د دغه مضمون يوه برخه نه ده نشر کړي ۰ دوی ادعا کوله چي د مساوات جريدي د محمد هاشم ميوندوال نوم ، د مضمون د ترجمي څخه حذف کړی دی ، په داسي حال کي چي دميوندوال د مخالفينو دغي ادعا حقيقت نه درلود ، په دي چي د محمد هاشم ميوندوال نوم په دغه مضمون کي نه و ليکل سوی ۰

په ۱۳٤٦ ه ش کال (۱۹٦۷) کي د محمد هاشم ميوندوال حکومت د سياسي او اقتصادي مشکلاتو سره مخامخ سو ۰ د پوهنتون او ښوونځيو شاګردانو او يو شمير د فابريکو کارګرانو په خپلو مظاهرو سره ، د ورځي عادي چاري مختلي کړي ۰ په ولسي جرګي کي د محمد هاشم ميوندوال مخالفو وکيلانو ، د ده د حکومت پر اجراآتو انتقادونه وکړه ۰ د محمد هاشم ميوندوال صحي حالت هم ډير خراب و ، ده د کولمو د انسداد د ناروغې ، دري واره عمليات کړي وو چي څلورم عمليات ته هم ضرورت و۰چي د ۱۹٦۷ کال د اکتوبر د مياشتي پر ۱۱ نيټي مستعفي سو (۲۰)

تبصره : د رامپارتس سياسي مجله د ۱۹٦۲ کال څخه بيا تر ۱۹۷٥ پوري د امريکا د شمالي کلفورنيا د برکلی په ښار کي خپريدله ۰ دغي مجلي د ۱۹٦۷ کال د اپريل د مياشتي د ګڼي په ۲۳ او ۲٤ مخونو کي د دغي مجلي د محرر له خوا تر دي عنوان

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاندي چي (څرنگه سي۰آی ای د خارجي شاگردانو څخه خاينان جوړوي) په يوه مخصوص راپور كي چي دري برخي يي درلودلي ، د يوه افغاني محصل عبداللطيف هوتكي له قوله پورته مطالب ليكلي دی ۰ ما د امريكا د ورجينيا دايالت د جورج ميسن د پوهنتون په كتابخاني كي دغه مضمون د مكرو فلم څخه لوستی دی ۰ دلته دا مطلب د ليكلو وړ بولم چي د رامپارتس د مجلي په دغه مضمون كي يوازي د ضيا همايون نورزوی نوم ليكل سوی دی ، د بل افغاني مامور نوم په دغه مضمون كي نه دی ذكر سوی ۰ كه څوك د رامپارتس د مجلي دغه مضمون و لولي ، په دي به متيقين سي چي عبداللطيف هوتكي دغه مضمون د محمد هاشم ميوندوال په ارتباط نه دی ليكی ، او نه هم محمد هاشم ميوندوال په امريكا كي درس لوستی دی ۰ د مضمون د متن څخه داسي ښكاري چي په خپله هوتكي د امريكا د ويزي د دفتر سره مشكلات درلودل او دی د امريكا د حكومت څخه شاكي دی چي پورته ټول مطالب په دغه مضمون كي تشريح سوي دي ۰ د رامپارتس د مجلي د دغه مضمون هغه برخه چي د افغانانو په ارتباط ليكل سوی ده د كتاب په ضميمه پاڼو كي لوستلای سی ۰

د محمد هاشم ميوندوال د حكومت تركيب

صدر اعظم	محمد هاشم ميوندوال	۱۹۶۵-۱۹۶۷
لومړی مرستيال	نور احمد اعتمادي	۱۹۶۵-۱۹۶۷
دوهم مرستيال	عبدالستار شاليزي	۱۹۶۵-۱۹۶۶
د دفاع وزير	جنرال خان محمد	۱۹۶۵-۱۹۶۷
خارجه وزير	نور احمد اعتمادي	۱۹۶۵-۱۹۶۷
داخله وزير	عبدالستار شاليزي	۱۹۶۵-۱۹۶۶
	انجينر احمدالله	۱۹۶۶-۱۹۶۷
د ماليي وزير	عبدالله يفتلي	۱۹۶۵-۱۹۶۷
	عبدالكريم حكيمي	۱۹۶۷-۱۹۶۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عدليي وزير	عبدالحکيم طبيبي	۱۹۶۵ـ۱۹۶۶
	ډاکټرمحمد حيدر	۱۹۶۶ـ۱۹۶۷
	ډاکټر محمد احسان تره کي	۱۹۶۷ـ۱۹۶۷
د پوهني وزير	محمد هاشم ميوندوال	۱۹۶۵ـ۱۹۶۵
	ډاکټر محمد عثمان انوري	۱۹۶۵ـ۱۹۶۷
د فوايد عامي وزير	انجينر احمدالله	۱۹۶۵ـ۱۹۶۶
	انجينر محمد حسين مسا	۱۹۶۶ـ۱۹۶۷
د کانو وزير	انجينر عبدالصمد سليم	۱۹۶۵ـ۱۹۶۵
د کرني وزير	انجينر محمد اکبر رضا	۱۹۶۵ـ۱۹۶۵
د مطبوعاتو وزير	محمد هاشم ميوندوال	۱۹۶۵ـ۱۹۶۵
	محمد عثمان صدقي	۱۹۶۵ـ۱۹۶۷
	عبدالرؤف بينوا	۱۹۶۷ـ۱۹۶۷
د تجارت وزير	ډاکټر نور علي	۱۹۶۵ـ۱۹۶۷
د پلان وزير	ډاکټر عبدالحکيم ضيايي	۱۹۶۶ـ۱۹۶۷
	عبدالله يفتلي	۱۹۶۷ـ۱۹۶۷
د روغتيا وزير	محمد عثمان انوري	۱۹۶۵ـ۱۹۶۵
د روغتيا وزيره	پيغله کبرا نورزايي	۱۹۶۵ـ۱۹۶۷
د مخابراتو وزير	ډاکټر محمد حيدر	۱۹۶۵ـ۱۹۶۶
	عبدالکريم حکيمي	۱۹۶۶ـ۱۹۶۷
مشاور وزير	ډاکټر محمد انس	۱۹۶۷ـ۱۹۶۷
مشاور وزير	عبدالله يفتلي	۱۹۶۷ـ۱۹۶۷
د قبايلو مستقل رئيس	محمد خالد روښان	۱۹۶۵ـ۱۹۶۷

(۲۱)

۹ ـ د نور احمد اعتمادي حکومت

(c) ketabton.com: The Digital Library

نور احمد اعتمادي د سردار غلام محمد خان زوی او د سردار عبدالقدوس خان اعتمادالدوله لمسی دی ۰ هغه وخت چې د ده نیکه په کندهار کې د هیواد د خپلواکې د بیرته اخستلو د جبهې د لوی قوماندان په حیث ، کارکاوه په ۱۲۹۹ ه ش کال (۱۹۲۰) کې پــه کندهار کــې زیږیدلی دی ۰ دی یو شریف افغان و چې د ظلم او بې عدالتې څخه یې بده نه راتله ۰

نور احمد اعتمادي د استقلال په لیسې کې زده کړه کړې وه ، د پوهنې په وزارت کې یې په کار پیل کړی دی ، وروسته د خارجه وزارت مامور سو ، په خارجه وزارت کې یې په مهمو چوکیو کې کار کړې دې ۰ ده په کراچې ، اسلام آباد ، روم او مسکو کې د افغانستان د سفیر په حیث وظیفه اجرا کړې وه ۰ دی یو ورزیده دیپلومات و او د محمد هاشم میوندوال په حکومت کې ، د صدر اعظم مرستیال او خارجه وزیر و۰

نور احمد اعتمادي د ۱۹٦۷ کال د نومبر د میاشتې پر لومړی نیټې د پاچا له خوا د کابینې په جوړولو مامور کړ سو ، د ده لومړي حکومت د ۱۹٦۷ کال د نومبر په میاشت کې د دولسمې تقنیني دورې د ولسي جرگې څخه د اعتماد رایه واخسته ۰ د ده دوهم حکومت په ۱۹٦۹ کال کې د دیارلسمې تقنیني دورې د ولسي جرگې څخه د اعتماد رایه واخسته ۰

نور احمد اعتمادي د دیموکراسۍ په وخت کې تر هر بل صدر اعظم ډیر اوږد حکومت کړی دی ۰ ددیموکراسۍ دوره لس کاله او څلور میاشتې وه ، د دغې دورې څخه ، یوازې نور احمد اعتمادي ، درې کاله او اتـه میاشتې د افغانسـتـان صدر اعظم و ۰ د نور احمد اعتمادي حکومت په هیواد کې د دغو مشکلاتو سره مخامخ سو :

- د پوهنتون او معارف د شاگردانو ، مظاهرې او اعتصابونه
- د پل خشتې په مسجد کې ، د مذهبي علماو اعتراضیه احتجاج
- دولسي جرگې سره ، نه تفاهم او عدم همکاري
- د محمد هاشم میوندوال او مترقي دیموکرات د گوند سره مجادله

د مترقي دیموکرات د گوند یوه غړي د موسۍ کلا وکیل عبدالرؤف بینوا ، د نوراحمد اعتمادي د دوهم حکومت د اعتماد درایې په غونډې کې ، د ده د حکومت پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

اجراآتو نيوکي وکړي کله چي بينوا د خپل پارلماني وينا يوه برخه د پښتو ځخه دري ته را اړوله ، نو ده په کنايي سره نور احمد اعتمادي ته داسي و ويل :

با يار قديم غم کهن بايد گفت

لابد به زبان او سخن بايد گفت

پورته څلور عمده معضلي وي چي د نور احمد اعتمادي حکومت يي مشغوله وساتی او د ده د مثبتو کارونو مانع سو . د نور احمد اعتمادي د حکومت ټوله دوره په مجادلي او ناراميو سره تيره سوه ، تر څو چي د ده حکومت په ولسي جرگي کي د نه اعتماد درايي سره مخامخ سو . او د ۱۹۷۱ کال د مې په مياشت کي مستعفي سو او د ده پر ځای ډاکټر عبدالظاهر د افغانستان صدر اعظم سو . (۲ ۲)

يوه ټوکه

د نور احمد اعتمادي د لومړي حکومت په دواړو کلونو کي د دولتي پروژو يوازي مطالعه کيدله . حکومتي اخبارونو به په دغه ارتباط ليکل چي حکومت د پروژو په برخه کي اول فکر کوي او بيا وروسته عمل کوي .

د نور احمد اعتمادي د دوهم حکومت په پيل کي د پکتيا د صبريو او احمدزو تر منځ خونړي جگړه پيښه سوه ، چي په کابل کي ويل کيدل چي حکومت په دغو جگړو کي لاس لري . يوه ورځ د گل پاچا الفت ځخه چا پوښتنه وکړه چي حکومت ولي دغه کار کوي ؟ الفت په ټوکه ده ته و ويل چي ((حکومت دوه کاله فکر کاوه او کار يي نه کاوه ، اوس کار کوي خو فکر نه کوي))

د نور احمد اعتمادي د لومړي حکومت ترکيب

صدر اعظم	نور احمد اعتمادي	۱۹۶۷ـ۱۹۶۹
لومړي مرستيال	ډاکټر علي احمد پوپل	۱۹۶۷ـ۱۹۶۹
دوهم مرستيال	عبدالله يفتلي	۱۹۶۷ـ۱۹۶۹
د دفاع وزير	جنرال خان محمد	۱۹۶۷ـ۱۹۶۹
خارجه وزير	نور احمد اعتمادي	۱۹۶۷ـ۱۹۶۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

داخله وزير	ډاکټر محمد عمر وردك	۱۹۶۹_۱۹۶۷
د مالیي وزير	محمد انور ضیایي	۱۹۶۹_۱۹۶۷
د عدلیي وزير	ډاکټر محمد اصغر	۱۹۶۹_۱۹۶۷
د کانو وزير	انجینر عبدالصمد سلیم	۱۹۶۸_۱۹۶۷
	انجینر محمد حسین مسا	۱۹۶۹_۱۹۶۸
د کرني وزير	انجینر محمد اکبر رضا	۱۹۶۹_۱۹۶۷
د فوایدعامي وزير	انجینر محمد حسین مسا	۱۹۶۸_۱۹۶۷
د پوهني وزير	ډاکټر علي احمد پوپل	۱۹۶۹_۱۹۶۷
	ډاکټر محمد اکرم	۱۹۶۹_۱۹۶۹
د اطلاعاتو او کلتور وزير	ډاکټر محمد انس	۱۹۶۹_۱۹۶۷
د تجارت وزير	ډاکټر نور علي	۱۹۶۹_۱۹۶۷
د پلان وزير	ډاکټر عبدالصمد حامد	۱۹۶۹_۱۹۶۷
د روغتیا وزیره	پیغله کبرا نورزایي	۱۹۶۹_۱۹۶۷
د مخابراتو وزير	انجینر محمد عظیم گران	۱۹۶۹_۱۹۶۷
مشاور وزير	ډاکټر عبدالواحد سرابي	۱۹۶۹_۱۹۶۷
د قبایلو مستقل رئیس	سید مسعود پوهنیار	۱۹۶۹_۱۹۶۷

د نور احمد اعتمادي د دوهم حکومت ترکیب

صدر اعظم	نور احمد اعتمادي	۱۹۷۱_۱۹۶۹
لومړي مرستیال	عبدالله یفتلي	۱۹۷۱_۱۹۶۹
دوهم مرستیال	ډاکټر عبدالقیوم	۱۹۷۱_۱۹۶۹
د دفاع وزير	جنرال خان محمد	۱۹۷۱_۱۹۶۹
خارجه وزير	نور احمد اعتمادي	۱۹۷۱_۱۹۶۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

داخله وزیر	انجینر محمد بشیر لودین	١٩٦٩ـ١٩٧١
د مالیي وزیر	ډاکټر محمد امان	١٩٦٩ـ١٩٧١
د عدلیي وزیر	عبدالستار سیرت	١٩٦٩ـ١٩٧١
د کانو او صنایعو وزیر	امان الله منصوري	١٩٦٩ـ١٩٧١
د پوهني وزیر	ډاکټر عبدالقیوم	١٩٦٩ـ١٩٧١
د کرني وزیر	عبدالحکیم	١٩٦٩ـ١٩٧١
د فواید عامي وزیر	انجینر محمد یعقوب لعلي	١٩٦٩ـ١٩٧١
د اطلاعاتو او کلتور وزیر	ډاکټر محمود حبیبي	١٩٦٩ـ١٩٧١
د تجارت وزیر	ډاکټر محمد اکبر عمر	١٩٦٩ـ١٩٧١
د پلان وزیر	ډاکټر عبدالواحد سرابي	١٩٦٩ـ١٩٧١
د روغتیا وزیر	ډاکټر محمد ابراهم مجید سراج	١٩٦٩ـ١٩٧١
د مخابراتو وزیر	انجینر محمد عظیم گران	١٩٦٩ـ١٩٧١
مشاور وزیر	غلام علي آئین	١٩٦٩ـ١٩٧١
مشاوره وزیره	میرمن شفیقه ضیایي	١٩٦٩ـ١٩٧١
د قبایلو مستقل رئیس	سید مسعود پوهنیار	١٩٦٩ـ١٩٧١

(٢٣)

١٠ ـ د پل خشتي په مسجد کي ددیني علماوو غونډي د

تاریخ په اوږدوکي د افغانستان پاچاهانو خلگو ته دا حق نه وو ورکړی چي د حکومت پر اجرااتو انتقادونه وکړي چي په نتیجه کي عامو خلگو به همیشه ویل چي ((دا د سرکار کار دی او په موږ پوري اړه نه لري))

کله چي په ١٩٦٤ کال کي د پاچا په اراده د پاسه ځخه د افغانستان خلگو ته د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ديموکراسي حق ورکړ سو، خو د افغانستان خلګ په دي نه پوهيدل چي د ديموکراسي څخه څنګه استفاده وکړي ؟ د افغانستان دولت او حکومت د ديموکراسي د سالم رشد له پاره لازم تدابير و نه نيول او حتي دوی د اساسي قانون متمم قوانين هم نافذ نه کړه ۰ چي په پای کي ځينو اشخاصو او ډلو د دغي سياسي خلا څخه ناوړه استفاده وکړه او خبره دي ځای ته ورسيده چي د افغانستان ملي او اسلامي مقدساتو ته د ديموکراسي تر نامه لاندي ، سپکاوی پيل سو ۰ د مثال په توګه :

ـ په ۱۹٦۸ کال کي د صدر اعظم نور احمد اعتمادي څخه د استيضاح په غونډي کي چي زه هم د سامع په حيث حاضر وم ، د بادغيس د مرغاب د ولسوالي وکيل غلام رباني شملزي صدر اعظم ته و ويل چي په مسکو کي د غلام سخي غيرت په نامه يوه افغاني محصل قرآن شريف ته اهانت کړی دی او حکومت بايد د دغي موضوع تحقيق وکړي خو حکومت د دغي موضوع پوښتنه و نه کړه ۰

ـ په ۱۹٦۸ کال کي د اصلاح په حکومتي ورځپاڼي کي د (مرد نه زنه) تر عنوان لاندي يو کاريکاتور خپور سو ، چي ځينو خلګو به ويل چي د دغه کاريکاتور هدف حضرت پيغمبر ء ص ء دي ۰ د اصلاح د ورځپاڼي دغه کاريکاتو د غربي المان د مطبوعاتو څخه اخستل شوي و چي دغه کاريکاتو ، په اول کي د اسرايلو په مطبوعاتو کي خپور شوی و ۰

ـ د کابل په سينماګانو کي د حضرت يوسف په نامه يو فلم په نمايش ايښودل شوی و چي د دغه فلم ځيني برخي د اسلام پر ضد وې ۰

ـ د پرچم په جريدي کي پر لينن درود ويل سوی و ۰

د پورتني اسلام ضد نشراتو او پيښو خبرونه ، د افغانستان شورا او د هيواد عامو خلګو ته و رسيدل ۰ د ۱۹۷۰ کال د اپريل او مې په مياشتو کي د هيواد د ډيرو سيمو ملايان او طالبان د پل خشتي په مسجد کي د ۳ ٤ ورخو له پاره سره يو ځای سوه ، دوی په دغه مسجد کي د دولت او حکومت پر ضد خطابي ورکولي او د دغو علماوو يو مشر مولوي فيضاني و چي هلته يي اسلامي احکام بيانول ۰ په مسجد کي د علماوو

(c) ketabton.com: The Digital Library

او عامو خلگو شمير مخ پر زياتيدو و ، د كابل ښاريانو د ديني علماو سره ډيره همدردي و ښووله ، سوداگرو او عاموخلگو به هره ورځ پخه ډوډي مسجد ته وروړه ۰

حكومت په غير مستقيم طور د ديني علماوو د ځينو مشرانو سره خبري وكړي ، ولي دغه خبري ناكامي سوي ۰ په دي دليل چي د ديني علماو غوښتني ، هره ورځ ډيريدلي ځو په پاى كي دوى ډيري پراخي غوښتني وړاندي كړي ۰دوى په هيواد كي د اسلامي شريعت او حنفي مذهب ، د كا مل تطبيق غوښتنه كوله ۰ دوى د پوهنې د وزارت د تعليمي نصاب او د نجونو د تحصيل موضوع او د اسلامي حجاب مساله هم مطرح كړه ۰

د افغانستان دولت او حكومت د ديني علماوو دغه اعتصاب او غوښتني د امان الله خان د وخت د حالاتو سره مشابه و بللي نو د دوى غوښتني يي و نه منلي ۰ حكومت فيصله وكړه چي د علماوو دغه حركت ، د برچي په زور خاموشه كړه سي ۰ د شپې له خوا كله چي علما بيده وو ، عسكري منظم ټولگي د پل خشتي په مسجد ورننوتل او دوى يي په زوره په عسكري لاريو كي واچول او مربوطه ولاياتو ته يي ورسول په ولاياتو كي د دوى څخه په دي مفهوم تعهد نامي واخستل سوي چي (ترديو وروسته به د خپل ولايت څخه بل ولايت ته سفر نه كوي او په اعتصابونو كي به برخه نه اخلي)

د افغانستان پاچا محمد ظاهر شاه ، د دي له پاره چي د ديني علماوو پر ضد د حكومت دغه شديد عمل په شوراكي بد انعكاس و نه كړي ، ده په خپله د شورا د ټولو غړو سره وليدل ۰ زه هم د فراه او نيمروز د وكيلانو په ډلي كي د پاچا حضور ته ورغلى وم ، پاچا د ديني علماوو د دغه اعتصاب او پراخو غوښتنو غندنه وكړه . پاچا وكيلانو او سناتورانوته توصيه وكړه ، چي كه په شورا كي د دغي موضوع په ارتباط ځوك ناوړه اقدامات كوي د شورا غړي بايد د هغه مخه و نيسي ۰ د پاچا تر فرمايشاتو وروسته د نيمروز د ولايت سناتور متقاعد ډگروال شير محمدخان د نورو په نمايندگي پاچا ته ډاډ گيرنه وركړه ۰

د پل خشتي په مسجد كي د ديني علماو د تحصن په برخه كي د كابل په محافلو كي راز راز تبصري كيدي ۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ ځينوبه استدلال کاوه چي په وروستيو کلونو کي په هيواد کي ډيره بي بندوباري راغلي ده ، اوس د دي وخت رارسيدلې دې چي د دعه آفت مخه بايد و نيوله سي .

ـ ځيني کسان په دي عقيده وو چي د ديموکراسۍ په دوري کي په پوهنتون او دولتي اداراتو کي د چپو ډلو د نفوذ له پاره ډيره زمينه برابره سوى ده ، د شوروي اتحاد او نورو سوسيالستي هيوادونو سره د افغانستان اقتصادي او کلتوري اړيکي ډيري پراخي شوي دي او افغانستان د نړي د نورو هيوادونو څخه ليري کيږي ، چي د هيواد دغه پالسي د افغانستان د عدم انسلاك د موقف سره برابره نه ده ٠

ـ ځينو اشخاصوبه ويل چي د علماوو په صفوفو کي خارجي عناصرو نفوذ کړى دى ، چي د هغو په لمسون دوى غواړي چي په افغانستان کي د ټولو نهضتونو مخه و نيسي ، او بيرته توره ارتجاع په هيواد کي مسلطه کړي ، چي د امريکا په شمول د څو هيوادونو نومونه به يادېدل چي دوى د دغو اعتصاباتو و شا ته ولاړدي .

يوه ټوکه : د ديني علماوو د اعتصاب په وخت کي يوه شپه د امريکا په سفارت کي د دغه هيواد د سفير ، نيومن ، له خوا يوه ميلمستيا شوى وه ، دغي ميلمستيا ته ښاغلى عبدالستار شاليزي هم بلل سوى و ٠ د خبرو په ترڅ کي د امريکا سفيرعبدالستار شاليزي تـه ويلـي و ((ږيره دي پـري ايښي ده ، لکه چي د ملايانو څخه بيريدلى يي !)) عبدالستار شاليزي چي ظريف او حاضر جوابه سړى دى ، ده ته په جواب کي ويلي و ((زه د ملايانو څخه نه يم بيريدلې ، بلکه په کابل کي خلگ وايي چي هر هغه څوك چي ږيره ولري تاسي هغه ته پيسي ورکوى)) د امريکا سفير په جواب کي ويلي و ((موږ پيسي نه لرو)) عبدالستار شاليزي ده ته ويلي و ((که ستاسي وروستۍ خبره چي تا سي پيسي نه لرى ، رښتيا وي نو ما خپله خبره بيرته واخسته)) وروسته دوى دواړو خندلي وو . (٢٤)

١١ ـ دډاکټر عبدالظاهر حکومت

١٩٧١ ــ ١٩٧٢

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډاکټر عبدالظاهر د عبدالقادر ابراهم خيل زوی دی ، په ۱۲۸۹ ه ش کال (۱۹۱۰) کي د لغمان په ولايت کي زيږيدلی دی ، په ۱۳۱۰ ه ش کال (۱۹۳۱) کي د حبيبي د ليسي څخه فارغ التحصيل سو او په ۱۳۱۸ ه ش کال (۱۹۳۹) کي د امريکا د کولمبيا د پوهنتون څخه دوکتورا واخسته ، ده د دولت په لويو چوکيو کي کار کړی دی ۰ په ۱۳۳٤ ه ش کال (۱۹۵۵) کي دی د روغتيا د وزارت د کفيل په حيث مقر سو۰ ډاکټر عبدالظاهر په کراچي او روم کي د افغاني سفير په حيث هم کار کړی دی ۰ دی د شورا د يوولسمي او دوولسمي دوروو د ولسي جرگو رئيس و ۰ دی د ۱۹٦٤ کال د لوی جرگي رئيس هم و ، چي په دغي جرگي کي د ديموکراسي دورې اساسي قانون تصويب شوی دی . ډاکټر عبدالظاهر يو مؤدب ، خوش طبعه او د بدو څخه بيزاره افغان و (۲۵)

ډاکټر عبدالظاهر د ۱۹۷۱ کال د جون د مياشتي پر ۸ مي نيټي د پاچا له خوا د حکومت په جوړولو مامور کړ سو ۰ د ده حکومت د دغه کال د جولای د مياشتي پر شپږمي نيټي د ولسي جرگي څخه د اعتماد رايه واخسته ، چي د ۱۹۷۲ کال د سبتمبر د مياشتي تر ۲٤ مي نيټي پوري صدر اعظم و ۰ د ده د څوارلسو مياشتو صدارت په حقيقت کي يو داسي عبوري حکومت و ، چي د حکومت ډير صلاحيتونه د صدارت د مرستيال ډاکټر عبدالصمد حامد او خارجه وزير محمد موسي شفيق په واک کي وو ۰

دی په دغي لنډي مودي کي د لاندي ستونزو سره مخامخ و :

ـ د پوهنتون شاگردانو او استادانو ، د ده د حکومت څخه د نويو قوانينو د انفاذ غوښتنه کوله چي دغه معضله ده ته د نور احمد اعتمادي د حکومت څخه ور پاته سوی وه ۰د دي موضوع تفصيل د کتاب په بلي برخي کي ليکل سوی دی۰

ـ دژبو موضوع چي د کتاب په بل ځای کي تشريح سوی ده ۰

ـ د وچ کالي په وخت کي د لوږي او قحطي موضوع .

د غلي د قحطي ورانونکي حادثه چي د طبيعت د ناسازگاريو او حکومت د عدم رسيدگيو له کبله زموږ د هيواد د غور ، بادغيس ، او نورو سيمو ډير خلگ د لوږي له

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاسه مړه سول ، دوی خپل اولادونه خرڅ کړه ، ډیرو خلگو د خپلو مینو څخه کډې وکړي او د هیواد نورو سیمو ته مهاجر سوه ۰

حکومت د صدارت په چوکاټ کي د کار په مقابل کي د غنمو د ویش یوه اداره د مشاور وزیر عبدالستار سیرت تر مشرۍ لاندي جوړه کړه ، چي له دغي لاري څخه حکومت غوښتل چي د لوږي د ملي فاجعي سره مبارزه وکړي ۰

پاچا او حکومت ته راپورونه ورسیدل چي د هیواد په خینو سیمو کي مخصوصا د بادغیس او غور په ولایتونو کي ډیر خلگ د لوږي څخه مړه سوی دي او د دغو سیمو ډیرو خلگو د هیواد نورو سیمو ته هجرت پیل کړی دی ۰

د حقایقو د معلومولو له پاره ډاکټر عبدالصمد حامد د یوه لوی هیات په مشري د هرات ، بادغیس او غور ولایتونو ته سفر وکړ ۰ هغه وخت چي دولتي هیات د هرات ښار ته ورسید په زرگونو وږي خلگ د بادغیس د ولایت او د هرات د ولسوالیو څخه د هرات ښار ته مهاجر سوي وو ۰ د دغه هیات یوه غړي د دغي موضوع جریان ما ته داسي ویلي دي . (۲۶) :

په زرگونو خلگ د بادغیس او نورو سیمو څخه د هرات ښار ته ورغلي وو ، د هرات ښاریانو پر دغو وږو مهاجرو باندي پخه ډوډۍ و ویشله ، خو هراتیانود حکومت څخه دا غوښتنه هم کوله چي دغه مهاجر ډیر ژر د هرات د ښار څخه و باسي که نه نو د ښار امنیت به خراب کړي۰ په هغه شپه د کابل څخه راغلي هیات د ډاکټر عبدالصمد حامد په مشري غونډه وکړه ، او دا فیصله یي وکړه ، چي دغه وږي خلگ دي د عسکري لاریو په وسیله فراه او هلمند ته ورسول سي ، چي هلته په (توتانو)خانونه تغذیه کړي ۰

ډاکټر حامد د هرات د والي اجراآت و غندل ، بله ورځ دغه هیات د بادغیس ولایت ته ولاړ په دغه ولایت کي ډیر خلگ د لوږي څخه مړه سوي وو ، د ډیرو خلگو مړي د قلعه نو د ښار په کوڅو کي پراته وو چي ډاکټر حامد او ورسره هیات په خپلو سترگو لیدلي دي ۰ ډاکټر حامد د بادغیس والي ، سرمامور او د زراعت مدیر د دغه ملي فاجعي مسئوول و بلل ، او د دوی برطرفي یي د مرکز څخه و غوښتله ۰ په هغه شپه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کابل راديو د سرمامور عبدالبصير او د زراعت د مدير برطرفي اعلان کړه ۰

بله ورځ دغه هيات د غور ولايت ته ولاړ ، دوی د ولايت په مرکز ، چغچران کي د خلگو د لوي مظاهري سره مخامخ سول ۰ هلته دوی په ډېرو و ويشتل سول ، چي ځيني خلگ ټپيان سول او د ولايت د ماڼي ښيښې يي ماتي کړي ۰ ډاکټر حامد دغور والي د غور د ولايت د فاجعي مسؤول و باله او د مرکز څخه يي د هغه د برطرفي غوښتنه هم وکړه۰ څرنگه چي د کابل راديو د واليانوبرطرفي اعلان نه کړه نو ډاکټر عبدالصمد حامد خپل د هيات وظيفه ختمه و بلله او کابل ته را ستون شو ۰ هيات تصميم نيولي و چي بله ورځ سهار به د صدارت په ماڼي کي يوه غونډه کوي خو دغه غونډه و نه سوه ، ډاکټر عبدالصمد حامد خپله وظيفه پريښووله او څو ورځي وروسته د تـداوي په پلمه اروپـا تـه ولاړ ۰

حکومت دبادغيس ، غور او د افغانستان د نورو سيمو د وږو خلگو سره لازمي اقتصادي مرستي و نه کړي چـي د حکومت د غفلت په وجه د دغو سيمو خلگ ډير تاواني سول۰

صدر اعظم ډاکټر عبدالظاهر چي د يوه لنډ عبوري حکومت مشر و دی په دغي لنډي مودي کي د ډيرو مشکلاتو سره مخامخ سو ۰ ده د ۱۹۷۲ کال د دسمبـر د مياشتي پر ۲٤ مي نيټي استعفا وکړه او د ده پر ځای محمد موسي شفيق د افغانستان صدر اعظم سو ۰

د ډاکټر عبدالظاهر د حکومت ترکيب

صدر اعظم	ډاکټر عبدالظاهر	۱۹۷۱-۱۹۷۲
مرستيال	ډاکټر عبدالصمد حامد	۱۹۷۱-۱۹۷۲
د دفاع وزير	جنرال خان محمد	۱۹۷۱-۱۹۷۲
خارجه وزير	محمد موسي شفيق	۱۹۷۱-۱۹۷۲
داخله وزير	امان الله منصوري	۱۹۷۱-۱۹۷۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ماليي وزير	غلام حيدر داور	۱۹۷۱ـ۱۹۷۲
د تجارت وزير	محمد عارف غوثي	۱۹۷۱ـ۱۹۷۲
د پلان وزير	ډاکټر عبدالواحد سرابي	۱۹۷۱ـ۱۹۷۲
د عدليي وزير	محمد انور ارغنديوال	۱۹۷۱ـ۱۹۷۲
د اطلاعاتو او كلتور وزير	محمد ابراهم عباسي	۱۹۷۱ـ۱۹۷۲
د پوهني وزير	حميدالله عنايت سراج	۱۹۷۱ـ۱۹۷۲
د روغتيا وزير	ډاکټر محمد ابراهم مجيد سراج	۱۹۷۱ـ۱۹۷۲
د فوايدعامي وزير	جنرال خوازك زلمې	۱۹۷۱ـ۱۹۷۲
د كانو او صنايعو وزير	محمد يعقوب لعلي	۱۹۷۱ـ۱۹۷۲
د كرني وزير	عبدالحكيم	۱۹۷۱ـ۱۹۷۲
د مخابراتو وزير	نصرت الله ملكيار	۱۹۷۱ـ۱۹۷۲
مشاوره وزيره	ميرمن شفيقه ضيايي	۱۹۷۱ـ۱۹۷۲
مشاور وزير	داكتر عبدالوكيل	۱۹۷۱ـ۱۹۷۲
مشاور وزير	عبدالستار سيرت	۱۹۷۱ـ۱۹۷۲
د قبايلو مستقل رئيس	محمد ايوب عزيز	۱۹۷۱ـ۱۹۷۲

(۲۷)

۱۲ ـ محمد موسي شفيق څنگه صدر اعظم سو ؟

په ۱۹۷۱ كال كي د نور احمد اعتمادي د حكومت په آخرو مياشتي كي پاچا اراده وكړه چي تر اته كلونو عملي تجربي وروسته بايد پر افغاني ديموكراسي باندي د سره كتنه وسي ۰ پاچا غوښتل چي د اساسي قانون خيني مادي تعديل كړه سي ، پر سياسي ډلو او د شاگردانو پر اجتماعاتو باندي يو څه قيود وضع سي ، د شورا

(c) ketabton.com: The Digital Library

انتخابات د څه مودي له پاره وځنډول سي او په افغانستان کي د يوه قوي او باثباته حکومت د راتلو له پاره لاره هواره کړه ســي ۰ د موضوع د روښانولو له پاره د دغه مبحث په سر کي د يوي مقدمي په شکل پر ديموکراسۍ ، د دولت پر ثلاثه قواوو او د پاچا پر لومړی درجه مشاورينو باندي د لاندي مطالبو ليکل ضروري بلل کيږي .

ـ د ديموکراسۍ په کلونو کي د حکومت د کمزوره کولو ، د ثلاثه قواوو د تفکيك او د سياسي ديموکراسۍ د تعميم له پاره کافي هلي ځلي و شوي ۰ ولي په خارجي سياست کي د محمد داود خان د وخت خارجي سياست ، چي د هغه عصر د ايجاباتو پر اساس جوړ سوی و ، يعني د شوروي اتحاد سره د نژديوالي سياست و ، کوم تغيير رانه غی بلکه د ديموکراسۍ په دوري کي تر پخوا لا په پراخه اندازه تعقيب کړه سو ۰

ـ په دولسمي تقنيني دوري کي د ډاکټر عبدالظاهر تر رهبری لاندي د ولسي جرگي د نظم او دسپلين په برخه کي څه اقدامات وسوه ، ځرنگه چي دغه اقدامات ډير جدي نه وو نو مؤثر واقع نه سول ، وکيلانو د مصونيت تر نا مه لاندي ، هر هغه څه چي يي غوښتل هغه به يي کوله ۰ د مثال په توگه :

ـ په ۱۹٦٦ کال کي خينو اروپايي هيوادونو د افغانستان د ولسي جرگي يوه هيأت ته بلنه ورکړه چي د هغه هيوادونو د پارلمانونو څخه ليدنه ورکړي ، د شورا درخصتيو په ورځو کي ، د ولسي جرگي رئيس ډاکټر عبدالظاهر ، د کندهار د ښار د وکيل عبدالرحيم هاتف په شمول ځو وکيلان د دغه سفر له پاره و ټا کل ، ولي نورو وکيلانو د ولسي جرگي د رئيس ددغه تصميم سره مخالفت وکړ ، او په ورستيو لحظو کي يي ددغه هيأتت د سفر ممانعت وکړ ۰ په همدغي دوري کي يوي ډلي وکيلانو داخيل حق باله چي غازي ستديم ته په زوره ورننوزي او بيله تکت څخه د لوبو ننداره وکړي ، چي هلته ځو وکيلان ووهل سوه . د پوهني وزير ډاکټر پوپل دغه موضوع حل کړه .

ـ په ديارلسمي تقنيني دوري کي ، دولت غوښتل چي يوه وکيل ته په جزاورکولو سره د وکيلانو د مصونيت حدود تثبيت کړي ۰ ځرنگه چي د حکومت د دغه کار سره ډير وکيلان مخالف وو نو دغه اقدام هم مثبته نتيجه ور نه کړه (د دي موضوع تفصيل د کتاب په بلي برخي کي راغلی دی)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ د ستري محكمي رنيس قاضي القضات ډاكټر عبدالحكيم ضيايي او د دارالانشا آمر ډاكټر وليد حقوقي و ، په عمل كي د دغي محكمي واك د ډاكټر حقوقي په لاس كي و په دغي محكمي كي ورزيده كدرونه ځاى پر ځاى سوي وو ، ستري محكمي د يوي مستقلي قوي په ځير په افغاني ټولني كي تبارز وكړ ۰ ډاكټر وليد حقوقي چي د پاچا نژدي مشاور و ، پاچا غوښتل چي دى ډير ژر د افغانستان صدر اعظم سي ۰

د اساسي قانون ۱۰۵ ماده د دي مانع وه چي ډاكټر وليد حقوقي ته په حكومت كي كومه دنده وسپارله سي ، پاچا ته مشوره وركړه سوه تر څو چي په اساسي قانون كي تعديلات راځي ، كيداى سي چي په فرعي قوانينو كي د شورا په وسيله ډاكټر وليد حقوقي ته په حكومت كي د كار كولو زمينه برابره سي ۰

پاچا د افغانستان د آينده يوه قوي حكومت د جوړولو له پاره ډاكټر عبدالظاهر د كابيني په جوړولو مامور كړ ، په دغه عبوري حكومت كي د پاچا دري عمده مشاورين د صدارت د مرستيالانو په حيث په نظر كي نيول سوي وو ۰ چي تر ډاكټر عبدالظاهر وروسته به يو د دغو مشاورينو څخه ، صدر اعظم كيږي او دوه نور به د مرستيالانو په توګه په دغه حكومت كي شا مليږي ۰ د پاچا پلان داسي و :

ـ ډاكټر عبدالصمد حامد د صدر اعظم لومړى مرستيال او د پلان وزير

ـ محمد موسي شفيق د صدر اعظم دوهم مرستيال او دخارجه چارو وزير

ـ ډاكټر وليد حقوقي د صدر اعظم دريم مرستيال او داخله وزير (۲۸)

د پاچا دغه خيالي پلان د لاندي مشكلاتو له كبله عملي نه سو :

ـ د پاچا دري واړه مشاورين يو د بل رقيبان وو ، د دوى څخه يوه هم نه غوښتل چي د دوو نورو سره په يوه حكومت كي كار وكړي ۰ ولي پاچا په دغه حقيقت نه و خبر ۰

ـ د پاچا نوموړي مشاورين د مختلفو سليقو خاوندان وو چي په راتلونكي حكومت كي ددوى مثمره همكاري يو نا ممكن كار و ۰

ـ د پاچا دغه مشاورين قانون پوهان وو ، خو پاچا په خارجي سياست ، پوهني ، اقتصاد او اجتماعي ريفورمونو كي مجرب مشاورين نه درلودل ۰

ـ د پاچا دغه مشاورينو ، هريو د صدارت تر چوكي په كښته مقام كي كار كولو ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

حاضر نه و او هريوه خان د افغانستان راتلونکې صدر اعظم باله ۰ د مثال په توگه :

ـ ما او ريدلي دي چي د ډاکټر عبدالظاهر د حکومت يوه مهم غړي د وزارتونو ټول پيشنهادونه د دی له پاره په خپل دفتر کي قيد کړي وو چي دې متيقين و چي تر ډاکټر عبدالظاهر وروسته دی د افغانستان صدر اعظم دی او دغه پيشنهادونه به د خپل صدارت په وخت کي تر اجرا لاندي و نيسي ۰

ـ ما د ډاکټر عبدالظاهر د حکومت د يوه بل مهم غړي په ارتباط اوريدلي دي چي د ده په لاربښوونه په ولسي جرگي کي د ژبو موضوع د دي له پاره راپورته سوه چي په دولت کي تشنج راسي او د ډاکټر عبدالظاهر بي واکه حکومت استعفا کولو ته مجبورسي او دی ژر د افغانستان صدر اعظم سي ۰

ـ ما د ډاکټر وليد حقوقي په برخه کي داسي اوريدلي دي چي ده قاضي القضات ډاکټر عبدالحکيم ضيايي ته ويلي وو ((زما زړه نه غواړي چي په راديو او ورځپاڼو کي زما نوم ستاسي تر نامه دمخه ياد سي)) ده په نورو الفاظو ډاکټر ضيايي ته تفهيم کړي وه چي دی د افغانستان راتلونکې صدر اعظم دی ۰ په دي چي په دولتي نشراتو کي د صدر اعظم نوم تر قاضي القضات دمخه اخستل کيږي ۰

د پاچا د دغه پلان د عملي کولو له پاره داسي اقدامات و سول :

د اساسي قانون ۱۰۵ مه ماده داسي حکم کوي ((کله چي د قاضي القضات او د ستري محکمي د غړو وظيفه پای ته ورسيږي دوی نه سي کولای چي صدر اعظم ، وزير يا د شورا غړې سي)) ولي په اساسي قانون کي د قاضي القضات يا دستري محکمي د غړي د استعفا په ارتباط څه نه دي ليکل سوي ۰ د دي له پاره چي ډاکټر وليد حقوقي حکومت ته راولي دولت د اساسي قانون د دغي قانوني خلا څخه استفاده وکړه او تصميم يي ونيو چي په يوه فرعي قانون کي يوه داسي ماده په ولسي جرگي کي تصويب کړي چي د هغي پر اساس د ستري محکمي غړې د خپلي وظيفي څخه استعفا وکولای سي او تر استعفا وروسته ، بيرته د صدر اعظم يا وزير په حيث تعينيدلای ســـي ۰

ستري محکمي د ولسي جرگي د تقنين د کمسيون څخه چي زه هم د دغه کمسيون

(c) ketabton.com: The Digital Library

غړي وم ، غوښتنه وکړه چي د قضايي تشکيلاتو او صلاحيتونو پر قانون باندي د سره کتنه وکړي د تقنين کمسيون د ستري محکمي دغه غوښتنه و منله او دغه قانون يي تر بحث لاندي و نيوی ، د دغه قانون څو مادي يي تصويب کري ٠ کله چي دستر محکمي د غړي د استعفا او په حکومت کي د ده د برخي اخستلو په ارتباط يوه وکيل کمسيون ته يو پيشنهاد وړاندي کړ، ما هغه وخت د کمسيون غړو ته و ويل چي پر اساسي قانون باندي د مباحثاتو مجموعه ما لوستي ده ، په دغي مجموعي کي د يوه مقنن له قوله ليکل سوي دي چي ((د ستري محکمي غړي تر استعفا وروسته په حکومت کي کار نه سي کولای)) نو ښه به داوي چي د عدليي د وزارت څخه دغه مجموعه راوغوښتله سي څو د دغي مجموعي تر مطالعي وروسته به په دغه مورد کي تصميم و نيول سي ٠ د تقنين کمسيون دغه پيشنهاد و مانه او د يوه استعلام په وسيله يي د عدليي د وزارت څخه نوموړي مجموعه و روغوښتله ٠

کله چي د ولسي جرگي استعلام د عدليي وزارت ته ورسيد ، حکومت د اساسي قانون د مباحثاتو مجموعه ولوستله، دوی په دي پوه سوه چي پر دغي مشخصي موضوع باندي ډاکټر عبدالصمد حامد اوږدي خبري کړي دي ٠ ده ويلي و ((که د ستري محکمي يو غړي داسي ناروغه سي چي د کارکولو توان و نه لري ، دی حق لري چي استعفا و کړي خو تر استعفا وروسته بايد ده ته په حکومت کي د کار کولو اجازه ور نه کړه سي)) ده داهم ويلي و ((په راتلونکو کلونو کي د دي امکان موجود دی چي يو حزب د ستري محکمي د يوه غړي سره په پټه سازش و کړي او د ده په مرسته خپل رقيب حزب منحل کړي ، او دغه حزب د دغه خدمت په بدل کي ده ته د وزارت چوکي ورکړي ، چي د دغسي يوي احتمالي دسيسي د مخنيوي له پاره د ستري محکمي د غړو د استعفا مخه بايد و نيوله سي))

دغه موضوع په دولت کي ډيره غټه سوه ٠ د پاچا سرياور جنرال محمد عمر خان ما ته و ويل چي د کندهار يوه وکيل پاچا ته اطلاع ورکړه چي فراهي د اساسي قانون د مباحثاتو مجموعه لوستي او ده په کمسيون کي ويلي دي چي ډاکټر عبدالصمد حامد د اساسي قانون د جوړولو په وخت کي د ستري محکمي د غړي د استعفا سره مخالفت

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړی دی ۰ پاچا سمدلاسه ډاکټر عبدالصمد حامد خپل حضور ته وباله او په کلکو الفاظو يي د ده څخه د ده د وينا پوښتنه کړي وه ۰ ډاکټر حامد پاچا ته په جواب کي ويلي و چي ((زما د هغه وخت خبري د قانون متن نه دی بلکه د يوه شخص خبري دي اوس شورا کولای سي چي د ستري محکمي د غړي د استعفا په برخه کي په قانون کي کومي مادي ته ځای ورکړي)) (۲۹) ما په هغو ورځو کي ډاکټر عبدالصمد حامد په جلال آباد کي وليد ، ده د ګيلي په شکل ما ته و ويل ((تا د ستري محکمي د غړي د استعفا پر موضوع باندي زه د پاچا سره مواجه کړم)) چي البته دغه کار ما نه و کړی . د ډاکټر عبدالصمد حامد تشويش داو چي د ولسي جرګي د دغه جريان څخه پاچا داسي انتباه نه وي اخستي چي ګواکي ډاکټر حا مد ، حکومت ته د ډاکټر وليد حقوقي د راتلو مخالف دی او اوس ده وکيلان دغي موضوع ته متوجه کړي دي۰

د تأ سف ځای دادئ چي حکومت د اساسي قانون د مباحثاتو مجموعه ولسي جرګي ته د لوستلو له پاره ور نه کړه ، د هغه پر ځای حکومت د کمسيون د غړو تر منځ نفاق واچاوه ۰ حکومت د کمسيون دايمي غير حاضر غړي حاضر کړه او د دوی په وسيله يي کمسيون ته داسي پيشنهاد وړاند کړ چي ((حکومت بايد د اساسي قانون د مباحثاتو مجموعه ولسي جرګي ته راوانه ستوي)) د دغه حرکت رهبري د پکتيا د يوه وکيل پر غاړه وه . (۳۰)

د حکومت د دغه ناوړه اقدام په مقابل کي زما په شمول د کمسيون اکثرو غړو د تقنين د کمسيون څخه استعفا وکړه ۰ د وکيلانو د استعفا په نتيجه کي د تقنين کمسيون د منځه ولاړ او د ډاکټر وليد حقوقي له پاره حکومت ته د ورتلو لاره خلاصه نه سوه ۰ څرنګه چي وروسته معلومه سوه ، د تقنين په کمسيون کي د تشنج په راوړلو کي د يوه مهم وزير لاس و ۰

دلته دا خبره هم د يادولو وړ بولم چي د اساسي قانون د مباحثاتو مجموعه ما ته د لوستلو له پاره د هغه وخت د عدليي وزير عبدالستار سيرت راکړي وه ۰

اوس به راسو دي موضوع ته چي محمد موسي شفيق څرنګه صدر اعظم سو ؟

په روم کي د افغاني سفارت يوه ما مور ماته و ويل چي په ۱۹۷۲ کال کي پاچا ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډاکټر عبالصمد حامد او محمد موسي شفیق په افغاني سفارت کي د دي له پاره سره یو ځای کړل چي د راتلونکي حکومت په ارتباط ددوی نظریات واوري ۰ په دغي غونډي کي حتي افغاني سفیر نور احمد اعتمادي برخه نه درلوده ۰

پاچا لومړي د ډاکټر حامد څخه پوښتنه وکړه چي ((تردي وروسته په افغانستان کي څه کارونه باید و سي ؟)) ډاکټر حامد وویل ((افغانستان په خطر کي دی او باید ژر په هیواد کي اضطراري حالت اعلام سي ، چي په دغه حالت کي به د شورا صلاحیتونه د منځه ولاړه سي ، د ملي جرایدو نشرات به متوقف سي ، پر سیاسي ډلو به قیود وضع سي ، تر هغه وروسته به په اساسي قانون کي تعدیلات راسي ، د دیموکراسي اساسات به په تدریجي ډول په هیواد کي تر اجرا لاندي و نیول سي))

محمد موسي شفیق د ډاکټر عبدالصمد حامد پورته نظریات په دي ډول رد کړي وو۰ده ویلي وو ((هغه حالات چي د اساسي قانون په ۱۱۳ مادي کي د اضطراري حالت د اعلامولو له پاره ذکر سوي دي په افغانستان کي نه دي راغلي ، د اضطراري حالت په اعلامولو سره هنګامي ایجادیږي ، خو د افغانستان اوسني ستونزي د نورو مؤثرو لاروڅخه په ښه توګه حل کیدلای سي)) ده د شورا په ارتباط ویلي و ((دشورا د اوسني دوري وروستي کال دی چي دغه تقنیني دوره څو میاشتي وروسته پای ته رسیږي ، حکومت کولای سي چي د شورا نوي انتخابات د څه مودي له پاره و ځنډوي په دي ترتیب چي ستره محکمه به د انتخاباتو د نظارت څخه استنکاف وکړي او پاچا به د ستري محکمي دغه غوښتنه و مني ۰ د پاچا په فرمان به د انتخاباتو کمشنر و ټاکل سي ۰ دغه مراحل چي هرڅومره حکومت و غواړي اوږدولای سي))

ده د ملي جرایدو په ارتباط ویلي و ((حکومت به د موجوده جرایدو د امتیاز خاوندان په حکومتي چارو کي مقرر کړي او نوو جرایدو ته به د امتیاز حق ورنه کړي))

ده د سیاسي ډلو په ارتباط ویلي و ((د ټولو سیاسي ډلو غړي د پوهنتون یا ښوونځیو شاګردان یا هم د دولت ما مورین دي ۰ حکومت به د دوی د مشرانو سره خبري وکړي او دوی ته به اخطار ورکړي چي تر دي وروسته دوی باید په دولتي چارو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کي گوتي و نه وهي٠ دوی ته به و ويل سي چي د تخلف په صورت کي به د دوی غړي د مربوطه خايونو څخه و ايستل سي)) ده ويلې وه ((زه تعهد کوم چي د دغي لاري څخه سياسي ډلي تر کنترول لاندي راتلای سي)) .پاچا په دغي غونډي کي محمد موسي شفيق ته ويلي و چي ته د افغانستان راتلونکې صدر اعظم يي او ډاکټر حامد په دغي غونډي کي پاچا ته څرګنده کړه چي دی په راتلونکي حکومت کي د محمد موسي شفيق سره کار نه کوي . پاچا ډاکتر حامد او شفيق ددي له پاره يوه پارك ته ليږلي وو چي ډاکټر حامد په دي قانع کړه سي چي په راتلونکي حکومت کي د شفيق سره کاري وکړي ، تر خبرو وروسته شفيق پاچا ته ويلي و چي ډاکټر حامد وعده راکړي ده چي شپږ مياشتي وروسته به همکاري راسره وکړي ، او ډاکتر حامد پاچا ته ويلي و چي شفيق بايد واده وکړي په دي چي يو صدر اعظم بايد ميرمنه ولري .

١٣ ـ ډاکټر عبدالصمد حامد ولي صدر اعظم نه سو ؟

ډاکټر عبدالصمد حا مد چي يو حقوقدان دی د ١٩٦٤ کال د اساسي قانون د تسويد د کميټي مهم غړی و ، دی د ديموکراسۍ په حکومتونو کي د پوهنتون رئيس ، د پروان والي ، د پلان وزير او د صدارت مرستيال و ، ده د ډاکټر عبدالظاهر د حکومت په وخت کي د بادغيس او غور د واليانو د سبکدوشي پـر موضوع ، خپله وظيفه پيښوولـه ، ده د افغانستان د جهاد په وخت کي د مولوي محمد يونس خالص د اسلامي حزب سره نژدي همکاري درلودله ، ښايي دده دغه همکاري به د جهاد د پياوړي کيدلو په خاطر وه ، په دي چي مولوي خالص په افغانستان کي دديموکراسۍ او آزادو انتخاباتو سره موافقه نه درلوده٠ (٣١)

دلته دامطلب د ليکلو وړ بولم چي په دغه وخت کي د کابل په سياسي حلقو کي ويل کيدل ، کوم حکومت چي د ډاکټر عبدالظاهر تر حکومت وروسته په هيواد کي راځي بايد لاندي عمده وظايف سر ته ورسوي :

ـ ددغه حکومت په وسيله افغانستان د شوروي اتحاد څخه بايد فاصله و نيسي او غربي نړي ته ور نژدي ســي .

ـ د پښتونستان موضوع ، د ډيورنډ کرښه او د هلمند د اوبو معضله د پاکستان او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایران د حکومتونو سره د دوستانه لارو څخه حل کړه سي .

ـ د خلیج د مړو هیوادونو په مرسته په هیواد کي اقتصادي پروژ په کار واچولي سي .

ـ په هیواد کي د سیاسي او ایدیولوژیکي بي نظمیو د مخنوي په خاطر باید د احزابو قانون ډیر ژر تر اجرا لاندي ونیول سي . د اجتماعاتو ، معارف او لوړو تحصیلاتو حساس قوانین په تقنیني فرامینو ژر نافذ کړه سي .

د پورته عمده اهدافو د سرته رسولو د پاره په هیواد کي د اضطراري حالت اعلامول یو لازمي کار و . د روم په غونډي کي هغه نظریات چي ډاکټر عبدالصمد حامد ، پاچا ته وړاندي کړي وو ، هغه نظریات ډیر پر ځای وو ، چي د ده د پیشنهاد په فوري تطبیق سره ممکنه وه چي د محمد داود خان د کودتا مخه هم نیوله شوي وای خو پاچا په لاندي دلایلو نه غوښتل چي په دغي مرحلي کي ډاکټر عبداالصمدحامد د افغانستان صدر اعظم سي :

ـ ډاکټر عبدالصمد حامد په خټه محمدزي دی ، پاچا لازمه نه بلله چي د نور احمد اعتمادي تر اوږده حکومت او د ډاکټر عبدالظاهر تر لنډ حکومت وروسته ، بیا یو محمدزي د اوږدي مودي له پاره د افغانستان صدر اعظم سي .

ـ ډاکټر عبدالصمد حامد د مسایلو د حل په لاره کي انعطاف پذیره نه دی ، ښایي د پاچا کورني مشاورینو لکه سردار عبدالولي او سلطان محمود غازي د ډاکټر حامد د صدر اعظم کیدلو سره موافقه نه وي کړي . د پاچا راتلونکې پلان سوی حکومت چي په هغه کي به د پاچا لومړي درجه مشاورینو برخه اخستي وای ، لکه چي دمخه یي یادونه وسوه ، د پاچا د مشاورینو له خوا تخریب کړل سو . زه په دي نه یم خبر چي په خپله پاچا په دغه مطلب پوهیدلی و او که یه ؟ ولي ډیر نور افغانان په دغه موضوع پوهیدل چي په خینو ملي اخبارونو کي په دغه ارتباط لیکني هم ســوي دي .

۱٤ ـ د محمد موسي شفیق حکومت

۱۹۷۲ ـــ ۱۹۷۳

محمد موسي شفیق د مولوي محمد ابراهم کاموي زوی دی او په ۱۹۳۱ کال کي په

(c) ketabton.com: The Digital Library

کابل کي زيږيدلی دی ۰ ده د کابل د عربي دارالعلومو مدرسه لوستي ده او وروسته يي په اسلامي حقوقو کي په قاهره کي د الازهر د پوهنتون څخه ليسانس اخستی دی۰ ده د امريکا د کولمبيا د پوهنتون څخه هم په بين المللي حقوقو کي ليسانس تر لاسه کړی دی ۰ ده د عدليي په وزارت کي په کار پيل وکړ او د حقوقو په پوهنځي کي يي استادي کړي ده په عدليه وزارت کي معين او بيا دخارجه چارو په وزارت کي مشاور و ۰ په قاهره کي افغاني سفير او د ډاکټر عبدالظاهر په حکومت کي خارجه وزيرهم و ۰

محمد موسي شفيق چي ډير زيرك او د دربار په رمز آگاه سړی و ، په اسلامي علومو پوهيدی ، شاعر او ليکوال هم و ۰ پښتو ، دري ، عربي ، انگريزي او فرانسوي ژبي يي زده وي ، نو په دغه وجه دی ډير ژر پاچا ته نژدي سو اود پاچا لومړی درجه مشاور سو ۰ دی د ۱۹۷۲ کال د دسمبر د مياشتي په ۲٤ نيټي د پاچا له خوا د کابيني په جوړولو مامور کړه سو . (۳۲)

محمد موسي شفيق په تجمل پرستۍ کي ډير افراط کاوه ، ده د ځان له پاره يو موټر د فراسي څخه په الوتکي کي راوغوښت ۰ د جمهوريت په وخت کي دغه موټر د افغاني سفير زلمي محمود غازي د استفادي له پاره تهران ته وليږل سو . د ده دريشي په خارج کي جوړيدلي ، ده په جلال آباد کي د هډي فارم ته نژدي د ځان له پاره يو افسانوي کور جوړاوه ، د قرغي بند ته نژدي يي پر يوي تپي باندي د کوچيانو کيږدي ودروله ، چي هلته يي هم د يوه داسي مجلل کور جوړول په نظر کي نيولي و چي د خپل کور څخه به د اوبو ډنډ ته په برقي ليفت کي کښته کيدی او په يوي کښتۍ کي به يي سير او ننداره کولای .

د محمد موسي شفيق په هکله څو نوري خبري

ـ په ۱۹۷۰ کال کي کله چي محمد موسي شفيق په قاهري کي افغاني سفير و په هغه وخت کي د ايران يو عالي رتبه هيأت د هلمند د اوبو د مذاکراتو له پاره کابل ته سفر کاوه ۰ محمد موسي شفيق ، صدر اعظم نور احمد اعتمادي ته اطلاع ورکړه چي دی غواړي چي د ايراني هيأت د ليدلو له پاره کابل ته سفر وکړي ۰ نور احمد اعتمادي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده ته په جواب كي ويلي و ((كابل ته ستاسي د راتگ ضرورت نه سته)) خو محمد موسي شفيق د صدر اعظم د مخالفت سره سره كابل ته سفر وكړ او د ايراني هيأت سره يي په مذاكراتو كي برخه واخسته . (٣ ٣) شايد چي د ايراني هيأت مشر به اردشير زاهدي و چي افغانستان ته يي سفر كړی و او نور احمد اعتمادي د محمد موسي شفيق او اردشير زاهدي په ښو مناسباتو خبر نه و .

اردشير زاهدي چي د جنرال زاهدي زوی او د ايران د پاچا زوم دی ، ده د پيك پارسيان د اخبار د ٢٠٠٢ كال د مى د مياشتي د ١٧ نيټي په گڼي كي په خپلي يوي مصاحبي كي ويلي دي چي ((د هلمند د اوبو موضوع ما د خپل خارجه وزارت په وخت كـي د افغانستان د پاچا محمد ظاهر شاه سره حـل كړي ده)) دی داهم وايي چي ((زه د محمد موسي شفيق سره دده دسفارت په وخت كي په قاهري كي دوست سوی وم او د افغانستان پاچا زموږ په ښو مناسباتو خبر و . كله چي د افغانستان پاچا ايتاليا ته په رسمي سفر بلل سوی و ، ده ما ته بلنه راكړه چي روم ته ورسم او محمد موسي شفيق په دي قانع كړم چي د افغانستان د صدارت وظيفه و مني))

ـ پاچا ته نژدي د خارجه وزارت يوه ما مور ويلي و چي ((پاچا د دولت د ډيرو مامورينو قدر كوي ، ولي محمد موسي شفيق ، د عشق تـر سرحده پر پاچا باندي گران دی)) (٣ ٤)

ـ د دربار پخواني وزير علي محمد خان ويلي و ((زه په دربار كي لوی سوی يم خو د محمد موسي شفيق په اندازه د دربار په رمز نه پوهيږم)) (٣ ٥)

ـ د خارجه وزارت يوه مامور و ويل چي په ١ ٩ ٧ ١ كال كي كله چي پاچا مسكو ته رسمي سفر درلود، خارجه وزير محمد موسي شفيق هم دپاچا د دغه سفر ملگرې و٠ شفيق د مسكو څخه يوه بل اروپايي هيواد ته تې ، دی د پاچا سره تر خدای امانې وروسته نژدي شل گا مه ددي له پاره پر شا تی چي مخ يي د پاچا و خوا ته وي ۶ ٣

ـ په ١٩٧١ كال كي د ولسي جرگي د بين المللي روابطو كمسيون ، خارجه وزير محمد موسي شفيق د پښتونستان د قضيي په ارتباط نوموړي كمسيون ته غوښتې و ، زه او څو نور وكيلان هم د مباحثاتو د اوريدلو له پاره هغه كمسيون ته ورغلي وو ٠ نور

(c) ketabton.com: The Digital Library

وزيران معمولاً د يوي ډلي مامورينو سره يو ځای ولسي جرګي ته راتلل ، ولي خارجه وزير محمد موسي شفيق يوازي کمسيون ته حاضر سو ، حفيظ الله امين او ببرک کارمل هم ددغه کمسيون غړي وو . د آجندا مطابق د کمسيون منشي محمد شاه رحمتيان د ده څخه د پښتونستان پر موضوع باندي توضيحات و غوښتل ۰

محمد موسي شفيق په سړه سينه ، په څو لنډو او سنجيده جملو کي دوی ته داسي و ويل ((هغه توضيحات چي نن يي تاسي زما څخه غواړي زه هم د داسي توضيحاتو اوريدلو ته ضرورت لرم)) ده زياته کړه ((کله چي زه خارجه وزارت ته ورغلم نو ما د مربوطه ځانګي څخه د پښتونستان د موضوع سوابق و غوښتل ، دغي ځانګي ما ته وويل چي پر دغي موضوع باندي هميشه د خارجه وزارت څخه دباندي تصميم نيول کيږي او د دغي موضوع ټول سوابق په ارګ يا د خلګو په کورونو کــي دي)) ده دا هم وويل ((اوس ما فيصله کړي ده چي د خارجه وزارت ټول وظايف په دغه وزارت کي متمرکز کړم ، او د پښتونستان د موضوع ټول سوابق پيدا کړم او په يوه ځای کي يي راغونډ کړم ۰ اوس د وکيلانو خوښه ده چي هغه مختصر معلومات چي زه يي د پښتونستان پر موضوع باندي لرم هغه تاسي ته و وايم او که ما ته فرصت راکوئ چي زه د دغي موضوع سوابق پيدا کړم او وروسته بيا يو جامع معلومات تاسي ته وړاندي کــړم)) د بين المللي روابطو کمسيون د رايو په اتفاق دا ومنله چي خارجه وزير محمد موسي شفيق ته دي فرصت ورکړه سي چي پر دغي موضوع باندي دي اساسي او عمده مطالب راټول کړي او د کمسيون په بلي غونډي کي دي کمسيون ته وړاندي کړي۰ څو شيبي وروسته محمد موسي شفيق د کمسيون څخه و وت او بــيــا هيڅ وخت ده د دغه کمسيون په غونډي کي برخه وانه خسته . (۳۶)

ـ محمد موسي شفيق چي د ډاکټر عبدالظاهر په حکومت کي دخارجه چارو وزير و ده امر وکړ چي د خارجه وزارت ټول مامورين بايد سهار پر معيين وخت خپلو وظايفو ته حاضر سي او د مامورينو د حاضري په کتاب کي لاس ليکونه وکړي ۰ خو د ده د امر باوجود ، د سلطنتي کورنی ځني غړي پر ټاکلي وخت خپلو وظايفو ته نه راتلل او ده دغه مامورين نه غير حاضر کول ، بلکه دی به سهار په خپله د دغو مامورينو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کورونو ته ورتی او دوی به یي د خانه سره دخارجه چارو وزارت ته راوستل . (۳۷)

د محمد موسي شفيق د حکومت ترکيب

صدر اعظم	محمد موسي شفيق	۱۹۷۲ـ۱۹۷۳
د دفاع وزير	جنرال خان محمد	۱۹۷۲ـ۱۹۷۳
خارجه وزير	محمد موسي شفيق	۱۹۷۲ـ۱۹۷۳
داخله وزير	نعمت الله پژواك	۱۹۷۲ـ۱۹۷۳
د مالیي وزير	محمد خان جلالر	۱۹۷۲ـ۱۹۷۳
د پوهني وزير	ډاکټر محمد یاسین عظیم	۱۹۷۲ـ۱۹۷۳
د مخابراتو وزير	نصرت الله ملکیار	۱۹۷۲ـ۱۹۷۳
د فواید عامي وزير	جنرال خوازك زلمې	۱۹۷۲ـ۱۹۷۳
د کانو او صنایعو وزير	غلام دستگیر عزیزي	۱۹۷۲ـ۱۹۷۳
د کرني وزير	ډاکټر عبدالوکیل	۱۹۷۲ـ۱۹۷۳
د پلان وزير	ډاکټر عبدالواحد سرابي	۱۹۷۲ـ۱۹۷۳
د اطلاعاتو او کلتور وزير	صباح الدين کشککي	۱۹۷۲ـ۱۹۷۳

(۳۸)

۱۵ ـ د محمد موسي شفيق د حکومت اجراآت

وروسته تر هغه چي په شورا کي د هلمند د اوبو معاهده تصويب سوه محمد موسي شفيق خپله توجه د حکومت اساسي کارونو ته واړوله ۰

ـ په سر کي ده د راتلونکي شورا د انتخاباتو موضوع ته توجه وکړه ۰ د پخوانۍ فيصلي پر اساس ، ستري محکمي په انتخاباتو کي د نظارت څخه د استنکاف پيشنهاد ، پاچا ته وړاندي کړ ۰ د پاچا په امر د حکومت او ستري محکمي څخه يو ګډ هيأت جوړ سو چي د راتلونکو انتخاباتو له پاره د انتخاباتو د کمشنري موضوع تر غور لاندي و نيسي . (۳۹)

ـ محمد موسي شفيق د حکومت پارلماني رياست د تجارت د وزارت ودانۍ ته چي

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شورا تر خنگ و انتقال کړ او ده په خپله د پارلماني رياست دنده پر غاړه واخسته ده د شورا د ډيرو غړو سره خبري و کړي او دوی يي په دي قانع کړل چي د شورا انتخابات به د څه مودي له پاره ځنډيږي ۰ ده به دشورا ځينو غړو ته په راتلونکو انتخاباتو کي د مرستي وعده هم ورکوله . محمد موســي شفيق د راتلونکي شورا د غړو د اهليت پر موضوع او زما پر آينده همکاری باندي زما سره هم اوږدي خبـري کړي دي . په دي دليل چي زما خود ستايي تعبيير نه سي ، نوليکل يي دلته لازم نه بولم ۰

ـ محمد موسي شفيق د ملي جرايدو ځيني چلونکي په حکومتي کارونو کي مقرر کړل چي په دغه اقدام سره دځو مهمو جرايدو نشرات متوقف سوه ۰

ـ د محمد موسي شفيق په حکومت کي د(مفاهمي) د ډلي ځو غړي د معينانو په حيث مقرر سول چي دغه معينان به ډير ژر د وزيرانو په حيث ټاکل کيدل ۰

ـ د عالــي تحصيلاتــو د وزارت اساس نامه د پوهنــي پــه وزارت کــي جوړه سوه، د ادبياتو د پوهنځــي د يوه استاد د تقرر فـرمـان د همدغه وزارت د معين په حيث اخستل شوې و۰

ـ د مذهبي ډلو د خوشحالولو له پاره په کابل راديو کي آذانونه پيل سوه ، محمد موسي شفيق د شير پور مسجد ته مخامخ د شهر غلغله په نامه رستورانت د چپه کولو امر ورکړ۰ د ده په امر په دارالامان کي د کليسا تعمير و نړول سو ۰

ـ محمد موسي شفيق د هيواد ټولو سياسي ډلو ته خبر ورکړ چي تر دي وروسته بايد دوی د حکومت پر ضد د مي د لومړي ورځي د مظاهراتو څخه ډډه وکړي (۴۰)

ـ د پرچم د ډلي د يوي باخبري منبع په قول ((شفيق د خلق او پرچم د مشرانو سره اوږي خبري کړي وي او ظاهرا يي په مهارت سره فضا جوړه کړي وه او غالبا همدايي د مرگ عامل وگرځيدی ، ببرك کارمل حتی ده ته د اعتماد د رايي ورکول هم مطرح کړی و چي د مير اکبر خيبر د جدي مخالفت په اثر ممکن نه شــو)) د اعتماد درايي په غونډي کي ببرك کارمل د محمد موسی شفيق حکومت ته مخالفه رايه ورکړه ، ولي د غونډي په پای کي ده زموږ سره يو ځای شفيق ته مبارکي وويله . حفيظ الله

(c) ketabton.com: The Digital Library

امين د اعتماد د رايي په وخت كي په غونډي كي حاضر نه و ، دی تر غونډي وروسته ولسي جرگي ته راغی (٥٢)

ـ د محمد موسي شفيق حكومت د اجتماعاتو د قانون مسوده جوړه كړه ، او د كابيني پر غړو يي و ويشله ، خو يوه مياشت وروسته حكومت د خپل تصميم څخه منصرف سو او د هغه پر ځای يي د اجتماعاتو مقرره جوړه كړه او د وزيرانو په مجلس كي يي تر بحث لاندي و نيوله . (٤١)

داسي ښكاري چي په سر كي محمد موسي شفيق غوښتل چي د اجتماعاتو د قانون مسوده شورا ته وړاندي كړي ، خو وروسته دې د دغه كار څخه په دي دليل پښيمانه سوې دې چي كه د اجتماعاتو د قانون مسوده شورا ته وړاندي سي د دي احتمال سته چي په دغه وخت كي به د پوهنتون شاگردان د شورا په مخ كي مظاهره و كړي او د عقرب د دريمي حادثه به بيا تكرار سي ٠

ـ محمد موسي شفيق د شورا د آخري اجلاس د وروستې نيټي رارسيدلو ته چي د اسد د مياشتي ٢ ٢ نيټه ده ، منتظر و ٠ ده په دغه ورځ د خپل حكومت د خط مشي تفصيل او د خپل حكومت اصلاحي پروگرام د عا مو خلگو په اطلاع رساوه خو ده د همدغه كار فرصت پيدا نه كړ ٠

ـ صباح الدين كشككي په خپل اثر كي ليكي چي محمد موسي شفيق غوښتل چي په حكومت كي د سلطنتي كورنی د غړو د مداخلاتو مخه و نيسي . (٤ ٢)

د دي امكان سته چي محمد موسي شفيق ته به وظيفه وركړه سوي وي چي په هيواد كي د محمد داود خان پر حركاتو باندي قيود وضع كړي ، ځكه چي د كابل په سياسي حلقو كي ويل كيدل چي محمد داود خان د خينو سياسي ډلو تر شا ولاړ دی ٠ كه دغه حدس حقيقت ولري نو په قوي احتمال د محمد موسي شفيق اقدامـاتو بــه د سرطان د ٢٦ كودتا تسريع كړي وي ٠

د اوضاع د مطالعي څخه داسي معلوميږي چي محمد موسي شفيق د ديموكراسي په لسو كلونو كي پاچا ته خپل د استادي چمونه نه و ورښوولي ، دی په دي پوهيدی چي يو وخت به دی د افغانستان صدر اعظم سي او په دغو استادي چمونو به افغاني

(c) ketabton.com: The Digital Library

ديموكراسي په نوې مجرا كي واچوي. د ده دغه اقدام (تراختر وروسته نكريزي) سوي په دي چي محمد داود خان كودتا وكړه ، سلطنتي نظام او حكومت دواړو ته يي سقوط وركړ . ما داسي اوريدلي دي چي د ١٩٧٣ كال د جولای د مياشتي پر ١٦ نيټي د مازديگر پر پنځو بجو محمد موسي شفيق د هيواد د كراري او امنيت راپور په تيلفون كي پاچا ته وركړي و . خو (نه) ساعته وروسته د هغي شپي پر دوو بجو د محمد داود خان كودتا پيل سوه ، او په پنځو ساعتونو كي يي د سلطنت كمبله ټوله كړه او د سهار پر اوو بجو د محمد داود خان په وينا سره په هيواد كي سلطنتي نظام ړنگ سو او د هغه پر ځای جمهوري نظام ودرول سو .

يوه ټوكه : د هلمند د اوبو د معاهدي تر تصويب يوه نيمه مياشت وروسته ، محمد داود خان كودتا وكړه . په هغه وخت كي ډيرو افغانانو داسي فكر كاوه چي دغه كودتا د هلمند د اوبو د معاهدي د مخنيوي له پاره شوی ده . د كودتا په ورځ محمد موسي شفيق بندي سو دده په ارتباط په كابل كي داسي يوه ټوكه شايع سوه :

محمد موسي شفيق چي خيالور ويښتيان (ځوني) درلودلي ، وايي چي جمهوري دولت د ده دويښتيانو د خريلو امر كړي و . ولي ده د خپلو ويښتيانو تر خريلو دمخه د هغو لنديدل ددوی ځخه غوښتي و ، خو ده ته په جواب كي وويل سوه چي اوبـه نسته ، په دي چي ټولي اوبه تا ايران ته وركړي دي.

ديموكراسي دوري ته يوه كتنه

د ١٩٦٤ كال د اساسي قانون د ١٢٦ مادي دحكم پر اساس ، انتقالي حكومت د انتخاباتو ، اساسي تشكيلاتو ، مطبوعاتو او قضايي تشكيلاتو او صلاحيتونو قوانين جوړ او نافذ كړه . دغه حكومت د احزابو او ولايتي جرگو قوانين تسويد او دوولسمي تقنيني دورې ته يي د تصويب له پاره وړاندي كړه . ولي دغه حكومت د اجتماعاتو د قانون په برخه كي هيڅ اجراآت و نه كړه . ځرنگه چي د احزابو ، ولايتي جرگو او اجتماعاتو قوانين د ديموكراسي په ټولي دوري كي په هيواد كي نافذ نه سوه ، دغه كار افغاني ديموكراسې ډيره تاواني كړه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اجتماعاتو قانون : د ملي امنيت او د ديموکراسۍ د سالم رشد له پاره په هريوه هيواد کي د اجتماعاتو د قانون موجوديت ضروري شميرل کيږي. د مثال په توګه د امريکا هيواد، د اجتماعاتو د تنظيم له پاره قاطع قوانين لري ، په دغه هيواد کي تر هغو چي څوك د اجتماع دقيق وخت ، د اجتماع هدف ، ځای او خط السير وه امنيتي مقاماتو ته څرګند نه کړي او د پوليسو د دفتر څخه ليکل شوي اجازه نامه وانخلي ، حتي د درو کسانو اجتماع د قانون خلاف ده او اجتماع کونکي تر قانوني تعقيب لاندي راځي . ولي په افغانستان کي به سياسي ډلو د امنيتي مقاماتو د اجازي پرته دوامداري مظاهري کولي خو امنيتي مقامات په دي نه پوهيدل چي څه وکړي ؟

دولايتي جرګو قانون : د اساسي قانون د ٤٥ مي مادي د حکم مطابق ، د مشرانو جرګي دريمه برخه سناتوران ، د ولايتي جرګو څخه د مشرانو جرګي ته ورتلل چي د هر ولايت ، ولايتي جرګه يو سناتور مشرانو جرګي ته وراستوي . ولي د ديموکراسۍ په ټولي دوري کي ، ولايتي جرګي جوړي نه سوي او دريمه برخه سناتوران مشرانو جرګي ته معرفي نه سول او د مشرانو جرګي د غونډو نصاب پوره نه و ، نو څکه د مشرانو جرګي ټول تصويبونه بايد قانوني هم نه وي .

د ديموکراسۍ په ټولي دوري کي د ولايتي جرګو موضوع په شورا ، جرايدو او سياسي حلقو کي د بحث او انتقاد موضوع وه . ګل پاچا الفت د ډاکټر عبدالظاهر حکومت ته د اعتمادد رايي دغونډو د ويناګانوو څخه د هغو وکيلانو نومونه چي د ولايتي جرګو د جوړيدلو غوښتنه يي کړي وه ، په يوي مقالي کي د انيس په ورځپاڼي کي خپاره کړل . ددغي احصائيي له مخي دولسي جرګي اکثرو وکيلانو د ولايتي جرګو جوړيدل غوښتي وو ، خو د افغانستان دولت دغي موضوع ته توجه و نه کړه (٤٣)

د سياسي احزابو قانون : په نړي کي داسي هيواد نسته چي ديموکراسي نظام ولري ، ولي هلته د احزابو قانون موجود نه وي . د افغانستان پاچا او حکومت په نامعلوم دليل په هيواد کي د احزابو د قانون د انفاذ سره مخالفت کاوه. ولي ډيري سياسي ډلي لکه مترقي ديموکرات ، افغان ملت ، جمعيت اسلامي ، خلق او پرچم ، شعله جاويد او داسي نوري ډلي عملاجوړي سوي وي دغو ډلو خپلي حزبي مرامنامي

(c) ketabton.com: The Digital Library

نشر کړي ، هري ډلي نشراتي اورگان درلود ، د ډلي هر غړي به خپل حزب ته حق العضویت ورکاوه ۰ دوی په مظاهراتو کي فعاله برخه اخسته ، خینو ډلو په پارلمان کي نمایندگان درلودل ، چي گواکي د قانون تر توشیح دمخه نوموړي ډلي منظم حزبونه وو۰ د دغه حزبونو له پاره حکومت یو کار نه و کړي ، هغه داچي د احزابو د مرامنامود ثبت له پاره کومه اداره نه وه جوړه شوي ، چي البته دغه کار دډیرو احزابو په گټه و.

د افغانستان دولت داسي فکر کاوه چي که دولت د احزابو قانون نافذ نه کړي ، نو په هیواد کي به احزاب موجود نه وي ۰ د دولت دغه تصور د فراه د خلگو هغي ټوکي ته ورته دې چي وایي د چا خورجین غلو وړی و ، دی په دي خوشحاله و چي د خورجین کیلي د ده سره ده . په ۱۹۷۰ کال کي ببرك کارمل د ولسي جرگي په عمومي غونډي کي و ویل چي ، تردي وروسته به د خلق دیموکراتیك جریان ته د خلق دیموکراتیك حزب ویل کیږي ده دغه مطلب په دري او ماتي گوډي انگریزي ژبو و وایه چي د ده وینا د ولسي جرگي په جریدي کي ثبت شوي ده ۰ څرنگه چي ده د قانون تر انفاذ دمخه خپله ډله د حزب په حیث اعلان کړه ، ډیرو وکیلانو داسي فکر کاوه چي دی به د دغه مشهود جرم په وجه تر عدلي او قانوني تعقیب لاندي راسي خو حکومت دغي موضوع ته توجه و نه کړه . (٤٤)

د افغانستان پــه غیـر حزبـي شورا کـي ، د افغانستان دولت او حکومت د لاندي ستونزو سره مخامخ وو :

ـ د دولسمي تقنیني دوري په وروستي کال کي چي وکیلان ولسي جرگي ته منظم نه ورتلل نو د دولت د بودیجي د تصویب پاڼه ، د ستري محکمي د دارلانشا د آمر ډاکټر ولید حقوقي د دفتر پر میز پرته وه ، او هر وکیل به هلته ورتې او د بودیجي پاڼه به یي امضا کوله .

ـ پــه دیارلسمي تقنیني دوري کــي د صنعتـي بانکونو قانون د پاچا پــه مستقم خواهش وکیلانو و مانه ۰

ـ په دیارلسمي تقنیني دوري کي ، د نور احمد اعتمادي دوهم حکومت ته د اعتماد د رایي په وخت کي ، حکومت مجبور و چي د ۲۱٦ وکیلانو څخه د اعتماد د رایي

(c) ketabton.com: The Digital Library

غوښتنه وکړي ۰ په دغه ارتبا ط د حکومت مشاور وزير چې د وکيلانو د اعتماد د رايو شميرل يې پر غاړه و ، په ټوکه ويلي و چې هر وکيل چې به حکومت ته درايي وعده ورکوله ، دغه وکيل به د څونورو وکيلانو د رايي ذمه هم پر غاړې اخستله ، څو په پای کې د وکيلانو د رايي شمير (۱۲۰۰) رايو ته ورسيد . (٤٥)

ـ ولسي جرگه چې د منفردو وکيلانو څخه جوړه سوی وه ، ځينو وکيلانو بــه پــه ټوکه ويل چې په ولسي جرگې کې (۲۱۶) جزبونه غړيتوب لري ۰

ـ د اساسي قانون د تسويد د کميټې رئيس سيد شمس الدين مجروح ويلي و چې افغاني ديموکراسي داسي يوه موټر ته ورته ده چې اشترينگ ونه لري ۰

نه پوهيږم دا ړول ديموکراسي چې په هغې کې به حزبونه نه وي د کوم هيواد څخه به اخستل سوي وي ؟ زموږ په گاونډيو هيوادونو ، هند او پاکستان کې د انگريز د استعمار په وخت کې د کانگرس ، مسلم ليگ ، عوامي ليگ او داسي نور حزبونه جوړ سوي وو ۰ د افغانستان په يوه بل گاونډي هيواد ، ايران کې چې د ديموکراسۍ ادعايي هم نه کوله ، ډير پخوا (ايران نوين)، (مردم) او داسي نور حزبونه موجود وو ۰

ـ د ديموکراسۍ په پيل کې د افغانستان پاچا غوښتل چې په هيواد کې معتدل سياسي جريانونه لکه د اساسي قانون ، مترقي ديموکرات ، ملي جبهه او ملي اتحاد ډلي جوړي سي ۰ چې په پارلمان کې ډيري چوکۍ و گټي او په راتلونکو کلونو کې به د پاچا له خوا د حکومت په جوړولو مامور کړه سي، خو د پاچا دغه آرزو سر ته څکه و نه رسيدله چې حتي د افغانستان د ديموکراسي د معمارانو ډلي ، په هيواد کې د احزابو د جوړولو سره مخالفت کاوه ، لکه چې سيد قاسم رشتيا ليکي ((ما او ډاکټر محمد يوسف دواړو پاچا ته شکايت وکړ چې خليل الله خليلي حزب جوړوي)) (٤۶)

د ښاروالیو قانون : تر ديموکراسۍ دمخه په افغانستان کې د ښاروالیو له پاره انتخابات کيدل ۰ ولي د ديموکراسۍ په دوري کې دغه حق د خلگو څخه واخستل سو څکه چې د ديموکراسۍ په دوري کې د هيواد ښاروالان د داخلي د وزارت له خوا ټاکل کيدل . رشتيا ليکي چې ده ته صدر اعظم نور احمد اعتمادي ويلي و چې که د ښاروالیو قانون نافذ سي ، نو انجينر غلام محمد فرهاد به په کابل کې د ښاروالۍ د چوکۍ له پاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

خان کاندید کړي ، چې د رشتیا په قول نور احمد اعتمادي د انجینر غلام محمد فرهاد د ښاروال کیدلو سره موافق نه و (٤٧)

د پاچا صلاحیتونه : د ١٩٦٤ کال د اساسي قانون د ١٥ مي مادي په لومړۍ فقرې کي پاچا ته ((غیر مسؤول او واجب الاحترام)) ویل سوی دی ٠ دغه مطلب دامان الله خان د ١٩٢٤ کال په اساسي نظام نامې یا د محمد نادر خان د ١٩٢٩ کال په اساسي اصولو کي ، نه دې راغلې ٠ په دغه ارتباط به په کابل کي د سلطنت مخالفینو ویل ((په پخوانیو قوانینو کي به پاچا ته د خدای سیورې ویل کیدې ، ولي د دیموکراسۍ په اساسي قانون کي پاچا ته العیاذ بالله د خدای صفات قایل شوي دي)) ٠

ـ د افغانستان پاچا محمد ظاهر شاه ، د خپل پلار محمد نادر خان تر مړیني وروسته د ١٩ کلونو په عمر سلطنت ته ورسید ٠ په دغه وخت کي د ده اکا سردار محمد هاشم خان د افغانستان صدر اعظم و، چې د حکومت ټولي چارې د ده په واک کي وې ٠ تر ده وروسته د پاچا بل اکا شاه محمود خان د افغانستان صدر اعظم سوچې ده هم د حکومت چارې په خپله اجراکولې ، تر شاه محمود خان وروسته محمد داود خان د افغانستان صدر اعظم سو چې ده هم د حکومت په کارو کي د پاچا مداخله نه منله ٠ په خینو مواردوکي به محمد داود خان د پاچا سفارش هم نه اجرا کاوه د مثال په توگه : پاچا د محمد داود خان څخه غوښتنه کړې وه چې د ده د کاریزمیر یاور ډگروال عبدالعلي اځگزي ته چې د ترفیع مستحق و د جنرالي ترفیع ورکړي خو محمد داود خان د پاچا دغه غوښتنه و نه منله او پاچا ته یې ویلي و چې ډگروال عبدالعلي په اردو کي وظیفه نه ده اجرا کړې ، نو په دغه لحاظ ده ته د جنرالي رتبه نه سي ورکولای ، کله چې محمد داود خان استعفا وکړه د جنرالي لمړی فرمان چې د پاچا له خوا توشیح سوی و هغه د عبدالعلي اځگزي د ترفیع فرمان و . (٤٨)

د پاچا د اجراآتو خیني نموني :

ـ ډاکټر محمد یوسف په خپلي یوې مصاحبې کي ویلي و ((کله چې زه د افغانستان صدر اعظم سوم ماهیله درلوده چې پاچا به د حکومت په کارونو کي مداخله و نه کړي خو پاچا د سلطنت مقام دومره کښته کړ چې د حکومت پــه ټولو کارونو کي

(c) ketabton.com: The Digital Library

يي مداخله کوله .)) (٤٩)

ـ رشتيا ليکي چي صدر اعظم ډاکټر محمد يوسف پاچا ته ويلي و چي ستاسي سرمنشي خليل الله خليلي حزب جوړوي او دې د سلطنت د تخت د شا څخه پر حکومت باندي ټکان کوي . (٥٠)

ـ ډاکټر محمد يوسف په خپلي يوي مصاحبې کي ويلي دي چي ((د ١٩٦٤ کال د اساسي قانون يوه اشتباه دا وه چي په دغه قانون کي ډير صلاحيتونه مقننه او قضاييه قواوو ته ورکړه سوي وو چي په نتيجه کي حکومت ډير کمزوری سو)) د دغي اشتباه پر اساس دديموکراسي دوري څلورو حکومتونو ونه کولای سو چي هغه انارشي چي په تعليمي مؤسيسو په تيره بيا په پوهنتون کي پيدا سوي وي ، دمنځه يوسي .

ـ صدر اعظم محمد هاشم ميوندوال د پوهنتون شاګردانو ته وعده ورکړه چي د عقرب د دريمي د پيښې عاملين به پيدا کوي او دوی ته به جزا ورکوي ۰ خو پاچا محمد هاشم ميوندوال ته اجازه ور نه کړه چي د دغي پيښې تحقيق وکړي ۰

ـ د ديموکراسۍ دوري ټولو حکومتونو يو د بل سره مخالفت کاوه ۰

کله چي محمد هاشم ميوندوال د ډاکټر محمد يوسف پر ځای ، صدر اعظم سو نو د ډاکټر محمد يوسف ملګري ، په شورا او حکومت کي د محمد هاشم ميوندوال د حکومت په فوري نسکورولو بوخت سول ۰ دوی به د محمد هاشم ميوندوال او ديموکرات مترقي پر ضد ، ډير تبليغات کول ۰ دوی به ويل چي محمد هاشم ميوندوال پنځه متضاد اصلونه (اسلام ، مشروطه شاهي ، ديموکراسي ، سوسياليزم او سرمايه داري) په خپلي حزبي مرامنامي کي ځای کړي دي ۰ دوی داهم ويل چي د ديموکرات مترقي مرام نامه د ((خاك شير)) د دانو سره شباهت لري چي د هري ناروغۍ له پاره دوا ده ۰ کله به دوی د مترقي ديموکرات د جريان مرام نامي ته ((شتر ګاو پلنګ)) هم وايه ۰ د محمد هاشم ميوندوال ملګرو به د ديموکراسۍ دوري اساسي قانون ((د شيطان کتابچه)) بلله .

ـ د محمد هاشم ميوندوال پر ځای نور احمد اعتمادي د افغانستان صدر اعظم سو د نور احمد اعتمادي او محمد هاشم ميوندوال مخالفت ، د نور احمد اعتمادي د

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکومت تر پـایـه ادامه درلوده٠ چـي د دغي موضوع تفصيل د کتاب په بلي برخي کي راغلې دې ٠

ـ د افغانستان پاچا ولي د افغاني ديموکراسې د سالم رشد او په هيواد کي د ديموکراسې د مؤثريت په برخه کي لازم اقدامات و نه کړل ؟ آيا پاچا د سره څخه په افغانستان کي د کاملي ديموکراسې غوښتونکې نه و ، او که دې وروسته د ديموکراسې پر راوړلو باندي پښيمانه سوې و ٠

پرستش د يوه تن بت پرستي ده
د قانون پيروي لويه آزادي ده
په کوم ځای کي چي يو فکر کړي کارونه
هلته خوشي مهمل لفظ ديموکراسي ده

(٥١)

ددريم فصل يادداشتونه

١ ـ رشتيا ، ذکر شوې اثر ، مخونه ١٨٢ ، ١٨٣
٢ ـ فيض زاد ، محمد علم ، جرگه هاي بزرگ افغانستان ، مخ ٢٨٢
٣ ـ کشککي ، ذکر شوې اثر ، مخ ٣٣
٤ ـ همدا اثر ، مخ ٣٢
٥ ـ دوپري ، لوويس ، افغانستان ، مخونه ٦٠٢ ، ٦٠٧
٦ ـ غبار ، ذکر شوې اثر ، دوهم ټوك مخونه ٢٣٩ ، ٢٤٠
٧ ـ همدا اثر مخونه ٢٤٤ تر ٢٥٤
٨ ـ همدا اثر ، مخونه ٢٥٤ تر ٢٥٨
٩ ـ همدا اثر ، مخونه ٢٤١ تر ٢٤٣
١٠ ـ فرهنگ ، ذکر شوې اثر، ټوك لومړې ، مخ
١١ ـ رشتيا ، ذکر شوې اثر، مخ ٢٩٠

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۲ ـ زما مشاهدات

۱۳ ـ فرهنگ ، ذکر شوې اثر ، ټوك لومړی ، مخ ۵۰۰

۱٤ ـ مبارز ، ذکر شوې اثر ، مخ ۲۷۳

۱۵ ـ مبارز ، ذکر شوې اثر مخ ۲۷۳

۱۶ ـ خلمی ، ذکر شوی اثر، مخ ۲۰۵

۱۷ ـ همدا اثر ، مخ ۱۹۵

۱۸ ـ همدا اثر ، مخ ۱۹۶

۱۹ ـ د رامپارت مجله ، مخونه ۲۳ ، ۲٤

۲۰ ـ خلمي ، ذکر شوې اثر ، مخ ۲۰۳

۲۱ ـ فرهنگ ، ذکر شوې اثر ، مخ ۵۱۲

۲۲ ـ خلمي ، ذکر شوې اثر ، مخ ۲۳۶

۲۳ ـ فرهنگ ، ذکر شوې اثر ، مخ ۵۱۶

۲٤ ـ زما مشاهدات

۲۵ ـ خلمی ، ذکر شوې اثر ، مخ ۲۳۷

۲۶ ـ دنامه د ليکلو اجازه يي نه لرم

۲۷ ـ فرهنگ ، ذکر شوې اثر ، مخ ۵۲۲

۲۸ ـ زما مشاهدات

۲۹ ـ سرياور محمد عمر خان

۳۰ ـ د نامه ليکل يي لازم نه بولم

۳۱ ـ خالص ، مولوي محمد يونس ، د افغانستان د مسلمان ملت په سرنوشت لوبي نه دي په کار ، مخونه ۹ تر ۱۰

۳۲ ـ خلمي ، ذکر شوې اثر ، مخ ۲٤۶

۳۳ ـ د عبدالهادي مکمل په قول

۳٤ د نامه د ليکلو اجازه يي نه لرم

۳۵ ـ د نامه د ليکلو اجازه يي نه لرم

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۶ ـ زما مشاهدات

۳۷ ـ زما مشاهدات

۳۸ ـ فرهنگ ، ذکر شوې اثر، مخ ۵۲۵

۳۹ ـ کشککي ، ذکر شوې اثر ، مخ ۸۲

۴۰ ـ همدا اثر ، مخونه ۸۰ تر ۸۲

۴۱ ـ د نعمت الله پژواك په قول

۴۲ ـ کشککي ، ذکر شوې اثر ، مخ ۸۱

۴۳ ـ زما مشاهدات

۴۴ ـ زما مشاهدات

۴۵ ـ د نامه د ليکلو اجازه يي نه لرم

۴۶ ـ رشتيا ، ذکر شوي اثر ، مخ ۲۸۰

۴۷ ـ همدا اثر ، مخ ۳۰۶

۴۸ ـ د يوه پخواني والي په قول

۴۹ ـ د خراسان مجله ، مخونه ۲۱ ، ۲۲

۵۰ ـ رشتيا ، ذکر شوې اثر، مخ ۲۸۰

۵۱ ـ د گل پاچا الفت شعر

۵۲ ـ د نامه د ليکلو اجازه يي نه لرم

(c) ketabton.com: The Digital Library

دريمه برخه

څلورم فصل

د : مقـنـنـه

۱ ـ دديموکراسۍ دورې شورا

د ۱۹٦٤ کال د اساسي قانون مطابق د لومړي وار له پاره په دوو تقنيني دوروو کي د غربي ديموکراسيو د اصولو پر اساس په هيواد کي عام ، سري او مستقيم انتخابات و سول او د افغانستان په ۲۱٦ انتخاباتي حوزو کي چي به هر کانديد شخص

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر نورو کانديدانو ډيره رايه اخستي وه ، هغه به د خپلي حوزی د وکيل په حيث ټاکل کيدې . د ۱۹٦٤ کال په اساسي قانون کي ، ولسي جرگي ته ډير صلاحيتونه ورکړه سوي وو . چي ولسي جرگي د دغو صلاحيتونو څخه په استفادي سره ، دغي جرگي يو لړ اجراآت کړي دي چي د دغو اجراآتو يوه برخه په دغه کتاب کي راغلې ده زه د دوولسمي تقنيني دوري په ډيرو اجراآتو خبر نه يم ، څه محدود معلومات چې د دغي دورې په ارتباط ما اوريدلي دي هغه مي دلته ليکلي دي . ولي په ديارلسمي تقنيني دوري کي چي زه د شورا غړې وم او د دغي دوري د ولسي جرگي په ډيرو فيصلو کي مي برخه درلوده ما خپل مشاهدات د کتاب په دغي برخي کي په تفصيل وړاندي کړي دي . څرنگه چي د شورا پر دغي دوري باندي هيڅ ليکوال تر اوسه کوم اثر نه دی ليکلې يا ما کوم اثر تر اوسه نه دی ليدلی ، نو په دغه لحاظ د کتاب په دغي برخي کي ډيرو ليکلو اسنادو ته د مأخذ په حيث اشاره هم نه ده سوي . په دواړو تقنيني دوروو مخصوصا په ديارلسمي تقنيني دوري کي د وکيلانو ډيري غير حاضری د ولسي جرگي حيثيت ته لويه صدمه ورسوله ، لکه چي نازک خياله شاعرگل پاچا الفت وايي :

يو وکيل ته څوی ويل چي ولي پلاره   کار ته نه ځي تنخا اخلي له سرکاره

هغه ووي چي په کار او په خدمت خو   تنخاگاني مزدور اخلي له باداره

زه د دوولسمي او ديارلسمي تقنيني دوروو دمحترمو وکيلانو څخه صميمانه هيله کوم چي پر دواړو ولسي جرگو باندي خپل مشاهدات وه ليکي او خپاره يي کړي تر خو چي د دغو تقنيني دورو په اجراآتو زموږ هيوادوال ښه خبر سي .

۲ ـ دولسمه تقنيني دوره

د ديموکراسي دوري د اساسي قانون مطابق د ۱۹٦٥ کال د آگست د مياشتي پر ۲٦ نيټي په ټول هيواد کي د شورا د غړو د ټاکلو له پاره انتخابات پيل سوه چي د هيواد په ټولو انتخاباتي حوزو کي ډير شمير خلگو د ولسي جرگي او مشرانو جرگي د

(c) ketabton.com: The Digital Library

غړيتوب له پاره ځانونه کانديد کړي وو ۰ د دغي تقنيني دورې يوه کلکه او مشهوره انتخاباتي مبارزه د لغمان په ولايت کي د ډاکټر عبدالظاهر او غلام حسن ساپي تر منځ شوې ده ۰ دوی دواړو د ميترلام د ښار د اوسيدونکو د رايو د جلبولو له پاره ديرو ، مسجدنو او ښوونځيو ته ورغلل او د خلگو سره يي خبري وکړي ۰ دوي لاندي ټوکي د دغي انتخاباتي حوزي په برخي کي په هيواد کي خپري شوي دي :

ـ غلام حسن خان ساپې چي په خپلي سيمي کي د يوه بډاي سړي په حيث شهرت درلود، ده ته يوه ليکوال ويلي و چي ته سرمايه دار يي ۰ ده په جواب کي د ټوکي په شکل ورته ويلي و ((واقعيت دادې چــي ته ډير لوڅ يــي نو ځکه زه تـاتـه سرمايه دار ښــکارم)) (۱)

ـ د انتخاباتو په جريان کي ډاکټر عبدالظاهر د ميترلام د ښار د ناروغانو صحي معاينه کوله او دوی ته به يي نسخه هم ورکوله . ده به په ټوکه ناروغانو ته ويل ((د درملو پيسي د غلام حسن خان ساپي څخه و غواړې)) (۲)

په هغه وخت کي دروو سياسي ډلو د افغانستان ډير تعليم يافته خوانان جذب کړي وو ۰ ديموکراسي نوين ، ديموکراتيك خلق او اسلامي جمعيت ۰ خو د دغو سياسي ډلو څخه يوازي د ديموکراسي نوين (شعله جاويد) ډلي د افغانستان په انتخاباتو کي برخه وانه خسته ۰

دديموکراتيك خلق ډلي فيصله کړي وه چي په انفرادي ډول به په انتخاباتو کي برخه اخلي او د دغي ډلي خو غړي په خپنو انتخاباتي حوزو کي ځانونه کانديد کړل۰ نور محمد تره کې د غزني د ناوې په حوزي کي کانديد سو او د محمد هاشم تره کي له خوا يي ماته و خوړه ۰ ولي د کابل په ښار کي د دغه جريان ډيرو غړو د ببرك کارمل او اناهيتا په گډه انتخاباتي مبارزه وکړه او دوی انتخابات و گټل ۰ په کابل کي دا هم ويل کيدل چي د شوروي اتحاد د خوشحالولو له پاره حکومت په انتخاباتو کي د ببرك کارمل او اناهيتا سره مرسته کړي ده ۰ تر انتخاباتو وروسته ، د دغه جريان ځينو غړو نور محمد تره کې په دې خبر کړ چي ببرك کامل د دغه جريان پخواني فيصله ماته کړي ده ، او د دغه جريان د غړو د فعاليت په نتيجه کي يي انتخابات گټلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي. . د دغه جريان د انشعاب اساس د دغه ځايه څخه ايښوول کيږي (۳)

د ډاکټر محمد يوسف ځينو ملګرو دولسي جرګي انتخابات ګټلي وو ، که څه چي د دوی شمير نه و اعلان شوې خو په کابل کي ويل کيدل چي د دغي ډلي څخه لس يا دوولس وکيلان په ولسي جرګي کي وو چي ګل پاچا الفت او مير محمد صديق فرهنګ د دغي حلقي مشران وو ۰

د دغي دوري په ولسي جرګي کي د اسلامي ډلي يو مشر عبدالهادي هدايت و۰ ده به د ولسي جرګي د مباحثاتو په وخت کي ببرک کارمل ته هميشه دا خبرداري ورکوله چي دی په خپلو خبرو کي بايد په اسلام تظاهر و نه کړي ، اوکه ببرک کارمل دا کار وکړي نو د ده د ملګرو د شديد عکس العمل سره به مخامخ سي ۰

په ولسي جرګي کي د ملي جبهي د ډلي مشر خليل الله خليلي و ۰ چي د دغي ډلي څخه هم لس يا دوولس وکيلان ولسي جرګي ته ورغلي وو ۰ کله چي خليل الله خليلي په جدي کي سفير سو ، د دغي ډلي فعاليت په ولسي جرګي کي ډير محدود کړ سو ۰

په ولسي جرګي کي د صدای عوام ډله هم فعاله وه ۰ د دغي ډلي مشران ډاکټر عبدالکريم فرزان او ميرمن معصومه عصمتي وو .

په ولسي جرګي کي بله ډله د افغانستان د مخورو او خانانو ډله وه ، چي سردار عبدالرشيد خان يي رهبري کوله ۰

کله چي محمد هاشم ميوندوال د ډاکټر محمد يوسف پر ځای صدر اعظم سو ، ده په ولسي جرګي کي کومه ډله نه درلوده ، د ده سره په شورا کي د ډاکټر محمد يوسف او ببرک کارمل ملګرو ډير مخالفت کاوه ۰ دی مجبور سو چي په ولسي جرګي کي د سردار عبدالرشيد خان او خليل الله خليلي پر ملګرو تکيه وکړي (٤)

ببرک کارمل په ولسي جرګي کي څنګه و وهل سو ؟

د ولسي جرګي په عمومي غونډو کي به ببرک کارمل او د ده ملګرو د آجندا پر ټولو مسايلو باندي اوږد مسلکي بحث کاوه چي د غونډو ډير وخت به يي نيوی ، او د ډيرو وکيلانو به ددوی ددغو خبرو څخه ښه نه راتله او هيشه به د دوی او نورو

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکیلانو تر منځ لفظي مشاجري کیدلي . یوه ورځ ببرک کارمل د ولسي جرګي په تالار کي د سید کرم وکیل سدو خان اصیل ته د پاکستاني خطاب کړی و ، چي د دغه اتهام په واردولو سره دی او د ده ملګري د سردار عبدالرشید د ډلي له خوا و وهل سول .

دغو وکیلانو د ببرک کارمل او د ده د ملګرو په وهلو کي برخه درلوده :

د سید کرم وکیل سدوخان اصیل، د بالابلوك وکیل عبدالستار خان ، د سپن بولدك وکیل عبدالصمد خان ، د دیراوت وکیل حاجي دوست محمد ، د شاجوی وکیل محمد عمر خان ، د اجرستان وکیل عبدالستار ملاخیل ، د بالا مرغاب وکیل غلام رباني شمولزی او څو نور وکیلان . (۵)

تر وهلو وروسته کارمل د ابن سینا روغتون ته یووړل سو ، په دغه وخت کي ده نور محمد تره کي ته وویل چي سبا دي په کابل کي اعتراضیه مظاهره وسي ، تره کي ده ته وویل چي ته پر خپل شخصي عمل وهل سوی یي او حزب ستا له پاره مظاهره نه سي کولای. په سبا ورځ د کارمل اخلاصمنو په کابل کي مظاهره وکړه او دتره کي ملګرو په دغي مظاهري کي برخه وانه خسته چي د دغي ورځي څخه د دوی تر منځ انشعاب راغی او وروسته ددوی جریان د خلق او پرچم پرډلو وویشل سو .(۶)

پاچا به د سردار عبدالرشید د ډلي سره منظمه کتنه کوله ، خو د ببرک کارمل تر وهلو وروسته پاچا د څه وخت دپاره د دغي ډلي وکیلانو دلیدلو څخه ډډه وکړه ، څو میاشتي وروسته چي پاچا دغه ډله خپل حضورته و منله ، پاچا دوی ته ویلي و ((زه ستاسي څخه د کارمل پر وهلو خوابدی شوی وم ، تاسي پوهیږی چي تاسي څه کړي دي ؟ تاسي پر یوه مچ باندي د توپ ټك کړی دی .)) پاچا په هغه وخت کي دا تصور نه سو کولای چي کارمل به څوارلس کاله وروسته د ده پر ځای کښیني او یو لوی جهاني قدرت شوروي اتحاد به د ده و شا ته و دریږي . (۷)

۳ ـ ددیارلسمي تقنیني دوري ولسي جرګه

د دیارلسمي تقنیني دوري انتخابات د ۱۹۶۹ کال د آګست د میاشتي پر ۲۶ نیټي پیل سوه د انتخاباتو په وخت کي پـه لاندي څلورو انتخاباتي حوزو کي څـه پیښي

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوي وي۰

ـ د غزني د مقر په ولسوالۍ کي پخواني صدر اعظم محمد هاشم ميوندوال او محمد اکرم خان ځانونه کانديد کړي و ۰ حکومت او ستره محکمه په دي متهم دي چي د مقر د ولسوالۍ په انتخاباتو کي يي د محمد هاشم ميوندوال پر ضد مداخله کړي ده۰ رشتيا ليکي ((صدر اعظم نور احمد اعتمادي ما ته و ويل چي ده د ميوندوال پر ضد د مقر د ولسوالۍ په انتخاباتو کي مداخله کړي ده .)) (۸)

د انتخاباتو په نتيجه کي محمد اکرم د مقر دولسوالۍ و کيل سو ، محمد هاشم ميوندوال د حکومت د مداخلاتو په ارتباط ستري محکمي ته اعتراضيه ليك وړاندي کړ د ستري محکمي د دالانشا آمر د ميوندوال دغه اعتراضيه ليك د ډيرو مراجعينو په مخ کي باطله داني ته اچولې و (۹)

محمد هاشم ميوندوال په انتخاباتو کي د دولت د مداخلاتو په ارتباط د مساوات په جريدي کي يوه مقاله و ليکله ، او د افغانستان د هوايي قوي ځخه يــي پـه هغه کي داسي مننه کړي وه چــي يوازي دغــي قوي د مقر د ولسوالۍ پـه انتخاباتو کــي مداخله نــه ده کړي ۰(۱۰)

ـ د هرات په ولايت کي د هرات د هغه وخت والي د محمد شاه رحمتيان پر ضد په انتخاباتو کي مداخله کړي وه ، ولي هراتيانو د والي د مخالفت باوجود ، محمد شاه رحمتيان د خپل وکيل په حيث و ټاکی . (۱۱)

ـ د کندهار د ولايت د سپين بولدك په ولسوالي کي د نورزو او اخګزو د اقوامو تر منځ د وکالت پر موضوع باندي اختلافات پيدا سوه ، چي په دغي دوري کي د سپين بولدك ځخه ولسي جرګي ته وکيل و نه ټاکل سو ۰ ما په هغه وخت کي د سپين بولدك د يوه اوسيدونکي ځخه پوښتنه وکړه چي آيا دغه دوه قومونه تر دي حده يو د بل سره مخالف دي چي په دغي دوري کي دوی کاميابه نه سوه چي خپل وکيل ولسي جرګي ته معرفي کړي ؟ ده زما په جواب کي په عاميانه الفاظو وويل چي زموږ په سيمي کي يو متل دی چي په بولدك کي د نورزو او اخګزو د قومونو موجوديت د موسقي هغو آلاتو ته ورته دی چي يوازي د يوي آلي ږغول هيڅ خوند نه لري ۰ خو سپين بولدك ته د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دباندي څخه د غرض لاسون ورسيدل او دغه دوه قومونه يي د دښمنۍ تر سرحده يو د بل په مقابل کي ودرول۰

ـ د ننگرهار د ولايت د هسکي ميني په ولسوالي کي د خلگو د اختلافاتو په وجه د ولسي جرگي انتخابات وځنډيدل چي يو کال وروسته د دغي ولسوالي خلگو د عبدالوهاب په نامه خپل وکيل ولسي جرگي ته و ليږي ۰

د ديارلسمي تقنيني دورې د وکالت له پاره دوو ملي شخصيتونو لکه محمد هاشم ميوندوال او ديپلوم انجينر غلام محمد فرهاد خانونه کانديد کړي وو۰ د محمد هاشم ميوندوال د وکالت ممانعت و سو۰ او انجينر فرهاد د کابل دښاريانو له خوا د وکيل په حيث و ټاکل سو ، ولي ده ژر د وکالت څخه استعفا وکړه ۰

دديارلسمي تقنيني دوري شورا د ۱۹٦۹ کال د اکتوبر د مياشتي پـر ۱٤ نتهي د افغانستان د پاچا له خوا پرانستله سوه ۰

د دغي دوري ولسي جرگي د نور احمد اعتمادي ، ډاکټر عبدالظاهر او محمد موسي شفيق حکومتونو ته د اعتماد رايه ورکړي ده ۰ دوو لومړنيو حکومتونو ته وکيلانو تر ډيرو خبرو او اوږدو مباحثاتو وروسته ، د اعتماد د رايي اظهار کړی دی ، خو محمد موسي شفيق د وکيلانو څخه غوښتنه وکړه چي د اعتماد رايي په غونډي کي تر خپلو متحدالمالو خبرو تيرسي او په پټه خوله د اعتماد د رايي اظهار وکړي ۰ وکيلانو د ده غوښتنه و منله او دوی بوازي د لاسونو پـه پـورتـه کولو سـره د اعتـمـاد د رايي اظهار وکړ ، په دغي غونډي کـي مـا هـم د محمد شفيق حکومت تـه د اعتماد رايه ورکړي ده ۰

د ولسي جرگي په عمومي مجلس کي د نور احمد اعتمادي حکومت ته د اعتماد د رايو په غونډي کي يوه وکيل تر لسو دقيقو ډيري خبري وکړي ، د ولسي جرگي د طرزالعمل مطابق هر وکيل حق لري چي د دغي جرگي په غونډو کي (حد اکثر)لس دقيقي خبري وکړي چي دطرزالعمل د دغه حکم پر اساس د ولسي جرگي رئيس ډاکټر محمد عمر وردگ دغه وکيل ته و ويل ((ستا وخت پوره سوی دی او ته د نورو خبرو حق نه لري)) د بگراميو د حوزي وکيل ، دډاکټر محمد عمر وردگ پر دغي مداخلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

باندي قانوني اعتراض وكړ ، او ده اشتباها د ولسي جرگي رئيس ته وويل چــي د طرزالعمل مطابق هــر وكيل حق لـري چــي د دغــي جرگي پــه غونــډو كي (حد اقل) لس دقيقي خبري وكړي ، ده بايد حد اكثر ويلي واى (۱۲)

لكه چي د ولسي جرگي رئيس هغه وخت د دغي جرگي طرزالعمل ښه نه و لوستي ، په دي چي دى ډير ژر دهغه وكيل په دغه اشتباهي او غير واقعي اعتراض قانع سو او د نورو وكيلانو په وينااگانو كي يي مداخله و نه كړه ۰ چي وروسته د لوگر د مركز وكيل مولوي محمد نبي محمدي ، د اعتماد درايو په غونډي كي دوه ساعته خبري وكړي او د ولسي جرگي رئيس د ده د خبرو ممانعت و نه كړ۰

يوه ټوكه : يوه ورځ د گل پاچا الفت ځخه چي د دوولسمي دوري وكيل و ، د ديارلسمي دوري يوه وكيل پوښتنه وكړه چي ((آيا زموږ او ستاسي د دوروو تر منځ كوم توپير سته او كه يه ؟)) الفت چي ظريف او حاضر جوابه سړې و ، دغه وكيل ته و ويل زموږ او ستا سـي د دوروو تـر منځ ډيـر تـوپـير سته ، پـــه دي چـي زموږ (اكثر حد) ستاسي (اقل حد) دى (۱۳)

په ۱۹۷۳ كال كي چي د افغانستان پاچا د سترگو د علاج له پاره اروپا ته سفر كاوه ، ده تر خپل سفر دمخه د شورا د غړو سره خداى اماني وكړه ، د پاچا دغه كار په كابل كي د ډيرو شايعاتو باعث سو . د مثال په توگه : كله چي د پاچا په غياب كي محمد داود خان كودتا وكړه ، په كابل كي ډيرو خلگو دا تصور كاوه چي محمد داود خان د پاچا په مصلحت كودتا كړي ده ۰ اودغو خلگو به د خپل قول د اثبات له پاره د شورا دغړو سره د پاچا خداى اماني ته اشاره كوله ، ولي د دغو خلگو دغو شايعاتو حقيقت نه درلود په دي چي هغه وخت د شورا د څلور كلني دوري وروستي ورځي وي او پاچا د ډير وخت له پاره په اروپا كي پاته كيدى او ده بايد تر خپل سفر دمخه د شورا د غړو سره خداى اماني كړي واى ۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

٤ ـ زه څرنگه وکیل سوم

زه چي د افغانستان د خارجه وزارت مسلکي مامور وم د ۱۹۶۹ کال د شورا د انتخاباتو په وخت کي په لندن کي د افغاني سفارت د آتشي په حیث مقرر سوی وم. ولي د خینو دوستانو په جدي غوښتنه زه په لندن کي د خپل ماموریت څخه مستعفي سوم او په خپل پلارني استوگن ځای یعني د فراه د ولایت د بالابلوک په ولسوالۍ کي د ولسي جرگي د وکالت له پاره کاندید سوم ۰ د نوموړي ولسوالۍ د وکالت له پاره موږ دوه کسان کاندید سوي وو .

د انتخاباتي مبارزو په ورځو کي زه د اول وار له پاره د بالابلوک پر ټولو سیمو وگرزیدم او د هغو سیمو خلگ مي د نژدې څخه ولیدل ۰ چي د بالابلوک د ولسوالۍ د عامو خلگو وفا ، پاکي ، پیرزویني او میلمه پالني پر ما باندي ډیر اثر وکړ ۰ دوی په درواغو نه پوهیدل ، دوی د رایو خرڅول نه وو زده، دوی دورنگي نه درلوده ، هر څه چي به یي ویل هغه به یي کول، پر خپلو خبرو او وعدو ډیر کلك ولاړ وو ، چي زه به اوس د بالابلوک د غرنۍ سیمي د دوو کلیو (زرمردان) او (ازو) د خلگو سپیځل توب او میړانه د مثال په توگه وړاندي کړم :

د (زرمردان) د کلي اوسیدونکو د وکالت دوهم کاندید ته د راي ورکولو وعده ورکړي وه ۰ او د (ازو) د کلي خلگو فیصله کړي وه چي ما ته به خپله رایه راکوي. زه چي د هغي سیمي په کلیوالي اصولو ښه نه پوهیدم ، نو زه د زرمردان کلي ته د رایي غوښتلو له پاره ورغلم او یوه شپه مي د هغه کلي د مشر ملك رستم خان په کور کي تیره کړه ، ولي د دغه کلي خلگ زما سره حتي د خبرو له پاره هم حاضر نه سول او دوی ما ته خبر راکړ چي دوی د وکالت دوهم کاندید ته د رایي وعده ورکړي ده او دوی خپله وعده نه سي ماتولای ۰ د دوی دغي صریح لهجي او بي ریا خبرو زه ډیر خوشحاله کړم او ما د بالابلوک د ولسوالۍ په نورو کلیو کي دغه عمل بیا تکرار نه کړ ۰

د(ازو) کلي ته د دوهم کاندید هغه نماینده ورغی چي د کلي د مشر ملك نظام خان سره یي ښه مناسبات درلودل ۰ ولي د دغه کلي خلگ دي ته حاضر نه سول چي

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ده سره د انتخاباتو پر موضوع باندي و ږغیږي چي د زرمردان او ازو د کلیو خلګ پر خپل موقف ثابت پاته سول او د انتخاباتو په ورځ د زرمردان اوسیدونکو د دوهم کاندید سندوخ ته خپلي رايي واچولي او د ازو د کلي خلګو ماته خپلي رايي راکړي ۰

د بالابلوك ولسوالي د پراخوالي او د اوسیدونکو د شمیر له کبله ، د فراه د ولایت یوه غټه ولسوالي ده ۰ چي ډیر اوسیدونکي یي نورزي ، علیزي ، بارکزي ، اڅګزي او اسحق زي دي ۰ دوه کلي (سیدان) هم په دغي ولسوالي کي ژوند کوي ، د بالابلوك په غرنۍ سیمي کي د (چار ایماق) او (زوریانو) قبیلي هم میشته دي۰ دغه ولسوالي ډیرکوچیان هم لري ، چي دوی په دوبي کي د خپلو پسو د رمو سره یو ځای د غور ولایت ته کډه کوي او په ژمي کي بیرته خپل اصلي ټاټوبي ته راستنیږي ۰

د بالابلوك په ولسوالي کي د شورا د انتخاباتو له پاره دوه مرکزونه ټاکل سوي وو چي په هر مرکز کي به د پنځو ورځو له پاره رایه اخستل کیده۰د انتخاباتو په لومړۍ ورځ د هغه ځای خلګو فیصله وکړه چي د تبرك له پاره باید د (عارف آباد) د کلي سیدان تر نورو دمخه ما ته په سندوخ کي خپله رایه واچوي ، دغو روحاني خلګو د سهار لمونځ د (ګنج آباد) په کلي کي انتخاباتي مرکز ته نژدي اداکړ، دوی خپله رایه سندوخ ته واچوله چي ځینو مشرانو د زیارتونو خوردي هم د رایو د پاڼو سره یو ځای په سندوخ کي اچولي وي ۰ د انتخاباتو د پیل څخه یو ساعت نه و تیر سوی چي د رایو ورکونکو د منځ څخه یوه ملنګ چي ډیر اورده ویښتیان یي درلودل ، په لوړ آواز ږغ وکړ چي ((ما تیره شپه خوب لیدلې دې چي د سخي دین محمد خان زوی عبدالغفار وکیل دې)) ده دوکیل کلمه دوه واره و ویله ۰ چرنګه چي زه په انتخاباتي کارونو مصروف وم نو ددغه ملنګ سره ما کتنه و نه کړه ۰

په لومړي انتخاباتي مرکز کي ما تر دوهم کاندید ډیري رایي یووړي ، په دوهم انتخاباتي مرکز کي چي په (فراه رود) کي و ، هلته هم د سیدانو یو کلي د(تپي) په نامه سته چي د رایو ورکولو په لومړۍ ورځ د دغي کلي روحاني مشرانو زه د خپلو نیکه ګانو زیارتونوته بوتلم چي تر دعا وروسته زه د دوی سره یو ځای د رایو ورکولو مرکز ته ورغلم او دوی خپلي رایي سندوخ ته واچولي . په دغه انتخاباتي مرکز کي هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ما ډيري رايي واخستلي چي د ټولو رايو د شمير په نتيجه كي زه د بالابلوك وكيل سوم ۰

د بالابلوك د ولسوالۍ خلگو بي له كومي مادي گټي څخه ما ته خپله رايه راكړي ده چي زه د دوى دغي پيرزويني ته د تل له پاره په درنه سترگه گورم ۰ ما په كابل كي زده كړه كړي ده او هلته د دولت مامور وم او د بالابلوك ډير خلگ ما نه پيژندل ۰ ولي د بالابلوك د خلگو سره زما د پلار اروابناد دين محمد خان نيك سلوك ، ما ته په انتخاباتو كي ډيره گټه ورسوله ۰

د ديارلسمي تقنيني دوري انتخابات د نور احمد اعتمادي د حكومت په وخت كي سوي دي ، د ده حكومت په انتخاباتو كي د ديموكراسۍ د اصولو ښه مراعات كړى دى ده د فراه د ولايت د ټولو ولسواليو په انتخاباتو كي مداخله و نه كړه ، او ده د هغه ولايت خلگ پري ښوول چي د خپل خوښي كانديد ته خپله رايه وركړي ۰

زما يوه خواخوږي دوست د فراه والي اروابناد محمد صديق خان چي كله به يي زه په كومي ټولني كي ليدم ، نو ده به حاضرو خلگو ته ويل ، فراهي وگورئ چي د لندن ماموريت يي د وكالت له پاره پري ايښي دى . په سر كي زه هم د ولسي جرگي په اهميت نه پوهيدلم او په دي فكر كي وم چي زه ولي يو ديپلوماتيك ماموريت پريږدم او يوي داسي غير حزبي جرگي ته ورځم چي په هغي كي د كليو خانان او ملكان راټول سوي وي ۰ او دوى به د فيصلو په وخت كي ملي گټو ته ډيره توجه نه كوي ۰ ولي زما دغه تصور غلط و پــه دي چــي په ولسي جرگــي كــي ډير ملــي ، با احساسه او وطنپالونكي وكيلان موجود وو چــي د هــيواد د گټو او مــلـي ارزښونو سـره يــي ډيره مينه درلوده ۰ دوى د زړه لـه كومي غوښتل چي افغانستان د عصر د ايجاباتوسره سم پر مخ ولاړ سي ۰ دوى په دغي لاره كي هر ډول قرباني ته حاضر وو د وكيلانو په مورد كي چي دوى ولي د حكومت دفترونو ته مراجعه كوله ، يا داچي ولي د ولسي جرگي غونډو به نصاب نه درلود ، دا ټول مطالب د كتاب په بلي برخي كي تشريح سوي دي۰

ولسي جرگه زما له پاره يوه داسي مدرسه وه چي ما هلته ډير عمده مسايل زده

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي دي ، په ولسي جرګي کي يو وکيل د افغانستان دولت په خپله اصلي بڼه ويني ۰ يو وکيل د خپل هيواد په واقعي ستونزو ډير ښه خبريږي۰ د خپل سالمو انتقاداتو له لاري څخه هر وکيل خپل هيواد ته ډيره ګټه رسولای سي . له همدي امله زه شورا د ملت کور بولم او په دي وياړم چي زه د ۱۹۶۹ کال څخه بيا تر ۱۹۷۳ کال پوري د افغانستان د ولسي جرګي غړي وم ۰

د بالابلوک د ولسوالۍ ډيرو خلګو په پوره اخلاص ما ته خپله رايه راکړي ده چي زه د ډير وخت څخه په دي فکر کي وم ، چي که ما ته فرصت ميسر سي چي زه د بالابلوک شريفو خلګو ته د زړه له کومي کور وداني و وايم او دوی ته دا هم و وايم چي دوی زما د ژوند په ډيرو حساسو شيبو کي زما سره لويه مرسته کړي ده او دوی زه هغه ځای ته ليږلې وم چي زما پر ذهن باندي يي ژور اثر کړی دی او زما د ژوند لاره يي بدله کړي ده ۰ ما ډيره آرزو درلوده چي د بالابلوک خلګو ته دا هم و وايم چي ما د ولسي جرګي د وکالت څخه شخصي استفاده نه ده کړي او د وکالت مهمه وظيفه مي په ډيري امانت دارۍ سره د نورو ملي او وطنپالونکو وکيلانو سره يو ځای چي تفصيل يي په دغه کتاب کي راغلی دی سر ته رسولي ده ۰

زه د دغو څو کرښو په ليکلو سره د بالابلوک ټولو خلګو ته د ميني سلامونه وړاندي کوم ، او د بالابلوک د قومي مشرانو چــي ځني يي اوس ژوندي او ځينو يي وفات کړی دی لکه د (وريي) د کلي عبدالخالق خان، د (شيوان) د کلي ملك نور محمد خان خپل د اکا زوی د (ديزکي) دکلي عبدالقدوس خان ، د (تودنك) د کلي عبدالودود خان او عبداللطيف خان ، د (کنسك) د کلي محمد عمر خان ، ملك احمد خان او ملا نعمت الله آخند زاده او پير داد خان ، د (ګراني) د کلي توکل خان او ګل احمد خان ، د (ګنج آباد) د کلي ملك حبيب الله خان ، د (ازو) د کلي ملك نظام خان او ډير نور مشران چي دلته يي نومونه نه سم ليکلای، ډير مرهون د احسان يم ۰

د انتخاباتو په وخت کي ، پر رايو سربيره د فراه د ولايت ډيرو مشرانو ما ته ميلمستياوي او نوري مادي او معنوي مرستي کړي دي ۰ د مثال په توګه د دين محمد خان ، پير محمد خان او شير محمد خان هغي مرستي چي دوی خپل سرويس او لاري

(c) ketabton.com: The Digital Library

موټران بيغير له اجرت څخه د رايو ورکونکو د نقل او انتقال له پاره د دوو هفتو له پاره په کار اچولي وو د قدر وړ مرسته وه چي زه يي ډيره مننه کوم . (١٤)

٥ ـ د پاچا سره د وکيلانو دوي کتني

لومړي کتنه :

په ١٩٦٩ کال کي د مخه تر هغه چي د شورا غړي په کار پيل وکړي ، دوی د افغانستان د پاچا سره په شاهي ارگ کي کتنه وکړه ٠ د پاچا سره د ملاقات له پاره د شورا غړي په اته گروپونو ويشل سوي وو چي هر گروپ به په جلا ډول د پاچا سره ليدل زه د فراه ، نيمروز ، بادغيس ، غور او اروزگان د وکيلانو او سناتورانو سره په گډه د پاچا حضور ته ورغلم ٠ د انتظار په خونه کي ما دوی ته و ويل چي د پاچا تر فرمايشاتو وروسته بايد يو سناتور د نورو په نمايندگۍ د پاچا په حضور کي خبري وکړي ٠ خو دوی ټولو وويل چي زه بايد د دوی په نمايندگي هلته څو خبري وکړم ٠ په هغي لحظي کي د پاچا د حضور مصاحب محمد رحيم پنجشيرۍ په خونه را ننوتې او د ده په لارښوونه موږ د پاچا حضور ته ورغلو ٠ پاچا تر روغبړه وروسته د هيواد سياسي او اقتصادي حالات تشريح کړل او د شورا غړي يي خپلو راتلونکو درنو او حساسو وظايفو ته متوجه کړل . ده د خبرو په ضمن کي و ويل ((نور احمد اعتمادي چي ما د حکومت په جوړولو توظيف کړې دې زما نژدي دوست دې او دې د صدارت د چوکۍ سره علاقه نه لر ي بلکه ما دې دغه کار ته مجبور کړې دې))
پاچا داهم و ويل چي ((اعتمادي په خارجي سياست پوهيږي که يو حکومت په داخلي چارو کي کومه اشتباه وکړي هغه اشتباه ژر تلافي کيدلای سي ، ولي په خارجي سياست کي د يوه حکومت اشتباه ، نه سي تلافي کيدلای ٠ نو په دغه دليل ما نور احمد اعتمادي چي په خارجي سياست پوهيږي ، د حکومت په جوړولو مامور کړې دې او زه تاسي ته توصيه کوم چي د نور احمد اعتمادي د حکومت سره لازمه مرسته وکړ)

د پاچا تر فرمايشاتو وروسته ما د نوروو په نمايندگۍ پاچا ته په هيواد کي د ديموکراسي نظام د راوړلو په منا سبت مبارکي و ويله او زياته مي کړه چي د دغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نظام له برکت څخه دغه حاضر وکیلان او سناتوران چي د افغانستان د لیرو ولایتونو اوسیدونکي دي ، نن د شورا د لاري څخه ستاسي تر رهنمایي لاندي د خپل هیواد په امورو کي برخه اخلي ۰ ما دا هم و ویل چي د شورا حاضر غړي اعلیحضرت ته وعده ورکوي چي د حکومت سره به لازمه مرسته وکړي ، ولي د شورا غړي دحکومت څخه دمتقابلي همکاري توقع لري ، چي د حکومت د نه همکارۍ په صورت کي به د شورا او حکومت تر منځ اوسني ښو مناسباتو ته صدمه ورسیږي ۰

پاچا زه نورو خبرو ته پري نه ښوولم او زه يي په اشاره پوه کړم چي نوري خبري باید و نه کړم ۰ پاچا زما پر خبرو یوه لنډه تبصره وکړه او د لیدني په پای کي پاچا زما په شمول خینو وکیلانو ته تر نورو ډیره توجه وکړه ۰

دوهمه کتنه :

په ۱۹۷۱ کال کي کله چي ولسي جرګي د نور احمد اعتمادي حکومت په بي کفایتي او د شورا سره په نه همکارۍ متهم کړ او د ده حکومت ته يي د نه اعتماد رایه ورکړه چي تفصیل يي وروسته راځي ، داوار بیا د پاچا په امر د فراه ، نیمروز او غور د ولایتونو وکیلان د شپي پر اتو بجو د پاچا حضور ته ورغلو ، په دغه شپه هم ما د نورو په نمایندګۍ د پاچا په حضور کي خبري وکړي ۰

په دغه ملاقات کي پاچا د هیواد او سیمي پر حالاتو باندي اوږدي خبري وکړي او ده د خبرو په آخر کي و ویل ((ولسي جرګي د نور احمد اعتمادي حکومت ته د نه اعتماد رایه ورکړي ده چي ولسي جرګي دغه کار باید نه وای کړی ۰ او ولسي جرګي چي کوم اتهامات پر حکومت باندي وارد کړي دي ، د ولسي جرګي سره د دغو اتهاماتو ثبوت هم نه سته ، د بلي خوا څخه د حکومت ډیر غړي د هیواد پوه خوانان او د هیواد سرمایه ده او دوی ستاسي د نه اعتماد په رایي سره مایوسه کیږي))۰ ما د پاچا تر فرمایشاتو وروسته د ولسي جرګي پر خینو اجراآتو رڼا واچوله او د ولسي جرګي خینو ستونزو ته مي هم اشاره وکړه ۰ ما پاچا ته و ویل چي تاسي د افغانستان رهبري پر غاړه لري او د ډیرو مصروفیتونو سره سره دا دوه ساعته کیږي چي د هیواد پر دغه پرابلم باندي چي حکومت یا شورا او یا دواړو ایجاد کړي دي د ولسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

جرگي د غړو سره بحث کوي او د حل د يوي معقولي لاري په لټه کي ياست ، ولي حکومت په تيرو دوو کلونو کي يو وار هم نه دي حاضر سوي چي د هيواد پر کوم مشکل باندي حتي لس دقيقي د دغو وکيلانو سره خبري وکړي ، نو دا طبييعي ده چي د پرابلمونو د تراکم په صورت کي به حکومت ته حتما د نه اعتماد رايه ورکوله کيږي ۰

داوار پاچا زما خبري پري نه کړي او زما ټوله وينا يي په دقت واوريده او زما تر خبرو وروسته پاچا ما ته و ويل ((په دغه ارتباط زه ستا تحليل تاييدوم ، ولي ستاسي د نه اعتماد رايه د افغانستان پرابلمونه نه سي حل کولای)) ده زياته کړه ((سبا به ډاکټر وليد حقوقي يو ليکلې مطلب ولسي جرگي ته دروړي چي تاسي بايد هغه مطلب تصويب کړې او بله شپه به دنور احمد اعتمادي دحکومت استعفا اعلان سي)) وکيلانود پاچا دغه امر و مانه او ليدنه پر همدغه ځای پای ته و رسيده۰

و لسي جرگي د ۱۹۷۱ کال د اپريل د مياشتي پر ۱۷ نيټي د نور احمد اعتمادي حکومت ته د نه اعتماد رايه ورکړه ، او د دغه کال د مي د مياشتي پر ۱۰ نيتي دا لاندي مطلب ډاکټر وليد حقوقي د ولسي جرگي په عمومي غونډه کي ولوست او د ولسي جرگي له خوا تصويب سو :

((د شورا او حکومت د ښې همکاري د پيل په غرض ولسي جرگي فيصله وکړه چي حکومت ته د نه اعتماد تر رايي تير سي))

د پورته مطلب تر تصويب شپږ ورځي وروسته ، د نور احمد اعتمادي د حکومت استعفا د کابل راديو د لاري څخه اعلان سوه . (۱۵)

۶ ـ د وکيلانو گڼ دريځ

گران لوستونکي به په دي خبر وي چي په افغابستان کي د سياسي احزابو قانون نه و نافذ سوي او دولسي جرگي د انتخاباتو په وخت کي منفردو اشخاصو په خپلو مربوطو حوزو کي ځانونه د وکالت له پاره کانديد کړي وو چي هر موفق کانديد په خپل شخصي نفوذ او يا د خپل قوم په مرسته انتخابات گټلي وو او ولسي جرگي ته يي لاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

پيدا کړي وه ۰

لوستونکو ته دا هم معلومه ده چي په ولسي جرگي کي يوه وکيل يوازي تصميم نه سو نيولای او دولسي جرگي هره فيصله د هغي جرگي د غړو د اکثريت له خوا نيوله کيده ، نو په يوي داسي غير حزبي جرگي کي زما په شمول ډير وکيلان د خپلو وظايفو د اجرا کولو په لاري کي د ډيرو ستونزو سره مخامخ وو ۰ چي د دغي نقيصي د رفع کولو له پاره ، هلته ضرورت احسا سيدې چي بايد يو شمير وکيلان يو د بل سره مفاهمه وکړي او په خينو مواردو کي خپل موقفونه سره نژدي کړي ۰

دديارلسمي تقنيني دوري د لومړي اجلاس په سر کي خو وکيلانو د نورو وکيلانو سره خبري و کړي او دوی يي د ولسي جرگي دغي نقيصي ته متوجه کړل چي د دغو وکيلانو د هڅو په نتيجه کي ډيرو وکيلانو عملا د ولسي جرگي د کارونو په حساسو شيبو کي گډ د ريخ غوره کړ ۰ په تدريج سره د دغه دريخ وکيلان مخ پر ډيريدو سول زما په تخمين د دغه روش د خاوندانو شمير تر ۴۰ وکيلانو ډير وو۰ د وکيلانو دغه روش ته د وکيلانو گډ دريخ ويلای سو . دا يوه سياسي ډله نه وه ، دوی کومه رهبري نه درلوده ، د هيواد د هيڅ حزب يا ټولني سره يي اړيکي نه درلودلي، دوی د سلطنت يا بل مقام څخه الهام نه اخستی ، دوی په کوم قوم يا سمت پوري تړلي هم نه وو ، بلکه دا دريخ د افغانستان د اکثرو ولايتونو د وکيلانو د مشترک تفاهم څخه جوړ سوی و ۰ دوی يو د بل سره تحريري يا شفاهي تعهد نه درلود ۰ د تصاميمو په وخت کي د دوی شمير ثابت هم نه و ۰ په حقيقت کي دا د وکيلانو يوه داسي ټولنه وه چي د تصا ميمو په وخت کي به يي ملي گټي په نظر کي نيولي ۰ د هغو وکيلانو نومونه چي اکثرا به يي دغه دريخ غوره کاوه ، ددي کتاب په ضميمه پاڼو کي مطالعه کولای سی ۰

دلته دا خبره د يادولو وړ بولم چي دا ملي دريخ يوه ځانگړي پديده وه چي تر اومي دوري وروسته د افغانستان د شورا په تاريخ کي يي ساری نه دی ليدل سوی۰ د دغه دريخ وکيلانو په ولسي جرگي کي تخريبي فعاليت نه دی کړی ، دوی سالمه او آرامه پارلماني مبارزه کړي ده ، او هيڅکله يي د اکثريت د تصميم په مقابل کي احتجاج نه دی کړی ۰ څرنگه چي دغه دريخ د شخصي گټو د تامين له پاره نه و نيول

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوې نو د ولسي جرگې د وکيلانو تر منځ يې ډير صميميت پيدا کړ، د وکيلانو دغه صميميت د محمد موسي شفيق تر حکومت پورې چې تفصيل يې د کتاب پـه بلې برخې کې راغلی دی د وکيلانو تر منځ پاته سو٠دغه دريځ د افغانستان د پاچا او حکومت توجه هم ځان ته اړولې وه ، دلته ددې خبرې يادول ضروري دي چې د سياسي ډلو د نمايندگانو څخه په انفرادي ډول يوازې عبدالرؤف بينوا او محمد اسحق عثمان په دغه دريځ کــې برخه درلوده ٠ د نورو ډلو استازو لکه مولوي محمد نبي محمدي ، حفيظ الله امين او ببرك کارمل په دغه دريځ کې برخه نه درلودله ، دوی به په ولسي جرگې کې د خپلو ډلو پالسي تعقيبوله ٠ د دغه دريځ د وکيلانو فعاليتونه د دې کتاب په مختلفو برخو کې ليکل سوي دي ، چې دلته د دغه دريځ د وکيلانو ځنې اجراآت په لنډ ډول راوړل کيږي :

ـ د ولسي جرگې عمومي غونډې د دغه دريځ پر وکيلانو اعتماد وکړ، چې د مختلط کمسيون له پاره ټول لس غړي د دغه دريځ د وکيلانو څخه و ټاکل سول ، دغو وکيلانو په مختلط کمسيون کې د سياسي احزابو قانون ژر تصويب کړ او د ولسي جرگې له لارې څخه يې د پاچا توشيح ته وړاندې کړ ٠

ـ د دغه دريځ (۱۳) وکيلان د تقنين د کمسيون غړي وو چې د شورا په تاريخ کې د اول وار له پاره دوی داوطلب سول چې په کمسيون کې به ورځيا ډول د شپې له خوا کار کوي ٠ دوی څلور کاله د شپې له خوا کار کړی دی ، دوی د ولسي جرگې د موټرانو څخه استفاده و نه کړه ، دوی د دولت ډوډۍ و نه خوړله او د ولسي جرگې څخه يې اضافه کاري وانه خسته٠

ـ د دغه دريځ د وکيلانو په مرسته د نور احمد اعتمادي د حکومت څخه د استيضاح غونډه جوړه سوه ، چــې د بحث په نتيجه کــې ، حکومت ته پــه نه اعتماد بــدلــه سوه ٠

ـ د دغه دريځ وکيلانو د حکومت مخه ونيوله چې يوه وکيل ته يې جزايي دوسيه جــوړولــه ٠

ـ د دغه دريځ وکيلانو د صنعتي بانکونو د قانون پر ضد پراخه مبارزه و کړه ٠

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ د دغه دريځ وکيلانو د لوړي او وچ کالي په وخت کي د ډاکټر عبدالظاهر د حکومت څخه د استيضاح د غونډي غوښتنه وکړه ، ولي د نصاب د نه پوره کيدو په وجه دغه استيضاح عملي نه سوه ۰

ـ د دغــه دريځ وکيلانو د هلمند د اوبــو د معاهدي د تصويب پر ضد پــراخه مبارزه وکړه ۰

د دي مبحث په پای کي باید و ليکل سي چي د دغه دريځ په جوړولو کي د ولسي جرگي ډيرو وکيلانو برخه درلوده ، او زه په دي وياړم چي زه هم د دغه دريځ ملگری وم او د دغه دريځ په ټولو مراحلو کي مي فعاله برخه اخستي وه .

محمدنذير کبير سراج په خپل اثر کي ليکلي دي چي محمد داود خان او د ده ملگرو د ولسي جرگي وکيلانو ته هدايت ورکاوه چي په شورا کي بي نظمي راوړي (۷ ۱)

خرنگه چي په دغه کتاب کي به يي ولولې ، د ديارلسمي تقنيني دوري په څلورو کلونو کي په ولسي جرگي کي هيڅکله بي نظمي نه ده راغلي ۰ ولسي جرگي ته چي هر وخت فرصت ميسر سوی دی ، دوی خپل وظايف په عادي ډول سر ته رسولي دي چي په يوي غير حزبي جرگي کي تر دغه ښه نظم نه سي راتلای ۰ تر کومه ځایه چي ماته معلومه ده محمد داود خان او د ده ملگرو په شورا کي هيڅ راز فعاليت نه درلود، او هر څه حادثي چي په ولسي جرگي کي پيښي سوي دي هغه ټول د وکيلانو خپل کار و او د محمد داود خان د کودتا سره يي هيڅ ارتباط نه درلود ۰ ما نه دي اوريدلي چي يوه ډله وکيلان د محمد داود خان کور ته ورغلي وي ۰ او يا په ولسي جرگي کي د يوي ډلي وکيلانو له خوا د ده دحکومتي دوري حمايه سوي وي ۰ يوازي دوو وکيلانو يو د کندهار د دوهمي حوزي وکيل حاجي محمد آصف پاس يوسفي او بل د فارياب د مرکز وکيل محمد رحيم شيدا د اعتماد د رايو په وخت کي په خپلو خبرو کي د محمد داود خان ستاينه کړي ده۰

په ۱۹۷۳ کال کي کله چي محمد داود خان کودتا وکړه د ولسي جرگي غړو د ننگرهار د کوچيانو د وکيل حاجي الله نظر خان په کور کي ، سره يو ځای سول او

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوی په یوه لیك کي محمد داود خان ته د نوي نظام مبارکي و ویله (۱۸)

تر کودتا یوه میاشت وروسته (خلګو ته خطاب) په وینا کي محمد داود خان دولسي جرګي پر ټولو غړو باندي کلك انتقادونه وکړل چي د ده دغه منفي نظر دا په اثبات رسوي چي ده د ولسي جرګي د غړو سره هیڅ ډول رابطه نه درلوده ۰

څرنګه چي ډیرو افغانانو ته معلومه ده محمد داود خان او د ده ملګرو یوازي په شاهي اردو کي فعالیت درلود ، دوی د شاهي اردو کښته رتبه صاحب منصبان د کودتا له پاره تشویق کړي وو ، چي د هغو په مرسته دوی کامیابه کودتا وکړه ۰

محمد نبي عظیمي په خپل اثر کي لیکلي دي چي د دیارلسمي تقنیني دوري د ولسي جرګي په پارلماني مبارزاتو کي حفیظ الله امین په هغه چپ فرکسون کي برخه درلوده چي ببرك كارمل د هغه فرکسون په سر کي و (۱۹)

تر کومه خایه چي ماته معلومه ده د دغي دوري په ولسي جرګي کي داسي یو فرکسون موجود نه و چي ببرك كارمل د هغه په سر یا په پای کي واقع وي۰ دولسي جرګي ټول وکیلان په دي خبر دي چي په ولسي جرګي کي حفیظ الله امین او ببرك كارمل هیڅ وخت پر یوي لاري نه دي تللي او دوی به همیشه د نورو وکیلانو په مخ کي یوه بل ته ډیري بدي خبري کولي ۰ دوی د ولسي جرګي په تالار کي حتي نژدي هم نه سره کښینستل ۰ کارمل په ولسي جرګي کي همیشه پر هغي چوکي باندي کښینستې چي په دوولسمي دوري کي ، دې په هغي چوکي کي وهل سوی و، دغه چوکي د تالار د کیڼ اړخ د اتم قطار وروستي چوکي وه ، او دتالار فرعي لاري ته ډیره نژدي وه چي په بحراني حالاتو کي د تالارڅخه د وتلو له پاره مساعد خای و ، ولي حفیظ الله امین د ناستي ټاکلې خای نه درلود ۰

۷ ـ د نور احمد اعتمادي سره کتنه

د دیارلسمي تقنیني دوري په سر کي پاچا د دوهم وار له پاره نور احمد اعتمادي د حکومت په جوړولو مؤظف کړ۰

پخوانیو صدر اعظمانو ډاکټر محمد یوسف او محمد هاشم میوندوال د اعتماد

(c) ketabton.com: The Digital Library

درایو له پاره د وکیلانو څخه د لیدو غوښتنه کوله او د دوی محلي ستونزي به یي اوریدلي ، ولي د نور احمد اعتمادي له پاره په خپله پاچا وکیلانو ته توصیه کوله چي د نور احمد اعتمادي سره لازمه مرسته وکړي ۰

نور احمد اعتمادي د پارلماني ریاست له لاري څخه وکیلانو ته اطلاع ورکړه چي که وکیلان غواړي چي د ده سره و ویني ، دی حاضر دی چي ورسره وګوري ۰

خبر نه یم چي څو وکیلانو د نور احمد اعتمادي سره لیدي دي ، خو زه د مؤظف صدراعظم لیدلو ته نه یم ورغلی ۰ د اعتماد د رایو په ورځو کي نور احمد اعتمادي او زه د ولسي جرګي په دهلیز کي سره مخامخ سوو ، هلته ده غوښتنه وکړه چي د ده سره و وینم۰ زه هم په هغه شپه د ده دقرغي کور ته ورغلم۰ ده په دغي لیدني کي د شورا یا د هیواد پر مسایلو باندي زما سره خبري و نه کړي او ده د اعتماد رایه ، زما څخه و نه غوښتله ۰ خو پوښتنه یي وکړه چي تا په ولسي جرګي کي څه ویلي دي چي ستانوم هر ځای اخستل کیږي ؟

ما ده ته په جواب کي و ویل چي تر اوسه ولسي جرګي په کار پیل نه دي کړي چي د یوه وکیل په وینا څوك خبر سي ۰ زما د نامه یادیدل به بل علت لري . ده و ویل چي پاچا څو واره ستا په ارتباط زما څخه پوښتني کړي دي ۰

ما نور احمد اعتمادي ته وویل چي ما د افغانستان د جنوب غربي ولایتونو په یوي غونډي کي صرف دومره ویلي دي چي د اساسي قانون د حکم مطابق د ولسي جرګي د رئیس ټاکل باید د شورا تر پرانستلو وروسته وشي او هغه قانوني اشتباه چي په دوولسمي تقنیني دوري کي د ډاکټر عبدالظاهر د ټاکلو په وخت کي شوي وه ، هغه اشتباه باید بیا تکرار نه سي ۰ ما داهم و ویل چي زموږ په دیموکراسي نظام کي آیا دولت د یوه قانوني تخلف د مخنوي تحمل هم نه لري ؟

ده زما په جواب کي و ویل چي ((اوس موږ په دغي برخي کي ډیر مشکلات لرو)) خو ده خپله دغه خبره نوره تشریح نه کړه ، زما او د ده کتنه تر څو معمولي او تشریفاتي خبرو وروسته پای ته ورسیده .

زما ددغي وینا په وجه د ولسي جرګي د ریس ټاکل کیدل د څو ورځو له پاره وه

(c) ketabton.com: The Digital Library

خنډيدی . په دوولسمي تقنيني دوري کي د اساسي قانون د حکم پر خلاف ، د سري رايي پر ځای ، وکيلانو په علني ډول يعني د لاسونو په پورته کولو سره ، ډاکټر عبدالظاهر د ولسي جرگي د ريس په حيث ټاکلی وو .

د افغانستان پاچا او حکومت دا بيره درلوده چي که د ولسي جرگي د رئيس ټاکل کيدل ، څو ورځي و ځنډيږي او د شورا تر پرانستلو وروسته وسي ، نو د کابل منورين به وکيلان تنوير کړي او محمد عمر وردگ به د ولسي جرگي د رياست له پاره ډيري رايي وانه خلي ، او د ولسي جرگي د رياست له پاره ، دوهم کانديد انجينر غلام محمد فرهاد به د ولسي جرگي رئيس سي٠

د نور احمد اعتمادي حکومت ته د اعتماد د رايي د اظهار په ورځ زه د ولسي جرگي په تالار کي حاضر نه وم او زه د خپل ورور اروانښاد عبدالرزاق فـراهــي د جنازي سره فراه ته تللي وم ٠ (۲۰)

۸ ـ د ولسي جرگي اداري هيأت

د اساسي قانون مطابق ولسي جرگه د شورا تر پرانستلو وروسته خپل اساسي کارونه پيل کوي چي د جرگي لومړني اساسي کار د اداري هيأت ټا کل دي٠

هغه وخت چي ډاکټر محمد عمر وردگ د کورنيو چارو د وزارت څخه استعفا وکړه او د (چك) په ولسوالي کي د وکالت له پاره کانديد سو ، د افغانستان ډير خلگ په دي پوهيدل چي دی د ولسي جرگي راتلونکې رئيس دی ٠

په سر کي د ولسي جرگي د رياست له پاره د پنځو کانديدانو لکه انجينر غلام محمد فرهاد ، ډاکټر محمد عمر وردگ، عبدالرؤف بينوا ، عزيزالله واصفي او محمد اسحق عثمان نومونه ياديدل ، ولي په آخر کي يوازي انجينر غلام محمد فرهاد او ډاکټر محمد عمر وردگ د دغي جرگي د رياست له پاره کانديد سول ٠

د اداري هيأت نورو مقامونو ته ډير شمير نور وکيلان کانديد سوي وو ٠ د

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان د جنوب غربي سيمو څخه هم څو وکيلانو د اداري هيأت چوکيو ته خانونه کانديد کړي وو ، چي د دوی په ابتکار د زابل ، اروزگان ، کندهار ، هلمند ، فراه ، نيمروز ، ،هرات ، بادغيس او غور د ولايتونو وکيلانو په ولسي جرگي کي يوه غونډه وکړه ۰ کانديدانو د دغي سيمي وکيلان ، اتحا د او يووالي ته د دي له پاره هڅول چي دوی ته خپله رايه ورکړي ۰ ما په دغي غونډي کي و ويل چي د اساسي قانون د۶۰ مي مادي د حکم پر اساس د ولسي جرگي اداري هيأت ، د پاچا له خوا د شورا تر پرانستلو وروسته بايد وټاکل شي ، او هغه اشتباه چي دولسمي تقنيني دورې د ډاکټر عبدالظاهر د ټاکلو په وخت کي کړي وه ، بايد بيا تکرار نه سي . د دغه پيشنهاد پر اساس د اداري هيأت د ټاکلو کار څو ورځي وځنډيدی ۰

د ۱۹۶۹ کال د اکتوبر د مياشتي پر ۱۶ نيټي ، شورا د پاچا له خوا پرانسته سوه او د شورا تر پرانستلو وروسته د ولسي جرگي د اداري هيأت ټاکل پيل سوه ۰

د ولسي جرگي د رياست له پاره ډاکټر محمد عمر ورد گ ۷۲ رايي او انجينر غلام محمد فرهاد ۳۰ رايي وړي وي چي محمد عمر وردگ د ولسي جرگي د رئيس په حيث و ټاکل سو ۰ ما خپله رايه انجينير غلام محمد فرهاد ته ورکړي وه ۰

د اداري هيأت نور غړي په لاندي ډول وو :

د کندهار د ډنډ دحوزي وکيل عبدالاحد کرزی ، لومړی نايب

د بغلان د دوشي د حوزي وکيل سيد ناصر شاه نادري ، دوهم نايب

د هلمند د لښکرگاه د حوزي وکيل سيد مبين شاه امير ، منشي

د کندز د خان آباد د حوزي وکيل سيد امير ، دوهم منشي

نور احمد اعتمادي ما ته د خارجه وزارت د يوه مامور په وسيله خبر راکړ چي که زه د ولسي جرگي د دارالانشا د مقام له پاره خان کانديد کړم ، د ده حکومت به زما سره مخالفت و نه کړي ۰ ولي ما د دغه کار څخه ډډه وکړه ۰ (۲۱)

که څوك د ولسي جرگي په داخلي چارو خبر وي نو په دي خبره ډير ښه پوهيږي چي په ولسي جرگي که د حکومت د مقا مونو بر عکس ، هغه وکيل د ډير واك خاوند او د وکيلانو د اعتماد وړ وي چي په اداري کوم مقام کي نه وي راغلې او د پاچا او

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکومت سره ډیر تماس و نه لري ۰ ولي د اداري هیأت غړي مجبور دي چي حکومت او پاچا دواړو ته خیني مشوري ورکړي ، په دغه دلیل دوی ډیر بي واکه او همیشه د وکیلانو تر فشار لاندي وي ۰

د دوولسمي تقنیني دوري د ولسي جرگي رئیس ډاکټر عبدالظاهر چي یو مدبر افغان و ، ده د هغه وخت حکومت ته ویلي و چي دی هیڅکله یوه وکیل ته د کوم کار سپارښتنه نه سي کولای ، دا د حکومت کار دی چي په خپلو ذرایعو مخصوصا د پارلماني ریاست له لاري ځخه په وکیلانو خپل د خوښي کارونه اجرا کړي ۰ او د ولسي جرگي رئیس باید د وکیلانو کومي جناح ته منسوب نه وي ، او دی باید یوازي د ولسي جرگي غونډي اداره کړي۰

زه د دیارلسمي تقنیني دوري په ولسي جرگي کي تر پایه د یوه آزاد وکیل په حیث پاته سوم او د خینو ملي وکیلانو په څنگ کي مي د ولسي جرگي په خینو اساسي کارونو کي فعاله برخه اخستي ده .

۹ ـ د صنعتي بانك د قانون سره وکیلان مخالف وو

د صنعتي بانك له پا ره د یوه مستقل قانون د جوړولو کار د دوولسمي دوري په ولسي جرگي کي پیل شوی و ۰ د دغه قانون د انفاذ سره د نور احمد اعتمادي د لومړي حکومت یو مهم غړی او د ولسي جرگي خیني وکیلان مخالف وو ۰ د دوی د مخالفت په وجه نوموړی قانون په دوولسمي تقنیني دوري کي تصویب نه سو او دغه قانون د دیارلسمي تقنیني دوري غاړي ته ور ولویدی ۰

زه دلته د دي قانون پر ضرورت یا مفیدیت باندي بحث نه کوم ، زه صرف هغه جریان لیکم چي د دیارلسمي تقنیني دوري په وخت کي په سلطنت ، شورا او حکومت کي پر دغه قانون باندي پیښ شوی دی۰

په ۱۹۷۰ کال کي د تقنین په کمسیون کي پر دغه قانون باندي بحث پیل سو ، د کمسیون په غونډي کي د کمسیون د یوه غړي محمد اسحق عثمان د اعتراض په وجه ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه مسوده بيرته حکومت ته د دي له پاره واستوله سوه چي حکومت د يوه عمومي قانون مسوده جوړه ، او بيرته يي ولسي جرگي ته وړاندي کړي ٠

پاچا په هغي ليدني کي چي د فراه او نيمروز د وکيلانو او سناتورانو سره د ديني علماوو د اعتصاب په ار تباط درلوده د خپلو خبرو په ضمن کي و ويل ((د ولسي جرگي يوه کمسيون د صنعتي بانك قانون رد کړې دې. چي بايد د ولسي جرگي کمسيون دغه کار نه وای کړی ٠))

ما د پاچا څخه د خبرو اجازه و غوښته او ما پاچا ته و ويل چي ، زه دهغه کمسيون غړې يم چي اعيحضرت اشاره ور ته وکړه ، ما پاچا ته وويل چي د تقنين کمسيون حکومت ته ويلي دي چي صنعتي بانك يو شرکت دی چي په سلو کي ٤٩ پانگه د يوه خارجي هيواد ده او په افغانستان کي سابقه نه لري چي شورا د يوه شرکت له پاره جلا قانون جوړ کړی وي ، اوس که شورا دغه کار وکړي ، نور شرکتونه د مثال په توگه د بوت آهو شرکت به هم د يوه جلا قانون غوښتنه وکړي ٠ په دغه دليل د تقنين کمسيون د حکومت څخه د يوه عمومي قانون د مسودي غوښتنه کړي ده ٠

پاچا زما په جواب کي و ويل ((د دغه قانون په مورد کي د حکومت دلايلو زه نه يم قانع کړې ، ما ډاکټر عبدالصمد حامد ته وظيفه ورکړي ده چي د شورا او حکومت سره خبري وکړي او خپل د مطالعاتو راپور ما ته وړاندي کړي .))

ډاکټر عبدالصمد حامد د تقنين د کمسيون او حکومت سره خبري وکړي او ده پاچا ته اطلاع ورکړه چي د شورا موقف قانوني دی او حکومت بايد د قانون يوه عمومي مسوده جو ړه او شورا ته يي وړاندي کړي ٠

حکومت د صنعتي بانکونو په نامه يوه مسوده چي مشخص صنعتي بانك د هغه يوه برخه وه ، جوړه او شورا ته يي وړاندي کړه ، او حکومت د عدليي وزير عبدالستار سيرت د ماليي وزير ډاکټر محمد امان او د پلان وزيـر ډاکټر عـبدالواحـد سرابـي وټاکل چي په ولسي جرگي کي د کمسيون د غړو سره يو ځای پـر نـوي مسودي باندي غور وکړي .

وزيرانو او د تقنين غړو ځو ميا شتي پر نوي مسودي کار وکړ ، چي په لږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

تعديل سره د حکومت پیشنهاد سوي مسوده د کمسیون د غړو له خوا و منله سوه ۰

یوازې پر لاندې دروو ټکو باندې د کمسیون د غړو او وزیرانو تر منځ توافق را نه غی :

ـ د کمسیون غړو وزیرانو ته پیشنهاد و کړ چې د افغانستان د ملي ګټو د ساتلو له پاره باید په دغه قانون کې په دې مفهوم یوې مادې ته ځای ورکړه سي چې ((که دغه بانك د افغانستان په کورنیو چارو کې مداخله کوله ، حکومت مکلف دی چې د دغه بانك وظایفو ته په افغانستان کې خاتمه ورکړي)) خــو وزیرانــو د دغــه پیشنهاد سره موافقه و نــه کــړه .

ـ د تقنین غړو د حکومت د پیشنهاد شــوي مسودې د لانــدې دوو ټکو سره موافقه نه درلوده ۰

۱ ـ په مسودې کې لیکل سوي وو ((هغه پورونه چې دغه مشخص بانك د خارجي هیوادونو څخه اخلي ، د افغانستان حکومت د دغو پورونو د تادیې ضامن دی))

۲ ـ په مسودې کې داهم لیکل سوي وو (د دغه بانك د پورونو تصویب د شورا پر ځای د حکومت له خوا کیږي ، او حکومت به په مناسب وخت کې د دغه بانك د پورونو لیست شورا ته وړاندې کوي))

لانــدې وکـیـلان د تـقـنـیـن د کمسیــون غــړي وو :

د موسی کلا د حوزې وکیل عبدالرؤف بینوا ، د ارغنداب د حوزې وکیل عزیزالله واصفي ، د کابل د لومړي او دوهمي ناحیې وکیل محمد اسحق عثمان ، د بدخشان د جرم دحوزې وکیل محمد هاشم واسوخت ، د لغمان د مرکز د حوزې وکیل عبدالکریم عمر خیل ، د اندړو د حوزې وکیل یار محمد دلیلي ، د هلمند د بلوخو د حوزې وکیل عبدالحمید زهري ، د غزني د ناوې د حوزې وکیل محمد هاشم تره کې ، د کټواز د حوزې وکیل عبدالحبیب کټوازې ، د حصارك د حوزې وکیل حاجي عبدالوهاب ، د شکردرې د حوزې وکیل سید ظاهر شاه ، د پښتون زرغون د حوزې وکیل محمد علي قاضي زاده ، د خوست د حوزې وکیل شیر احمد خوستی ، د چاه آب د حوزې وکیل محمد علم فیض زاد ، د سروبي د حوزې وکیل مولوي امیر محمد ، د دوشي د حوزې وکیل سید ناصر شاه نادري ، د پروان د مرکز د حوزې وکیل عبدالمهیمن ، د بګرامیو

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حوزي وکيل عبدالرسول بره کي ، د بالابلوك د حوزي وکيل عبدالغفار فراهي ، دوه يادري نور وکيلان چي نومونه يي زما په ياد نه دي ٠

په ١٩٧٠ کال د شورا د دوهم اجلاس په سر کي دولسي جرگي رئيس ډاکټر محمد عمر وردگ د تقنين کمسيون ته اطلاع ورکړه چي پاچا امر کړی دی چي د صنعتي بانکونو د قانون هغه مسوده چي د کمسيون غړو او وزيرانو په گډه جوړه کړي وه ، ډير ژر په کمسيون کي تصويب کړي او د ولسي جرگي عمومي غونډي ته دي وړاندي کړي ٠ د تقنين د کمسيون غړو د شپي له خوا هم په کمسيون کي کار کاوه ، چي د پاچا د امر پر اساس د تقنين کمسيون دغه مسوده د هغي شپي په غونډي کي تر بحث لاندي و نيوله او دوی د کمسيون پخواني د اختلاف دري ټکي د خپلي خوښي مطابق په تصويب ورسول ، د کمسيون غونډه د شپي پر ١٢ بجو پای ته ورسيده ٠

سبا سهار پر شپږو بجو ډاکټر محمد عمر وردگ ما ته په تليفون کي و ويل چي ((پاچا امر کړی دی چي د تيري شپي تصويب سوی قانون بايد په کمسيون کي وځنډول سي ، او د ولسي جرگي عمومي غونډي ته ژر وړاندي نه سي ٠ ځکه چي پاچا غواړي چي پر همدغه قانون باندي د تقنين د غړو سره خبري وکړي))

ما ډاکټر محمد عمر وردگ ته و ويل چي د کمسيون د تيري شپي تصويب په کمسيون کي نور کار هم لري ، چي لومړي دا قانون د تصويباتو په کتاب کي ليکل کيږي او وکيلان هغه لاس ليك کوي ، بيا وروسته د دغه قانون يو نقل دارالانشأ ته ليږل کيږي ٠ په آخر کي ما د ډاکټر محمد عمر وردگ څخه دغه دوي پوښتني وکړي :

١ ـ تاسي د صنعتي بانکونو د قانون په ارتباط د پاچا هدايات ولي د کمسيون رئيس عبدالرؤف بينوا ته نه وايا ست ؟

ده زما په جواب کي و ويل چي ((عبدالرؤف بينوا په جلال آباد کي دی ، د ننگرهار والي ته امر سوی دی چي بينوا ډير ژر کابل ته حاضر کړي))

٢ ـ تيره شپه د تقنين کمسيون د شپي پر ١٢ بجو د صنعتي بانکونو قانون تصويب کړ، آيا په دغه شپه چا د کمسيون اجراآت پاچا ته رسولي دي ؟

ده زما په جواب کي و ويل چي ((د قانون د تصويب په وخت کي هغه وکيل چي د

(c) ketabton.com: The Digital Library

غونډي څخه دباندي بخا رې ته نژدي ناست و ، هغه وکيل په دغه شپه پاچا ته دغه خبر رسولې دې)) په هغه شپه د کندهار يو وکيل چي د کمسيون غړې نه و ، په کمسيون کي بخاري ته نژدي ټوله شپه ددي له پاره ناست و چي د قانون د تصويب اطلاع پاچا ته ورسوي ٠

ما اوريدلي دي چي محمد ظاهر شاه په افغانستان کي هره شپه تر دوو بجو ويښ پاته کيدی ، او دی هره شپه صرف څلور ساعته بيده کيدی ، نو که دغه وکيل د شپې پر دوولسو بجو دغه اطلاع پاچا ته رسولي وي ، نو ده پاچا ته کوم خاص مزاحمت نه دی پيښ کړی .

سهار پر نهو بجو چي د عبدالرؤف بينوا په شمول د کمسيون غړي په غونډه کي حاضر سول ، ډاکټر محمد عمر وردگ پر کاغذ ليکلې شوې يو مطلب عبدالرؤف بينوا ته وروواستاوه ، چي ده بيا هغه کاغذ ما ته راکړ ٠ پر کاغذ ليکل شوي وو ((پاچا امر کړی دې چي نن شپه عبدالرؤف بينوا ، عزيز الله واصفي او عبدالغفار فراهي بايد شاهي ارگ ته ورسي)) ما د هغه کاغذ پر شا ډاکټر محمد عمر وردگ ته و ليکل چي ، که پاچا دغه دري وکيلان د صنعتي بانکونون د قانون په ارتباط غوښتي وي ، څرنگه چي د قانون موضوع د کمسيون په ټولو غړو پوري اړه لري ، نو دغه دري وکيلان خو څه نه سي کولای)) څو دقيقي وروسته بله پرزه کاغذ چا راوړه چي پـه هغي کـي ليکل سوي و چي ((پاچا نن شپه پر اتو بجو د کمسيون ټول غړي شاهي ارگ ته ورغوښتي دي))

په ارگ کي د پاچا په حضور کي د حکومت وزيرانو عبدالستار سيرت او ډاکټر محمد امان او د کمسيون غړو د صنعتي بانکونو پر قانون خبري پيل کړي ٠ د غونډي په سر کي عبدالرؤف بينوا ، محمد اسحق عثمان او عبدالکريم عمر خيل ، د دغه قانون د کار پر پخوانيو مراحلو رڼا واچوله ، وروسته پاچا د تقنين د کمسيون پر پيشنهاد سوي موضوع باندي چي ((د ملي گټو د ساتلو له پاره بايد په دغه قانون کي يوي مادي ته ځای ورکړه سي)) وويل ((په فرعي قوانينو کي بايد داسي يوه ماده را نه سي او زه هيله کوم چي دغه موضوع د دغه قانون څخه حذف کړه سې))

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دي هکله چي د افغانستان حکومت باید د صنعتي بانك د پورونو ضمانت وکړي یوه وزیر و ویل ((دغه قید د پور ورکونکو هیوادونو غوښتنه ده)) د دوهم ټکي په ارتباط چي د دغه بانك پورونه د شورا پر ځای باید حکومت تصویب کړي ، یوه وزیر وویل ((ځرنگه چي په شورا کي د پورونو تصوبیېدل ډېر ځنډېږي ، نو دغه صلاحیت باید حکومت ته ور کړه سي))

د بحث په جریان کي سید ظاهر شاه پاچا ته و ویل چي که موږ ته اجازه راکړه سي چي شورا ته ولاړ سو ، هلته به دغي معضلي ته د حل یوه لاره پیدا کړو ۰ پاچا و ویل چي ارگ هم ستاسي ځای دی او دلته باید خبري وکړې ۰ حاجي عبدالوهاب پاچا ته وویل چي اعلیحضرته ! موږ ستاسي څخه بیرېږو او هم ستاسي څخه شرمېږو ، تاسي تشریف یوسئ ، موږ او حکومت به سره جوړ سو ۰ په دغه اساس پاچا دهغي خوني څخه و وتئ او وکیلانو د پاچا په احترام د حکومت پیشنهاد سوئ متن و مانه ۰ او تر ډوډۍ خوړلو وروسته وکیلان د شاهي ارگ څخه و وتل ۰

د ولسي جرگي په عمومي غونډې کي د صنعتي بانکونو قانون د ولسي جرگي د ډېرو غړو له خوا تر جدي بحث او انتقاد لاندي راغی ۰ ځرنگه چي د دغه قانون سره د افغانستان د غربي سیمو وکیلانو ، تر نورو ډېر مخالفت کاوه ، پاچا ته ځینو وکیلانو اطلاع ورکړه چي فراهي په عمومي غونډې کي د دغه قانون د تصویب مانع دی ۰

پاچا خېل سرياور جنرال محمد عمر خان ته ویلي و چي ((ماته وکیلانو اطلاع راکړي ده چي فراهي په عمومي غونډه کي د صنعتي بانکونو د تصویب مانع دی ، فراهي ته و وایه چي د څو ورځو له پاره ولسي جرگي ته ولاړ نه سي)) ما د پاچا امر و مانه او فراه ته ولاړم ، چي زما په غیاب کي هم پر دغه قانون باندي ډېر انتقادونه کیدل او د قانون تصویب د ډېر وخت له پاره وځنډېدئ۰

ما په عمومي غونډې کي د صنعتي بانکونو د قانون د تصویب سره مخالفت نه دی کړی ، د دغه قانون سره د وکیلانو ډېر مخالفت دوه عمده علتونه درلوده ۰

۱ ـ د ولسي جرگي ټول غړي په دي خبر سول چي د کمسیون غړو د دغه قانون د څو ټکو سره موافقه نـه درلوده ، ولـي دوی د پاچا په احترام ، د خپل موقف څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوښتــي دي ۰

۲ ـ وکيلان په دي هم خبر سوه چي د کمسيون غړو د پاچا په مستقيم خواهش تر خپل موقف تير سوي دي ، او دوی په هغه شپه پر سلطنتي ميز باندي ډوډي خوړلي وه و کيلانو دا آرزو درلوده چي پاچا د دوی څخه هم د دغه قانون د تصويب غوښتنه وکړي او دوی داسي تصور کاوه چي دوی ته په سپکه سترگه کتل سوي دي ۰

وروسته ولسي جرگي او مشرانو جرگي دغه قانون تصويب کړ ۰

په ولسي جرگي کي د پاچا مشاورينو پاچا ته سمه مشوره نه ورکوله او دوی به د سلطنت مقام پر غيرو واقعي لارو استعمالاوه ، چي د دغي لاري څخه د سلطنت مقام ته لويه صدمه رسيده ۰ د پاچا دغو مشاورينو د شاهي ارگ د متصديانو په مرسته د پاچا دربار انحصار کړې و ۰ دوی پاچا ته د سالمو مشورو لاره هم تړلي وه چي دا فاسده عنعنه محمد موسي شفيق ماته کړه ، ده په خپله د پارلماني رياست دنده پر غاړه واخسته او ده پارلماني ريا ست د شورا په څنگ کي د تجارت د وزارت عمارت ته انتقال کړ ، چي تر هغه وروسته د دسيسو لاره و تړله سوه او د شورا ټول کارونه په خپل اصلي مجرا کي ولويدل . (۲۳)

۱۰ ـ حکومت د احزابو د قانون سره مخالف و

د ډاکټر محمد يوسف انتقالي حکومت د سياسي احزابو د قانون مسوده جوړه کړه او د تصويب له پاره يي دوولسمي تقنيني دوري ولسي جرگي ته وړاندي کړه ۰

په ۱۹٦٥ کال کي د احزابو قانون د ولسي جرگي له خوا تصويب سو، ولي مشرانو جرگي د دغه قانون يوه ماده تعديله کړه ۰

په ۱۹۷۰ کال کي ديارلسمي تقنيني دوري ، د اساسي قانون د ۷٤ مادي د حکم پر اساس ، د دواړو جرگو د اختلاف د ټکو د حل له پاره يو مختلط کمسيون جوړ کړ ، چي د دغه کمسيون له پاره د هري جرگي څخه لس لس غړي و ټا کل سول ۰

څرنگه چي په ديموکراسۍ دوره کي د اول وار له پاره په ولسي جرگي کي د مختلط

(c) ketabton.com: The Digital Library

کمسیون له پاره انتخابات کیدل ، او په دغه کمسیون کي مهم قوانین لکه د احزابو ، انتخاباتو ، ښاروالیو او د محکمو د سروي د قوانینو د اختلاف ټکي په تصویب رسیدل ، نو د دغه کمسیون د غړیتوب له پاره ، تر ټولو ډیرو وکیلانو خانونه کاندید کړي وو ۰

ما د ګڼ دریغ دلسو ملګرو وکیلانو دنومونو یولست جوړ کړ او پر ټولو وکیلانو مي وویشې ، او د دوی څخه مي غوښتنه وکړه چي که زموږ کاندیدانو ته خپله رایه ورکړي کله چي د انتخاباتو نتایج اعلان سوه ، د ولسي جرګي هر لس نمایندګان زموږ د تقنین د کمسیون ملګري او د دارالانشا آمر سید مبین شاه امیر ، د مختلط کمسیون له پاره انتخاب شوي وو . دلته د یادولو وړ بولم چي په دغو انتخاباتو کي سید مبین شاه امیر عزیزالله واصفي او عبدالغفار فراهي هر یوه تر ټولو ډیري رایي وړي وي . د تقنین د کمسیون د غړو نومونه د مخه ذکر شوي دي ، د مشرانو جرګي استازي دادي : ډاکټر محمد انس خان ، سید شمس الدین مجروح ، قیام الدین خادم ، محمد هاشم مجدیدي ، حبیب الله هلمندي ، محمد امین خوګیاڼي ، ډاکټر عبدالقیوم رسول ، شیر محمد خان ، میر محمد شاه صدیقیان او حاجي محمد څمکنې ۰

مختلط کمسیون په خپلي لومړي غونډي کي عبدالکریم عمر خیل د رئیس په حیث او محمد هاشم مجددي او وروسته حبیب الله هلمندي د منشیانو په توګه و ټاکل ۰

دغه کمسیون په خپلو لومړنیو غونډو کي د سیاسي احزابو د قانون د اختلاف ماده په تصویب ورسوله ۰

څرنګه چي په اساسي قانون یا د دواړو جرګو په طرزالعملونو کي د مختلط کمسیون د فیصلو مرجع نه وه تعین سوي ، نو کمسیون فیصله وکړه چي خپلي فیصلي به د پاچا دتوشیح له پاره د سلطنت دارالانشا ته وړاندي کوي۰ ولي د مختلط کمسیون د دغي فیصلي سره د نور احمد اعتمادي حکومت داسي عکس العمل ښکاره کړ ۰

نور احمد اعتمادي د مشرانو جرګي غړي په پغمان کي میلمانه کړه ، په دغي میلمستیا کي صدر اعظم دوی ته و ویل ((په مختلط کمسیون کي د ولسي جرګي تندروه وکیلان غواړي چي پر پاچا باندي فشار راوړي چي دی د احزابو قانون توشیح کړي ولي زه د حکومت د مسؤول په حیث د احزابو د قانون نافذیدل veto کوم او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاچا ځخه به و غواړم چي دغه قانون توشيح نه کړي))

بله ورځ د مختلط کمسيون په غونډي کي د مشرانو جرگي غړو مخصوصا حاجي محمد ځمکني په شدت سره د کمسيون پر پخوانۍ فيصلي باندي اعتراض وکړ ، د دغه اعتراض په وجه د کمسيون ټول غړي تر خپلي پخوانی فيصلي تير سول او د کمسيون فيصلي ولسي جرگي ته و سپارلي سوی . (٢٤)

رشتيا ليکي چي محمد هاشم ميوندوال د خپل صدارت په وخت کي ده ته ويلي و چي د نوي اساسي قانون يوه خلا داده چي د شورا تر انتخاباتو دمخه يي د احزابو د جوړولو غوښتنه نه وه کړي . (٢٥)

ډاکټر محمد يوسف په خپلي يوي مصاحبي کي ويلي دي چي ((پاچا ځکه د احزابو قانون توشيح نه کړ چي دی بيريدی چي که په هيواد کي سياسي احزاب جوړ سي ، نو دغه احزاب به د ده ځخه قدرت واخلي)) دې زياتوي چي ((پاچا قوي اراده نه لري او د خلگو د خبرو تر تاثير لاندي راځي)) (٢٦)

د اساسي قانون ٣٢ مه ماده د سياسي احزابو په برخه کي داسي حکم کوي :

١ ـ د حزب د بنيادي فعاليتونو اهداف او مفکوري بايد د اساسي قانون د مندرجاتو سره تناقض ونه لري . ٢ ـ د حزب تشکيلات او مالي منابع بايد علني وي .

د افغانستان پاچا په نامعلوم علت د خپل سلطنت تر پايه د احزابو قانون توشيح نه کړ په داسي حال کي چي د کيڼ او ښي اړخ د مفکورو خاوندانو د قانون مطابق نه سو کولای چي په هيواد کي د سياسي فعاليت اجازه تر لاسه کړي .

رشتيا ليکي چي په ١٩٦٤ کال کي د افغانستان پاچا د امريکا د جمهور رئيس John F. Kenney په بلنه امريکا ته رسمي سفر وکړ. کيندي پاچا ته ويلي و چي ((د ديموکراسۍ د تطبيق په لاره کي جدي خطرونه او مشکلات سته ، چي تاسي بايد په دغي لاري کي په کراره گام کښيږدی)) دی زياتوي چي ((د ديموکراسۍ د تطبيق په جريان کي د پاچا ترحد زيات احتيا ط ښايي د دغه ملاقات ځخه منشأ اخستي وي))دی ليکي ((په بل ملاقات کي چي د پاچا او کيندي تر منځ و سو ، يوازي زلمې محمود غازي د ترجمان په حيث برخه درلوده او د دغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملاقات څخه ، هيڅ رسمي يادداشت نه دې اخستل شوی))دی ليکي ((په دغه ملاقات کي شايد کيندي د پاچا څخه په افغانستان کي د اوضاع د کنترول له پاره د سي. آی. ای د فعاليت اجازه غوښتي وي)) دی د ډاکټر محمد يوسف له قوله ليکي چي ((تر دغه ملاقات پنځه کاله مخکي امريکايانو د محمد داود خان څخه هم دا سي يوه غوښتنه کړي وه ، ولي په هغه وخت کي محمد داود خان د امريکايانو دغي غوښتني ته جواب نه و ويلې ، چي شايد اوس به بيا امرکايانو خپله پخوانۍ غوښتنه تکرار کړي وي)) (۲۷)

۱۱ ـ حکومت د وکيلانو د مصونيت حدود ټاکل

په ۱۹٦۹ کال کي حکومت د کټواز د کوچيانو وکيل عبدالرزاق په دې متهم کړ چي ده کومه ښځه د خانه سره د کانتيننتل هوټل ته بيولي وه . چي په دغه اتهام امنيتي افرادو دی د کابل په ولايت کي تر نظارت لاندي نيولی و او په هغه شپه دغه وکيل د کابل د ولايت څخه وتښتيدې او دی د حکومت تر تعقيب لاندي و .

د کټواز وکيل او حکومت دواړو ولسي جرگي ته د دغي حادثي اطلاع ورکړه ، وکيل ادعا کوله چي د کابل امنيه قوماندان جنرال عبدالحکيم کټوازی دده شخصي دښمن دی او دغه موضوع د هغه له خوا ده ته جوړه سوي ده . خو حکومت ادعا کوله چي د ولسي جرگي يوه غړي مشهود جرم کړې دې او د حکومت تر عدلي تعقيب لاندې دی او ولسي جرگه بايد د اساسي قانون د ۵۰ مي مادي د حکم مطابق د نوموړي وکيل پارلماني مصونيت سلب کړي څو حکومت د ده د جرم تحقيق وکړي .

عبدالرزاق د ولسي جرگي د دولسمي او ديارلسمي دورو د اعتماد درايو ورکولو په غونډو کي د حکومت پر اجراآتو انتقادونه کړي وو ، چي ښايي د ته دغه مشکلات دده د پارلماني موقف څخه پيدا سوي وي . دغي حادثي د ډير وخت له پاره ولسي جرگه ، حکومت او حتي پاچا مصروف و ساتل .

وکيلانو سعي کوله چي دغه حادثه د مسالمت آميزي لاري څخه حل کړه سي ، په دغه اساس څو وکيلانو د ولسي جرگي د رئيس ډاکټر محمد عمر وردگ څخه غوښتنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکړه چي حکومت ته ووايي چي ددغه وکيل د تعقيب څخه لاس واخلي او د حکومت او ولسي جرګي اوسني ښه روابط خراب نه کړي ۰ د ولسي جرګي رئيس چي بي آلايشه سړی و ده په جواب کي وويل ((کله چي زه داخله وزير وم يوه شپه د دوولسمي تقنيني دوري څو وکيلانو د ء پلازا ء په هوټل کي د بزم يو محفل جوړ کړی و ، په هغه شپه ما ته امر وسو چي ددغه محفل حفاظت ددي له پاره وکړم چي د دغه محفل څخه کومه رسوايي پيښه نه سي ۰ ولي اوس په خپله حکومت دغي رسوايي ته لمنه وهي چي زه د حکومت په اوسني پالسۍ نه پوهيږم)) . په دغه ارتباط د کابل په سياسي حلقو کي ويل کيدل چي حکومت فيصله کړي ده چي يوه وکيل ته جزا ورکړي او په دغه طريقه نور وکيلان په دي و پوهوي چي د دوی د مصونيت حدود يوازي د دوی د وظايفو په ساحي کي تطبيق کيږي او په نورو ساحــو کــي دوی هــم لکه عــادي خلګ د جــرم په صورت کــي تر عـدلــي تعقيب لاندي راځــي۰

ځينو باخبرو منابعو داهم ويل چي يوه مشابه حادثه په پاکستان کي يوسف خټک ته چي د پاکستان په پارلمان کي دعوامي ليګ د حزب مشر و هغه وخت پيښه سوي وه چي نور احمد اعتمادي په کراچي کي افغاني سفير و ۰ يوسف خټک د ډاکټر بلوچ د جرمني الاصلي ښځي سره متهم سو ، چي د ده د اتهام موضوع د ډير وخت له پاره د پاکستان په مطبوعاتو کي خپريده ۰ د دغو منابعو پــه عقيده ، ښايي د افغانستان حکومت به په دغي موضوع کي د يوسف خټک د اتهام څخه الهام اخستې وي۰

د کابل امنيتي منابعو زما په شمول ، ځينو وکيلانو ته ويل چي د دغي حادثي په شپه د بوت آهو فابريکي اور اخستې و او دوی هلته مصروف وو چي ناوخته د شپي دوی په دغي حادثي خبر سول او دوی يو مکمل هيأت لکه د عکاسي ، نشان انګشت او د تحقيق مسئول هوټل ته د دي له پاره استولي وو چي ددغه جرم دوسيه په دغه شپه تکميله کړي . ((د حکومت دغه اقدام د اساسي قانون د حکم پر خلاف دی))

وکيل وايي چي ((په هغه شپه ما او د معاملاتو د دفتر آمر حاجي عبدالشکور د سپين زر هوټل ته ورغلي وو ، د کانتيننتل لوي آمر چي هغه وخت په سپين زر هوټل کي و ده موږ دواړه په خپل هوټل کي ميلمانه کړو او کله چي موږ هغه هوټل ته ورغلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ يوه اطاق ته رهنمايي کړل سو ، چې يو ساعت وروسته يوه ښځه هغه اطاق ته راغله او ډېر ژر څو امنيتي افراد په اطاق ننوتل او موږ يې د کابل ولايت ته بوتلو))

ولسي جرګې د حکومت دغه غوښتنه چې د کټواز وکيل دې سلب مصونيت سي و نه منله او د حکومت څخه يې غوښتنه وکړه چې د دغه وکيل دعدلي تعقيب څخه لاس واخلي. ولي حکومت ونه منله ، حکومت او ولسي جرګه دواړه پر خپلو موقفونوټينګ پاته سول چې په پای کې پاچا د حکومت د موقف په تاييد په دغې موضوع کې مداخله وکړه . پاچا د ډېرو وکيلانو سره په دغه ارتباط خبري وکړې.ما ته هم پاچا د کانتيننتل د هوټل د حادثې وړې خبرې تشريح کړې چې زه اوس د هغو د ليکلو څخه عاجز يم ، زه د پاچا د فرمايشاتو په وخت کې په دې فکر کې سوم چې ولې حکومت د سلطنت دلوړ مقام څخه په داسې مسايلو کې مرسته غواړي ؟ د کټواز وکيل د ډاکټر عبدالظاهر د حکومت د اعتماد د رايې په غونډې کې نوې حکومت ته خپله رايه ورکړه او د ډاکټر عبدالظاهر حکومت د ده دعدلي تعقيب څخه منصرف سو.د جمهوريت په وخت کې ددغه وکيل دوسيه محکمې ته وړاندې سوه او وکيل د څه مودې له پاره بندي سو .

د سر آهنګ يوه خبره

يوه ورځ د صدارت کفيل د ولسي جرګې او حکومت د تقنين غړې په پغمان کې ميلمانه کړې وو ، په دغې ميلمستيا کې وزيرانو هم برخه اخستې وه . حکومت د هيواد مشهوره سندرغاړې استاد سر آهنګ د هنر نمايي له پاره دغې ميلمستيا ته بللې و.استاد سر آهنګ په دغه محفل کې ډېرې استادې غزلې و ويلې ، او پر دغو استادي سندرو باندې يوازې د صدارت مرستيال عبدالله يفتلي ډېر خوند اخستی .ولي ډېرو نورو حاضرو وکيلانو او مامورينو غوښتل چې که استاد دوی ته څو محلي غزلې ووايي ما په ډېر محترمانه ډول د استاد سر آهنګ څخه غوښتنه وکړه ، چې که دغه حاضر مجلس ته څو کليوالي سندرې واوروي . زما دغه غوښتنه د استاد سر آهنګ خوښه نه سوه ، ده د محفل برخه والو ته په ډېر ټينګار سره وويل چې ، په هيواد کې يا وزير وي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او يا وكيل ، دلته دواړه حاضر دي ولي فراهي زما څخه غواړي چي زه دلته كليوالي سندري ووايم ، نو آيا زه خپل استادي هنر په هيواد كي چا ته وړاندي كړم ؟

په هغي لحظي كي زه د خپل ځايه څخه ولاړ سوم او استاد سر آهنگ ته مي وويل چي زه ستاسي د دغه عكس العمل منتظر وم چي حاضر مجلس ته ستاسي يــوه پخواني خبره واوروم ٠ ما د دغه محفل شاملينو ته وويل چي څلور كاله پخوا ، ما په پيښور كي په افغاني قونسلگرۍ كي كار كاوه او په هغه وخت كي استاد سر آهنگ هم په پيښور كي و ٠ موږ يوه شپه ، استاد قونسلگري ته دعوت كړ چي په هغه شپه هم استاد ډيري استادي غزلي موږ ته وويلي٠ ما په هغه شپه د استاد څخه غوښتنه وكړه چي كه موږ ته څو كليوالي سندري ووايي . استاد په هغه شپه زما دغوښتني په مقابل كي هيڅ عكس العمل ښكاره نه كړ ، ده څو خوږي كليوالي سندري موږ ته وويلي ، چي د هغو په جمله كي د استاد دغه مشهوره سندره (گړ سو د لونگو لو گړ سو) هم شامله وه ٠خو كله چي د ډوډۍ خوړلو خوني ته ولاړو ، هلته ما د استاد څخه پوښتنه وكړه چي آيا ستا زوی د موسقي په فن كي مهارت لري او كه يه ؟ استاد زما په جواب كي وويل چي ((ما خپل زوی ته ډير پخوا ويلي دي چي ، موسيقي ډير مشكل فن دی ، او ته په دغه فن كي استاد كيدلای نه سي)) ده په دري ژبه دا هم وويل چي ما خپل زوی ته ويلي دي چي ((برو بچيم ، فا كولته ما كولته يته بخوان)) ددغي قصي په اوريدلو سره د مجلس برخه والو او استاد سر آهنگ وخندل او وروسته استاد موږ ته ډيري خوږي كليوالي سندري واورولي ٠

١٢ ـ د اطلاعاتو او كلتور وزير ته د نه اعتماد رايه

د ولسي جرگي ډيرو وكيلانو تصميم نيولی و چي د اطلاعاتو او كلتور وزير ډاكټر محمود حبيبي ډير ژر د هغه وزارت څخه ليري كړي ، څكه چي د ده د وزارت په وخت كي په دولتي ورځپاڼو كي د اسلام ضد نشرات كيدل٠ او هم دی په دي متهم و چي ملي جرايد ، تر نشر دمخه سانسور وي ٠ څني وكيلان د ده څخه په دي آزرده وو چي دی په كابل راديو كي د ولسي جرگي خبرونو ته د نشر اجازه نه وركوي ٠

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولسي جرگې په ۱۹۷۱ کال کې ډاکټر محمود حبيبي د هغې جرگې د استجواب يوې غونډې ته د دې له پاره احضار کړ چې د وکيلانو پوښتنو ته جواب ووايي. د نورو پوښتنو په ضمن کې يوه وکيل د ډاکټر محمود حبيبي څخه پوښتنه وکړه چې ، تاسې ولې د ولسي جرگې خبرونو ته د نشر اجازه نه ورکوی ؟ ده په جواب کې وويل

((زه د ولسي جرگې د کمسيونونو هغو خبرونو ته د نشر اجازه نه ورکوم چې خبري ماهيت و نه لري .))

ما بيله مگروفون څخه د ده د پورتني ادعا توضيح وغوښته . ده زما په جواب کې وويل ((د اطلاعاتو او کلتور وزارت ته د ولسي جرگې څخه داسې يو خبر راغي چې پلاني کمسيون د پلاني عالي جناب تر رياست لاندې يوه غونډه وکړه او دپلاني ملك پر عريضي باندې يې غور وکړ . تاسې ووایاست چې دغه مطلب څه خبري ماهيت لري چې زه هغه ته د نشر اجازه ورکړم ؟))

د ډاکټر محمود حبيبي له خوا د عالي جناب د کلمې استعمال ، د وکيلانو د انزجار باعث سو او وکيلان ډيرهيجاني سول ، په هغې لحظې کې تر سلو ډيرو وکيلانو د خبرو نوبت وغوښت او هر وکيل به په خپلو خبرو کې ډاکټر محمود حبيبي ته د عالي جناب خطاب کاوه . ډير ژر د ډاکټر محمود حبيبي څخه وغوښتل سوه چې د ولسي جرگې د تالار څخه ووزي . او وکيلانو د رايو په اتفاق ده ته د نه اعتماد رايه ورکړه .

د رايو ورکولو په جريان کې يوازي ببرك کارمل د ولسي جرگې د تالار څخه ووت چې ډيرو وکيلانو دده پر دغه عمل باندې اعتراض وکړ . بله ورځ يوه وکيل د کارمل څخه پوښتنه وکړه چې دی ولې د نه اعتماد د رايي په وخت کې د ولسي جرگې دتالار څخه ووتی ؟ ده په جواب کې وويل چې ((د نه اعتماد دغه تحريك يو ارتجاعي حرکت و په دې چې د مذهبي وکيلانو له خوا پيل سوی و او ما بايد په هغې کې برخه نه وای اخستې .)) ولې واقعيت داو چې ببرك کارمل غوښتل چې په خپل دغه حرکت سره نوراحمد اعتمادي ته په اثبات ورسوي چې دی د حکومت پر ضد د وکيلانو ددغه تحريك ملگری نه و .

د نه اعتماد تر رايي وروسته پاچا دغه څلور وکيلان لکه عبدالرؤف بينوا ، عزيزالله

(c) ketabton.com: The Digital Library

واصفي ، امان الله شنډنډی او عبدالغفار فراهي ، شاهي ارگ ته ددي له پاره غوښتي وو چي د ولسي جرگي ددغه تصميم پر قانونيت باندي ددوی سره خبري وکړي ۰ پاچا دغو وکيلانو ته وويل ((ما څو مياشتي پخوا نور احمد اعتمادي ته ويلي و چي ډاکټر محمود حبيبي ته ووايـي چي د اطلاعاتو او کلتور د وزارت څخه استعفا وکړي ، ولي نوراحمد اعتمادي دا کار نه و کړي ، ده دا موضوع پري ايښي وه چي زه د خارج د سفر څخه راسم او زه په خپله دا خبره ډاکټر محمود حبيبي ته وکړم ۰ ولي زما تر راتگ دمخه ولسي جرگي ده ته د نه اعتماد رايه ورکړه)) پاچا زياته کړه ((حکومت ادعا کوي چي ولسي جرگي حکومت ته د يوه کل په حيث د اعتماد رايه ورکړي ده ، او ولسي جرگه دا حق نه لري چي يوه وزير ته د نه اعتماد رايه ورکړي)) په دغه وخت کي عبدالرؤف بينوا د روزگار د جريدي يوه گڼه پاچا ته ورکړه ، ده پاچا ته وويل چي يوه وزير ته د نه اعتماد د رايي په ارتباط په دغي گڼي کي د جريدي چلونکي محمد يوسف فرند د عبدالغفار فراهي سره يوه مصاحبه کړي ده ۰ په دغي مصاحبي کي د ولسي جرگي قانوني موقف توضيح سوی دی ۰

ما په هغي مصاحبه کي د اساسي قانون د ۹۶ مادي د لومړي فقري د حکم پر اساس چي ، صدر اعظم او وزيران د حکومت د عمومي سياست په برخه کي په گډه ، او په خپلو مشخصو وظايفو کي په خانگړي توگه مسؤوليت لري ، په دغه دليل ما د ولسي جرگي د نه اعتماد د رايي فيصله قانوني بللي وه ۰

په دغي ليدني کي امان الله شينډنډي پاچا ته وويل چي ډاکټر محمود حبيبي په دولتي ورځپاڼو او راديو کي د ولسي جرگي د جرياناتو د نشر ممانعت کوي ۰ پاچا دواړه لاسونه پر سر ونيول او وي ويل چي دا څه حال دی ؟ تر دي وروسته بايد اخبارونه هم زه په خپله وگورم ۰ دغه ليدنه پر همدغه ځای پای ته ورسيده ۰

۱۳ ـ د نور احمد اعتمادي حکومت ته د نه اعتماد رايه

صدر اعظم نور احمد اعتمادي د ۱۹۷۱ کال د مي د مياشتي پر ۱۷ نيټي ولسي جرگي ته د استيضاح له پاره وغوښتل سو۰ د استيضاح د غونډي لومړي وينا کونکې

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد اسحق عثمان و ۰ ده په تندو الفاظو نور احمد اعتمادي په بي کفايتي او دولسي جرگــي سره پــه عدم همکاري متهم کړ ۰ د محمد اسحق عثمان دغــي تندي خبري د نور احمد اعتمادي د تأثر سبب سوی چي وروسته د استيضاح غونډه په لفظي مشاجري واوښتله۰

په دغي غونډي کي هر وکيل ادعا کوله چي صدر اعظم بايد د هر وکيل پوښتنو ته په جلا توگه جواب ووايي ۰ خو صدر اعظم ادعا کوله چي اوسني غونډه د استجواب غونډه نه ده چي د حکومت مشر د هر وکيل پوښتنو ته جواب ووايي ، بلکه دا د استيضاح يوه غونډه ده چي دی حق لري چي د ټولو وکيلانو تر پوښتنو وروسته ، دوی ته په يوه مناسب وخت کي جواب ووايي۰

صدر اعظم او وکيلانو ټولو د اساسي قانون پر ۶۶ مادي اتکا کوله ، څرنگه چي د اسلسي قانون دغي مادي ښه صراحت نه درلود، څکه نــو صدر اعظم او وکيلان پر خپلو موقفونو ټينگ پاته سول ۰ تر يوه ساعت بحث او مناقشي وروسته ، وکيلانو د صدر اعظم نور احمد اعتمادي څخه غوښتنه وکړه چي د ولسي جرگي د تالار څخه ووزي۰ وروسته د ولسي جرگي اکثريت غړو د نــور احمد اعتمادي حکومت تــه د نه اعتماد رايه ورکړه ۰

عبدالحميد مبارز په دغه ارتباط په خپل اثر کي ليکي چي ، د افغانستان دولت د نور احمد اعتمادي حکومت ته د نه اعتماد د رايي په برخه کي ولسي جرگي ته شين څراغ ورکړی و ۰ دده حدس شايد د لاندي ټکو څخه راپيدا سوی وي . (۲۸)

ـ محمد اسحق عثمان د يوه وکيل څخه چي د استيضاح د غونډي په ترتيب شوي ليست کي د هغه نوم تر نورو دمخه و ، غوښتنه وکړه چي د خبرو لومړی نوبت ده ته ددي له پاره ورکړي چي دی به په نني غونډي کي يو بم وه چوي ۰

ـ وروسته تر هغه چي نور احمد اعتمادي د ولسي جرگي د تالار څخه ووت ، د ولسي جرگي رئيس ډاکټر محمد عمر وردگ ، څو واره وکيلانو ته وويل چي ، کوم تصميم چي نن تاسي د حکومت د سرنوشت په برخه کي نيسئ ، پام وکړی چي ستاسي دغه تصميم قانوني بڼه ولري ۰ چي وروسته بيا پښيمانه نه سئ ۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکومت ته تر نه اعتماد خو ورخي وروسته پاچا د ټولو وکيلانو سره وليدل ٠ زه هم د فراه او نيمروز د وکيلانو سره د پاچا حضور ته ورغلې وم ٠ په دغي ليدني کي ما د پاچا په حضور کي څو خبري وکړي چي تفصيل يي د کتاب په بلي برخي کي ليکل سوی دی ٠ پاچا د خپلو فرمايشاتو په ضمن کي وويل چي ډاکټر وليد حقوقي يو ليکلې متن په ولسي جرگي کي لولي او تاسي بايد هغه متن تصويب کړئ ، او تر هغه وروسته به د نور احمد اعتمادي د حکومت استعفا اعلان سي ٠ هغه متن داسي و :

د شورا او حکومت د ښي همکارۍ د پيل په غرض ولسي جرگي فيصله وکړه چي حکومت ته د نه اعتماد تر رايي تير سي .

ولسي جرگي پورته متن تصويب کړ او د نور احمد اعتمادي حکومت د ۱۹۷۱ کال د مې د مياشتي پر ۱٦ نيټي استعفا وکړه ٠

۱٤ ـ د ډاکټر عبدالظاهر سره د وکيلانو کتنه

کله چي ډاکټر عبدالظاهر د پاچا له خوا د حکومت په جوړولو مامور سو ، ده د اعتماد تر رايي دمخه د ټولو وکيلانو سره وليدل ٠ زه د هرات ، فراه ، بادغيس او غور د وکيلانوسره يو ځای د ډاکټر عبدالظاهر د ليدلو له پاره دده کور ته ورغلی وم ٠ ډاکټر عبدالظاهر د حاضر مجلس دډيرو وکيلانو سره په دوولسمي تقنيني دوري کي وکيل و او د ډيرو وکيلانو نومونه دده په ياد وو ٠ صدر اعظم او وکيلانو خپلي زړي خاطري يادي کړي چي ډيره صميمي او دوستانه فضا هلته جوړه سوه ٠

وروسته ډاکټر عبدالظاهر وکيلانو ته وويل ((که تاسي حکومت ته د ويلو کوم مطلب ولرئ زه خوشحاليږم چي هغه مطلب اوس ماته وواياست)) وکيلانو فورا خپلي خواستي او محلي مشکلات صدر اعظم ته بيان کړل ٠ يوه به ويل چي په خپلي سيمي کي مکتب نه لري ، بل به ويل چي صحي کلينيك ته ضرورت لري ، هغه بل به د خپلي ولسوالۍ د سرك د خرابوالي بيان کاوه ٠ ډاکټر عبدالظاهر به ټولو دغو وکيلانو ته ويل چي ((د مالي امکاناتو په حدودو کي به خيني کارونه وکړي)) په دغه وخت کي د غوريانو د ولسوالۍ وکيل شاه پور عليزي زما څخه غوښتنه وکړه چي که زه هم هلته څو

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبري وکړم ما د خپلو خبرو په پيل کي د ډاکټر عبدالظاهر د پوهي ، اوږدي تجربي او ښواخلاقو ستاينه وکړه ، او وروسته ما وويل چي حاضر وکيلان ستاسي د حکومت د نوي پروګرام او ريدلو ته منتظر دي چي که تاسي په دغي برخي کي موږ ته څه ووایاست ۰ ډاکټر عبدالظاهر په خندا وکيلانو ته وويل ((ګورئ ! فراهي زما څخه د هغو مطالبو ويل غواړي چي زه بايد هغه مطالب د ولسي جرګي په تالار کي تاسي ته ووايم)) ما صدراعظم ته وويل چي تاسي هم د وکيلانو څخه د هغو مطالبو اوريدل وغوښتل چي دوی بايد د ولسي جرګي په تالار کي تاسي ته ويلي وای ۰ صدر اعظم او ټولو وکيلانو وخندل او دغه ليدنه پر دغه ځای پای ته ورسيده ۰

يوه ورځ وروسته زما او د ډاکټر عبدالظاهر تر منځ يوه بله دوه په دوه ليدنه هم و شوه چي تفصيل يي د کتاب په بلي برخي کي راغلي دي ۰

۱۵ ـ زما د پارلماني وينا يوه برخه

(د اعتماد درايو جريانات د کابل راديو له لاري خپريدل)

ګرانو اوريدونکو !

د افغانستان د بي وزلو خلګو د نيکمرغي او سعادت په هيله ، عبدالغفار فراهي د بالابلوك د ولس وکيل خپل نظر وړاندي کوي ۰

ښاغلي مؤظف صدر اعظم ډاکټر عبدالظاهر !

زه ګمان نه کوم چي ددغه تالار دغه مجلس دي د ادبي مسابقو او طويلو او منسجمو عباراتو او کلماتو له پاره چي عام ولس په هغه و نه پوهيږي داير سوی وي۰ څرنګه چي موږ اوس د قوم سره ږغيږو بايد دقوم په ژبه هم خبري وکړو، او څه چي وايو لومړي مو بايد ددوی پوهنه او ويښتيا په نظر کي وي۰ نو که زما وينا د ادبي مطنطنو عباراتو او بي خايه انشا پردازيو څخه عاري وي معذرت غواړم ۰

زما په فکر که زه د خپل ولايت او يا ولسوالي د مشکلاتو څخه وږغيږم او ووايم چي دلته هيڅ د ژوندانه مظاهر په نظر نه راځي ، او ټول د ژوندانه وسايل يي يا د طبيعت د بي رحميو او يا د اداره چيانو د روزګذرانيو او بي التفاتيو له کبله د فنا او

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیستې په کندي کي لويدلې دې ، دا به مي يو ډول تنگ نظري يا لږ معلوماتي له کبله ويلي وي ٠ او معنا يي دا چي په ټول افغانستان کي هر څه سته او دلته هيڅ نه سته ٠ په داسي حال کي چي د افغانستان ټولي سيمي او د ولس زياته برخه په دغو دردونو او مشکلاتو اخته دي ٠

نو که زه د افغانستان د عمومي مشکلاتو او مصايبو په هکله وږغيږم دا به ښه وي نسبت و هغه تــه چــې زما فکر د يــوې مشخصي او محلــي مشکل د حل خوا ته متوجه وي٠

که زموږ هيواد افغانستان آباد او معمور وي ، دا معنا نه لري چي فراه چې د افغانستان يو تاريخي او د هره حيثه با ارزښه سيمه ده ، نا آباده او د نظره لويدلي سيمه وي ٠ بيا هم زه د خپلي سيمي د وکيلانو هغه هيلي چي د فراهيانو د لوړي او د فراه رود د بند په مورد کي يي کړي او يايي کوي ، د تاييد وړ بولم ٠ او دومره پر علاوه کوم چي موږ بايد ددغو مشکلاتو علت العلل ته متوجه سو چي ولي د افغانستان ټول ولس په دې عصر کي په داسي مصايبو او آلامو اخته دې ؟

موږ تر ټولو دمخه دې ته احتياج لرو چي افغانستان جوړ کړو ، او دا خبره دا معنا نه لري چي خداى نا خواسته افغانستان موجود نه دې او يا ملي او بين المللي موقف او اهميت ته يي څوك په درنه سترگه نه گوري ٠ ددي جملي مطلب داداى چي موږ بايد افغانستان د يو عصري او مترقي هيواد پــه څير ، څرنگه چي پــه حقوقي قا موسونو او بين المللي منا شيرو کي يي تعريف کيږي ، هغه شاني جوړ کړو ٠ يعني لومړى بايد د خپلو سرحداتو او سياسي لانجو او کشالو د حل او فصل کولو له پاره جدي توجه وکړو او څرنگه چي يي ملي هيلي او مصلحتونه آرزو لري هغه شاني اقدام وکړو ٠

په يوه عصري او مدني دولت کي چي هغه د نوي ژوند په ټولو مزاياو او ښيگڼو مجهز وي ، هلته د پووندوو او کوچيانو مسأله هيڅ موضوع د بحث نه سي کيدلاى ٠ ولي ددولت يو حقوقي تعريف هم دادې چي خلگ يي په يوه معينه سيمه کي و اوسي په داسي حال کي چي دا خواران نه يوازي په افغانستان بلکه په باندنيو همسايه هيوادونو کي خپل بي ارزښه ژوند په ډير محروم او جلا وطني ډول تيروي ٠

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدغه مشکل دې که احیانا د یوه ملي حکومت له خوا د ملت په نفع څه اقتصادي مقررات او تنظیمونه وضع سي او وغوښتل سي چي یو ملت د اقتصاد او صنعت له پلوه پر خپلو پښو ودریږي ، ددغو اقوامو ځیني برخه چي د کال په سر او پای کي د موسمونو د تغییر او جوي شرایطو له کبله خپلي میني بدلوي ، ځرنګه به د سیاسي لانجو او مختلفو وجوهاتو له کبله زموږ دولتي قوانین او مقررات د دوی د تګ او راتګ پر مسالي باندي تطبیق کړه سي ۰ د بلي خوا څخه هغه پوونده چي د ننه په هیواد کي یوي او بلي خوا ته کډي کوي ، ددي څخه علاوه چي ددوی د نفوسو شمیر او د ژوندانه په هکله څوك پوره احصائیه نه لري ، خو دومره پوهیږو چي په دغو دو کلونو کي چي د طبیعت قهر چي د افغانستان پر ټول ملت نازل سوی دی ، ددوی ژوند یي تر نورو ډیر د تباهي او نیستي منجلاب ته ورغورخولی دی ۰ موږ چي خپله څه نه لرو ، ددوی سره به څنګه غم شریکي او ورور ګلوي و ساتو ، او حکومتونه خو یي د یو انسان او هم وطن په څیر هیڅ د ژوندانه مسألي ته ملتفت نه دي او نه ددوی په موجودیت قایل دي لکه څرنګه چي د موجوده حکومت په تګ لاري کي ددوی په هکله حتي ددوی دمحض خوشالواو تسلیت لیکنه نه سته ۰

کله چي مو د کوچیانو مسأله د یوه عصري دولت د په وجود راوړلو له کبله حل کړه بیا اقتصادي سمون دومره اشکالات نه لري ، دغه مشکل چي نن موږ په اقتصادي ساحه کي د ملي تولیداتو د نیستي او صنعتي محصولاتو د بربادي له کبله ور سره مخامخ یو ، تر موږ دمخه نورو وروسته پاته زموږ په شان آسیایي او افرقایي هیوادونو او قومونو هغو ته د ملي حکومتونو د په وجود راوړلو او اقتصادي پلان جوړولو ، استثمار او استعماري سیاست سره په مبارزي کولو سره حل کړي دي ۰

کله چي مو دغه ضرورتونه رفع کړه البته اداري مشکلات چي فلانکي رشوت خوري او بستانکي ظلم او ناروا کوي ، یوازي د یوه ملي حکومت د په وجود راوستلو سره چي په هغه کي قوانین حکومت ولري رفع کیدلای سي ۰ که قانون حاکمیت ولري بیا به هیڅوك د وزیر ، والي ، رئیس او داسي نورو کاردارانو څخه شکایت و نه کړي ۰ او هر څه به د قانون څخه غواړي ۰ که قانون احیانا په ځینو مواردو کي د ولس ګټه او

(c) ketabton.com: The Digital Library

مصلحت په نظر کي نه وي نيولې ، هغه به هم د قانوني لاري څخه اصلاح کيږي ٠

د ديموکراسۍ د راتګ سره زموږ په هيواد کي دديموکراسۍ د چلولو او بريالي توب له پاره ځني قوانين او مقررات راووتل ، خو هغه اصلي او اساسي قوانين چي دديموکراسۍ اساس او بنسټ پر ايښوول سوی دی تر اوسه نه دي راوتلي ، ځرنګه چي ديموکراسي بي له احزابو او د احزابو د قانون څخه کوم حقيقي مفهوم نه لري ، نو ښايي چي ديموکراسۍ سره د وفادارۍ او د موفقيت له پاره يي د احزابو ، ولايتي جرګو او داسي نور قوانين ژر راوايستل سي ، او دغه داسي يو مشکل دی چي نن حکومت او ملت دواړه ورسره مخامخ دي ٠

يو شي چي د زياتي يادوني وړ دی هغه دا سوال دی چي د موجوده ديموکراسۍ او اساسي قانون حاميان او طرفداران به څوك وي ؟ په موجوده شرايطو کي تر څو چي نور څه نه وي سوي ، د افغانستان روشنفکره او تعليم يافته او په آخر کي د عالي ښوونځيو او پوهنځيو محصلان دي ٠ چي دوی واقعا لکه تږي چي اوبه غواړي ، همداشاني د هيواد اعتلا او ارتقا ته په ډير تلوار او فداکارۍ منتظر دي ٠ خو نه پوهيږم چي غلط فهمي ورته ووايم او که بل څه ، نن د هيواد ځني روشنفکره او وطن پالونکي عناصر په يوه او بل نامه د سياسي فعاليتونو څخه مايوسه سوي دي او يا زندانونو ته ليږل سوي دي ٠ تر کومه ځايه چي معلومات سته دوی ډير وطن پالونکي او ددي خاوري رښتيني زامن دي ، او دوی د هيواد په خير او شر کي د يو حقيقي افغان او انسان په څير ځانونه مسؤول او حتي شريك ګڼي٠ نو نه ښايي چي ددوی پر آزاديوو باندي بي ځايه پابندۍ و لګول سي ٠

ښاغلي مؤظف صدر اعظم ! لکه چي د ولسي جرګي زياتو وکيلانو د تيرو حکومتونو څخه د بي ځايه وعدو ورکولو او ورځ تيرولو څخه شکايت وکړ ، او وي ويل چي ددوی ملي هليي او قومي ارمانونه يي په سلو کي هيڅ نه دي عملي کړي ، نو آيا ددي له پاره کوم دليل سته چي دا حکومت به هم پر خپلو وعدو وفاداره وي ؟ په داسي حال کي هغه څه چي يي دوسه پوره وو ، په خپل خط مشي کي د هغو د اجراکولو څخه ځان تير کړی دی ، نودا به عجيبه وي چي زماځخه د اعتماد درايي توقع ولري ! نوځکه په زغرده وايم

(c) ketabton.com: The Digital Library

چي خپل د اعتماد رايه نه درکوم ۰ (د ۱۹۷۱ کال د جولای مياشت)

د وينا پا ی

د محمد موسي شفيق يوه ټوکه

د ډاکټر عبدالظاهر د حکومت د اعتماد د رايو په غونډي کي ، کله چي ما ته د خبرو کولو وار راورسيدې ، څو دقيقي د غرمي ۲ ۱ بجو ته پاته وي او د ولسي جرگي رئيس ډاکټر محمد عمر وردگ د خپل مقامه څخه ، زه په اشاره و پوهولم چي زما د خبرو کولو وار رارسيدلې دی ۰ په هغي لحظي کي ما د خپل لاس ساعت ته وکتل ، او ډاکټر محمد عمر وردگ فورا په مگروفون کي اعلان وکړ چي د فراهي د خبرو کولو وار دې ، اوس وخت لږ دی ، فراهي به د ماپښين پر دوو بجو خبري وکړي ۰ ده د ولسي جرگي سهارني غونډه پر هغه ځای پای ته ورسوله ۰

د ډاکټر محمد عمر وردگ دغه اعلان په ټول هيواد کي اوريدل سوې و او هر چا چي زه پيژندلم دوی شايد زما وينا اوريدلي وي ۰ زما ورور عبدالواحد فراهي په فراه کي ددغه اعلان په وجه زما د وينا په وخت خبر سوی و ۰

شهيد عزيزالرحمن الفت ما ته وويل ((زما او ستا استاد خارجه وزير محمد موسي شفيق ستا پر پارلماني وينا باندي داسي تبصره کړي ده)) :

شفيق ويلي و ((پــه هغه ورځ چــي فراهــي په ولسي جرگــي کــي خبري کولي ، ما د ماپښين له خوا د خارجه چارو په وزارت کي يو مجلس درلود ۰ څرنگه چي د ولسي جرگي رئيس اعلان وکړ چي فراهي پر دوو بجو خبري کوي ، نو زه د فراهــي د خبرو د اوريدلو له پاره په ولسي جرگي کي پاتـه سوم او د خـارجـه وزارت مجلس مــي يـو بـل وخت ته وځنډوی))

زما وينا لکه چــي په دغه کتاب کــي يي لولې پــه سر کي ډيره ملايمه او په پای کي ډيره تنده ليکل سوي ده ، او پــه دغــي وينا کــي مـا حکومت تــه د اعتماد رايــه هـم نه ده ورکړي ۰

محمد موسي شفيق زما پــر وينا داسـي تبصره کړي وه : ((د فراهي وينا د تجارت د وزارت د يوه وزير هغي مشهوري قصي ته ورته وه چي ، دغه وزير د هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وزارت یو مامور د مکافاتو له پاره خپل دفتر ته ورغوښتې و ، ولي ده د مکافاتو پر ځای دغه مامور ته جزا ورکړي وه او په وهلو یي د خپل دفتر څخه ایستلی و))

د استاد شفیق دغه تبصره په هغه وخت کي عزیزالرحمن الفت ما ته ویلي وه چي زه په دغي ټوکي نه یم خوابدي شوي ۰

تبصره : د سلطنت د وخت ددغه وزیر په ارتباط یو بل وزیر وایي چي زه یوه ورځ دده دفتر ته ورغلی وم چي هلته نور خلگ هم حاضر وو . دغه وزیر چي به هره ستایش آمیزه خبره زما په ارتباط حاضر مجلس ته کوله نو زه به یو گام پر شا تلم ، ده زما څخه پوښتنه وکړه چي ته ولي پر شا ځي ؟ ما ده ته په جواب کي وویل چي ما اوریدلي دي چي د هر هغه چا ستاینه چي ته کوي نو په آخر کي هغه سړی ته وهي ، نو په دغه لحاظ زه ځان ستاسي څخه لیري کوم .

۱۶ ـ د معارف او عالي تحصیلاتو قانون

په ۱۹٦٥ کال کي د عقرب د دریمي تر حادثي وروسته ډاکټر محمد یوسف مستعفي سو او دده پر ځای محمد هاشم میوندوال د افغانستان صدر اعظم سو ۰ ده د پوهنتون شاگردانو ته وعده ورکړه چي د قانون په چوکاټ کي به دوی ته د اتحادیي د جوړولو اجازه ورکړي ۰ محمد هاشم میوندوال د خپلي وعدي سره سم د معارف او عالي تحصیلاتو د قانون مسوده جوړه کړه ۰ ولي په ۱۹٦۷ کال کي د پاچا په اراده دده حکومت د منځه ولاړ ۰ او دده پر ځای نور احمد اعتمادي صدر اعظم سو ۰ په دغه کال کي د شورا د تعطیل په ورځو کي د نور احمد اعتمادي د حکومت له خوا دغه قانون په تقنیني فرمان نافذ سو ، ولي د پوهنتون او عالي تحصیلاتو د پوهنځیو شاگردانو ددغه قانون سره مخالفت وکړ ۰ دوی په ۱۹٦۸ کال کي د معارف او عالي

(c) ketabton.com: The Digital Library

تحصيلاتو د قانون پر ضد اوږدي مظاهري پيل کړي۰ حکومت د اساسي قانون د ۷۷ مادي د حکم پر اساس دغه تقنيني فرمان ، د تصويب له پاره شورا ته وړاندي کړ ۰ او په دغه کال کي د حکومت تقنيني فرمان د ولسي جرگي له خوا ملغي اعلام سو ۰ چي ددغي نيټي څخه وروسته د پوهنتون او عالي تحصيلاتو د پوهنځيو له پاره په هيواد کي کوم قانون موجود نه و ، او پــه ۱۹٦۹ کال کي د شــاگردانــو او پوليسو تــر منځ نښتي هم وشوي ۰

په ۱۹٦۹ کال کي د نور احمد اعتمادي حکومت د وزيرانو په سويه يو هيأت ددي له پاره و ټاکې چي د پوهنتون له پاره لوايح جوړي کړي ، دغي لوايح جوړي سوي ددغو لوايحو پر اساس ددغه کال دمي په مياشت کي پوهاند فضل ربي پژواک د کابل پوهنتون دلومړي انتخابي رئيس په حيث وټاکل سو۰ چي دغو لوايحو او انتخابي رئيس ټاکل کيدل د پوهنتون د وضعي په آرامولو کي مؤثر واقع نه سوه ۰

صدر اعظم نور احمد اعتمادي ۱۹٦۹ کال د جون د مياشتي پر ۲۸ نيټي د کابل راديو له لاري څخه خبرداري ورکړ چي دده حکومت به په کابل پوهنتون کي د استادانو او شاگردانو د اعتصابونو مخه و نيسي ۰ ولي د نور احمد اعتمادي حکومت په دغه کار بريالی نه سو ۰

په ۱۹۷۱ کال کي د ډاکټر عبدالظاهر د حکومت په وخت کي ، د ولسي جرگي د تقنين کمسيون ته د کابل پوهنتون د استادانو او شالگردانو له خوا عرايض وړاندي سول چي په دغه اساس دتقنين د کمسيون په غونډه کي د پوهنتون د استادانو په نمايندگي پوهاند فضل ربي پژواک ، سعيد افغاني او محمد هاشم صاعد او د شاگردانو په نمايندگي ډاکټر نجيب الله او خليل الله کوهستاني برخه اخستي وه ۰ چي د تقنين کمسيون ددوی سره په جلا غونډو کي اوږدي خبري وکړي ۰

په دغه ارتباط څو ورځي وروسته د حکومت يو لوی هيأت د تقنين د کمسيون په يوي غونډي کي برخه واخسته ، چي په دغه هيأت کي صدر اعظم ډاکټر عبدالظاهر ، د پوهني وزير حميدالله عنايت سراج ، د عدليي وزير محمد انور ارغنديوال او د پوهنتون رئيس سيد عبدالقادر بها برخه درلوده ۰ د ولسي جرگي ډير وکيلان د مباحثاتو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوريدلو له پاره د تقنين په کمسيون کي حاضر وو ۰

د مجلس آجندا دا وه چي ((حکومت ولي د پوهنتون او عالي تحصيلاتو د پوهنځيو له پاره قانون نه جوړوي ؟))

په دغه مجلس کي صدر اعظم او دده ملګرو د ويلو څه مطالب نه درلودل ۰ ولي د تقنين د کمسيون غړو هر يوه پر حکومت باندي کلك انتقادونه کول ۰ ځينو وکيلانو به ويل چي نژدي پنځه کاله کيږي چي په پوهنتون او نورو عالي پوهنځيو کي نا آرامي موجودي دي ، شاګردان د زده کړي پر ځای د اعتصاب په حالت کي دي او حکومت ددغي معضلي د حل په لار کي کوم مؤثر اقدام نه کوي۰ بل وکيل به ويل چي په دغي اوږدي مودي کي چي کومه مادي او معنوي خساره هيواد ته رسيدلي ده د دغو ټولو خسارو مسؤوليت د حکومت پر غاړي دئ ۰ نورو وکيلانو استدلال کاوه چي هغه لوايح چي د حکومت له خوا د پوهنتون له پاره جوړي سوي دي ، دغه لوايح د ولسي جرګي په نظر قانوني حيثيت نه لري ۰

د حکومت لــه خوا يوازي د پوهني وزيــر څو واره وکيلانو ته وويل ((د قانون جوړول يو مسلکي کار دئ او هر څوك د قانون د جوړولو اهليت نه لري او نه ښايي چي هر څوك ء دده مقصد وکيلان وه ء پر قانون باندي نيوکي وکړي)) ده ويل ((د قانون جوړول د متخصصينو کاردئ او هغه لوايح چي د پوهنتون له پاره جوړي سوي دي ، د حقوقدانانو په مشوره جوړ سوي دي ، او په دغو لوايحو کي هغه نواقص چي وکيلان ورته اشاره کوي ، موجود نه دي))

ما د پوهني د وزير د خبرو په هکله ، يوه تاريخي قصه وکړه ۰ ما وويل : يو وخت د ترکيي او يونان تر منځ يوه خونړي جګړه وسوه ، چي په دغي جګړي کي د ترکيي عسکرو ته ډير د سر تاوان ورسيد ۰ د ترکيي جنګي مقاماتو فيصله وکړه چي د ډاکټرانو يوه ډله دي د جنګ د محاذ مړي او ټپيان وګوري چي تر معايني وروسته به ډاکټران پر مړو باندي سور بيرغ او پر ټپيانو باندي به سپين بيرغ ودروي ۰ چي تر دوی وروسته به نور خلګ دغو ځايو تــه ورځي ، دوی بــه مړي اوبو تــه اچوي او ټپيان به روغتونونو ته انتقالوي ۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډاکټرانو د معاينې په وخت کې يو ټيپ سرې وليد چې ډيره وينه يې ضايع کړې وه چې د ډاکټرانو په تصور ، تر هغو چې دا بله ډله خلګ راتلل ، دغه سړې حتما باید مړ سوی وای ، نو دوی پر دغه سړې باندې سور بيرغ ودراوه ٠ کله چې ډاکټران ولاړل دغه سړې پر دابل اړخ سو او وينه يې ودريده او روغ رمټ کښيناست ٠ کله چې دا بله ډله خلګ ده ته راورسيدل او سره بيرغ ته يې وکتل ، نو دوی اراده وکړه چې دې اوبو ته واچوي ټپي سړې دوی ته وويل چې زه مړ نه يم او تاسې ولې ما اوبو ته اچوې دوی په جواب کې ده ته وويل چې ته ښه پوهيږې که ډاکټر ؟ ډاکټر وايي چې ته مړ يې دوی دډاکټرانو دسره بيرغ په استناد دغه ژوندې سړې اوبو ته واچوې . ما دا هم وويل چې د پوهنتون دغه لوايح د ډاکټرانو هغه سره بيرغ ته ورته دې چې پر پوهنتون باندې ، درول سوی دې .

د غونډې په پای کې حکومت او وکيلانو موافقه وکړه چې حکومت به ډير ژر د پوهنتون له پاره د قانون يوه مسوده جوړه او ولسي جرګې ته به يې وړاندې کړې ٠ غونډه پر همدغه ځای پای ته ورسيده ٠

کله چې صدر اعظم د صدارت ما ڼې ته ورسيد ، حکومت پر خپلې وعدې باندې پښيمانه سو ، او يو ساعت وروسته ډاکټر عبدالظاهر په خپله د تقنين کمسيون ته په تيلفون کې وويل ((د تقنين په کمسيون کې د فيصلې په وخت کې يوه غلط فهمې پيښه سوې ده ، او حکومت نه غواړې چې د پوهنتون او عالي تحصيلاتو د پوهنځيو له پاره د قانون مسوده جوړه کړې ٠ او که شورا غواړې چې دغه قانون جوړ سې ، نو په خپله شورا دې ددغه قانون مسوده جوړه کړې))

لکه چې حکومت وروسته متوجه سوې دې چې حکومت نه سي کولای چې د استادانو او شاګردانو ټولې غوښتنې په دغه قانون کې ځای کړې ، نو په اوسنيو شرايطو کې د قانون جوړول بې ګټې کار دې ٠

بله ورځ د تقنين کمسيون غونډه وکړه او په دغې غونډې کې يې په دې مفهوم يو خبر تصويب کړ ((حکومت د پوهنتون او عالي تحصيلاتو د پوهنځيو له پاره د يوه قانون په جوړولو کې تعلل کوي او د پوهنتون د نا کراريو مسؤليت د حکومت پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

غاړه دی)) دا خبر د کابل راديو په وسيله خپور سوی دی ۰

۱۷ ـ حکومت د وکيلانو په بدنامولو کي لاس درلود

د ۱۹٦٤ کال د اساسي قانون له مخي د افغانستان دولت پر اجراييه ، مقننه او قضاييه قوو ، وويشل سو او د ديموکراسۍ دوري حکومتونه د صلاحيتونو په دغه تفکيك نه وو خوشحاله ۰ د حکومت وزيرانو به هميشه دا شکايت کاوه چي وکيلان ټوله ورځ پر وزارتونو گرزي او دوی د وکالت د نفوذ څخه ناوړه استفادي کوي ۰ ولي حکومت هيڅ وخت دا اعتراف و نه کړ چي وکيلان مجبور دي چي د خپلو مؤکلينو د کارونو د اجرا له پاره د حکومت اداراتو ته مراجعه وکړي او حکومت ته په کار و چي ددغي معضلي د حل له پاره يوه آبرمنده لاره پيدا کړي وای۰

د ۱۹٦٤ کال د اساسي قانو ن مطابق د افغانستان شورا ته لاندي صلاحيتونه ورکړه سوي وو :

- د شورا غړي د افغانستان د لوي جرگي غړي هم دي
- ولسي جرگه حکومت ته د اعتماد رايه ورکوي
- ولسي جرگه د حکومت څخه د اعتماد سلب کولای سي
- ولسي جرگه د حکومت څخه د استيضاح او استجواب حق لري
- د دولت بودجه د شورا له خوا تصويبيږي ۰
- د بين الملل معاهداتو تصديق د ولسي جرگي په واك کي دې ۰
- د دولت د پورونو منظوري د ولسي جرگي په صلاحيت کي دي ۰
- د پيسو نشر د ولسي جرگي په صلاحيت کي دې ۰
- د حکومت د اعمالو تحقيق د ولسي جرگي له خوا کيږي ۰
- خارج ته د افغاني اردو استول د شورا په واك کي دي ۰

پورته صلاحيتونه دا په اثبات رسوي چي شورا د دولت يو مهم رکن و او بايد د شورا غړو ته په درنه سترگه کتل شوي وای ۰

د ۱۹٦٤ کال د اساسي قانون د حکم پر اسا س د افغانستان دولتي چاري په کابل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کي متمرکزي وي ۰ وکيلان او دکليو نور خلگ مجبور وو چي د خپلو کارونو د اجرا کولو له پاره وزارتونو او ستري محکمي ته مراجعه وکړي ۰

زه چي د فراه د ولايت اوسيدونکې وم او په کابل کي مي ماموريت درلود ، ما ته هم تر وکالت دمخه د فراه ډيرو خلگو د خپلو مشکلاتو د حل له پاره مراجعه کوله ، او زه به مجبور وم چي د حکومت يا ستري محکمي اداراتو تــه ورسم او د هر کاتب ميز ته ودريږم ۰

وکيلانو په کابل کي د اوسيدلو ځايونه نه درلودل ، دوی د وکالت په ټولي دوري کي د يوه کوره څخه بل کور ته په کډه کي وو ، چي کله کله به حکومت هم ددوی په پيدا کولو کي په مشکلاتو اخته و ۰

ولسي جرگي په هر کال کي دوي عادي غونډي درلودي چي لومړي غونډه صرف ددوو مياشتو له پاره او دوهمه غونډه د پنځو مياشتو له پاره وه ۰ چي د کابل په ښار کي هيچا وکيلانو ته د دوو مياشتو له پاره کور په کرايه نه ورکاوه ۰ څرنگه چي اکثرو وکيلانو په کابل کي مجرد ژوند کاوه ، نو د کابل په ډيرو سيمو کي به مجردو وکيلانو ته چا خپل کورونه په کرايه نه ورکول ۰ چي ډير وکيلان به د شورا لومړي غونډي ته چي د دوو مياشتو له پاره وو نه حاضريدل ، او په دغه وجه به د ولسي جرگي غونډي نصاب نه پوره کيدی .

د وکيلانو د استوگني د ځای په هکله ما ته د يوه ايراني خوان د ژوند ماجرا را په ياد سوه ، چي په ۱۹۷۵ کال کي د ايران په مطبوعاتو کي خپره سوي وه ((يو ايرانې خوان تر تحصيلاتو وروسته په يوي اداري کي مامور سو، دی د يوه کرايي کور په لټه کي سو ۰ ده چي به هر کرايي کور ته مراجعه کوله دده څخه به پوښتنه کيده چي متأهل يي که مجرد ؟ ده به په جواب کي ويل چي مجرد يم . نو د کور خاوند به ده ته ويل چي موږ مجرد سړي ته کور په کرايه نه ورکوو ۰ وروسته دغه مامور د يوه فاميل څخه ددوی د لور د وصلت غوښتنه وکړه۰ دغه فاميل دده څخه پوښتنه وکړه چي کور لري او که يه ؟ ده په جواب کي وويل چي کور نه لرم ۰ دغه فاميل ده ته وويل چي موږ خپله لور بي کوره سړي ته نه ورکو)) چي د ولسي جرگي وکيلان هم مجبور

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوي وو چي د کورونو د کرایه کولو له پاره په کابل کي ودونه وکړي ۰

زموږ په همسایه هیواد پاکستان کي د ملي اسامبلي د غړو له پاره په اسلام آباد کي خایونه جوړ سوي وو ، چي هر وکیل ته به یوه وداني ورکول کیده او دهغي وداني کرایه به د هغه وکیل د معاش څخه وضع کیدل ۰ په ۱۹۹۸ کال کي د پاکستان د صدر اعظم له خوا ۳٦۲ لوکسي ویلاگاني په اسلام آباد کي پرانستلي سوي ، چي دغه خایونه د پاکستان د پارلمان د غړو له پاره جوړ سوي وو چي پر دغو ویلاگانو بـانـدي نژدي ۱٤ ملیونه دالره مصرف شوي وو (۲۹)

ما په یوه صحبت کي صدر اعظم ډاکټر عبدالظاهر ته وویل چي حکومت د وکیلانو د حیثیت په ساتلو کي خپله وظیفه سر ته نه ده رسولي ۰ او دغه د قوم مشران د خپل مؤکلینو د کارونو د اجرا کولو له پاره مجبور دي چي د هر کاتب میز ته ودرېږ ي او حکومت د وکیلانو دغه سپك عمل ته زمینه برابره کړي ده ۰ صدر اعظم زما څخه ددغي معضلي د حل دلاري پوښتنه وکړه ، ما ده ته وویل چي حکومت کولای سي چي خپل پارلماني ریاست د شورا څنگ ته انتقال کړي او د وکیلانو څخه غوښتنه وکړي چي خپل عرایض ، پارلماني ریاست ته و سپاري ۰ او صدر اعظم باید خپلو وزیرانو ته امر وکړي چي د وکیلانو قانوني عرایض ډیر ژر اجرا کړي ، او ټول وکیلان به د حکومت احکام به د پارلماني ریاست له لاري څخه لاس ته وروړي ۰ په دغه صورت کي به د وکیلانو حیثیت وساتل سي ۰ ما په ټـوکـه صدر اعظم ته دا هم وویل چي حکومت ته به هم د هر وکیل د عرایضو شمیر معلوم سي او هر وکیل چي حکومت ته ډیري عریضي وړاندي کوي ، هغه وکیل به مجبور وي چي په ولسي جرگي کي د حکومت کلك ملاتړ وکړي ۰

صدر اعظم ډاکټر عبدالظاهر په دغي مشوري ډیر خوشحاله سو ، دده په هدایت د شورا په څنگ کي د پارلماني ریاست له پاره د یوه تعمیر نقشه جوړه سوه ، چي متأسفانه د ډاکټر عبدالظاهر حکومت د وچ کالي او د هیواد والو د لوږي سره د مقابلي په کار اخته سو او دده د صدارت په وخت کي پارلماني ریاست ، شورا ته انتقال نه سو ۰ چي تر ده وروسته صدر اعظم محمد مو سي شفیق پارلماني ریاست د

(c) ketabton.com: The Digital Library

شورا ځنګ ته د تجارت د وزارت ماڼي ته انتقال کړ او ده شخصا د پارلماني رياست دنده پر غاړي واخسته ۰ که د محمد موسي شفيق د صدارت دوري ادامه پيدا کړي وای ، ددي امکان موجود و چي په څوارلسمي تقنيني دوري کي به د وکيلانو حيثيت خوندي سا تل سوي وای ۰ ولي د ديارلسمي تقنيني دوري په پای کي محمد داود خان کودتا وکړه او د محمد موسي شفيق حکومت له منځه ولاړ ۰

څه په کار به د چا هغسي شورا وي
چي د ږيري واك يي لاس کي د ملا وي (۳۰)

۱۸ ـ وکيلانو ته د حج سهميي

افغاني ليکوالانو صباح الدين کشککي او عبدالحميد مبارز په خپلو آثارو کي ليکلي دي ((وکيلانــو حتي د حاجيانــو سهميي هم په بازار کــي خرڅي کړي وي)) ددغه مطلب د روښانه کولو له پاره بايد وليکل سي چي په ۱۹۷۱ کال کي د ډاکټر عبدالظاهر د حکومت په وخت کي ، کله چي زه د خارج د سفر څخه ولسي جرګي ته ورغلم ، د ولسي جرګي په دهليز کي د زابل د ولايت د کلات وکيل عبدالعزيز ما ته وويل چي د يوه حاجي د پاسپورت امر راکړه ۰ څرنګه چي زه دده په غوښتنه پوه نه سوم نو ما ده ته جواب هم ور نه کړ ۰ وروسته يوه وکيل د تقنين په کمسيون کي دغه موضوع ما ته داسي تشريح کړه : ده وويل چي صدر اعظم هر وکيل ته صلاحيت ورکړي دي چي پنځلس حاجيان د مځکي له لاري څخه حج ته وليږي ۰ چي بيله (جي سنګه) څخه نورو ټولو وکيلانو ته دا واك ورکړه سوی دی ۰ ما په هغي لحظي کي د پارلماني رئيس محمد ياسين نسيمي څخه په تيلفون کي پوښتنه وکړه چي ، زما په نامه خوبه چا کوم سړي حج ته نه وي استولي ، ده زما په جواب کي وويل چي تر اوسه دا کار نه دی سوی ۰ وروسته ما په تيلفون کي صدر اعظم ډاکټر عبدالظاهر ته وويل چي تاسي ولي هغو وکيلانو ته چي تاسي ته يي مراجعه نه وي کړي د حج سهميه ورکړي ده ؟ صدراعظم زما په جواب کي وويل چي ډيرو وکيلانو د حج د سفر د امر اخستلو له

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاره حکومت ته مراجعه کوله او حکومت د عدالت د تامین له پاره ټولو وکیلانو ته مساوي حــق قایل سو ، چـــي په دغــه اقدام سره حکومت د وکیلانـو د نوري مراجعي څخه ځان خلاص کــړ ۰

ما د صدر اعظم څخه غوښتنه وکړه چي که دې شخصا د فراه والي محمد عالم نوابي ته هدایت ورکړي چــي زمــا د سهمیي پــه نــامه د بالابلوك د ولسوالۍ خلگ ور وغواړي او د پچي پر اساس پنځلس کسان د حج د سفر له پاره وټاکي ۰ صدر اعظم زما غوښتنه و منله او سمدلاسه یي د فراه والي ته هدایت ورکړ چي د بالابلوك د اوسیدونکو څخه پنځلس کسان د حج د سفر له پاره وټاکي او د فراه والي پنځلسو کسانو ته د پچي پر اساس د حج د سفر اجازه ورکړه ۰

د پورته جریان د لیکلو څخه زما هدف دادې چي د حاجیانو د سهمي په برخه کي تر وکیلانو د حکومت مسؤولیت ډیر دی ۰

حکومت ته به ښایي ډیرو هغو وکیلانو مراجعه کړي وي چي د خپلو فامیلونو او دوستانو سره د بیت الله شریف د سفر عزم یي کړی و ، او حکومت باید دغو وکیلانو ته د حج د سفر زمینه برابره کړي وای ۰ ولي حکومت دمځکي له لاري څخه د دوو زرو حاجیانو د مسافرت اجازه دوه سوه وکیلانو ته ورکړه ، چي که وکیلانو د حج دغه سهمیه په بازار کي خرڅه کړي هم نه وي ولي دوی به حج ته حتما خپل دوستان استولي وي ۰ چي زما په نظر دغه هم یوه بي عدالتي ده ۰ په دي چي د حج سهمیه د افغانستان د ټولو هغو کسانو حق دې ، چي د حج د تلو اراده یي کړي وي ، او حکومت باید د حاجیانو دتعیین حق وکیلانو ته نه وای ورکړې .

داو د حج د سهمي جریان چي په پورته تفصل و ړاندي سو ۰

۱۹ ـ د ژبو موضوع پر ولسي جرگي تحمیل سوه

په ۱۹۷۱کال کي د دولت د ملکي مامورینو قانون د تقنین په کمسیون کي تصویب سو ، او د ولسي جرگي عمومي مجلس ته وړاندي سو ۰ په عمومي مجلس کي ځینو وکیلانو د استخدام د مادي پر شرایطو باندي یو بل شرط په دي مفهوم پیشنهاد

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړ (ځوك چي ددولت د مامور په حيث استخداميږي بايد په پښتو او دري ژبو وپوهيږي) ځرنگه چي دغه پيشنهاد د پښتنو وکيلانو له خوا وړاندي سوې و نو په هيواد کي يي د پښتو ژبي د پيشنهاد په نامه شهرت پيدا کړی و ٠

ما اوريدلي دي چي دغه پيشنهاد د حکومت د يوه مهم غړي په لاربښوونه د دولسمي او ديارلسمي تقنيني دورو د څلورو وکيلانو له خواجوړ سوی و او د غزني د ولايت د وازي خوا د وکيل بهأ الحق خان له خوا د ولسي جرگي دارالانشأ ته وړاندي سو ٠ دغه پيشنهاد دوو هدفونو له پاره وړاندي سوې و :

ـ دوی په دغه پيشنها د سره د ولسي جرگي پښتانه وکيلان د خانه ځخه خوشحاله کول ٠

ـ دوی په دي ښه پوهيدل چي دري ژبي وکيلان به ددغه پيشنهاد سره کلك مخالفت وکړي او د ډاکټر عبدالظاهر کم وا کي حکومت به د هغه علاج نه سوای کولای نو په نتيجه کي به د ډاکټر عبدالظاهر حکومت استعفا کولو ته مجبور سي ٠

دغه پيشنهاد په ډيرو ماهرانه او په انعطاف پذيرو کلماتو ليکل سوې و لکه (٠٠٠ بايد په پښتو او دري ژبو و پوهيږي) چي د پوهيدلو معيار معلوم نه و . او دي پيشنهاد تفسير ته ضرورت درلود ٠ دا راز يوه جمله د اساسي قانون په ٤٦ مي مادي کي د وکالت د کانديدانو د سواد په هکله هم درج سوی ده چي د انتخاباتو په وخت کي ، ستري محکمي د يوي استهدا په جواب کي دغه ماده تفسير کړه او د وکالت د کانديدانو خصوصي زده کړه يي د وکالت له پاره کافي بللي وه ٠

د ولسي جرگي دطرزالعمل مطابق که د يوه پيشنهاد فوريت د لسو وکيلانو له خوا غوښتل سوی وي ، هغه پيشنهاد د ولسي جرگي د دارالانشأ له خوا فورا په مجلس کي لوستل کيږي ٠ او که د مجلس اکثرو غړو د پيشنهاد طرحه تاييد کړي ، نو هغه پيشنهاد په مجلس کي سمدلاسه تر بحث لاندي راځي ٠

ددغه پيشنهاد طرحه د ولسي جرگي د اکثر غړو له خوا تاييد سوه او دا پيشنهاد تر فوري بحث لاندي ونيول سو٠ په دغه ورځ د پيشنهاد موافقو او مخالفو وکيلانو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیشنهاد پر موضوع باندي ډیر سالم بحث وکړ ۰ پښتنو وکیلانو به ویل چي دغه پیشنهاد عادلانه دی په دي چي دد غه پیشنهاد پر اساس پښتانه هم مکلف سوي دي چي دري ژبه زده کړي ۰ ولي دري ژبو وکیلانو به ویل چي دري ژبه د ډیري پخوا زماني څخه په افغانستان کي ددولت د اداراتو مروجه ژبه ده او ډیرو پښتنو هم دغه ژبه زده کړي ده ، ولي پښتو ژبه په هیواد کي نه ده تعمیم سوي او اوس د افغانستان ډیرو خلگو پښتو ژبه نه ده زده چي ددغه پیشنهاد په فوري تطبیق سره د افغانستان ډیر خلگ ددولت د ماموریت څخه محرومه کیږي ، چي دا یو تبعیضي عمل دی او باید ددغه پیشنهاد د فوري تطبیق مخه ونیوله سي ۰

د پیشنهاد په دوهمه ورځ دري ژبي وکیلان دولسي جرگي تالار ته را نه غله او د انتظار په خونه کي کښینستل ۰په دغه ورځ ولسي جرگه عملاً دوه خایه سوه ، چي نژدي سل وکیلان به د ولسي جرگي په تالار کي ناست وو ، او نژدي اویا وکیلان به د انتظار په خوني کي کښینستل ، چي دغه بلا تکلیفي دڅو میاشتو له پاره ادامه در لوده

د ولسي جرگي دروو غړو سید ظاهر شاه ، عبدالاحد کرزي او ببرك کارمل د مصلحینو په نامه د دواړو ډلو وکیلانو تر منځ تگ او راتگ پیل کړ ۰ ددوی څخه یو تن چي به هر وار د ولسي جرگي تالار ته راتي ، نو ده به ما او څو نورو وکیلانو ته ویل چي تاسي د ولسي جرگي په ټولو مسایلو کي مداخله کوی او په دغي موضوع کي چي ولسي جرگه یي دوه خایه کړي ده تاسي ولي بي غرضه ناست یاست ؟ ما ده ته په جواب کي وویل چي په افغانستان کي د ژبو مسأله ډیره حساسه ده ، چي په دغي مسألي کي باید هیڅوك بي خایه گوتي و نه وهي۰ موږ منتظر یو چي گوندي د افغانستان پاچا دغي حساسي مسألي ته ډیر ژر متوجه سي او په ولسي جرگي کي دغه بل شوي اور ژر مړ کړي ۰

څو ورځي وروسته د مصلحینو ډلي یوه نیمگړي فیصله وکړه چي ددوی فیصله سید ظاهر شاه د ولسي جرگي په تالار کي ولوسته۰ چي ددغي فیصلي پر اساس لس وکیلان د تالار څخه او لس وکیلان د انتظار خاني څخه ټاکل سوي وو ، چي دغه شل وکیلان باید سره کښیني او دغي معضلي ته د حل یوه لاره پیدا کړي ۰ چي زه هم د

(c) ketabton.com: The Digital Library

تالار د وکیلانو څخه ټاکل سوی وم ۰ کله چي ددوړو خواوو نمایندګان سره یو ځای سول او په خبرو یي پیل وکړ ۰ د پیشنهاد مخالفو نمایندګانو چي به هر یوه خبري کولي دوی پر اصلي پرابلم نه رغیدل او دوی به هر یوه د پښتو پر کورسونو انتقادونه کول دوی به د پښتو معلمان غندل ، او د هر یوه وروستۍ خبره به داوه چي ، پښتانه وکیلان باید خپل پیشنهاد بیرته واخلي ۰ دوی به دا هم ویل چي تر هغو پوري چي دغه پیشنهاد د ولسي جرګي په آجندا کي موجود وي ، دوی د ولسي جرګي عمومي مجلس ته نه حاضریږي ۰

د تالار د وکیلانو نمایندګانو به هر یوه په خپل وار سره دوی ته ویل چي ددغه پیشنهاد موضوع په احتیجاج یا په اعتصاب سره نه حل کیږي ، قانوني لاره داده چي ټول وکیلان د ولسي جرګي په تالار کي حاضر سي او پر دغي موضوع باندي جدي بحث وسي تر څو چي دغي معضلي ته د حل یوه لاره پیدا سي ۰ ددوی په جواب کي به مخالفو وکیلانو خپلي پخواني خبري ، د پښتو پر کورسونو باندي انتقاد ، د پښتو معلمان غندل او دا چي پښتانه دي خپل پیشنهاد بیرته واخلي تکرارول ۰

په پا ي کي ما دوی ته وویل چي وړونو ! دغه لس وکیلان چي د تالار څخه دلته راغلي دي ، دوې ټولو دغه پیشنهاد نه دې امضا کړې ۰ او موږ د پښتو ژبي د تعمیم له پاره دغه پیشنهاد یوه سمه لاره هم نه بولو۰ موږ ټوله د تقنین د کمسیون غړي یو ۰ که موږ د پښتو ژبي د تعمیم له پاره دغه لاره مفیده بللي وای ، موږ به د پیشنهاد موضوع د قانون په متن کي داخله کړي وای چي په هغه صورت کي به دغه پیشنهاد ته ضرورت هم نه وای پیدا سوې ۰ زموږ په نظر د پښتو ژبه باید د پوهني د وزارت له خوا په هیواد کي تعمیم سي ، چي ددغي لاري څخه به ټول هیوادوال په پښتو اودري ژبو وپوهیږي ۰ ما دوی ته دا هم وویل چي ستاسي دا خبره چي پښتانه دي خپل پیشنهاد بیرته واخلي ، زه هیله من یم چي دا خبره بلوار تکرار نه کړې ۰ په دي چي دا دیوه اکثریت پیشنهاد دې او تاسي صرف د هغه د تعدیل غوښتنه کولای سې ، چي زما په عقیده ښه لاره یي دا ده چي تاسي ټول وکیلان د ولسي جرګي تالار ته راسې او هلته دغه پیشنهاد و منې او د پیشنهاد پر دغي فقري باندي داسي یوه تبصره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولیکـې ((دغه فقره لس کاله وروسته د تطبیق وړ ده چې په دغې لس کلنې مودې کې په د افغانستان دولت د اساسي قانون د ۳۵ مې مادې د حکم مطابق ، د پښتو ژبې د انکشاف او تقویې له پاره به مؤثر اقدامات کړې وي او پښتو ژبه به په هیواد کې تعمیم سوې وي او ددغې لارې څخه به هیوادوال نورې ستونزې و نه لرې))

متأسفانه چې د پیشنهاد مخالفو وکیلانو زموږ خبرې و نه منلې او موږ بیرته د ولسي جرګې تالار ته ورغلو۰ زموږ د مذاکراتو نتایج عزیزالله واصفي د تالار وکیلانو ته وواېه . د نتایجو په اوریدلو سره د تالار وکیلان ډېر هیجاني سول او ډېرو وکیلانو غوښتل چې د مخالفو وکیلانو سره تصادم وکړي ۰ د تالار دغو لسو نمایندګانو د ولسي جرګې د تالار د وتلو لارې و تړلې او د وکیلانو د دغه احساساتي عمل مخه یې و نیوله ۰ په پای کې د حصارك وکیل حاجي عبدالوهاب مګرفون ته نژدې سو او د وکیلانـو څخه یـې د آرامیدلو غوښتنه وکـړه ۰ ده د تـالار لســو نمایندګانو تــه وویـل ((که تاسي دې ته حاضر یاست چې د تالار د وکیلانو د رهبرۍ د کمیټې په حیث ، ددغې معضلې د حل له پاره جدي اقدام کوی ، نو د تالار وکیلان به ستاسي خبره ومني او د معضلې حل به تاسي ته پرېږدي ، او که تاسي تر دې وروسته خپله وظیفه ختمه بولې او دخیر پر غونډې کښیني ، نو لطفا زموږ په کارو کې مداخله مه کوې او زموږ د مخه څخه لیرې سې او د تالار وکیلان پرېږدې چې دغه موضوع په خپله طریقه حل کړي)) لسو نماینده ګانو د تالار د وکیلانو دا خبره چې د معضلې حل ته به یوه لاره پیدا کړي ، و منله او غونډه پر دغه ځای پای ته ورسیده ۰

د تالار د وکیلانو نمایندګان عبدالرؤف بینوا ، عزیزالله واصفي ، محمد اسحق عثمان ، عبدالحمید زهري ، یارمحمد دلیلي ، عبدالکریم عمرخیل ، عبدالغفارفراهي او درې نور وکیلان وو چې نومونه یې اوس زما په یاد نه دي ۰

په لومړې مرحلې کې لسوو نمایندګانو تصمیم و نیوه چې باید پښتانه غیر حاضر وکیلان ولسي جرګې ته حاضر کړي ۰ ددغه کار د اجرا کولو له پاره شپږ ګروپه وکیلان و ټاکل سول چې د افغانستان ولایتونو ته سفر وکړي ۰ دوی په ډېر لږ وخت کې نژدې ځلویښت وکیلان ولسي جرګې ته حاضر کړل ۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ولسي جرگي د طرزالعمل مطابق د ولسي جرگي تصا ميم د وکيلانو په دوه ثلثه آراوو نيول کيږي ، د ولسي جرگي د غړو شمير (۲۱۶) وکيلان دي ، چي د دغه تعداد وکيلانو څخه د (۱۴۴) وکيلانو په حاضريدلو سره د ولسي جرگي د غونډو نصاب پوره کيږي او ولسي جرگه د تصميم نيولو حق پيدا کوي ، څرنگه چي د ديارلسمي تقنيني دوري وکيلان ، د ژبي پر اساس وشميرل سوه ، په دغي دوري کي ولسي جرگي ته تر ۱۴۴ ډ ير پښتانه وکيلان انتخاب سوي وو ۰ د دغي دوري د ټولو وکيلانو نومونه ددغه کتاب په ضميمه پاڼو کي لوستلای سئ ۰

څو واره د ولسي جرگي په عمومي مجلس کي د وکيلانو شمير ۱۳۸ وکيلانو ته ورسيد ، او تر دغه تعداد اضافه وکيلان د ولسي جرگي په تالار کي نه کښينستل ۰ دولت او حکومت په دغه وخت کي سکوت اختيار کړې وو ۰ دوی د تالار وکيلان هم دي ته نه پريښودل چي خپل نصاب تکميل کړي او دغه موضوع يکجانبه په تصويب ورسوي ۰ په ولسي جرگي کي هغه وکيلان چي ددولت مشاورين وو ، دوی به هميشه په تالار کي د وکيلانو شمير ته متوجه وو ، او دوی به د ولسي جرگي مجلس نصاب پوره کولو ته نه پريښودې ۰ د مثال په توگه : هر وخت چي به د ولسي جرگي په تالار کي د وکيلانو شمير نصاب نيولو يعني ۱۴۴ ته نژدي کيدې ، په دغه حساس وخت کي به چي هر وکيل د ولسي جرگي تالار ته داخليدې ، نو په مقابل کي به يو يا دوه وکيلان بيرته د تالار څخه وتل ۰ ددولت مشاورينو به د مختلفو تکتيکونو څخه استفاده کوله ۰ دوی به خيني وکيلان په دي بهانه چي تيلفون ته دي غواړي او يا د باندي د يوه سړي په کار يي ، او داسي نورو چلونو خيني وکيلان د تالاره څخه ايستل او د مجلس نصاب به نه پوره کيدې ۰

د تالار وکيلانو به هره پنجشنبه د يوه ولايت د وکيلانو په ميلمستيا کي برخه اخسته او هلته به لس کسيزه هيأت خپل د اجراآتو راپور دوی ته وړاندي کاوه ۰ دغه هيأت د مشوري اخستلو له پاره د خينو مشرانو سره چي ارواښاد محمد هاشم ميوندوال هم په دغي ډلي کي و ، د پغمان د کشکک په بڼ کي چي د محمد اسحق عثمان ملکيت و ، يوه غونډه وکړه ۰ ددغي غونډي تفصيل د روزگار په جريدي کي خپور شوی دی ۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کابل په ملي جرايدو کي د پښتنو او دري ژبو له خوا نشرات کيدل ، چي وروسته تر دي د ژبو مسأله يوازي په ولسي جرگي پوري منحصره نه وه ، بلکه دا موضوع په ټول هيواد کي خپره سوه او د افغاني جامعي ټول قومونه يي و ښورول ولي د پيشنهاد مخالفينو به د افکار نو په جريدي کي چي د امتياز خاوند يي نورالله نورزاد او مسؤول مدير يي ضيأ حيدري و ، د پښتنو پر ضد ډير زهرجن مطالب نشر ته سپارل. دپښتنو له خوا په افغان ، روزگار او کاروان په جرايدو کي خيني مطالب نشريدل ۰ پښتنو وکيلانو په خپلو نشراتو کي د افغانستان هيڅ قوم ته بد نسبت نه دئ کړي ، بلکه دوی يوازي د افغانستان ددولت هغه فرمانونه او احکام چي د پښتو ژبي د تعميم او تقويي په هکله په مختلفو دوروو کي مخصوصا د سردار محمد نعيم خان د پوهني د وزارت په وخت کي صادر سوي وو ، نشر ته سپارل ۰ چي دغه ټول مطالب داروانښاد عبدالرؤف بينوا له خوا تهيه کيدل.

لس کسيز هيأت د مارشال شاه ولي خان کور ته ددي له پاره ورغلي وو چي دده څخه ددغي معضلي د حل په لاري کي مرسته و غواړي ۰ مارشال صاحب په دغي موضوع کي خپله بي طرفي و ښودله او هيأت ته يي توصيه وکړه چي دده د زوی سردار عبدالولي سره ووينې. هيأت د سردار عبدالولي کور ته هم ورغئ ، په دغو دواړو مجلسونو کي د پاچا سرياور جنرال محمد عمر خان هم حاضر و.وکيلانو سردار عبدالولي ته د ژبو معضله تشريح کړه ولي ده د وکيلانو په جواب کي هيڅ و نه ويل ۰ ما سردار عبدالولي ته د اساسي قانون ۳۵ مه ماده ولوسته چي په دغي مادي کي د افغانستان دولت مکلف سوئ دئ چي د پښتو ژبي د انکشاف او تقويي له پاره لازم اقدامات وکړي ۰ زما په گمان چي سردار عبدالولي په خپل کور يا دفتر کي اساسي قانون نه درلود ، ده په هغه ورځ د پاچا سرياور جنرال محمد عمر خان ته وويل چي ده ته يو اساسي قانون پيدا کړي ، چي ما خپل اساسي قانون ده ته ورکړ ۰

څه موده وروسته د پښتنو وکيلانو يوه ليکنه (د وکيلانو قانوني موقف) تر عنوان لاندي و په افغان جريدي کي چاپ سوه ۰ ولي حکومت د اساسي قانون د ۳۱ مادي د حکم پر خلاف د جريدي دغه گڼه په دولتي مطبعي کي قيد کړه ۰ د افغان د جريدي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چلونکي محمد حسن ولسمل د حکومت ددغه اقدام اطلاع ولسي جرگي ته ورکړه۰ د ولسي جرگي د تالار وکیلان د حکومت په دغه عمل ډیر خوابدي سوه او ټول وکیلان صدارت ته ورغله۰ صدر اعظم خپله کابینه په لږ وخت کي حاضره کړه او یوازي د صدارت مرستیال ډاکټر عدالصمد حامد او دخارجه چارو وزیر محمد موسي شفیق په نامعلوم علت په صدارت کي د وکیلانو لیدلو ته حاضر نه سول ۰

په سر کي صدر اعظم ډاکټر عبدالظاهر چي په تیري دوري کي د ولسي جرگي رئیس و او د حاضرو ډیرو وکیلانو سره یي پیژندل ، ده د وکیلانو د حساسیت د کمولو له پاره د ځینو وکیلانو سره ټوکي کولي ۰ په هغي لحظي کي عبدالرؤف بینوا وکیلان مخاطب کړه او وي ویل ((هلته د پښتو جنازه اخسته کیږي او دلته تاسي خاندئ)) چي د عبدالؤف بینوا تر دغه اعتراض وروسته وکیلان بیرته ډیر جدي سوه۰

په دغه ورځ د صدارت په ماڼي کي نژدي (۰ ۱ ۱)وکیلان حاضر سوي وو او د دوی په نماینده گۍ عزیزالله واصفي حکومت ته وویل چي حاضرو وکیلانو ستاسي حکومت ته د اعتماد رایه درکړي وه او په ولسي جرگي کي یي ستاسي د حکومت سره مرسته کوله ، ولي ستاسي حکومت ددوی یوه قانوني لیکنه په دولتي مطبعي کي قید کړي ده په دغه اساس دوی فیصله کړي ده چي خپل د اعتماد رایه ستاسي د حکومت څخه بیرته واخلي ، په هغي لحظي کي ټولو وکیلانو د نه اعتماد لاسونه پورته کړه ۰

د وکیلانو تر دغه تصمیم وروسته د اطلاعاتو او کلتور وزیر محمد ابراهم عباسي او ځینو وکیلانو پر انجام شوي مسألي باندي خبري پیل کړي ۰ په دغه وخت کي ما وکیلانو ته وویل چي د وکیلانو فیصله د حکومت په اطلاع ورسیده ، پر دغي موضوع باندي نور بحث نه سي کیدلای او وکیلان باید د صدارت د ماڼي څخه ووزي۰ غونډه پر هغه ځای ته ورسیده او وکیلان بیرته ولسي جرگي ته ولاړه ۰

د وکیلانو ددغه اقدام په نتیجه کي څو میاشتي وروسته د ډاکټر عبدالظاهر حکومت مستعفي سو او دده پر ځای محمد موسي شفیق صدر اعظم سو ۰ او د محمد موسي شفیق د حکومت په وخت کي د ژبو موضوع داسي حل سوه :

(c) ketabton.com: The Digital Library

د محمد موسي شفيق حکومت اراده کړي وه چي د ايران د حکومت سره د هلمند د اوبو معاهده لاس ليك کړي ۰ او دغه معاهده بايد په ولسي جرگي کي په تصويب ورسيږي ۰ د ولسي جرگي د طرزالعمل پر اساس ددي له پاره چي د هلمند د اوبو معاهده د ولسي جرگي د مجلس په آجندا کي داخله کړه سي ، بايد د ولسي جرگي په عمومي مجلس کي دوه واره رايه واخسته سي ۰ چي د اول وار له پاره بايد د ژبو مسأله چي د مجلس په آجندا کي پرته ده ، د وکيلانو د اکثريت رايو په وسيله د غونډي دآجندا څخه وه ايستله سي ۰ او په دوهمي رايو اخستلو کي د هلمند د اوبو معاهده د مجلس په آجندا کي ونيول سي۰ په دغه هکله د تالار د لس کسيز هيأت څينو غړو پاچا ته اطلاع ورکړه چي پښتانه وکيلان دي ته حاضر نه دي چي د پښتو ژبي پيشنهاد د هلمند د اوبو د معاهدي له پاره د مجلس د آجندا څخه و باسي ۰ او که پاچا پر دوی باندي فشار راوړي ، ډير پښتانه وکيلان به د ولسي جرگي د عضويت څخه استعفا وکړي ، چي په هغه صورت کي به د هلمند د اوبو معاهده هم په ولسي جرگي کي په تصويب و نه رسيږي ۰ پاچا او صدراعظم دواړو د ژبو د پيشنهاد مخالفو وکيلانو ته سپارښتنه وکړه چي د ولسي جرگي عمومي غونډي ته حاضر سي . دوی تر شپږو مياشتو اعتصاب وروسته عمومي غونډي ته حاضر سوه او د غونډي منشي سيد مبين شاه امير د ژبو پيشنهاد د دوهم وار له پاره ولوست او دغه پيشنهاد د رايو په اتفاق په تصويب ورسيدې . مهمه خبره داده ، که پورته لارښودنه شپږ مياشتي پخوا د پيشنهاد مخالفو وکيلانو ته د پاچا او صدر اعظم له خوا سوي وای او دوی د عمومي غونډي څخه نه وای وتلي نو دغه ملي نفاق به په هيواد کي نه وای پيدا سوې . داسي ښکاري چي د ژبـو د پيشنهاد د مخالفـو وکيلانـو رهبري د افغانستان د دولت په لاس کـي وه چـــي (دولت په خپله کرل او هم په خپله يي ريبل) اما په افغاني ټولني کي ولسي جرگه په دغه کار غندل کيدله . ډيرو هيواد والو ته به دا سوال پيدا سي چي ولي يوي ډلي وکيلانو د ژبي د پيشنهاد سره مخالفت کاوه او بيا ولي دغه پيشنهاد د ولسي جرگي د ټولو غړو له خوا و منل سو ؟ زما په گمان د پورته پوښتني ښه جواب به دا وي چي دغه پيشنهاد يوازي يوه قانوني حيله وه چي د ډاکټر عبدالظاهر د مستعفي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کيدلو له پاره طرحه شوی و ، او کله چي دوی خپل دغه هدف ته ورسيدل نو بيايي شايد د پيشنهاد مخالف وکيلان په دي خبره قانع کړي وي چي ستره محکمه به دغه پيشنهاد تفسير کړي او د پښتو او دري ژبو د پوهيدلو معيار به د ۱۲ صنف شهادتنامه کافي و بلل سي ، چي د ۱۲ صنف شهادتنامه د يوه مامور د استخدام د شرايطو څخه هم وه . که پورته گمان حقيقت ولري نو دا به د حکومت د نوي کانديد له پاره مناسب کار نه وي چي په داسي حيلو چي د ملي نفاق په قيمت تماميدی ، برحاله حکومت استعفا کولو ته مجبور کړي .

د ملکي مامورينو قانون په ولسي جرگي او مشرانو جرگي کي تصويب سو او د افغانستان پاچا هم توشيح کړی دی .

۲۰ ـ د وچ کالي په وخت کي ولسي جرگي نصاب نه درلود

په ۱۹۷۱ او ۱۹۷۲ کلونو کي چې د ډاکټر عبدالظاهر د حکومت دوره وه په افغانستان کي يوه بي ساري تباه کونکي لوږه او وچ کالي راغلي وه چي په دغو کلونو کي واوره او باران لږ اوريدلي و . په نتيجه کي د غنمو او نورو خوراکي موادو د حاصلاتو مقدار په ډيره پيمانه لږ سوی و ، او د افغانستان د لويديز او مرکزي ولايتونو ډير خلگ د لوږي څخه مړه سول او د غور ، بادغيس او د هرات خينو خلگو د افغانستان نورو سيمو ته کډه وکړه او ددغو سيمو خينو خلگو خپل اولادونه خرڅ کړه ، او په دغو کلونو کي په ټول هيواد کي ډير څاروي تلف سوه . چي دډيرو هيوادوالو په عقيده ، دغه ملي فاجعه د حکومت د نارسايي څخه پيښه سوی وه۰

په ولسي جرگي کي د هرات د ښار وکيل اروانباد محمد شاه رحمتيان ، د ولسي جرگي ډير وکيلان د زرنگار په پارک کي د حکومت پر ضد د يوي مظاهري له پاره وهڅول ۰ چي د وکيلانو دغه مظاهره د ۱۹۷۲ کال د اپريل په مياشتي کي کيده ۰ چي د وکيلانو ددغي مظاهري وخت د کابل په پوهنتون او د حکومت په ډيرو اداراتو کي د خلگو په اطلاع رسول سوي و ۰ او پر ټاکلي وخت ډير خلگ د زرنگار په پارک کي را ټول سوي وو ۰ په ورستيو لحظو کي وکيلانو خپل تصميم واړاوه او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مظاهري پر ځای ، دوی د حکومت څخه د استیضاح په لټه کي سوه۰ چي په دغه هکله د هرات د ولایت د انجیل د حوزي وکیل عبدالقدوس مومند د فراه ، هرات ، غور او بادغیس وکیلان د باغ بالا په رستوران کي میلمانه کړه ۰ په دغي میلمستیا کي د حکومت څخه د استیضاح د غونډي پیشنهاد و لیکل سو ، دغه پیشنهاد د ولسي جرگي دارالانشأ ته وسپارل سو ولي د استیضاح دغه مجلس جوړ نه سو ، په دي چي د حکومت په لارښودنه د ولسي جرگي عمومي مجلس د نصاب څخه ولوید ۰د افغانستان د ستونزو او د هیواد د بي ساري لوږي سره د مقابلي په غرض د ولسي جرگي ډیر وکیلان مجبور سوه چي د ۱۹۷۲ کال د اپریل د میاشتي پر ۱۲ نیټه د یوي تقاضا نامي په ترڅ کي د ولسي جرگي د غیر حاضرو وکیلانو څخه غوښتنه وکړي چي په دغه تاریخي حساس وخت کي خپلو وظایفو ته ډیر ژر حاضر سي۰ ددغي تقاضا نامي متن څو وکیلانو جوړ کړی او د هرات د لومړی حوزي د وکیل سید رسول فکور په قلم لیکل سوی دی د وکیلانو دغه تقاضانامه د هیواد په جرایدو کي خپره شوه ۰ صباح الدین کشککي د وکیلانو ددغي تقاضانامي متن په خپل اثر کي لیکلی دی . (۱ ۳)

ددغـه تاریخــي سند اصلي پاڼه چي پر هغي باندي تر (٦۰)ډیرو وکیلانو لاس لیکونه کړي دي ددغه کتاب په ضما یمو کي لوستلای سی ۰

د ولسي جرگي په باب څو نوري خبري

څرنگه چي ولسي جرگه د سیاسي احزابو پر بنا نه وه جوړه سوی ، نو ځکه ځیني وکیلان مجبور سوه چي د قومي یا اداري واحدونو پر بنا پر مختلفو ډلو وویشل سي ، لکه د مشرقي (ننگرهار ، لغمان ، کنړ) د وکیلانو ډله ، د پکتیا (پکتیا ، خوست ، پکتیکا) د وکیلانو ډله ، د هزاره قوم د وکیلانو ډله او داسي نوري ډلي . په دوولسمي تقنیني دوري کي د نورزو د قوم ډله هم جوړه سوی وه ولي په دیارلسمي تقنیني دوري کي دغه ډله مصلحتا جوړه نه سوه .

ـ ډاکټر محمد وردگ د پاچا له خوا شاید په دي دلیل د ولسي جرگي د

(c) ketabton.com: The Digital Library

رياست له پاره هڅول سوی وي چي دده پلار عبدالاحد خان مايار هم يو وخت د شورا ريس و . ډاکټر وردگ د خپل رياست په وخت کي د ډيرو مشکلاتو سره مخامخ سو ، د مثال په توگه : يوه ورځ په عمومي غونډي کي پر يوي موضوع باندي د بحث په وخت کي ځينو وکيلانو دی په دي متهم کړ چي د رياست دنده په بي طرفی پر مخ نه وړي ، نو د گڼ دريځ د وکيلانو په شمول ډير وکيلان د اعتراض په نامه د عمومي غونډي څخه ووتل او د ډيرو ورځو له پاره يي په انتظار خاني کي د ولسي جرگي پر نيمگړتياو خبري کولي ، او په دغي مودي کي ډاکټر وردگ هم د ناروغی په نامه ولسي جرگي ته نه راتی ، په هغو ورځو کي آوازي هم خپري سوي وي چي ډاکټر محمد يوسف به د غلام محمد فرهاد پر ځای وکيل سي چي بيا به د ولسي جرگي په رياست وټاکل سي . د گڼ دريځ وکيلانو فيصله وکړه چي ډاکټر وردگ چي يو سپيځلی افغان و بايد خپلي وظيفي ته ادامه ورکړي چي ددغي فيصلي پر اساس بله ورځ دی او ټول وکيلان د ولسي جرگي تالار ته ولاړه او دغه معضله پر همدغه ځای پای ته ورسيدله .

۲۱ ـ د محمد داود خان سره کتنه

په ۱۹۷۲ کال کي د ډاکټر عبدالظاهر د حکومت په ورستيو مياشتو کي ، ما يوه ورځ په خارجه وزارت کي د خپلو پخوانيو همکارانو سره چي سيد وحيد عبدالله هم هلته حاضر و د ولسي جرگي پر جرياناتو خبري کولي ۰ د هغي ورځي په ماښام سيد وحيد عبدالله ما ته په تيلفون کي وويل ((ما د ورځي د صحبت جريان محمد داود خان ته بيان کړ ، ده آرزومندي و ښوولہ چي که ته دده د ليدلو له پاره ورسي .))

زه پر ټاکلي وخت د محمد داود خان کور ته ورغلم او دده ناظر باز محمد خان زه د ناستي خوني ته رهنمايي کړم او محمد داود خان د خپل کور ددوهم پوړ څخه راکښته سو ، ده بالاپوش اغوستی و او خولي يي هم پر سر وه ، داسي ښکاريده چي په هغي لحظي کي دی د قدم وهلو څخه غبرگ سوی وي ۰

ما د محمد داود خان تر ليدلو دمخه د افغانستان پاچا محمد ظاهر شاه څو واره ليدلی و ، د ليدلو په پيل کي به پاچا په خپله د هيواد پر مسايلو خبري کولي او مقابل

(c) ketabton.com: The Digital Library

طرف ته به يي د ډېرو خبرو موقع نه ورکوله ، ولي محمد داود خان لومړې زما څخه د ولسي جرگي جريانات او د هيواد پر حالاتو پوښتني وکړې ۰

ما د هيواد د حالاتو په برخه کي محمد داود خان ته وويل ((لکه چي تاسي خبر ياست دا ډيره موده کيږي چي د پوهنتون شاگردان د اعتصاب په حالت کي دي ، په ټول هيواد کي لوږه او وچ کالي ده او د هيواد په ځينو برخو کي خلگ د لوږي څخه مري ، ولسي جرگه نصاب نه لري چي د حکومت څخه استيضاح وکړي .))

محمد داود خان زما په جواب کي وويل ((شورا خپله وظيفه نه ده اجرا کړي او د افغانستان منورين خپلو مسؤوليتونو ته متوجه نه دي ۰))

ما محمد داود خان ته وويل چي د افغانستان منورين پر ډلو ويشل سوي دي او دوی په خپلو منځونو کي په مبارزه اخته دي ، او د افغانستان ولسي جرگه چي د افرادو يوه جرگه ده ، تر هغو چي دغه جرگه نصاب و نه لري ، نو ددغي جرگي مؤثريت ډېر لږ وي ۰ په هغي لحظي کي چي ما د محمد داود خان سره خبري کولي ، ما د خپل عادت مطابق په ورين تندي او غيري جدي لهجي د هيواد پر مسايلو بحث کاوه چي زما د صحبت دغه طرز د محمد داود خان خوښ نه سو ۰ ده ما ته وويل ((ته مه خانده زه جدي خبري کوم)) ده زياته کړه ((د هيواد د ټولو اوسني بدبختيو اصلي عامل په خپله پاچا دی ، تر هغه وخته چي د پاچا چاره و نه سي ، تر هغو به په افغانستان کي ښه ورځ را نه سي .))

ما محمد داود خان ته وويل چي زه اوس د يوه وکيل په حيث ستاسي سره خبري کوم ، او د افغانستان اساسي قانون يوه وکيل ته اجازه نه ورکوي چي د پاچا سره مخالفت وکړي ۰ ده تر پخوا لا په جدي لهجي ما ته وويل ((تاسي د خپل هيواد د خلگو په مقابل کي مسئووليت لرئ ، او په دغو بهانو چي اساسي قانون تاسي ته اجازه نه درکوي تاسي خانونه غولوئ .))

ما تر دي پخوا محمد داود خان نه و ليدلئ او د پاچا په هکله دده په عقيدي نه پوهيدم ۰ ما تصور نه کاوه چي دئ به د پاچا سره تر دي حده مخالف وي ۰ زما په شمول د افغانستان ډېرو خلگو داسي فکر کاوه چي دوی دواړه د افغانستان د سلطنتي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کورني مشران دي او په ملي او بين المللي سويه د دواړو ښه احترام کيږي او خلگ په دي نه پوهيدل چي دوی پر څه شي اختلاف سره لري ۰ ځينو خلگو د پاچا او محمد داود خان مخالفت د سليقي اختلاف باله نه د عقيدي ، نو په دغه لحاظ ددوی پر اختلافاتو باندي هيڅا د دښمنۍ او کودتا تر سرحده تبصره نه کوله ۰

په پای کي ما د محمد داود خان څخه پوښتنه وکړه چي ستاسي په نظر وکيلان بايد څه وکړي ؟ محمد داود خان زما پر دغي پوښتني هيڅ تبصره وه نه کړه او د بحث موضوع يي واړوله ۰ امکان لري چي دی په هغو ورځو کي د کودتا په فکر کي و ولي زه دده په کودتا خبر نه وم ۰

۲۲ ـ حکومت د وکيلانو په حاضريدلو خوشحاله نه و

ډير افغانان په دي عقيده دي چي دديموکراسۍ دوري وکيلان د وکالت د مقام مستحق نه وو او دوی خپلو ملي وظايفو ته پاملرنه نه درلوده ۰ زما په نظر د ولسي جرگي د نصاب په برخه کي تر وکيلانو د حکومت ملامتي ډيره وه ۰ په دي چي په اکثرو حالاتو کي حکومت نه غوښتل چي ولسي جرگه نصاب ولري ، د حکومت ډير وزيران په دي عقيده وو چي د نصاب په صورت کي ولسي جرگه د تصميم قدرت پيدا کوي او حکومت ته مشکلات جوړوي۰

په ديارلسمي تقنيني دوري کي څو واره حکومت په ولسي جرگي کي لاس وهنه کړي ده چي څو مثالونه يي په همدغه کتاب کي راوړل سوي دي .

زه داخبره نه سم منلای چي څوک ووايي چي وکيلان پر خپل سر ياغيان شوي وو او د ولسي جرگي عمومي مجلس ته نه حاضريدل۰ ما نه دي اوريدلي چي پاچا ، صدراعظم يا کوم وزير په عادي حالاتو کي د کوم وکيل څخه غوښتنه کړي وي چي ولسي جرگي ته حاضر سي۰ که پاچا يا صدر اعظم د ولسي جرگي د نصاب د پوره کولو په برخي کي وکيلانو تـه توصيه کړي وای ، زه يقين لرم چي يوه ورځ به هم ولسي جرگه بـي نصابه نه وای ، که د هر ولايت والي د وکيلانو څخه غوښتنه کړي وای چي کابل ته ولاړ سي ۰ زه باور لرم چي د شورا د اجلاس په ورځو کي به هيڅ وکيل په خپل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلي کي نه پاته کيدې زما په نظر اراده داسي وه چي دولسي جرګه نصاب پوره نه سي او په دغه حالت کي به حکومت ددوی له شره څخه خلاص وي ۰

پاچا او حکومت د وکيلانو سره د ارتباط له پاره ډير چينلونه درلودل چي د ضرورت په وخت به ددغو لارو څخه وکيلانو ته رهنمايي کيدله ۰ د مثال په توګه :

د ستري محکمي د دارالانشأ آمر ډاکټر وليد حقوقي به په فوق العاده حالاتو کي د ولسي جرګي سره د ارتباط وسيله وه ۰ د پارلماني رياست له لاري څخه هم د خينو وکيلانو سره تماس نيول کيدې ۰ د پاچا د حضور مصاحب محمد رحيم خان پنجشيري او د دربار د تشريفاتو رئيس عثمان شير علومي هم ډيرو وکيلانو ته لارښودنه کوله ۰ د تجارتي بانك رئيس جنت خان غروال د پکتيا د ولايت او د هيواد دنورو سيمو د وکيلانو سره په ارتباط کي و ۰ زما په شمول په ولسي جرګي کي د افغانستان د جنوب غرب د حوزو د وکيلانو سره د سلطنت ارتباط د پاچا د سرياور جنرال محمد عمر خان نورزي په وسيله ساتل کيدې ۰ ما اوريدلي دي چي پاچا اراده کړي وه چي جنرال محمد عمر خان په ترکيي کي د سفير په حيث مقرر کړي ، ځرنګه چي په ديارلسمي تقنيني دوري کي د نورزوو د قوم څوارلس فعال وکيلان ولسي جرګي ته ورغلي وو ، نو پاچا لازمه وبلله چي د نورزوو وکيلانو سره د ارتباط له پاره د خپل سرياور سفارت د څه مودي له پاره وځنډوی۰

په دي کي شك نه سته چي د نصاب په نه پوره کيدلو سره د ولسي جرګي اعتبار ته لويه صدمه ورسيده ، ولي په يوي غير حزبي شورا کي د نصاب د معضلي حل آسانه کار هم نه دې ۰ ځرنګه چي لوستونکي پوهيږي د نړې په ديموکراسي نظامونو کي پارلمانونه د احزابو پر بنا جوړيږي او هر حزب دنده لري چي د خپل حزب غړې پارلمان ته حاضر کړي ، چي په مهمو حالاتو کي احزاب حتي خپل ناروغه غړې پارلمان ته حاضروي ، چي د ۸ ۹ ۹ ۱ کال د آګست په مياشت کي په ايتاليا کي دغسي يوه پيښه وسوه چــي د حکومت مخالفــي ډلــي خپل د حزب يــو غړې په امبولانس کي پارلمان ته حاضر کړ۰

په ديارلسمي تقنيني دوري کي دوه پيشنهادونه ولسي جرګي ته وړاندي سول ۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړې پيشنهاد چي يو مؤثر پيشنهاد و چي په هند او خينو نورو هيوادونو كي عملي كيږي ۰ هغه داسي و (په افغانستان كي چي د يوه وكيل معاش اته زره افغاني و ، پر دوو برخو ويشل كيدې چي يو وكيل به په هر حالت كي دځلور زرو افغانيو مستحق كيدې ۰ ولي نوري ځلور زره افغاني د حق الحضور په نامه تثبيتيدلي چي يو وكيل به د حاضريدلو په صورت كي ددغو پيسو مستحق كيدي) دغه پيشنهاد عملي نه سو ۰ دوهم پيشنهاد چي يو بې گټي پيشنهاد و ، چي د ولسي جرگي د عمومي مجلس په ورځو كي د وكيلانو حاضري اخستل كيدله او د غير حاضرو وكيلانو نومونه به په كابل راديو كي خپريدل۰ متأسفانه چي دغه كار گټه و نـه كړه ۰ په دي چي ځني وكيلان په دي خوشحاله كيدل چي ددوی نومونه په راديو كي ياديږي ۰ ما ته په فراه كي يوه سړي وويل چي په ولسي جرگي كي ستا ږغ نه سته ، لكه چي هلته ډير فعاليت نه كوي ۰ ما دده څخه پوښتنه وكړه چي ته څه پوه سوي چي زه په ولسي جرگي كي فعاله نه يم ۰ ده زما په جواب كي وويل چي زه ددي څخه پوهيږم چي د وكيلانو په ډلي كي په راديو كي ستا نوم نه ياديږي ۰ چي دده مقصد د غير حاضرو وكيلانو ډله وه چي ښايي دي سړي په ټوكه دغه خبره ما ته كړي وي ۰

هر وخت چـي پاچا يا حكومت اراده كړي وي چي د ولسي جرگي مجلس بايد نصاب و لري ، نو په هغه وخت كـي تـر نصاب ډير وكيلان ولسي جرگي ته حاضر شوي دي ۰ د مثال په توگه :

ـ د ولسي جرگي په افتتاحيه غونډو كي اكثر وكيلان حاضر وو۰

ـ د ولسي جرگي د رئيس د ټاكلو په وخت كي د جرگي ډير وكيلان حاضروو۰

ـ د نور احمد اعتمادي ، ډاكټر عبدالظاهر او محمد موسي شفيق د حكومتونو د اعتماد د رايو په غونډوكي د مجلس تر نصاب ډير وكيلان حاضر وو ۰

ـ د صنعتي بانك د قانون د تصويب په وخت كي د ولسي جرگي نصاب پوره وو۰

ـ كله چي دولت اراده وكړه چي د ژبو مسأله دي په ولسي جرگي كي تصويب سي نو دري ژبي وكيلان چي د شپږو مياشتو له پاره د اعتصاب په حالت كي وو د ولسي جرگي تالار ته حاضر سول ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ كله چي دولت غوښتل چي د هلمند د اوبو معاهده په ولسي جرگي كي تصويب سي ، نو د ولسي جرگي اكثر وكيلان حاضر وو ۰

پورته ځو مثالونه دا ثابتوي چي هر وخت چي دولت يا حكومت اراده كړي وي چي د ولسي جرگي نصاب بايد پوره سي ، نو په هغه وخت كي ډير وكيلان ولسي جرگي ته حاضر سوي دي ۰

د نصاب په هكله يوه ټوكه

په ولسي جرگي كي يكشنبه ، دو شنبه او سه شنبه د عمومي مجلس ورځي وي چي په دغو ورځو كي به وكيلان د سهار پر نهو بجو د ولسي جرگي په تالار كي حاضريدل۰ كله چي به مجلس نصاب نه درلود ، حاضر وكيلان به مجبور وو چي د غرمي تر دولسو بجو پوري د ولسي جرگي په تالار كي كښيني ، چي دا دري ساعته انتظار اكثر وكيلان ستړي كړي وو او هر يوه به بي اختياره د بل څخه پوښتنه كوله چي آيا نن به د مجلس نصاب پوره سي او كه يه ؟ ما به هميشه ادعا كوله چي زه په دي پوهيږم چي د مجلس نصاب پوره كيږي او كه يه ؟ ما به د وكيلانو د پوښتنو په جواب كي دوی ته ويل چي تر هغه پوري چي د وكيلانو څخه پاچا ياحكومت د نصاب د پوره كيدلو غوښتنه و نه كړي وكيلان ځانونه مكلف نه گڼي چي د مجلس نصاب پوره كړي۰ او د مجلس د نصاب پوره كيدل د لاندي حالاتو څخه معلوميدلای سي :

ـ د سهار له خوا چي د وكيلانو ميني بسونه ولسي جرگي ته راځي بايد وكتل سي چي دا واړه بسونه ډك دي او كه خالي ۰ كه بسونه خالي وو نو معنا يي دا ده چي وكيلان په لاري كي د بسونو څخه كښته شوي دي او په دغه ورځ د مجلس نصاب نه پوره كيږي۰

ـ كه د وكيلانو ميني بسونه ډك راسي ، بايد وكتل سي چي وكيلان د ولسي جرگي تالار ته ځي او كه دوی په كمسيونونو ننوزي ۰ كه وكيلان خپلو كمسيونونو ته ننوتل، نو دوی د خپلو مؤكلينو سره په ولسي جرگي كي يو ځای كيږي او بيرته د ولسي جرگي څخه وزي او د مجلس نصاب نه پوره كيږي ۰

ـ كه ولسي جرگي ته ميني بسونه ډك راسي او وكيلان مخامخ د ولسي جرگي تالار

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته ولاړ سي ، بيا هم بايد وكتل سي چي تر حاضرۍ اخستلو وروسته دوی په تالار كي پاته كيږي او كه يه ؟ كه وكيلان تر حاضري وركولو وروسته بيرته د تالار څخه ووتل په دغه ورځ هم د مجلس نصاب نه پوره كيږي ٠

ـ كه د ولسي جرگي ميني بسونه ډك راسي او وكيلان په ډير تلوار سره مخامخ د ولسي جرگي تالار ته ورننوزي او هلته آرام كښيني په دغه صورت كـي د مجلس نصاب پوره كيږي ٠

وروسته ډير وكيلان په دي پوهيدل چي د مجلس نصاب پوره كيږي او كه يه ؟

۲۳ ـ د سپن ږرو جلبيانو موضوع

په ۱۹۷۰ كال كي حكومت اراده وكړه چي د كار د قواو په چوكاټ كي د شني قوي په نامه د كار يو يونټ جوړ كړي . ددغه كار له پاره د دفاع ، داخله او كرني د وزارتونو لوړ رتبه مامورين د لوی درستيز جنرال غلام فاروق خان تر مشري لاندي د يوه هيأت په څير و ټاكل سول ٠ دغه هيأت فيصله وكړه چي د هيواد ۲۸ كلن احتياط عسكر د شني قوي له پاره بايد جلب كړه سي ٠ حكومت نژدي څلور زره احتياط عسكر چي ډير يي ۵۰ يا ۶۰ كلن سپين ږيري خلگ وو ، چي اكثر دغه خلگ د فراه د ولايت څخه جلب كړه شوي وو ٠

دهمدغه كال په ژمي كي به هره ورځ ددغو سپين ږرو جلبانو څخه څو كسانو ما او د فراه نورو وكيلانـو تـه مراجعه كوله او موږ به يي د حكومت په دغه غير عادلانه اقدام خبرولو ٠

د يـوه زاړه جلبي ژړا او تأثر بـه هيځكله زمـا لـه ياده و نـه وزي ، دا سړي پنځوس كلن و او د بالابلوك د ولسوالۍ د (زير كوه) د كلي اوسيدونكۍ و ، ده ما ته وويل ((يوه ښځه او دوه كوچني اولادونه مي تر شا پري ايښي دي او هغه وخت چي زه ديخوا ته راتلم ، موږ په كور كي صرف دري منه غنم درلوده ، او موږ په خپل كور كي يو تلتك درلود چي هغه تلتك ما دخانه سره راوړی دی ، زه اوس نه يـم خبر چي زما اولادونه به ژوندي وي او كه يه ؟))

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما په غوښتنه د ولسي جرگي ددفاع د وزارت کمسیون فیصله وکړه چي د حکومت څوارلس کسیز هیأت د کمسیون غونډي ته ور وغواړي چي د زړو جلبیانو پر موضوع باندي ددوی څخه پوښتني وکړي ۰ هیأت پر ټاکلي وخت د کمسیون غونډي ته حاضر سو ، زما په شمول د تقنین د کمسیون څلورو غړو هم د دفاع د کمسیون په دغي غونډي کي برخه اخستي وه ۰ هر وکیل په خپل وار سره د حکومتي هیأت ددغه غیر عادلانه اقدام غندنه کوله ۰ د وکیلانو څخه عبدالکریم عمرخیل او میرزا فخرالدین خان د عسکري مکلفیت په قانون ښه پوهیدل ، دوی دواړو د حکومت دغه اجراآت د قانون خلاف و بلل چي په آخر کي حکومتي هیأت ادعا وکړه چي د وکیلانو دا خبره چي حکومت سپین ږږي خلگ جلب کړي دي بي اساسه ده ۰ په هغي لحظي کي د فراه د ولایت د بکوا د ولسوالۍ وکیل محمد زمان خان هغه ۰ ۵ سپین ږږي جلبیان چي د فراه د ولایت وکیلانو د شورا په محوطه کي ځای پر ځای کړي وو ، کمسیون ته راوستل ۰ دغو جلبیانو خپلي عسکري دریشۍ اغوستي وي او په کمسیون کي پر مخکه کښینستل ددوغو جلبیانو په لیدلو سره وکیلان او د هیأت غړي متأسف او متعجب سول ۰ د هیأت غړو د وکیلانو په مخ کي یوه د بل سره مناقشه پیل کړه چي د کرني د وزارت معین ډاکټر محمد احسان رفیق په دغي غونډي کي خپل ډیر تأثر ښکاره کړ ۰

لوی درستیز جنرال غلام فاروق خان د خپل ځایه څخه ولاړ سو او دغو جلبانو ته یي وویل چي تاسي ټولو ته ترخیصونه درکوم ۰ ما دغه هیأت ته وویل چي دغه سپین ږږي حاضر خلگ د څلورو زرو نورو خلگو یوه نمونه ده چي ستاسي د قانوني تخلف د اثبات له پاره دغه کمسیون ته راوستل سوي دي ۰ دغه خلگ د ولسي جرگي عمومي مجلس ته هم حاضریږي ، او عمومي مجلس به ستاسي د قانوني تخلف په برخه کي تصمیم و نیسي ۰ سهارني غونډه پر دغه ځای پای ته ورسیده ۰ د ماپښین په غونډي کي حکومتي هیأت ، کمسیون ته خپل تأثر او معذرت وړاندي کړ ، دوی تعهد وکړ چي په لسو ورځو کي به ټولو سپین ږږو جلبانو ته ترخیصونه ورکړي ۰

حکومتي هیأت په هغه ورځ ددفاع په وزارت کي غونډه وکړه او د کار د قواو لوی قوماندان جنرال خوازك خان زلمي ته یي دنده ورکړه چي دې په خپله د شني قوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

يونټونو ته ورسي او ټول سپين ږږي جلبيان ددفاع وزارت ته د ترخيص اخستلو له پاره معرفي کړي چي جنرال خوازك خان زلمي دغه وظيفه په ډيري چټکې سره سر ته ورسوله ، او ولسي جرگي دغي موضوع ته رسما خاتمه ورکړه ۰

۲ ٤ ـ د محمد موسي شفيق سره کتنه

ما د محمد موسي شفيق د حکومت په وخت کي دوه واره دده سره ليدلي دي په لومړي کتني کي ده زما څخه د اعتماد د رايي غوښتنه وکړه او ما ده ته د اعتماد درايي وعده ورکړه دغه ليدنه ډيره لنډه وه ۰ د محمد موسي شفيق سره زما دوهمه ليدنه د هلمند د اوبو د معاهدي په هکله د ۱۹۷۳ کال د مارچ په مياشتي کي وسوه ددغي ليدني له پاره د ماپښين دري بجي ټاکلي سوي وي۰

په هغه ورځو کي د محمد موسي شفيق په امر د صدارت په قصر کي خني تزنيني کارونه کيدل ، ده تجويز نيولي و چي د افغانستان د ټولو صدر اعظمانو عکسونه د صدارت د قصر پر ديوالونو نصب کړي ، ده د صدارت د گلخاني د ماڼي په يوي کوچنې خوني کي کار کاوه چي له هغه خايه څخه يي د صدارت ټول مراجعين ليدل ۰

محمد موسي شفيق د خارجه وزارت د ء ستور ء په تاريخي قصر کي هم يو دفتر دلود ، ده د خارجه چارو د وزارت د مرمر د عمارت ټول دوهم منزل د خپل ملاقاتونو له پاره ټاکلي و . ده ته به د مرمر د عمارت په يوي خوني کي دشورا غړي او خانان او په بلي خوني کي قاضيان او ملايان او په بلي خوني کي ليکوالان او هنرمندان ناست وو ، او دې به ددغو مراجعينو د ليدلو له پاره د يوي خوني خخه بلي خوني ته ورتې او ددوی سره به يي لنډي خبري کولي .

صدارت ته زما د ورتگ په وخت کي پارلماني رئيس محمد ياسين نسيمي د گلخاني د ماڼي پر تخت ولاړ و ، ده ما ته وويل چي اوس محمد عزيز نعيم د صدراعظم سره ناست دې او پر دري نيمو بجو د ولسي جرگي اداري هيأت د صدر اعظم سره ويني ۰ ما پارلماني رئيس ته وويل چي ما د صدر اعظم د ليدلو غوښتنه نه ده کړي او دغه ليدنه د صدر اغظم په غوښتنه کيږي ، اوس چي دی وخت نه لري

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاسي په بل مناسب وخت کي ما ته خبر راکړي چي زه د صدر اعظم د ليدلو له پاره راسم ۰ څو گامه لا نه وم تللې چي پارلماني رئيس پر ما ږغ وکړ ۰کله چي ما تر شا وکتل ، محمد موسي شفيق د خپل دفتر په کړکې کي ولاړ و او زه يي هغي خوني ته وبللم چي دې او محمد عزيز نعيم ناست وو ۰ ده محمد عزيز نعيم ته وويل چي د ولسي جرگي وکيلان ټول نا آشنا چهري دي او کومه آشنا چهره چي سړې هلته ويني ، د هغه په ليدلو خوشحاله کيږي۰ صدر اعظم خپلي تشريفاتي خبري لا نه وې خلاصي کړي چي د ولسي جرگي اداري هيأت صدارت ته ورسيدې او محمد موسي شفيق ما ته وويل چي زه او ته به نن شپه پر ۱ ۱ بجو سره وگورو ۰

کله چي زه د شپې پر ۱ ۱ بجو صدارت ته ورغلم ، محمد موسي شفيق د گلخاني د ماڼې پر تخت ولاړ و ، زه او دی يو ځای دده په دفتر ننوتلو ۰ ده په سر کي ما ته وويل ((زه اوس ستا د يوه هم صنفي د عدليي د وزارت معين سميع الدين ژوند سره په جنجال اخته وم ، په دي چي د عدليي وزارت د سروبـي ولسوال چي د يوه معتبره سړي زوم دې پر رشوت نيولې دی ۰ سميع الدين ژوند په دي نه قانع کيږي چي ددغه ولسوال تر جرم تير سي)) په دغه وخت کي صدر اعظم ته يو تيلفون راغې چي تيلفون کونکې د هغه ولسوال خسر و (۲ ۳)

محمد موسي شفيق زما څخه پوښتنه وکړه چي ته بلي دوري شورا ته راځي او که يه ؟ ما ده ته وويل چي زه بل وار داسي يوي بي نظمي شورا ته نه راځم ۰ ده زما د خبري پـه ارتباط وويل ((زه هم دداسي بـي تحصيلو وکيلانو سره کار نه سم کولای)) ده زياته کړه ((زه به ډير تعليم يافته خلگ د شورا د غړيتوب له پاره تشويق کړم او ددوی سـره به مرستـه هـم وکـړم چـي پـه نتيجه کي به يوه باسويه شورا منځ ته راسـي)) ده داسـي خـبري کولـي لکه چـي دی د ډيرو کلونو له پاره د افغانستان صدر اعظم دی ۰

محمد موسي شفيق د هلمند د اوبو د معاهدي په هکله زما نظر وغوښت ۰ ما ده ته وويل چي د هلمند رود د افغانستان يو داخلي رود دې او ايران ته بايد په هري ثانيي کي ۲۶ متر مکعب اوبه ، ور نه کړه سي ، او په دغي معاهدي کي د ديراوت شاخص

(c) ketabton.com: The Digital Library

چي ايرانيانو تــه پــه مرکزي افغانستان کــي د تفتيش اجازه ورکوي ، دغــه شاخص د افغانستان پر ملي حاکميت باندي يو ښکاره تيری دی ۰

ما د خپلو خبرو په پای کي محمد موسي شفيق ته وويل چي په افغانستان کي ډير صدر اعظمان راغلي او تللي دي ، ولي ددوی څخه يوه هم داسي يوي لوي مسألي ته په دغه عجله لاس نه دی اچولي او تاسي ولي اوس غواړې چي دا پيچلي مسأله داسي ژر حل کړی ؟ د ارواښاد محمد موسي شفيق په سترگو کي اوښکي راغلي او زما په جواب کي يي وويل ((همدغه علت دی چي افغانستان دومره شاته پاتــه شــوی دی ۰ اوس ما فيصله کړي ده چي د افغانستان ټوله پرابلمو نه به حل کوم او وروسته دي تاريخ پر ما باندي قضاوت وکړي))

ما د محمد موسي شفيق څخه پوښتنه وکړه چي ستاسي حکومت د ډيورنډ کرښه او د پښتونستان موضوع هم د پاکستان د دولت سره حل کوي ؟ ده زما په جواب کي وويل ((بلي إ زه د ډيورنډ کرښه او د پښتونستان موضوع او د افغانستان نور ټول پرابلمونه حل کوم))

ما صدر اعظم ته وويل چي زه په دي نه يم خبر چي ستاسي حکومت د افغانستان ددغو لويو پرابلمونو د حل له پاره څومره ملي او بين المللي امکانات په خپل واك کي لري ۰ ولي چي دغه پرابلمونه مختلف پيچلي ابعاد لري چي يوازي ستاسي حکومت د افغانستان دغه پرابلمونه نه سي حل کولای ، او زما هيله داده چي تاسي په دغه کار کي ډيره عجله و نه کړې ۰ څو دقيقي وروسته زه د صدر اعظم ددفتر څخه ووتلم د انتظار په خوني کي د تجارتي بانك رئيس جنت خان غروال او د افغان د جريدي چلونکې محمد حسن ولسمل ناست وو چي د صدر اعظم سره د خبرو له پاره صدارت ته ورغلي وو دا وخت د شپي يولس نيمي بجي وي . (۳ ۳)

۲ ۵ ـ د سيستان د سيمي او د هلمند د اوبو تاريخي سوابق

د تاريخ په اوږدو کي ايرانيانو لومړې پر افغاني سيستان ارضي ادعا وکړه او کله چي دوی د انگريزانو په مرسته په سيستان کي د مخکي خاوندان سول نو بيايي د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هلمند د رود په اوبو کي د حق آبي خبره راپورته کړه ۰ په تیرو کلونو کي ایران څو واره د هلمند د اوبو په هکله د افغاني مقاماتو سره خبري کړي دي او څو واره یي د افغانستان سره معاهدي لاس لیك کړي دي او هر وار پر عقد سوو معاهدو باندي پښیمانه سوي دي ، او نور امتیازات یي لاس ته وروړي دي ۰

د سیستان سیمه د خپل لرغوني روښانه تاریخي سوابقو په لحاظ د افغانستان یو مهم ولایت دی ، څرنګه چي دغه سیمه د افغانستان ، ایران او بلوچستان په تقاطع کي پرته ده ، نو په نولسمي پیړي کي دغه سیمه د روسي او انګریزي استعمارګرانو د توجه وړ و ګرزیده ۰ په ۱۸٦٦ کال کي ایرانیانو د سیستان ولایت ته لاس اوږد کړ چي د افغانستان او ایران تر منتخ خونړي جنګونه پیښ سول ۰

انګریزانو د هغي معاهدي مطابق چي په ۱۸٥۷ کال کي یي د ایران د دولت سره عقد کړي وه ، دوی د افغانستان او ایران تر منځ د اختلافا تو د حل له پاره ځان د حکم په حیث تعین کړ ۰ انګریزانو په ۱۸۷۲ کال کي د ګولد سمیت په مشري یو حکم هیأت و ټاکې چي د افغانستان له خوا سید نور محمد شاه خان او د ایران له خوا میرزا معصوم خان د دواړو هیوادونو نماینده ګي کوله ۰ ګولد سمیت د۱۸۷۲ کال د آګست د میاشتي پر ۱۷ نیټي خپله فیصله اعلان کړه چي یوه برخه یي داسي وه :

په دي کي شك نه سته چي په تیرو ۱۰۸ کلونو کي سیستان په ټوله معنا د افغانستان د خاوري یوه برخه وه، البته په ډیرو پخوانیو وختونو کي ، سیستان د ایران د خاوري یوه برخه هم وه ، په اوسني عصر کي باید د دواړو هیوادونو ادعاګاني په نظر کي و نیولي سي ، او د دواړو خواو ملکیت باید تثبیت کړل سي ، ګولد سمت د سیستان هغه آباده سیمه چي درووخواو ته یي د هامون جهیل واقع دی او بلي خوا ته یي د هلمند رود بهیږي او د یوي شبه جزیري شکل لري ، او د سیستان د سیمي ډیر نفوس هلته ژوند کوي ، ایران ته ورکړه ۰ او د چخاسور لږ نفوسه برخه او د هلمند د پورتي غاړي مځکي او د سیستان دښتونه ، د هلمند د رود دواړي خواوي د کوهك تر بند پوري افغانستان ته پاته سوي ۰ سید نور محمد شاه د ګولد سمیت پر دغي فیصلي باندي اعتراض وکړ ولي ګټه یي و نه کړه ۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سیستان لانجه پر دغه ځای پای ته و نه رسیده ، په دې چې د هلمند رود چې پخوا د نادعلي تر ځنګ تیریدې ، په ۱۸۹۶ کال کې د سختو سیلابونو په وجه ، خپله مجرا بدله کړه او د(پریانو) په نامه په نوې مجرا کې و بهیدی ۰ چې تر دغه وروسته د اوبو ویش د افغانستان او ایران تر منځ د اختلاف ټکې سو ۰

د ایران د پاچا په غوښتنه او د افغانستان د پاچا په موافقه د انګریزانو یو بل حکم هیأت د (سر هنري مك مهن) په مشرې ددغه اختلاف د حل له پاره و ټا کل سو۰ مك مهان د ۱۹۰۳ کال د جنوري په میاشت کې سیستان ته ورغې او په دوه کاله او دروو میاشتو کې یې د هغه ځاې ټولې مځکې مساحت کړې او نتیجه یې داسې اعلان کړه :

د سیستان اوسنې مځکه (۷۰۰۰) مربع میله ده او (۲۵۰۰۰) کسان هلته ژوند کوې چې ددغې جملې څخه (۴۱۵۳) مربع میله مځکه د افغانستان په لاس کې ده او نوره پاته (۲۸۴۷) مربع میله مځکه د ایران په واك کې ده ۰ په حاضر وخت کې د هلمند رود پر دروو برخو ویشل شوی دی ۰

۱ ـ د سیستان رود چې د کوهك د بند څخه جلا کیږي او د ایران د سیستان مځکې خړوبه کوي ۰

۲ ـ د هلمند لوی رود ۰

۳ ـ د نادعلي واله چې پخوا د هلمند د رود اصلي مجرا وه ۰

په ۱۸۷۲ کال کې د ګولد سمیت د حکمیت په وخت کې د هلمند د رود په یوې ښاخې کې چې د سیستان د رود په نامه یادیږي ، کافي اوبه موجودې وې او د کوهك بند ته ډیرې اوبه رسیدلې چې دا اوبه تر نادعلي او سیخ سر تیریدلې او د هامون جهیل ته تویدلې ۰ ولې د ۱۸۹۶ کال سیلابونه ددې باعث سوه چې دغه رود ځان ته یوه بله مجرا جوړه کړې چې د پریان په نامه یادیده چې تر دغې نیټې وروسته د افغانستان او ایران تر منځ د اوبو پر ویش اختلاف پیدا سو چې دغه اختلاف همیشه د پسرلي په موسم کې چې د هلمند په رود کې د اوبو مقدار لږوې را پیدا کیږي ۰

په ۱۹۰۵ کال کې مك مهان د اوبو د ویش په برخه کې خپله فیصله صادره کړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چي يوه برخه يي داسي وه :

د هلمند د رود هغه مقدار اوبه چي د كوهك بند ته رسيږي ، دريمه برخه يي بايد ايران ته وركړه سي ۰ يعني كه افغانستان د هلمند د رود په پورته برخي كي د اوبو د ګرزولو بندونه جوړوي ، بايد دغه حساب په نظر كي و نيسي چي د هلمند د رود د اوبو دريمه برخه بايد د كوهك بند ته ورسيږي ۰ په دغه ترتيب د ۱۸۷۲ كال څخه بياتر ۱۹۰۵ كال پوري يعني د ۳۳ كلونو په موده كي د انګريزانو د حكميت له لاري څخه ، د هلمند د رود د اوبو څخه دريمه برخه او د سيستان د مځكو څخه تر دريمي ډيره برخه ايران ته وركړه سوى ده ۰

په ۱۹۳۸ كال د جنوري پر ۲۶ نيټي د ايران حكومت د افغانستان سره د هلمند د رود د اوبو پر ويش باندي نوي منازعي پيل كړي ۰ د دواړو هيوادونو تر منځ موافقه و سوه چي يوه نوي معاهده دي لاس ليك كړه سي ۰ د افغانستان له خوا علي محمد خان او دايران له خوا په كابل كي د هغه هيواد سفير باقر كا ظمي و ټاكل سول ۰ دوى فيصله وكړه چي هر مقدار اوبه چي د كمال خان بند ته رسيږي دغه مقدار اوبه دي دواړه هيوادونه سم نمايي سره وويشي۰ دغه معاهده دافغانستان شورا رد كړه . (۳٤)

په ۱۹۵۱ كال كي امريكا د افغانستان او ايران تر منځ د يوه منځ ګړي په وسيله فيصله وكړه چي تر هغو چي د هلمند د اوبو مكمل مقدار معلوميږي ، د موقت وخت له پاره دي د هلمند د اوبو څخه ايران ته په عادي كلونو كي په هري ثانيي كي په اوسط ډول ۲۲ متره مكعب اوبه وركړه سي ۰ ولي د ايران دولت په دغي فيصلي قناعت و نه كړ ۰

۲۶ ـ د هلمند د اوبو معاهده په ولسي جرګي كي

محمد موسي شفيق د ۱۹۷۲ كال ددسمبر په مياشت كي د افغانستان صدراعظم سو۰ ده څلور مياشتي وروسته د ۱۹۷۳ كال د اپريل په مياشت كي د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ايران د صدر اعظم امير عباس هويدا سره د هلمند د اوبو معاهده لاس ليك كړه ، او د تصويب له پاره يي ولسي جرگي ته وړاندي كړه ۰ دغه معاهده د بين المللي روابطو او د زراعت په كمسيونونو كي تر غور لاندي و نيوله سوه ۰

حكومت په شورا كي د هلمند د اوبو د معاهدي د تصويب له پاره ډير ښه وخت انتخاب كړي و ، دا وخت د ۱۹۷۳ كال د مي (جوزا) مياشت وه او دري مياشتي وروسته ديارلسمه تقنيني دوره ختميدله چي په دغه وخت كي وكيلان د خپل آينده وكالت له پاره د حكومت هره خبره مني او په دغه دليل د هلمند د اوبو معاهده په ولسي جرگي كي په لوی اكثريت تصويب سوه ۰

د ولسي جرگي پنځلسو وكيلانو تصميم ونيوي چي د بين المللي روابطو كمسيون ته ورسي او هلته دغه معاهده د څو مياشتو له پاره وځنډوي چي په دغه حالت كي به د معاهدي تصويب د شورا بلي دوري ته پاته سي ۰ ددغو وكيلانو نومونه دادي۰

عبدالرؤف بينوا ، عزيز الله واصفي ، محمد اسحق عثمان ، يار محمد دليلي ، عبدالكريم عمرخيل ، محمد هاشم تره كي ، حاجي عبدالوهاب ، عبدالحميد زهري ، حاجي عبدالرشيد نورزي ، سيد رسول فكور ، مير علم مظلوميار، عبدالغفار فراهي او دري نور وكيلان چي نومونه يي زما په ياد نه دي ۰ د ولسي جرگي د طرزالعمل مطابق د يوه كمسيون غړي بايد تر ۲۹ وكيلانو ډير نه وي چي ۱۵ وكيلان په يوه كمسيون كي اكثريت دي۰ دغو وكيلانو غوښتل چي په لومړي غونډي كي حاجي عبدالرشيد نورزي د كمسيون د رئيس په حيث و ټاكي چي دده تر رياست لاندي به دا لاندي فيصلي وكړي :

ـ د كمسيون د غړو څخه يو هيأت د هلمند ، نيمروز او اروزگان ولايتونو ته ليږل كيدي چي دغه هيأت به د خپلو مشاهداتو راپور كمسيون ته وړاندي كاوه ۰

ـ د كمسيون د غړو څخه يو بل هيأت ټاكل كيدی چي دغه هيأت به د خارجه چارو په وزارت كي د هلمند د اوبو سوابق مطالعه كول ۰

ـ دغه كمسيون به د يوي ابلاغيي په وسيله د هيوادوالو څخه غوښتنه كړي وای چي د هلمند د اوبو په برخه كي خپل نظريات د بين المللي روابطو كمسيون ته ور وليږي۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چي د کمسیون ۹ ۲ غړو خپله رسمي لومړي غونډه جوړه کړه ، د تصمیم نیولو په وخت کي زمونږ یوه ملګري خپل موقف ته تغییر ورکړ او د مخالفینو ډلي ته ورغی ، چي په دغي یوي رایي سره مونږ په اقلیت کي سوو چي په کمسیون کي زمونږ نور پاته کیدل ګټه نه درلوده ، نو څوارلسو وکیلانو ددغه کمسیون څخه استعفا وکړه او د مستعفي وکیلانو نومونه د ولسي جرګي په عمومي مجلس کي ولوستل سول ۰

بله ورځ د کاروان جریدي ولیکل ((یو وکیل د کندهار بل د لغمان او بل هم د فراه د ولایت څخه دیوه کمسیون د اداري هیأت پر ټاکلو باندي د کمسیون څخه استعفا وکړه)) ما د وکیلانو د استعفا اصلي علت چي د هلمند د اوبو د معاهدي په ارتباط و او د څوارلسو وکیلانو نومونه ولیکل او د کاروان د جریدي مسؤول مدیر عبدالحق واله ته مي تسلیم کړه او د اطلاعاتو او کلتور د وزیر صباح الدین کشککي څخه مي غوښتنه وکړه چي د کاروان جریدي ته امر وکړي چي د وکیلانو لیکل شوی مطلب د سبا ورځي په ګڼي کي خپور کړي ۰ ده زما په جواب کي داسي وویل ((دا اوس د کاروان د جریدي مسؤول مدیر ستاسي لیك د مطبعي څخه په تیلفون کي ما ته ولوست او دوی به هغه مطلب د جریدي د سبا په ګڼي کي خپور کړي)) سبا کابل رادیو اعلان وکړ چي د کاروان جریده د یوي هفتي لــه پــاره معطله شــوه ، چــي زمونږ لیك هــم د نشر څخه پاته سو۰

هغه وخت چي د هلمند د اوبو معاهده د زراعت په کمسیون کي تر بحث لاندي وه ، د کمسیون په یوي غونډي کي صدر اعظم محمد موسي شفیق هم برخه اخستي وه چي زما په شمول د ولسي جرګي ډیر وکیلان ددغي غونډي د مباحثاتو د اوریدلو له پاره د کمسیون غونـډي ته ورغلي وو ۰ تر غونډي وروسته محمد موسي شفیق د بین المللي روابطو د کمسیون څخه د څوارلسو مستعفي وکیلانو په برخه کي وویل چي دی حاضر دی چي ددغو وکیلانو سره خبري وکړي ، هلته فیصله وسوه چي سبا به په صدارت کي د ولسي جرګي د اداري هیأت په حضور کي ، څو وکیلان د صدر اعظم سره خبري وکړي ۰

د صدارت په غونډه کي صدر اعظم محمد موسي شفیق ، ډاکټر محمد عمر

(c) ketabton.com: The Digital Library

وردگ ، عزيزالله واصفي ، عبدالکريم عمرخيل ، لعل گل فرياد او عبدالغفار فراهي برخه اخستي وه ۰ په دغي غونډي کي عزيزالله واصفي ، صدر اعظم ته وويل چي د هلمند د اوبو په معاهدي کي د ايران دولت ته اجازه ورکړه سوي ده چي په مرکزي افغانستان کي دديراوت سيمه تفتيش کړي ۰ دغه اجازه د افغانستان پر ملي حاکميت باندي تيری دی ۰ عبدالکريم عمرخيل صدر اعظم ته وويل چي د هلمند د اوبو په معاهدي کي د پسرلي په فصل کي ايران ته ډيري اوبه ورکول کيږي چي دا غير عادلانه ده . صدر اعظم د دوی دواړو په جواب کي صرف دومره وويل ((د هلمند د اوبو معاهده په ښه وخت او په ښو شرايطو لاس ليك سوی ده)) وروسته د صدر اعظم د پورته خبري په ارتباط عمرخيل وويل چي د صدر اعظم دغه خبره د بکوا د دوکاندارانو هغي خبري ته ورته ده چي دوی به ټولو مسافرينو ته چي دډوډۍ خوړلو له پاره هلته تميدل دا ويل چي ((هر څه لرو او ء کروت ء لرو))

د صدارت د غونډي ډير وخت د صدر اعظم او زما تر منځ ، حقوقي بحث ونيوی .

صدراعظم ادعا کوله چي د هلمند د اوبو معاهده يوه ملي مسأله ده چي بايد وکيلان د دغي موضوع په اړه د ولسي جرگي څخه دباندي خبري ونه کړي او دغه مسأله د ولسي جرگي د غړو له خوا د تړلو دروازو تر شا فيصله کړه سي . ولي ما به ويل چي ولسي جرگه دا صلاحيت نه لري چي د خاوري يا اوبو موضوع فيصله کړي . بلکه دا ډول مسايل بايد دهيواد وه لويي جرگي ته وړاندي سي . او که ولسي جرگه په دغي برخي کي کومه فيصله کوي نو د ولسي جرگي غړي بايد تجديد صلاحيت کره سي .

هلته فيصله وسوه ، چي حاضر وکيلان به د فني اشخاصو لکه انجينر جمعه محمد محمدي او انجينر محمد اکبر رضا سره هم خبري وکړي ۰ که څه چي دغو وکيلانو د فني اشخاصو سره خبري وکړي ، ولي د صدراعظم سره بـله ليدنـه و نـه شوه خو دغـه وکيلان تـر پـايـه پـر خپل پخواني موقف ثابت پاته سوه .

۲۷ ـ زما د وينا متن

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ۱۹۷۳ کال د مي د میاشتي ۱۵

وکلای محترم ! امروز ولسي جرگه بر یك موضوع مهم بحث مي نماید که فیصله همچو موضوعات از صلاحیت لویه جرگه افغانستان مي باشد ۰ ولي من به حیث یك وکیل جهت توضیح موقف خود در مورد معاهده آب از رود هلمند که در مجلس عمومي مطرح است باید نظر خود را ابراز دارم ۰

وکلای محترم ! رود هلمند دریاي داخلي افغانستان است و از آغاز تا انجام در حدود حاکمیت ملي ما جریان دارد و هیچ کشور خارجي حق ندارد که در ثروت ملي ما اشتراك داشته باشد ۰ ولي متأسفانه در طول یك قرن اخیر حکومات افغانستان مطابق به میل اجانب ، گاهي به نظر ء گولد سمیت ء و ء مك مهان ء وزماني به راپور کمسیون بي طرف ، خود را مجبور دانسته است تا در حق طبعيي مردم افغانستان اراده یك کشور اجنبي را دخیل سازد۰ و حتي طبق همین معاهده از طریق شاخص دیراوت حق کنترول را بر حاکمیت ملي افغانستان را نیز حاصل نماید۰

وکلای محترم ! حالا از محتویات این معاهده معلومات ذیل به اطلاع مجلس محترم رسانیده مي شود :

۱ ـ مطابق به ماده اول این معاهده مجموع جریان آب در یك سال نورمال در دیراوت ، چهار ملیون و پنج صد و نود هزار ایکرفت (۴۵۹۰۰۰۰) که معادل به یکصد وهشتاد متر مکعب في ثانیه است ، مي باشد ۰ و قرار جدول پروتوکول شماره یك این معاهده ، در ماهاي حوت ، حمل ، ثور و جوزا به طور اوسط یك صد و چهل متر مکعب آب في ثانیه در دریاي هلمند جریان دارد ۰ ودر هشت ماه باقیمانده سال ، طور اوسط صرف چهل متر مکعب آب في ثانیه جریان دارد ۰ که طبق این معاهده در چهار ماه آبخیزي ، طور اوسط سي و سه متر مکعب آب في ثانیه ودر هشت ماه کم آبي طور اوسط بیست و دو متر مکعب آب في ثانیه به ایران تحویل مي گردد ۰ که به این حساب در چهار ماه آبخیزي پنجم حصه و در هشت ماه کم آبي بیش از نصف مجموع آب یعني از چهل متر مکعب آب في ثانیه بیست و دو متر مکعب آب في ثانیه به ایران باید تحویل گردد ۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ ـ طبق پروتوكول شماره يك اين معاهده ، در ماه فبروري يعني ماه دلو در يك سال نورمال در شاخص ديراوت دولك و هشت هزار ايكر فت (۰ ۰ ۰ ۸ ۰ ۲) يعني يكصد و دو متر مكعب آب في ثانيه معيار تعيين شده ا ست كه قرار شماره ۱٤٤ راپور كمسيون بي طرف ، صرف پنجاه و يك متر مكعب آب ان به كوهك رسيده مي تواند ۰ كه در برج دلو قرار اين معاهده هفتاد و هشت متر مكعب آب في ثانيه به ايران تحويل مي گردد، كه به اين حساب اگر سال واقعا نورمال هم باشد ، بايد بيست و هفت متر مكعب آب في ثانيه از ذخيره كجكي و يا ذخيره ديگريكه به مصرف افغانستان اعمار گرديده باشد ، به ايران تجويل گردد ۰

۳ ـ كمسيون بي طرف در شماره ٤ ۹ راپور خود نوشته است كي در دریای هلمند در سال ۱ ۷ ۸ ۱ بعد ازء چهار برجك ء برای چهل روز آب عبور نه كرده است۰ در سال ۲ ۰ ۹ ۱ در یای هلمند پايانتر از (رود بار) كه از بند كمال خان پنجاه ميل بالاتر واقع است ، براي سه ماه خشك بود ۰ در سال ٥ ۰ ۹ ۱ يعني ساليكه سيلابهای بهاري بسيار كم بود ، در وقت شدت گرما همان سال ، آب دریای هلمند از (نهر نادعلي) و (رود پريان) برای دو ماه نه گذشته است ۰ و همچنان قرار معلومات اهالي نيمروز در سال ۷ ٤ ۹ ۱ (۶ ۲ ۳ ۱) درياي هلمند ، طوري خشك گرديد كه در منطقه (ميان كنگي) مردم انجا براي آب نوشيدني در داخل ديايي هلمند چاها حفر كردند ۰ كه خشك سالي ۱ ۷ ۹ ۱ به همه يي ما وشما معلوم است كه با موجوديت ذخيره كجكي باز هم قلت شديد آب در منطقه سفلي هلمند محسوس بود۰

وكلای محترم ! در سالهای آينده اگر يكسال تحت نورمال باشد و شاخص ديراوت در برج دلو مقدار آب را پنجاه فيصد پايانتر از نورمال يعني بجاي يكصد و دو متر مكعب ، پنجاه و يك متر مكعب آب في ثانيه نشان دهد ، كه اين مقدار طبق مطالعات كمسيون بي طرف ، اگر افغانستان از ان هيچ استفاده هم نه نمايد ، اين مقدار آب به كوهك نه مي رسد و ضايع مي گردد ۰ ولي مطابق اين معاهده حق آبه ايران هم پنجاه فيصد تقليل مي يابد ۰ يعني از هفتاد و هشت متر مكعب به چهل متر

(c) ketabton.com: The Digital Library

مکعب في ثانيه تقليل مي يابد ۰ يعني باوجود انکه در دریای هلمند آب نباشد باید چهل متر مکعب آب به ایران تحویل گردد۰ که این مقدار آب را افغانستان از کجا و چطور تهیه خواهد کرد ؟

٤ ـ مطابق به شرایط اقلیمي وادي هلمند ، مخصوصا در جوار منطقه دلتا که کمسیون بي طرف در شماره ١٤٤ راپور خود ، در امتداد دریا از بندر کمال خان تا کوهك ، مقدار ضایعات آنرا پنجاه فیصد محاسبه کرده است ۰ یعني اگراز ضایعات طول دریای هلمند و ضایعات داخل انهار ، بعد از منطقه کوهك صرف نظر هم شود ، و سیلابهاي ماهاي حوت ، حمل ، ثور وجوزا با مصارف کمر شکن قروض با مفاد دول خارجي ذخیره و کنترول هم گردد ، مقدار هفتاد متر مکعب آب باقیمانده که در شماره های ١٣٨ ، ١٤٢ ، ١٤٣ راپور درج گردیده است ، حتي برای پنجصد و پنجاه هزار ایکر زمین پروژه وادي هلمند کفایت نه خواهد کرد ۰ و افغانستان برای آبیاري صدها هزار ایکر زمین موسي قلعه ، نوزاد ، کشك نخود ، دشت ریگستان مارگو ، گودزري ، تراخو ، اراضي خاش ساحه نیمروز و دشت بکوا که قبلا جهت آبیاري آن از رود هلمند سروي هم شده است ، از کجا آب تهیه خواهد کرد ؟

٥ ـ حال از مواد ٤ ، ٢٨ ، ٣١ ، ٦١ ، ١٣٨ ، ١٤٢ ، ١٤٣ و ١٤٤ راپور کمسیون بي طرف به مجلس محترم معلومات تقدیم مي نمایم ۰ در مواد فوق راپور نوشته شده است که سیستان از لحاظ جغرافیایي جز خاك افغانستان است ، در منطقه دلتا در یك سال صرف چهار انچ باران مي بارد که آن هم فورا جذب و تبخیر مي گردد ۰ زراعت در آن منطقه منحصر به آبیاري مي باشد ۰ منطقه سیستان جمعا شامل پنج لك ایکر زمین است که یکصد و چهل و نه هزار ایکر آن سالانه کشت مي شود ، و طبق عرف آن منطقه یك قطعه زمین بعد از سه سال یك بار کشت مي گردد و به عوض یك ایکر فت (١،٧٨) ایکر آب براي یك ایکر زمین سیستان تجویز شده است ، که این مقدار آب جمعا دوصد و شصت و پنج هزارایکرفت آب (٢٦٥٠٠٠) که معادل (١٠،٨) متر مکعب آب في ثانيه است ، کافي دانسته شده است ۰ شش هزار ایکر فت آب دیگر براي مصرف اهالي و مواشي بر آن افزود گردیده است ۰ که

(c) ketabton.com: The Digital Library

این مقدار جمعا به یازده متر مکعب آب في ثانیه رسیده است ۰

وکلای محترم ! بر علاوه بخشش چهار متر مکعب آب به نام (حسن نیت) از طرف پادشاه افغانستان ، یازده متر مکعب آب في ثانیه ازین جهت دو برابر شده است که از بند کمال خان تا کوهك پنجاه فیصد ضایعات ، و در داخل نهرهای منطقه سیستان نیز پنجاه فیصد ضایعات قبول و محاسبه شده است ۰ که مقدار (۸ ، ۱۰) متر مکعب آب به بیست و شش متر آب في ثانیه رسیده است ۰ یعني از بند کمال خان باید پنجاه و دو متر مکعب آب في ثانیه رها گردد تا (۸ ، ۱۰) متر مکعب آب به اراضي سیستان برسد ۰ و ایران به عوض یك و نیم لك ایکر زمین خود ، حالا تمام اراضي منطقه سیستان را که بالغ بر پنج لك ایکر زمین میگردد ، قرار عرف آن منطقه مي تواند به این مقدار آب ، آبیاري نماید ۰

من این معاهده را به ضرر مردم افغانستان مي دانم و آنرا رد مي نمایم ۰ باالحترام

تبصره : په هند کي د افغاني محصلینو اتحادیي ، د هلمند د اوبو د معاهدي د نیمګړتیاو په اړه یوه تحقیقي لیکنه ما ته رالیږلي وه . په دغي لیکني کي د برتانوي هند د سکرترجنرال ء سر بنتوم ء د قوله لیکل سوي وو چي ((باران او واوره یو خدایي رحمت دی چي د افغانستان پر خاوري باندي اوري ، او د دغه رحمت څخه باید په خپله افغانان استفاده وکړي)) ما د خپلي پارلماني وینا یو نقل د اتحادیي د مشر زین العابدین ممتاز په ادرس په هند کي د علیګر پوهنتون د حقوقو پوهنځي ته ولیږی .

د هلمند د اوبو د معاهدي په باب څو نوري خبري

ـ د هلمند په رود کي د حوت ، حمل ، ثور او جوزا په میاشتو کي ډیري اوبه سته ولي د کال په نورو میاشتو کي په دغه رود کي د اوبو مقدار بیخي لږ وي ۰ دو لسي جرګي د خینو وکیلانو نظر داو چي ایران ته دي د ډیرو اوبو څخه ډیري او د لږو اوبو څخه لږ اوبه ورکړل سي ۰ او ایران دي په خپله خاوره کي د اوبو د ذخیره کولو بندونه جوړ کړي ۰ ولي ایرانیان د هلمند د رود د آبخیزي د میاشتوډیري اوبه خپلي خاوري ته نه پریږدي ، په تأسف چي ددغو اوبو په وسیله د نیمروز دوي ولسوالۍ او یوه علاقه داري ، هر کال تر اوبو لاندي وي ۰ او بر عکس ایرانیان د مني په میاشتو کي چي هر

(c) ketabton.com: The Digital Library

مقدار اوبه د کمال خان بند ته رسيدي ، هغه ټولي اوبه به يي د ايران له پاره غوښتي، او د نيمروز خلګو د ايرانيانو.د شکايت په وجه اجازه نه درلوده چي د هلمند په رود کي آبګردان بندونه جوړ کړي ۰

ـ د هلمند د اوبو د معاهدي مطابق د افغانستان په مصرف يو بند د دواړو هيوادونو پر سرحد په لس مليونو ډالرو جوړيږي ۰ د زراعت په کمسيون کي د حکومت د نماينده څخه يوه وکيل داسي پوښتنه وکړه ((څرنګه چي دغه بند د ايران له پاره جوړيږي ، نو بايد ددغه بند مصرف د ايران د حکومت څخه غوښتل سوي وای)) د حکومت نماينده په جواب کي وويل ((موږ ته افغاني غيرت اجازه رانه کړه چي د ايران د حکومت څخه ددغه مصرف غوښتنه وکړو)) د حکومت نماينده دغه خبره هغه وخت وکړه چي په افغانستان کي لوږه او وچ کالي وه او د افغانستان ډير خلګ د لوږي څخه مړه سوي وو ، او د افغانستان حکومت د سوال کچکول غاړي ته اچولی و او د ټولي نړۍ څخه يي د مرستي غوښتنه کوله . (۳۵)

ـ د هلمند د اوبو معاهده د ۱۹۷۳ کال د مي د مياشتي پر ۲۲ نيټي په لوی اکثريت د ولسي جرګي په عمومي مجلس کي په تصويب ورسيده ، چي د ولسي جرګي د ۲۱۶ غړو څخه، د حاضرو ۱۵۳ وکيلانو څخه ۱۲۷ وکيلانو د معاهدي په تاييد رايه ورکړه او زما په شمول ۲۵ وکيلانو مخالفي رايي او يوه ممتنيع رايه ورکړه سوي وه ۰ دغه معاهده په مشرانو جرګي کـي هـم تصويب شـوه او د افغانستان پاچا توشيح کري ده ـ د هلمند د معاهدي مصدقه اسناد د محمد داود خان د جمهوريت په وخت کي د ۱۹۷۷ کال د جون په مياشت کي د افغاني سفير زلمي محمود غازي له خوا په تهران کـي تبادلـه سوه ۰ دغـه معاهده د ايـران په غوښتنه په ملګرو ملتونو کـي ثبت سوي هـم ده ۰

ددغي معاهدي په هکله د محمد هاشم ميوندوال د وينا يوه برخه ، د ۱۹۷۳ کال د مارچ د مياشتي ۱۳ ، د زرنګار پارک

(c) ketabton.com: The Digital Library

۰۰۰ معاهده منحوس و مردود ۲۲ حوت هم از نظر سياسي و هم از نظر حقوقي در موقعي امضا ميشود و به شكلي امضا ميشود كه به هيچ صورت پا يه اعتبار ساسي و قانوني و ملي ندارد . از نظر سياسي به خاطري كه يك حكومت رو به زوال كه به حكم قانون اساسي يك چند ماهي از عمر ان باقي مانده است و يك شوراي رو به اختتام كه چند ماهي از ان باقي مانده است و همچنان يك كابينه اي كه حتي خودش نصاب ندارد نميتواند در يك موضوع ملي متعلق به مردم افغانستان كه حد اقل بايد به سويه يك لويه جرگه در باره ان فيصله بعمل مي آمد تصميم بگيرند و تصميم نهايي اتخاذ كنند . ما همچنان مي بينيم كه اين معامله گري در فضاي انجام مي يابد كه مكتوم ، مدفون و از اذهان پوشيده است و حتي حكومت اعتراف مي كند كه درين باره اسراري موجود است كه آنرا نميتواند باطلاع مردم افغانستان برساند . ما حتي نميتوانستيم از متن اين معاهده آگاه شويم اگر اين معاهده را اولاً خود منابع ايراني به جرايد و مطبوعات به نشر نمي سپردند . و اين معامله در عقب مردم افغانستان و بدون اطلاع مردم افغانستان و بدون صلاحيت و پشتيباني از مردم افغانستان انجام شده است و خواهد شد ولي ملت افغانستان نخواهد گذاشت كه اين معامله قاطعيت پيدا كند ۰۰۰۰ بما ميگويند كه ما يك معضله صد ساله را خاتمه داده ايم . آنها ميگويند كه دولت ايران پيشنهاد ما را قبول كرد . پس بياييد بيبينيم كه با اين معاهده آيا انها يك مسأله را كه موجود نه بود خاتمه داده اند و يا هزاران مسايلي را تازه بوجود آورده اند ؟ آيا آنها يك دعواي دروغين را خاتمه داده اند و يا با ايران يك دعواي دايمي را پي ريزي كرده اند ؟ آيا آنها اختلافات را از بين برده اند و يا تازه برای اختلافات ميانجي شده اند؟ آيا آنها بررسي اختلاف صد ساله را كه موجود نه بود برای آنكه هيرمند دريای افغانستان است وكسي با ما در باره آن حق اعتراض ندارد از بين برده اند ويا اينكه راه را برای اين اختلافات باز كرده اند ؟ ۰۰۰ شما دريايي را كه از افغانستان است وحقي را كه از افغانستان است و برمال مردم افغانستان چي حق داريد كه آنرا به ديگران بخشش كنيد و آنرا حسن نيت نام بگذاريد. آخر اين شامپوی فرانسوي يا روغن بناسپني نيست و يا برنج ديره دوني نيست كه آنرا به

(c) ketabton.com: The Digital Library

همسایه خود بخشش بدهیم ۰۰۰۰

د څلورم فصل یادداشتونه

۱ ـ د نامه لیکل یي لازم نه بولم
۲ ـ د لغمان د یوه اوسیدونکي په قول
۳ ـ د کابل د یوه اوسیدونکي په قول
٤ ـ د یوه وکیل په قول
۵ ـ د یوه وکیل په قول
٦ ـ د هغه حزب د یوه غړي په قول
۷ ـ د یوه وکیل په قول
۸ ـ رشتیا ، ذکر سوی اثر ، مخ ۳۲۱
۹ ـ د یوه وکیل په قول
۱۰ ـ د مساوات جریده ، کال ۱۹٦۹
۱ ۱ ـ د محمد شاه رحمتیان په قول
۱۲ ـ عبدالرسول بره کي
۱ ۳ ـ شمس الحق پیرزاده
۱٤ ـ زما مشاهدات
۱ ۵ ـ زما مشاهدات
۱٦ ـ زما مشاهدات
۱ ۷ ـ کبیر سراج ، محمد نذیر ، رویداد هاي نیمه اخیر سده بیست در افغانستان صفحه ۱ ۷
۱ ۸ ـ زما مشاهدات
۱ ۹ ـ عظیمي ، محمد نبي ، اردو وسیاست در سه دهه اخیر افغانستان ، صفحه٤ ۲ ۲
۲ ۰ ـ زما مشاهدات
۲۱ ـ د نامه د لیکلو اجازه یي نه لرم
۲ ۲ ـ زما مشاهدات
۲۳ ـ زما مشاهدات
۲ ٤ ـ زما مشاهدات
۲۵ ـ رشتیا ذکر سوی اثر ، مخ ۲۹۰
۲ ۶ ـ مجله خراسان ، شماره ماه اکتوبر ۱ ۹ ۸ ۸ ، صفحه ٤ ۲
۲ ۷ ـ رشتیا ، ذکر شوې اثر مخونه ۱ ۸ ۸ ، ۱ ۸ ۹
۲ ۸ ـ مبارز ، ذکر شوې اثر مخ ۶ ۹ ۲
۲ ۹ ـ د اکونو میست مجله د ۱ ۹ ۹ ۸ کال د جنوري ګڼه، مخ ۳ ۳
۳ ۰ ـ د ګل پاچا الفت شعر
۳۱ ـ کشککي ، ذکر شوې اثر ، مخ ۸ ۰ ۱
۳ ۲ ـ د نامه د لیکلو اجازه یي نه لرم
۳۳ ـ زما مشاهدات
۳ ٤ ـ غبار ، ذکر شوې اثر ، لومړی ټوک مخ ۱ ۳ ۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵ ۳ ـ د نامه د ليکلو اجازه يي نه لرم

څلورمه برخه

پنځم فصل

ه : د جمهوريت دوره

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ ـ د محمد داود خان کودتا

د ۱۹۷۳ کال د جولای د میاشتي ۱۷

په دغه کال کي چې محمد داود خان کودتا وکړه په افغانستان کي د یوه تغییر او تحول نښي لیدل کیدي ۰ د ۱۹۷۳ کال د جون د میاشتي پر ۲۵ نیټي د افغانستان پاچا محمد ظاهر شاه د سترگو د علاج په نامه په یوه اوږده سفر اروپا ته تللې و ، صدراعظم محمد موسي شفیق چي تر یوه ساعت په لږ وخت کي د ولسي جرگي څخه د اعتماد رایه واخسته ، داسي ښکاره کیده چي د آگست د میاشتي تر ۱۳ نیټي وروسته چي د دیارلسمي دوري شورا د کارکولو آخري ورځ وه ، ده په افغانستان کي د یوه قوي او باثباته حکومت د راوړلو هڅي پیل کولي ۰ د بلي خوا څخه په هیواد کي د لاندي درووو کودتاگانو آوازي هم خپري شوي وي :

د محمد داود خان کودتا ، د سردار عبدالولي کودتا او د محمد هاشم میوندوال کودتا . اما محمد داود خان وار دمخه کړ او د ۱۹۷۳ کال د جولای د میاشتي پر ۱۷ نیټي یي کودتا وکړه ، چي د کودتا دیوه غړي په قول د کودتا کونکوشمیر تر سلو کسانو لږ وو ۰ محمد داود خان د کودتا په لومړي سهار د کابل رادیو له لاري څخه د شاهي نظام د ړنگیدلو او د جمهوریت د تاسیسیدلو مهم ټکي داسي څرگند کړه :

((۰۰۰ خپل وطن ته په خدمت کي ، د بیلو مسؤولیتونو د یوي اوږدي مودي په اوږدو کي ، همیشه د یوه هدف په لټه کي وم چي د افغانستان د خلگو په تیره بیا د محرومو طبقو او زموږ د هیواد د ځوان نسل له پاره یو مثبت او واقعي محیط ، مادي او معنوي وده منځ ته راسي او په هغه کي زموږ د وطن ټول وگړي بي له توپیر او امتیازه د خپل وطن د آبادي او سر لوړي په لاري کي برخه واخلي او د مسؤولیت احساس وکړي۰۰۰ ما د خپل وطن د راتلونکي نیکمرغي له پاره د یوي واقعي او معقولي دیموکراسي ټینگیدلو څخه پرته چي اساس یي د افغانستان د ولس اکثریت ته په خدمت ټینگ وي ، بله لاره نه درلوده او نه یي لرم ۰۰۰ په هر صورت نتیجه دا سوه چي نور هغه پخواني امیدونه او ښي هیلي په یوي داسي دیموکراسي بدله سوه چي د لومړي سر څخه د هغه بنسټ په شخصي او طبقاتي عقدو او گټو ، په تقلب او

(c) ketabton.com: The Digital Library

دسیسو په دروغو او ریا او د خلگو په غولولو باندي ولاړ و ۰ خو د دروغو دغو ټولو تبلیغاتو په همدي لسو کلونو کي و نه سوای کړای ، هغه ترخه حقایق چــي د اقتصادي حالت د مطلقــي ورشکسگي او د مملکت د اداري ، اجتماعي او سیاسي حالت د انحطاطونو څخه عبارت دي ، د افغانستان د ملت او خارجي نړي له سترگو څخه پټ کړي ۰ لنډه دا چي دیموکراسي یعني د خلگو حکومت په یو انارشیزم او د مشروطه سلطنت رژیم په یوه مطلق العنان رژیم بدل سو ، او دغو قدرتونو هر یوه د بل په غاړه او د خلگو غاړي ته ورولویدل او تفرقه واچوې او حکمراني وکړې په فورمولونویي په ټول هیواد کي اور بل کړ ، تر څو چي وکړای سي ددغي ملوثي او ناوړي او له بدبختې ، فقر او فلاکت څخه ډکي فضا په سیوري کي خپل شوم مقصدونه حاصل کړي۰۰۰ د دولت رژیم او دستگاه دومره فاسده سوه چي نور نو د هغي د اصلاح له پاره امید او انتظار پاته نه سو۰ همدا وجه وه چي ټول وطن پالونکي په تیره بیا د افغانستان وطن پرسته اردو تصمیم و نیوې چي نور دغه فاسد نظام پای ته ورسیږي او وطن له دغي بدبختي څخه خلاص کړي۰۰۰ نوې نظام طبعا له خانه سره بنیادي ریفورمونه لري چي تفصیل یي باید په راتلونکي وخت کي په تفصیلي ډول بیان سي۰۰۰ د افغانستان خارجي سیاست به د بي طرفې ، په نظامي ډلو تپلو کي د برخه نه اخستلو ، د افغانستان د خلگو پر آزاد قضاوت ولاړ وې د افغانستان بین المللي سیاست زموږ د خلگو د مادي او معنوي ژوندانه ، د هیواد د ملي هیلو پر اساس طرحه سوی دی ۰ زموږ د ملي کوشش او هیلو څخه په ډاگه څرگندیږي چي زموږ د هیلو تر سره کیدل تر ټولو زیات د نړې سولي ته اړتیا لري ۰ هیڅ یو هیواد د نړي د سولي له رڼا پرته ، نه سي کولای چي په خپلو ملي هیلو بریالې سي۰۰۰ نو همدا وجه وه چي د افغانستان د سیاست لومړې بنسټ د صلحي غوښتنه او د نړي د ټولو خلگو او ملتونو سره دوستي کول دي ۰ په دي هیلي کي زموږ سره د هیڅ یو هیواد یا ولس که کوچنې وي او که لوی ، لیري وي او که نژدي هیڅ ډول توپیر نه سته۰۰۰ دغه نظام د ملگرو ملتونو د منشور اساسات چي مقصد یي د بشري نړي نیکمرغي او آرامي ده محترم گڼي، د پاکستان سره زموږ په روابطو کي چي یوازنې هیواد دی چي د پښتونستان د قضیي په

(c) ketabton.com: The Digital Library

باب د هغه سره سياسي اختلاف لرو او تر اوسه د هغه په حل نه يو بريالي سوي ۰ د پښتونستان د قضيي د حل د لاري د پيداکولو له پاره به زموږ کوششونه دوام ولري۰۰۰)) (۱)

د جولای د ۱۷ په کودتا کي د کودتا د يوه غړي په قول لږ خلگ يعني اووه کسان وژل سوي دي چي دا تر ډيره حده د محمد داود خان د ښه شهرت او د کودتا کونکو د همه جانبه سنجش نتيجه وه ۰ د کودتا په هکله خيي افغانان په دي عقيده وو چي په هيواد کي د حالاتو کنترول د افغانستان ددولت د واکه وتلي و او ددغي وضعي د بدلولو له پاره محمد داود خان د پاچا په خوښه کودتا کړي ده . خينو افغانانو داسي فکر کاوه چي محمد داود خان د هلمند د اوبو د معاهدي پر ضد کودتا کړي ده ۰

د جولای د ۱۷ د کودتا په آسانه بريالي کيدلو کي دا موضوع هم د توجه وړ ده چي په شاهي اردو کي دداسي غير مترقبه حوادثو د مخنيوي له پاره قبلي آماده گي نه وه نيوله سوي ، چي حتي د اردو افراد د کودتا د نامه سره آشنا نه وو ۰ يوه جلبي عسکر چي په پل چرخي کي يي وظيفه درلوده ما ته وويل چي د کودتا په شپه کودتا کونکو زموږ د ټولگي سلاح کوټ مات کړ او ډير مهمات يي د هغه خايه څخه وايستل او ډير عسکر د عرادجاتو په نقل او انتقال راويښ سول ، په دغه وخت کي يوه عسکر نورو ته وويل چي بيده سئ ، دا خپل خلگ دي ! او موږ بيرته بيده سو۰ ما ددغه عسکر څخه پوښتنه وکړه چي تاسي ولي دغه خلگ خپل و بلل ؟ ده زما په جواب کي وويل چي دوی روسي ، پاکستاني يا ايراني نه وو چي موږ ددوی سره مقابله کړي وای . (۲)

لاندي کسان د کودتا په لومړي شپه بنديان سوه او د عبدالقدير نورستاني په کور کي تر نظارت لاندي و نيول سول : (۳)

د سلطنت د مقام کفيل شاهزاده احمد شاه ـ مارشال شاه ولي خان ـ دمرکزي قواوو قوماندان سردار عبدالولي ـ صدراعظم محمد موسي شفيق ـ ددفاع وزير ستر جنرال خان محمد خان ـ دهوايي او مدافع هوايي قوماندان جنرال گلبهار خان ـ دسلطنتي گارد قوماندان جنرال غلام محمد ـ د توپچي د لوا قوماندان جنرال قمرالدين ـ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دکوماندو دقوي قوماندان ډگروال رحمت الله خان ساپۍ ـ درشخورو دفرقي قوماندان جنرال عبدالحکیم خان کټوازۍ ـ دقرغي داتمي فرقي قوماندان جنرال علي نواز خان ـ دڅلورمي زرهي قوي قوماندان جنرال شیر محمد خان ـ دپنځلسمي زرهي قوي قوماندان جنرال حسین خان ـ دژاندارم او پولیسو عمومي قوماندان جنرال سید عبدالغني . د پاچا سریاور جنرال محمد عمر خان چې د کودتا په سهار د شاهزاده احمد شاه کور ته ورغلې و د هغه خایه څخه د عبدالقدیر نورستاني کور ته یووړل سو داخله وزیر ډاکټر نعمت الله پژواك په خپل کور کي تر نظارت لاندي ونیول سول چي وروسته دمحمدداود خان په کابیني کي دپوهني وزیرسو(٤)

د کابل د امنیي قوماندان دگرمن عبدالحنان او د کابل سرمامور گل نبي خان هم په دغه شپه بندیان سوي دي ۰ یو شمیر بندیان ډیر ژر خوشي سول او یو څه نور یي د دهمزنگ محبس ته انتقال کړه ۰ مارشال شاه ولي خان په خپل کور کي او سردار عبدالولي په ارگ کي تر نظارت لاندي و نیول سوو ۰ د کودتا په سهار ، ځيني وزیران چي خپلو وزارتونو ته تله ، د بریکوټ په سیمه کي توقیف سول او د لږ وخت له پاره په ژوبڼ کي تر نظارت لاندي وو ۰

د کودتا په لومړي سهار محمد داود خان په خپله کابل رادیو ته ورغلې و ۰ د کابل رادیو نطاق وایي ((دې د نبي عظیمي او عبدالستار په وسیله د خپل کور څخه کابل رادیو ته وړل سوی دی)) دی داسي هم وایي ((د اناونس په وخت کي محمد داود خان ماته وویل چي دده د نامه سره د سردار کلمه باید یاده نه کړم ، ولي ډاکټر محمد حسن شرق ، محمد داود خان ته وویل چي ددي له پاره چي د افغانستان خلگ تاسي وپیژني ، د سردار د کلمي یادول ضروري دي)) (٥)

د جولای د ١٧ کودتا دومره بي رغه وه چي د کابل په ښار کي ډیر خلگ په کودتا نه دي خبر شوي۰ د سهار پر اوو بجو ، کله چي د کابل رادیو نطاق وویل چي دادې اوس سردار محمد داود خپله وینا اوروي ، زما په شمول ډیرو افغانانو داسي فکر کاوه لکه چي بیا محمد داود خان د پاچا له خوا د حکومت په جوړولو مامور سوی دی۰ ولـي د محمد داود خان له وینـا څخه پوره څرگنده سوه چـي ده کـودتـا کـړي ده ۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

ما دکتاب په لومړي چاپ کي دمحمد داود خان دکودتا په باب ځيني مطالب چي دمختلفو آثارو څخه مي اخستي وو ، خپاره کړي دي . ولي ددغي كودتا يو مهم غړې پاچا گل خان وفادار دهغو مطالبو سره موافقه نه لري ، ما دده د اظهاراتو پر اساس دهغو مطالبو ځيني ټکي تصحيح كړي دي . پاچا گل خان وفادار دکودنا كونكو دبارزو اشخاصو په ارتباط وايي چي په كودتا كي هوايي ، كوماندو او دټانك قواوو قاطع نقش درلود چي ما ، فيض محمد او حبيب الله زرمتي ددغو قواوو رهبري پر غاړه درلودله دی وايي چي ما دمخابري آله دمحمد داود خان په كور كي فعاله كړه او ده دهغي آلي په وسيله دشپي پر يوي نيمي بجي د كودتا هدايت صادر كړ ، ولي موږ تر هغه دمخه دشپي پر ١٢ بجو دكودتا عمليات پيل كړي وو او ډير حساس ځايونه مو تر خپل كنترول لاندي راوړي وو . دی دمحمد هاشم ميوندوال په ارتباط وايي چي زه محبس ته دخپل يوه ملگري دليدلو له پاره چي هغه هم دميوندوال دكودتا په اتهام بندي شوی و ورغلی وم ، زما دغه ملگرې دتحقيق دغړو له خوا ډير وهل شوی و ، ما هلته ميوندوال هم وليد چي ډير ړنگر شوی و او يوه تش كالبد ته ورته و .

٢ ـ شورا منحله سوه

دديموكراسۍ دوري د شورا ختميدلو ته يوازي ٢٦ ورځې پاته وي ٠چي محمد داود خان كودتا وكړه ٠ د ولسي جرگي وكيلانو د يــوه ليك په وسيله محمد داود خان ته د نوي نظام مباركي وويله او ځينو وكيلانو دده سره وليدل٠

زما په شمول د ولسي جرگي ټول وكيلان د محمد داود خان په كودتا خبر نه وو ، ولي د كودتا په لومړيو ورځو كي ، څلور وكيلان د حكومت په لاندي مقامونو كي مقرر سول : عزيز الله واصفي د ننگرهار والي ، عبدالكريم عمرخيل د پروان والي ، حاجي محمد آصف پاس يوسفي د بغلان والي او عبدالغفار فراهي د خارجه وزارت سياسي مدير ٠ ددغو وكيلانو په مقرريدلو سره ځينو خلگو داسي فكر كاوه چي وكيلانو هم د محمد داود خان په كودتا كي برخه درلوده ٠

د شورا غړو د سرطان د مياشتي معاش ددغي مياشتي پر ٢٥ نيټي اخستې و ، جمهوري نظام ټولو ولايتونو ته امر وكړ چي د سرطان د مياشتي د پنځو ورځو معاش

(c) ketabton.com: The Digital Library

بيرته د شورا د غړو څخه تحصيل کړي ، او امنيتي مقاماتو په ډير شدت سره دغه زر افغاني د شورا د غړو څخه واخستي چي دشورا غړو د جمهوريت دغه اقدام يو انتقام جويانه عمل و باله او ډير وکيلان د جمهوري نظام څخه خوابدي سول ۰

۳ ـ پاچا ژر استعفا وکړه

په هغه ورځ چي محمد داود خان کودتا وکړه ، د افغانستان پاچا په ايتاليا کي و ، دې ډير ژر په روم کي افغاني سفارت ته ورغی چي د افغاني سفيرنور احمد اعتمادي او د سلطنتي کورنې د نورو غړو سره مشوره وکړي ۰

نور احمد اعتمادي تر دي دمخه هم د پاچا او محمد داود خان تر منځ د اختلافاتو د رفع کولو هڅي کړي وي ۰ د ه د اساسي قانون په مشورتي کمسيون او لوي جرگي کي د اساسي قانون د ۲٤ مي مادي سره مخالفت کړی و ۰ دی په دي پوهيدي چي ددغي مادي په تصويبيدلو سره محمد داود خان د پاچا سره ډير خوابدی کيږي ۰ ولي هلته هيچا د نور احمد اعتمادي خبرو ته توجه و نه کړه ، او د اساسي قانون ۲٤ مه ماده يي په لوي جرگي کي لا پراخه کړه چي ددغه اقدام په نتيجه کي د محمد داود خان او پاچا خوابدې د دښمنې سرحد ته ورسيده

په روم کي پاچا د خپلو مشاورينو سره څو ورځي خبري وکړي چي په نتيجه کي پاچا په دي قانع سو چي د محمد داود خان سره د نور مخالفت څخه لاس واخلي او جمهوري نظام و مني او د سلطنت څخه استعفا وکړي ۰

د محمد ظاهر شاه استعفا نامه

بسم الله الرحمن الرحيم

ورور جلالتمآب جمهور رئيس !

د هغه وخت څخه چي ما د وروستيو جرياناتو خبر واوريدې ، تر اوسه زما فکر هيواد ته متوجه و ، او د هيواد راتلونکي ته نگران وم ۰ ولي کله چي پوه سوم چي د افغانستان خلگو د خپلو ملي کارونو د راتلونکي اداري له پاره په لوی اکثريت د جمهوريت استقبال کړې دی ، نو د خپلو خلگو د رايي په احترام خان د افغانستان د

(c) ketabton.com: The Digital Library

سلطنت څخه مستعفي شمیرم او په دي وسیله خپل تصمیم تاسي ته ابلاغوم ۰ په داسي حال کي چي زما هیله د هیواد سعادت او لوړوالې دی ، خان د یوه افغاني فرد په حیث د افغانستان د بیرغ تر سیوري لاندي راولم ۰ زما دعا داده چي لوی او غښتلې خدای دي د وطن د حامي او وطنوالو مل وي ۰

محمد ظاهر شاه د افغانستان پخوانې پاچا

د ۱۳۵۲ کال د اسد د میاشتي ۲۱ نیټه (۶)

رشتیا لیکي چي((په ۱۹۷۵ کال کي محمد ظاهر شاه په خپل لومړي او یوازنې مصاحبي کي چي د یوه امرکایي لیکوال Ralph Magnus سره يي کړي وه ، ده ویلي و چي محمد داود خان تر فشار لاندي د مجبوریت څخه کودتا کړي وه .)) (۷)

٤ ـ آیا سلطنتي کورني د کودتاکونکو په هوویت خبر وو ؟

کبیر سراج په خپل اثر کي لیکي چي سردار عبدالولي ده ته ویلي و ((ما د جمهوري ارگ د قوامانداں صاحب جان خان او دوو نورو صاحب منصبانو په وسیله چي ما د محمد داود خان په ډلي کي د اشتراك له پاره گمارلي وو ، موثق اطلاعات او تاتیپ شوي خبري برابري کړي وي ، او پاچا هغه اوریدلي دي ۰ ولـي پاچا ما ته امر وکړ چي په محمد داود خان کار و نه لرم)) (۸)

محمد عزیز نعیم لیکي ((کله چي ما په ۱۹۶۹ کال کي د پوهنتون د معضلي په هکله د پاچا سره ولیدل، ده ماته وویل ، چي څو کمونیستو صاحب منصبانو په اردو کي آشوب جوړ کړی دی او دوی د محمد داود خـان د نـا مـه څخه نـاوړه استفاده کوي)) (۹) دی په دغه ارتباط بل ځای لیکي ((کله چي په ۱۹۷۵ کال کي ما په روم کي پاچا ولید ، ده ما ته وویل چي زه د محمد داود خان په کودتا یو کال دمخه خبر وم خو د کودتا د تطبیق وخت د۱۹۷۳ کال دمني په ورځو کي پیشبیني کیدی چي تر هغه دمخه ما غوښتل چي په هیواد کي داضطراري حالت اعلام وکړم)) (۱۰) دې بل ځای لیکي چي ((په ۱۹۷۶ کال کي محمد داود خان زما د یوي پوښتني په جواب کي وویل چي د ۱۹۷۳ د پاځون په برخه کي د شوروي اتحاد یا

(c) ketabton.com: The Digital Library

نورو کمونستانو سره کوم تفاهم نه دی سوی)) دی لیکي ((د ۱۹۷۳ کال د کودتا د کمونستي افسرانو ماهیت د محمد داود خان څخه پټ ساتل سوی و)) (۱۱)

ډاکټر محمد حسن شرق په دغه ارتباط لیکـي ((موږ په ۱۹۶۹ کال کـي د کودتا په فکر کي نه و)) دی لیکي ((د سردار عبدالولي د کور ضابط او خورد ضابط هم زموږ د کودتا ملګري وو)) (۱۲) دی بل ځای لیکي ((که محمد داود خان د خپلي کودتا د ملګرو په هویت خبر نه و ، نو زموږ د دښمنانو دا خبره رشتیا ده چي محمد داود خان په کودتا کي سهم نه درلود ، بلکه دی یو روپوش و)) (۱۳)

اوس افشا سوي ده چي د محمد داود خان تر کودتا څو میاشتي وروسته ، داخله وزیر فیض محمد په پکتیا کي د ذوالفقار علي بوتو د یوه نماینده سره لیدلي و او هغه ته یي ویلي وه چي ((موږ د محمد داود خان پر ضد کودتا کوو چي که د پاکستان حکومت موږ په رسمیت وه پیژني)) ولي ذوالفقار علي بوتو د خپل نماینده په جواب کي ویلي وو چي ((موږ دغه خلګ نه پیژنو او پر دوی باندي اعتماد نه سو کولای ، او محمد داود خان موږ پیژنو او دده سره معامله کولای سو)) (۱۵)

دلته دا مطلب د یادولو وړ بولم چي د ۱۹۷۳ کال تر کودتا یو کال وروسته ، د کودتا ځیني غړي د محمد داود خان له نظره ولویدل او په جمهوري دولت کي یي خپلي حساسي چوکۍ له لاسه ورکړي ، او دغه اشخاصو د جمهوري دولت څخه د انتقام اخستلو په وجه ، په اردو کي د بلي کودتا په لټه کي سول ، لکه ډګروال عبدالقادر ، محمد اسلم وطنجار او اسدالله سروري چي دغو اشخاصو په لاندي ډول د ۱۹۷۸ کال د اپریل د ۲۷نیټي په کودتا کي فعاله برخه اخستي وه :

ـ د ټانګ لومړي مرمي د محمد اسلم وطنجار له خوا ددفاع پر وزارت فیر سوي وه او ده د ثور د نظامي کودتا خبر په کابل رادیو کي په پښتو ژبي لوستی دی.

ـ پر شاهي ارګ باندي هوایي حملي د عبدالقادر او دده د ملګرو له خوا شوي دي او ده د نظامي کودتا خبر په کابل رادیو کي په دري ژبي لوستی دی.

ـ د ثور د کودتا په ورځ اسدالله سروري د ارګ د خولي څخه محمد داود خان ته په لوډ سپیکر کي ویلي و چي زه اسدالله یم خان تسلیم کړه . (۱٤)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵ ـ مرکزي کمیټه

د ۱۹۷۳ کال د کودتا په لومړیو ورځو کي د هیواد په ورځپاڼو کي یو عکس خپور سو چي څوارلس کسان د یوه میز پر څلورو خواوو ناست وو ، فیض محمد چي د کوماندو دریشي اغوستي وه د خبرو په حالت کي لیدل کیدی ، د محمد داود خان پر دواړو اړخونو ډاکټر محمد حسن شرق او سید عبدالاله ناست وو ۰ د مرکزي کمیټي رئیس محمد داود خان او منشي یي ډاکټر محمد حسن شرق و ۰ او د کمیټي غړي دا لاندي کسان وو :

فیض محمد ، سید عبدالاله ، پاچا گل وفادار ، عبدالحمید محتاط ، غلام حیدر رسولي ، عبدالقدیر نورستاني ، غوث الدین فایق ، احمد ضیأ مجید ، محمد سرور نورستاني ، مولاداد او محمد یوسف ۰ په دغه عکس کي خلیل الله بابکرخیل هم لیدل کیدی ولي دی د مرکزي کمیټي غړې نه و ۰

ما په ۱۹۷٤ کال کي په خارجه وزارت کي د سید وحید عبدالله پر میز باندي د جمهوریت ددوري د عکسونو یو ټوک کتاب ولیدې چي په دغه کتاب کي د مرکزي کمیټي عکس نه و چاپ سوی ، ما دده څخه ددغه کار د علت پوښتنه وکړه ، ده زما په جواب کي وویل چي تر دي وروسته به مرکزي کمیته موجوده نه وي .

کله چي په ۱۹۷۷ کال کي د لوي جرگي له خوا د جمهوریت اساسي قانون تصویب سو ، نو د جمهوري ریاست له خوا د مرکزي کمیټي انحلال اعلان سو ۰ ډاکټر محمد حسن شرق په خپل اثر کي لیکي چي د مرکزي کمیټي غړو ته ددغه انحلال اطلاع نه وه ورکړه شوي (۱۶)

د جمهوریت لومړني کابینه

صدر اعظم	محمد داود خان	۱۹۷۳ـ۱۹۷۸
مرستیال	ډاکټر محمد حسن شرق	۱۹۷۳ـ۱۹۷۵
	سید عبدالاله	۱۹۷۵ـ۱۹۷۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددفاع وزیر	محمد داود خان	۱۹۷۳-۱۹۷۷
	غلام حیدر رسولي	۱۹۷۷-۱۹۷۸
خارجه وزیر	محمد داودخان	۱۹۷۳-۱۹۷۸
داخله وزیر	فیض محمد	۱۹۷۳-۱۹۷۵
	عبدالقدیر نورستاني	۱۹۷۵-۱۹۷۸
د عدلیي وزیر	عبدالمجید خان	۱۹۷۳-۱۹۷۷
	وفي الله سمیعي	۱۹۷۷-۱۹۷۸
د مالیي وزیر	سید عبدالاله	۱۹۷۳-۱۹۷۸
د پوهني وزیر	ډاکټر نعمت الله پژواک	۱۹۷۳-۱۹۷٤
	پوهاند عبدالقیوم وردگ	۱۹۷٤-۱۹۷۷
	ډاکټر محمد ابراهم مجید سراج	۱۹۷۷-۱۹۷۸
د لوړو تحصیلاتو وزیر	پوهاند غلام صدیق محبي	۱۹۷۵-۱۹۷۸
د تجارت وزیر	محمد خان جلالر	۱.۹۷٤-۱۹۷۸
د مخابراتو وزیر	عبدالحمید محتاط	۱۹۷۳-۱۹۷۸
	عبدالکریم عطایي	۱۹۷۵-۱۹۷۸
د کانو وزیر	پوهاند عبدالقیوم وردگ	۱۹۷۳-۱۹۷۵
	انجینر عبدالتواب آصفي	۱۹۷۵-۱۹۷۸
د زراعت وزیر	غلام جیلاني باختري	۱۹۷۳-۱۹۷۵
	عزیز الله واصفي	۱۹۷۵-۱۹۷۸
د اطلاعاتو او کلتور وزیر	ډاکټر عبدالرحیم نوین	۱۹۷۳-۱۹۷۸
د فواید عامي وزیر	غوث الدین فایق	۱۹۷۳-۱۹۷۸
د روغتیا وزیر	ډاکټر نظر محمد سکندر	۱۹۷۳-۱۹۷۶
	ډاکټر عبدالله عمر	۱۹۷۶-۱۹۷۸
د پلان وزیر	علي احمد خرم	۱۹۷٤-۱۹۷۷
د قبایلو وزیر	پاچا گل وفادار	۱۹۷۳-۱۹۷٤

(c) ketabton.com: The Digital Library

فیض محمد	۱۹۷۵-۱۹۷۷
پوهاند عبدالقیوم وردگ	۱۹۷۷-۱۹۷۸
د اوبو او برق وزیر جمعه محمد محمدي	۱۹۷۶-۱۹۷۸
د دولت وزیر ډاکټر عبدالمجید خان	۱۹۷۷-۱۹۷۸

(۱۷)

۶ ـ د جمهوري نظام مؤثر اشخاص

د جمهوریت په لومړي کال کي د محمد داود خان تر څنگ ډاکټر محمد حسن شرق او فیض محمد هم په دولتي چارو کي د ډیرصلاحیت خاوندان وو ، خو ډیر ژر د دوی ځای سردار محمد نعیم خان او سید وحید عبدالله ونیوي ۰ چي دلته ددوی په برخه کي دا لاندي مطالب لیکل کیږي :

۱ ـ ډاکټر محمد حسن شرق چي د محمد داود خان ۲۵ کلن دوست او نژدي همکار و ، ده د جولای د ۱۷ نیټي په کودتا کي عمده رول درلود ۰ ده د خان د معرفي په هکله په (کرباس پوشهاي برهنه پا) کي مفصله لیکنه کړي ده ۰ د ډاکټر شرق سره په دولت کي د سید وحید عبدالله په وسیله مخالفت او کارشکني ډیر ژر پیل سو ۰

د مثال په توگه :

ـ د جمهوریت په لومړیو میاشتو کي د هند د جمهور رئیس مرستیال سوارن سنگهه کابل ته سفر کړی و ، ده د صدارت په ماڼي کي د محمد حسن شرق سره رسمي لیدنه کوله ، خو سید وحید عبدالله ددغي لیدني له پاره هیڅوک د ترجمان په حیث نه و استولي چي په پای کي د عدلیي وزیر ډاکټر عبدالمجید خان مجبور سو چي ددوی تر منځ ترجماني وکړي ۰ په هغه شپه د ډاکټر محمد حسن شرق له خوا هندي میلمانه ته په خارجه وزارت کي یوه میلمستیا شوی وه ، څرنگه چي میلمه استالف تـه تللي و او پر خپل وخت کابل ته نه سو راتلای ، نو د میلمستیا وخت د یوه ساعت له پاره شاته ولویدي چي ددغه ځنډ اطلاع ټولو میلمنو ته ورکړه سوه ، ولي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډاکټر محمد حسن شرق ته ددغه خنډ اطلاع سید وحید عبدالله نه وه ورکړي ۰

ـ یوه ورځ سید وحید عبدالله د محمد هاشم میوندوال د کودتا د اتهام د ملګرو د خبرو ټیپونه په خپل دفتر کي د هغه وزارت مامورینو ته اورول ، ده هلته وویل چي ددغو ټیپونو مطالب نن شپه د کابل رادیو له لاري څخه د خلګو په اطلاع رسول کیږي کله چي ډاکټر محمد حسن شرق په دغي موضوع خبر سو، نو ده د اطلاعاتو او کلتور وزارت ته امر وکړ چي ددغو ټیپونو خپریدل دي د څه مودي له پاره وځنډول سي۰

ـ ډاکټر محمد حسن شرق لیکي چي جمهوري دولت اراده کړي وه چي ((زما پر ځای نور احمد اعتمادي د افغانستان ددولت د رئیس د مرستیال په حیث مقرر کړي او ددغه کار دعملي کولو له پاره د سید وحید عبدالله تر رهبري لاندي زمونږ د مرکزي کمیټي ملګري زما پر ضد لمسول کیدل)) (۱۸)

ـ د نړي او مخصوصا زمونږ د منطقي په هیوادونو کي چي نظامي کودتاګاني شوي دي ، د کودتا لومړي او دوهم مقام همیشه یوه د بل سره مقابله کړي ده ، په دي چي د کودتا دغه دوه کسان که یو د بل سره د عقیدي اختلاف و نه لري ، دوی حتما د سلیقي اختلاف سره لري ، چي ددي متل مطابق چي (دوه سره په یوه دیګ کي نه ځایږي) چي حتما یو سر به دمنځه وړل کیږي ۰ په مصر کي جنرال نجیب او جمال عبدالناصر په عراق کي عبدالسلام عارف او عبدالکریم قاسم او په پاکستان کي جنرال اعظم خان او جنرال ایوب خان ددي مطلب غټ مثالونه دي ۰

۲ ـ فیض محمد په قوم مسعود دی ، او دی د کوماندو د قطعي صاحب منصب و، ده د جولای د ۱۷ نیټي په کودتا کي ډیره فعاله برخه اخستي وه ، دی د محمد داود خان په لومړي کابیني کي داخله وزیر و ۰ د جمهوریت په لومړیو میاشتو کي د محمد داود خان سره دولایاتو دخلګو د لیدلو اجازه د فیض محمد له خوا ورکول کیده۰ ده د خپل حزبي تمایلاتو په وجه ډیر ژر خپل موقف د لاسه ورکړ چي لومړي د سرحداتو وزیر سو او وروسته په اندونیزیا کي د افغاني سفیر په حیث وټاکل سو ۰

ـ د جمهوریت په لومړیو میاشتو کي په جمهوري ارګ کي څه ترمیمات کیدل او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوي هفتي له پاره د محمد داود خان دفتر ، خارجه وزارت ته انتقال سو ، يوه ورځ د جمهوريت ددفتر رئيس محمد اكبر ما ته وويـل ((محمد نعيم خان ته اطلاع رسيدلي ده چي فيض محمد د پوهني د وزارت څخه دري سوه پرچميان غوښتي دي چي داخله وزارت ته يي ورکړي ٠ چې دغه پرچميان د داخله وزارت له خوا په ولسواليو کي ددي له پاره مقرريږي چې لوي جرگي ته د پرچم غړي راولي)) ده دا هم وويـل ((د خارجه چارو د وزارت ددوهمي سياسي څانگي مدير محمد حکيم اريوبي ما ته وعده راکړي ده چي ددغو اشخاصو نومونه پيدا کوي)) ما د هغه وخت د پوهني د وزير ډاکټر نعمت الله پژواك څخه ددغي موضوع پوښتنه وکړه، ده ما ته وويل چي داخله وزارت د هغه وزارت ددفتر د رئيس په وسيله دري واره جمعا نژدي اتيا عادي ددولت مامورين د پوهني د وزارت څخه غوښتي وو (١٩)

ـ په هغو ورځو کي چي پاچا گل وفادار په بلغاريا کي د افغاني سفير په حيث وټاکل سو ، دی د خپلو کارونو د اجرا کولو له پاره به په خارجه وزارت کي زما په دفتر کي کښينستې ٠ يوه ورځ د خارجه وزارت اداري مدير عبدالغني کريمي ما ته په تيلفون کي وويل چي د وفادار سره ددولت يوه تفنگچه سته چي هغه تفنگچه بايد داخله وزارت ته تسليم کړي٠ ما دغه مطلب وفادار ته ووايه ، ده زما په جواب کي وويل چي دغه تفنگچه د کودتا په شپه ما د سردار عبدالولي د لاسه څخه اخستي ده او زه دا تفنگچه هيچا ته نه ورکوم ، وروسته پاچا گل وفادار د سردار عبدالولي د نيولو جريان داسي تشريح کړ ، ده وويـل ((زه او فيض محمد دواړه د سردار عبدالولي د نيولو له پاره دده کور ته ورغلو)) ده دا هم وويـل ((فيض محمد د پرچم غړی دی او زه دده د عقيدي سره مخالف يم ولي دی ډير زړه ور سړی دی ، هغه وخت چي دی د سردار عبدالولي کور ته ننوتی ، ده کلشنکوف چپه غاړي ته اچولي و او ده پر سردار عبدالولي باندي ږغ وکړ چي ټك و نه کړي چي وژل کيږي او سردار عبدالولي هم ټك و نه کړ او ما دده د لاسه څخه تفنگچه واخسته ، ولي اوس عبدالقدير نورستانی او غلام حيدر رسولي غواړي چي زه دغه تفنگچه دوی ته ورکړم)) ما په هغه ورځ د وفادار څخه پوښتنه و نه کړه چـي دی کوم سياسي جريان ته منسوب دی ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد عزيز نعيم ليکـي ((په ۱۹۷۵ کال کي محمد داود خان ماته وويل چي په دولت کي د فيض محمد په حمايه ، يو تعداد کمونستان تخريبي کارونه کوي او ډير ژر به په دولت کي تصفيه پيل سي)) (۲۰)

۳ ـ سردار محمد نعيم خان د محمد داود خان ورور دی په ۱۹۱۱ کال کي زيږيدلی دی . ده د حبيبي او استقلال په ليسو کي زده کړه کړي ده . د خارجه وزارت په مختلفو څانگو کي يي کار کړی دی .

په ۱۹۳۷ کال کي د پوهني وزير سو،

په ۱۹۳۹ کال کي د صدارت مرستيال او د پوهني وزير و.

په ۱۹۴۶ کال کي په لندن کي شارژدافير سو.

په ۱۹۵۰ کال کي په واشنگتن کي سفير سو.

د ۱۹۵۳ کال څخه تر ۱۹۶۳ کال پوري د صدر اعظم مرستيال او خارجه وزير و. دې د عدم انسلاک د نهضت طرفدارا و ، ده په ۱۹۵۵ کال کي د باندونگ په کنفرانس کي د افغاني هيأت مشري پر غاړه درلوده . دی د شوروي اتحاد سره د افغانستان د ښو اړيکو غوښتونکی و (۲۱)

رشتيا ليکي ، ده ته محمد نعيم خان ويلي دي چي دې د کودتا په شپه نه دمخه د محمد داود خان په کودتا خبر سوی دی (۲۲)

سردار محمد نعيم خان د جمهوريت په وخت کي تر محمد داود خان وروسته تر ټولو لوړ مقام درلود.

د مثال په توگه :

د جمهوريت په لومړيو مياشتو کي د هند ديوه نظامي هيأت په وياړ په خارجه وزارت کي يوه ميلمستيا شوي وه چي زه هم هلته حاضروم، په دغي ميلمستيا کي محمد داود خان هم برخه اخستي وه . کله چي سردار محمد نعيم خان دغي ميلمستيا ته راغي ، نو د محمد داود خان او د ټولو دولتي اشخاصو لـه خوا د ميلمستون پـه مدخل کي دده ډيره توده پذيرايي و سوه (۲۳)

سردار محمد نعيم خان به هره چهار شنبه ددولت څخه شاکي اشخاص په خپل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کور کي ليدل او ده به ددغو اشخاصو دوسيي د جمهوري رياست ددفتر د رئيس محمد اکبر په وسيله غوښتلې او لازم هدايتونه به يي ورکول. ده په خارجه وزارت کي د خارجي سفيرانو سره هم ملاقاتونه کول . سردار محمد نعيم خان د جمهور رئيس د خاص نماينده په حيث ايران ، هند ، شوروي اتحاد ، امريکا او ځينو عربي هيوادونو ته سفرونه کړي وو . (٢٤)

٤ ـ سيد وحيد عبدالله د خارجه وزارت مامور و، دې د محمد داود خان د کودتا په وخت کي په لندن کي د افغاني سفارت سرکاتب و . سيد وحيد عبدالله د کودتا په لومړي هفتي کي راوغوښتل سو، ځرنگه چي د کابل بين المللي هوايي ميدان تړلې و ، نو دى د اسلام کلا له لاري کابل ته راغى . په سر کي دى د خارجه وزارت معين سو او وروسته د هغه وزارت د مرستيال په توگه و ټاکل سو . دى د وزيرانو د مجلس منشي هم و . سيد وحيد عبدالله د محمد داود خان او سردار محمد نعيم خان دواړو د اعتماد وړ سړى و ، دى په جمهوري دولت کي د ډير قدرت خاوند و ، ده په دولت کي د وزارت تر مقام پوري ډير اشخاص عزل او نصب کړي دي . (٢٥)

سيد وحيد عبدالله په خارجي سياست کي ډيري اشتباه گاني هم کړي دي . د مثال په توگه. د ١٩٧٥ کال د اپريل په مياشت کي جمهور رئيس محمد داود خان تهران ته رسمي سفر وکړ . زه ددغه سفر په وخت کي په تهران کي وم . سيد وحيد عبدالله د پښتونستان د موضوع په هکله د اطلاعاتو د اخبار د مدير سره د يوي مرکي په ترڅ کي وويـل (دافغانستان دولت د پښتونستان د موضوع د حل له پاره د پاکستان ددولت څخه يوازي د هغه هيواد د اساسي قانون د تطبيق غوښتونکې دى) کله چي دغه مطلب د اطلاعاتو په اخبار کي خپور سو ، محمد داود خان او دده د سفر ملگري په اصفهان کي وو . د افغاني سفارت يوه غړي د اطلاعاتو د اخبار نشر سوى مطلب د تيلفون په وسيله د سيد وحيد عبدالله په اطلاع ورساوه. ولي سيد وحيد عبدالله پر خپلي خبري منکر سو او د اطلاعاتو د اخبار د بلي ورخي په گڼي کي د سيد وحيد عبدالله له خوا د پورته مطلب رد وليکل سو . سيد وحيد عبدالله د خپل شخصي تمايلاتو پر بنا په جمهوري دولت کي تصفيه کوله . ده د خارجه وزارت يو

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمير مامورين په دي وجه د هغه وزارت څخه وايستل ، چي پخوا يي ده ته اعتنا نه وه کړي. کله چي محمد داود خان د ملي انقلاب د حزب په مرکزي کميټي کي د سيد وحيد عبدالله پرلي ته ځای ور نه کړ ، نو ده د اعتراض په توګه خپل او پنځو نورو وزيرانو استعفي ليك محمد داود خان ته وړاندي کړ چي د سردار محمد نعيم خان د ميانځګړيتوب په وجه ، دغه استعفي عملي نه سوه (۲۶)

په وران کارو چي کارونه جوړوي

حقيقت کي جوړ کارونه ورانوي (۲۷)

۷ ـ د محمد هاشم ميوندوال د کودتا اتهام

دوې مياشتي او اووه ورځي وروسته تر هغه چې محمد داود خان کودتا وکړه ، يعني د ۱۹۷۳ کال د سبتمبر د مياشتي پر ۲۲ نيټې کابل راديو اعلان وکړ چي پخواني صدراعظم محمد هاشم ميوندوال او دده ملګرو د يوه خارجي هيواد په مرسته کودتا کوله او ونيول سول . لاندي اشخاص د کودتا کوونکو په نامه بنديان سول .

محمد هاشم ميوندوال ، د ننګرهار پخوانې والي خان محمد خان ، د هوايي قواوو پخواني قوماندان جنرال عبدالرزاق خان ، د هوايي قواوو قوماندان سيد امير ، جنرال عبدالجبار ملکيار ، جنرال عبدالسلام ملکيار ، ډګروال زرغون شاه ، ډګروال کوهاټ خان ، ډګروال شير افضل افريدي ، ډګروال شير افضل مومند ، محمد عارف شينوارې ، د ولسي جرګي خيني غړي او څو نور کسان چي شمير يي پنځه څلويښتو تنو ته رسيدې .

محمد هاشم ميوندوال چي د محمد داود خان د کودتا په وخت کي په فرانسي کي و ده د پاريس څخه د يوه تلګرام په وسيله محمد داود خان ته د جمهوري نظام مبارکي ويلي وه او کله چي محمد هاشم ميوندوال د بغداد د لاري څخه کابل ته ورسيد نو يي د محمد داود خان او سردار محمد نعيم خان سره وليدل ، او په هغو ورځو کي په کابل کي ويل کيدل چې محمد هاشم ميوندوال د کانتيننتل په هوټل کي دفتر لري او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

جمهوري نظام له پاره اساسي قانون جوړوي . (۲۸)

عبدالصمد غوث په خپل اثر کي د سردار محمد نعيم خان د قوله ليکي چي جمهوري دولت اراده درلودله چي محمد هاشم ميوندوال په واشنگتن کي د افغاني سفير په حيث مقرر کړي . (۲۹)

محمد هاشم ميوندوال د خپل تحقيق په وخت کي ليکلي و چي زه منتظر وم چي جمهوري دولت به زما له پاره کومه وظيفه وټاکي (۳۰)

د جنرال عبدالرزاق خان په هکله ما اوريدلي و چي د جمهوريت په لومړيو ورځو کي ډير هوايي صاحب منصبان په دي تصور چي ښايي دى به بيرته د هوايي قواو قوماندان سي نو څکه دده کور ته ور تلل ۰

د محمد هاشم ميوندوال د کودتا په اتهام د ولسي جرگي ځيني غړي لکه د ننگرهار د کوچيانو وکيل حاجي الله نظر ، د جلال آباد د ښار وکيل حاجي فقير محمد ، د مومند دري وکيل سعدالله کمالي ، د نازيانو وکيل مولوي سيف الرحمن او داسي نور وکيلان بنديان سوي وو ۰ دغه وکيلان د خان محمد خان د دفاع د وزارت د مبارکۍ له پاره دده کور ته ورغلي وو ۰ څرنگه چي په هغه لحظي کي خان محمد خان په خپل کور کي نه و ، نو وکيلانو دده په کور کي خپل کاردونه پري ايښي وو ، چي د خان محمد خان د کور د تلاشي په وخت کي د وکيلانو کاردونه پيدا سوه او دغه کاردونه ددغو وکيلانو د کودتا د اثبات دليل و بلل سوه . (۳۱)

کبير سراج په خپل اثر کي ليکي ((خان محمد خان ماته وويل چي زه د محمد داود خان په امر ددفاع وزارت ته ورغلې وم)) (۳۲)

غوث الدين فايق چې د محمد داود خان په کودتا کي يي فعاله برخه اخستي وه او تر کودتا و روسته د مرکزي کميټي غړې او د فوايد عامي وزير سو ، په خپل اثر رازي را که نمي خواستم افشا گردد ، چي مفهوم يي داسي دې ليکي (د کودتا په دوهمه ورځ جنرال مستغني ، جنرال سيد حسن خان او مرستيال خان محمد خان ، محمد داود خان ته ورغلي وو ، محمد داود خان ددوی څخه غوښتنه وکړه چي ستاسي څخه يو کس بايد ددفاع وزارت د کارونو دسمبالولو له پاره ، هغه وزارت ته ولاړ سي

(c) ketabton.com: The Digital Library

، خان محمد خان تلوار وکړ او سمدلاسه ددفاع وزارت ته ولاړ ، زه ء فایق ء محمد داود خان د خان محمد خان د مراقبت له پاره دده سره ولیږلم . خان محمد خان ددفاع د وزارت چوکي اشغال کړه . دوه ساعته وروسته چا ما ته خبر راکړ چي جنرال مستغني د لوې درستیز په حیث ټاکل شوې او خپله چوکي یي اشغال کړي ده . وروسته محمد داود خان ، خان محمد خان وروغوښت او دده څخه یي غوښتنه وکړه چي خپل کور ته ولاړشي)(۵ ۱۰ مخ)

د اطلاعاتو او کلتور وزیر ډاکټر عبدالرحیم نوین ما (فراهي)ته وویل ((د علي آباد روغتون ته د خان محمد خان په لاس لیك هدایت ورسیدې چي د وینو د ذخیري څخه ددفاع د وزارت له اجازي پرته باید استفاده و نه سي))

دلته دا مطلب د لیکلو وړ بولم چي د ۱۹۷۳ کال د اکتوبر په میاشت کي په پیښور کي د ملي عوامي حزب پر مشر خان عبدالولي خان باندي فیرونه و سوه چي په دغي پیښي کي دده موټروان ووژل سو او خان عبدالولي خان ته کومه صدمه و نه رسیده ۰ ما ددغي پیښي له کبله عبدالولي خان ته ددولت د رئیس محمد داود خان د همدردي پیغام چار سدي ته یووړ ، د عبدالولي خان تر لیدلو وروسته زه د اسلام آباد په افغاني سفارت کي وم ، چي د ۱۹۷۳ کال د اکتوبر د میاشتي پر ۲۰ نیټي کابل رادیو اعلام وکړ چي پخواني صدر اعظم محمد هاشم میوندوال په محبس کي خان وژلې دی ۰ یوه ورځ وروسته چي زه بیرته کابل ته راغلم ، ما د خارجه وزارت د معین سید وحید عبدالله پر میز باندي د محمد هاشم میوندوال د مړي هغه عکس ولیدې چي نیکټایي یي په غاړي کي اچول شوی وه ، دا عکس د خارجي سفیرانو د لیدلو له پاره د سید وحید عبدالله پر میز ایښوول سوی و .

په افغانستان کي هیچا دا نه منله چي محمد هاشم میوندوال په خپله خان وژلې وي غوث الدین فایق په خپل اثر،کي لیکي ((زه د محمد هاشم میوندوال تر وژل کیدلو یوه ورځ دمخه د محمد داود خان په هدایت د محمد هاشم میوندوال د لیدلو له پاره دده د تحقیق ځای ، داخله وزارت ته ورغلم . محمد هاشم میوندوال په دغه ورځ کمیس او پرتوگ اغوستی و ، یوه ورځ وروسته اعلان و سو چي میوندوال په خپلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

نکتایي خان وژلی دی . ولي وروسته معلومه سوه چي محمد هاشم میوندوال په وهلو او ټکولو وژل سوی دی)) غوث الدین فایق په خپل اثر کي عبدالصمد ازهر د محمد هاشم میوندوال قاتل بللی دی (۹۵ تر ۱۰۰ مخونه) ((ازهر وایي ، ددي امکان سته چي میوندوال په محبس کي د امنیتي مقاماتو له خوا وژل سوی وي ، هلته یو مقتدر دولت موجود و او ما دومره صلاحیت نه درلود چي پر خپل سر یو پخواني صدر اعظم ووژنم)) د محمد هاشم میوندوال د حکومت یوه وزیر ما ته وویل چي ((د تحقیق یوه غړي محمد هاشم میوندوال پر خوله او په نس کي په لغتو وهلي و او دده څخه یي پوښتنه کړي وه چي د شوروي اتحاد طبابت ښه دی او که د امریکا ؟)) محمد هاشم میوندوال غا ښونه په مسکو کي ایښي وو او د کولمو عملیات یي په امریکا کي کړی وو (۳۳)

محمد ابراهم خواخوږي د محمد هاشم میوندوال د میرمني د قوله ما تــه وویــل ((هغه وخت چي د محمد هاشم میوندوال مړی یي د کابل په ولایت کي په موټر کي دننه ما ته ښکاره کړ ، ما د محمد هاشم میوندوال د بدن پر کیڼ اړخ یو لوی ټپ ولید او زه ددولت د مؤظفو کسانو له خوا د محمد هاشم میوندوال د نور بدن د لیدلو څخه منع کړه سوم))

د محمد هاشم میوندوال مړی دده فامیل ته نه دی سپارل سوی ۰ ما اوریدلي دي چي په سر کي د محمد هاشم میوندوال مړی یي په بریکوټ کي د ژاندارم او پولیسو د قوماندانۍ د سکرو د ذخیري په ځای کي تر خاورو لاندي کړی و چي وروسته د شهدایي صالحینو په نامعلوم ځای کي د دوو زړو قبرونو تر منځ ښخ کړ سوی و۰

د محمد داود خان د کابیني یوه غړي ما ته وویل چي د محمد هاشم میوندوال د مړیني په سبا د وزیرانو په مجلس کي محمد داود خان په خپله د محمد هاشم میوندوال د مړیني خبــر پــه هغه کلماتو چــي پــه مطبوعاتو کي خپور شوي و د وزیرانو مجلس ته ووایــه ۰

عبدالستار شالیزي چي د محمد هاشم میوندوال په حکومت کي د صدر اعظم مرستیال او داخله وزیر و ، دی د داخله وزیر فیض محمد په امر د شیر افضل

(c) ketabton.com: The Digital Library

افريدي سره يو ځاى د محمد هاشم ميوندوال د كودتا په اتهام د غزني ښخه بنديان راوړل سول په داخله وزارت كي عبدالستار شاليزي ته د كور د تګ اجازه وركړه سوه ، عبدالستار شاليزي ډير ژر د هيواد ښخه ووت او د جمهوريت په ټولي دوري كي يي بيرته كابل ته سفر نه دى كړى ۰

د محمد هاشم ميوندوال په باب څو نوري خبري

١ ـ د خارجه چارو په وزارت كي د محمد هاشم ميوندوال يوه همكار سيد تاج الدين خان ما ته وويل ((كله چي صلاح الدين خان سلجوقي د اول وار له پاره محمد هاشم ميوندوال ، صدر اعظم محمد هاشم خان ته معرفي كاوه ده د محمد هاشم ميوندوال په هكله داسي ويلي و چي : دا هغه سيد جمال الدين افغاني دى چي ړيره نه لري)) په هغه وخت كي محمد هاشم ميوندوال پرديس تخلص كاوه ۰

٢ ـ په ١٩٦٣ كال كي چي محمد هاشم ميوندوال په كراچي كي افغاني سفير و ، ده د پښتني سيمو د ليدلو له پاره پيښور ته سفر وكړ او د قونسلګري په اقامتګاه كي اوسيدى او زه دده سره د پاره چنار، ابت آباد ، سوات ، مردان ، چارسدي او د ورڅك د بند د سفر ملګرې وم ۰ ما پخوا د ميوندوال سياسي نظريات نه وه اوريدلي او ما فكر كاوه چي محمد هاشم ميوندوال په خاصو ملحوظاتو په دولت كي جګو مقامونو ته رسيدلى دى ۰ ولي په دغه سفر كي ما د افغانستان د ډيرو مغلقو پرابلمونو د حل له پاره د محمد هاشم ميوندوال نظريات واوريدل او هلته زه پوه سوم چي دى د افغانستان يو عادي مامور نه دى ، بلكه دى د يوه خارق العاده استعداد خاوند دى۰ په دغه سفر كي محمد هاشم ميوندوال دديموكراسي دوري پر اساسي قانون باندي د تبصري په ترڅ كي وويل چي د نوي اساسي قانون په تدوين كي ډير شخصي ملحوظات په نظر كي نيول سوي دي ۰ ده د پاچا د فصل د ښينو ټكو سره موافقه نه درلوده ، ده د شورا او حكومت په فصلونو كي بيل نظريات درلودل ۰ دى د سياسي احزابو د ژر جوړولو جدي طرفدار و ۰ محمد هاشم ميوندوال وويل چي ده د اساسي قانون په هكله خپل نظريات پاچا ته وړاندي كړي دي۰

٣ ـ محمد هاشم ميوندوال د صدارت تر دوري وروسته په سياسي او حزبي چارو

(c) ketabton.com: The Digital Library

مصروف سو ۰ ده د مساوات په جريدي کي ډيري تحليلي مقالي ليکلي ، ده د زرنگار د پارك په مظاهراتو کي فعاله برخه اخسته ۰ د زرنگار په پارك کي محمد هاشم ميوندوال يوه مهمه وينا وکړه چي محمد هاشم ميوندوال دغه وينا په پښتو او کله په دري ژبو کوله ، په دغه وخت کي د ټولو سياسي ډلو مظاهره کونکي ، عامه کتابخاي ته نژدي د پارك په هغي برخي کي چي محمد هاشم ميوندوال وينا کوله راټول سوي وو ۰ گل پاچا الفت ، حشمت خليل غبار او زه د محمد هاشم ميوندوال ددغي وينا د اوريدلو له پاره د پارك په يوي برخي کي يو ځاى ولاړ و ۰ محمد هاشم ميوندوال په خپلي وينا کي څو واره په لاس ارگ ته اشاره وکړه او دا شعر يي ووايه :

به کار مملکت قفلي نهادند کليدش را به دست ما نه دادند

په ۱۹٦٤ کال کي چي په پاکستان کي د جنرال محمد ايوب خان په مقابل کي د پاکستان د ټولو مخالفو احزابو له خوا د محمد علي جناح خور ، فاطمه جناح کانديده سوي وه ، په دغه کال کي ما په پيښور کي د پاکستان د مشهورو سياست پوهانو لکه د شرقي پاکستان مولينا بها شاني ، مولينا ابوالاعلا مودودي ، خان عبدالولي خان ، جنرال محمد ايوب خان ، جنرال اعظم خان ، ذوالفقار علي بوتو ، عثماني ، قصوري او داسي نورو خبري اوريدلي دي ۰ خو دوى يوه هم د محمد هاشم ميوندوال په شان جامع وينا نه ده کړي ۰ زما په عقيده د محمد هاشم ميوندوال دغه وينا د افغانستان ټولو سياسي احرابو ته د خطر يو زنگ و چي د ډيرو سياسي احزابو حسادت يي راوپاراوه ، او زه فکر کوم چي د محمد هاشم ميوندوال دغه وينا دده د وژلو سبب سوي ده (٣٤)

د مترقي ديموکرات د حزب له خوا د محمد هاشم ميوندوال دغه وينا په فيتي کي ثبت سوي ده او يوه برخه يي د مساوات د جريدي په څو گڼو کي چاپ سوه ولي د مساوات د جريدي د مصادره کيدلو په وجه ددغي وينا ډيره برخه نه ده چاپ سوي .

٤ ـ محمد هاشم ميوندوال په ۱۹٦۵ کال کي د خپل حکومت د کړنلاري د وړاندي کولو په وخت کي د ولسي جرگي په عمومي مجلس کي د رحمن بابا دا شعر ولوست : لکه ونه مستقيم پر خپل مقام يم

(c) ketabton.com: The Digital Library

که خزان راباندي راسي که بهار

محمد هاشم میوندوال د خپل ژوند په وروستیو ورځو کي پورته خبره په اثبات ورسوله او د خپل ملي موقف څخه يي هیڅ راز عدول و نه کړ او د شهادت تر مرحلي پوري پر خپل ځای ثابت پاته سو ۰ روح دي ښاد وي ۰

دلته دا مطلب د لیکلو وړ بولم چي ډیر هغه اشخاص چي د محمد هاشم میوندوال د کودتا په اتهام بندیان سوي وو ، دوی د محمد داود خان پخواني اخلاصمندان هم وو او د محمد هاشم میوندوال سره يي ښه روابط نه درلوده ۰ او د محمد هاشم میوندوال د سیاسي مبارزو او ویناگانو څخه ښکاره کیده چي دې په آخر کي د پاچا سره مخالف سوې و او ددي امکان موجود و چي ده به د سلطنت پر ضد کودتا کړي وای خو دی د جمهوري نظام سره مخالف نه و۰

۸ ـ د جمهوري دولت اصلاحي پروگرام

د ۱۹۷۳ کال تر کودتا څو ورځي وروسته ، مرکزي کمیټي محمد داود خان ددولت د رئیس ، صدراعظم ، خارجه وزیر او ددفاع د وزیر په حیث وټاکې او د کودتاچیانو امتیازات او کابینه يي په تصویب ورسولي . د محمد داود خان په فرمان د ۱۹٦٤ کال اساسي قانون لغوه سو . ددولت رئیس محمد داود خان د ۱۹۷۳ کال د آگست د میاشتي پر ۲۳ نیټي خلگو ته د خطاب په وینا کي په اقتصادي او اجتماعي چارو کي د یو لړ بدلونونو وعده ورکړه ۰ په دغه اساس د مځکو اصلاحاتو ته توجه و سوه . په دغه ساحه کي جمهوري دولت دوه قانونه تصویب کړل . ددغو قوانینو پر اساس د شخصي مالکیت اندازه په اوبه لرونکو مځکوکي سل جریبه او په للمي مځکو کي دوه سوه جریبه وټاکل سوه او دا هم پیشبیني سوي وه چي د خلگو اضافي مځکي به د ۲۵ کلونو په قسط پر بي مځکو خلگو باندي خرڅیږي ۰ د جمهوري دولت له خوا د مدني او جزایي قوانین تدوین سول . ددغو قوانینو په وسیله د افغاني جامعي دوي مهمي ساحي په قانوني شکل تنظیمي کړه سوي ، چي ددغو قوانینو تدوین د جمهوري دولت د ښو کارونو څخه شمیرل کیږي (۳٤)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان د جمهوري دولت یو مهم اقدام ددولت اوه کلن اقتصادي پلان جوړول و . دغه پلان په ۱۹۷۶ کال کي پیل سو او په ۱۹۸۳ کال کي پای ته رسیدې. په دغه پلان کي (۴۶۰۰) ملیونه دالره سرمایه گذاري په نظر کي نیول سوي وه چي د پلان په پای کي یي (۲۵۰۰) ملیونه دالره عاید هیواد ته عرضه کولای سو . لاندي هیوادونو په دغه پلان کي د افغانستان سره مرسته کوله .

- ایران (۱۱۴۱) ملیونه دالره .
- شوروي اتحاد (۵۷۰) ملیونه دالره .
- سعودي عربستان (۶۳) ملیونه دالره.

خینو نورو هیوادونو هم د افغانستان سره د مرستو ژمنه کړي وه (۳۵)

د جمهوریت په وخت کي د کار د قواو یونټونه بیرته فعال سول او د سړکونو ترمیم او مراقبت په ټول هیواد کي پیل سو . د هیواد په مختلفو سیمو کي د سړکونو اسفالت ته اقدام و سو ، د مزار شریف ، شبرغان ، میمني او هرات د سړکونو د جوړولو کار پیل سو. یو بل سړك چي د لښکرگاه څخه دوشي ، چاربرجکي او د ایران سرحد ته رسیدې کار یي پیل سو . د وسپني د پټلي سروي چي د هرات څخه تر کندهار او کابل پوري او د لښکرگاه څخه د ایران تر سرحد پوري او د کندهار څخه تر سپین بولدك پوري او د کابل څخه د لوگر د عینك د میسو تر کانه پوري او د کابل څخه د حاجي گك د وسپني تر کان پوري غزول کیدی او دا ټول (۱۸۱۰)کیلو متر کیدی ، تکمیله سوي وه او هغه سړك چي کابل یي د هزاره جات له لاري څخه د هرات سره وصل کاوه ، کار یي پیل سوی و. او د اوه کلن اقتصادي پلان په پای کي ۸۳ زره هکتاره نوي مځکه د زراعت له پاره آماده کیده . د هیواد د هوایي ترانسپورت په برخه کي د لوگر پر بین المللي هوایي میدان علاوه لس نور واړه هوایي میدانونه جوړیدل . د تعلیم او تربیي ، عامه روغتیا او د ژوند په نورو برخو کي د توجه وړ بدلونونه راتلل . (۳۶)

په ۱۹۷۴ کال کي سردار محمد نعیم خان شوروي اتحاد ته سفر وکړ چي ددغه سفر په نتیجه کي ، شوروي اتحاد د افغانستان سره د نورو مرستو وعده وکړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ۱۹۷٤ کال د نومبر په میاشت کې د امریکا خارجه وزیر هنري کسنجر کابل ته سفر وکړ او امریکا هم د محمد داود خان د جمهوري دولت سره ددیموکراسي تر دوري ډیره مرسته وکړه . (۳۷)

د ۱۹۷۶ کال د جون په میاشت کې د پاکستان صدراعظم ذوالفقار علي بوتو کابل ته سفر وکړ او دري میاشتي وروسته محمد داود خان د پاکستان د جمهور رئیس په بلنه هغه هیواد ته رسمي سفر وکړ چې ددواړو سفرونو نتایج د توجه وړ وو او داسي تصور کیدی چې په نژدي راتلونکي کې به ددواړو هیوادونو مناسبات ډیر ښه سي ، خو د ۱۹۷۷ کال د جون د میاشتي پر پنځمه نیټه د جنرال ضیأ الحق له خوا په پاکستان کې نظامي کودتا وسوه او ددواړو هیوادونو تماسونه یو څه وځنډیدل۰

د ۱۹۷۷ کال د اپریل په میاشت کې محمد داود خان شوروي اتحاد ته سفر وکړ ددغه سفر تفصیل د کتاب په بلي برخي کې لیکل سوی دی۰

د ۱۹۷۸ کال په سر کې جمهور رئیس محمد داود خان د لیبیا ، یوګوسلاویا ، هند ، پاکستان ، کویت ، سعودي عربستان او مصر هیوادونو ته سفرونه وکړل چې په هر هیواد کې یې د مرستو غوښتنه منله کیده۰

۹ ـ اساسي قانون

په ۱۹۷۶ کال کې د اساسي قانون د تسوید له پاره دا لاندي یو څلویښت کسان وټاکل سول ۰

ډاکټر محمد حسن شرق ، سید عبدالاله ، عبدالقدیر نورستاني ، ډاکټر عبدالمجید خان ، انجینر عبدالتواب آصفي ، غوث الدین فایق ، محمد خان جلالر ، ډاکټر عبدالله عمر ، عبدالکریم عطایي ، پوهاند عبدالقیوم وردګ ، ډاکټر عبدالرحیم نوین ، عزیز الله واصفي ، فیض محمد ، انجینر جمعه محمد محمدي ، علي احمد خرم ، سید وحید عبدالله ، غلام حیدر رسولي ، محمد سرور ، مولاداد ، محمد یوسف ، مولانا عنایت الله ابلاغ ، ډاکټر سعید افغاني ، عبدالهادي هدایت ، ډاکټر محمد آصف سهیل ، پوهاند وفي الله سمیعي ، خلیل الله خلیلي ، مولوي عبدالبصیر ، غلام علي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کريمي ، ډاکټر غلام صديق محبي ، جنرال شاه پور خان ، جنرال محمد يحيي نوروز ، محمد اکبر عبقري ، محمد اسمعيل قاسميار ، ډاکټر ضامن علي ، يار محمد دليلي ، سيد مخدوم رهين ، ډاکټر محمد بشير وهابزاده ، عاليه حفيظ ، فاطمه کيفي ، محمد اعظم وهابزاده او محمد ناصر ۰

د ۱۹۷۷ کال د جنوري د مياشتي پر ۲٦ نيټي د اساسي قانون مسوده د عامو خلګو د خبرتيا له پاره د هيواد په جرايدو کي نشر سوه۰ د جمهوري دولت اساسي قانون ۱۳٦ مادي درلودي ۰ ددغه قانون ډير مواد مخصوصا د شخصي مصونيت احکام دديموکراسۍ دوري د اساسي قانون موادو ته ورته دي ، چي ځيني ليکوالان دغه ورته والې داسي تعبيروي چي د جمهوريت د وخت د اساسي قانون دغه احکام دديموکراسي دوري د اساسي قانون څخه اخستل سوي دي۰ اما واقعيت دادې چي محمد داود خان دديموکراسۍ دوري د اساسي قانون د څو مادو سره مخالف و او ده د ديموکراسۍ دوري د اساسي قانون نور متن لا پخوا منلی و ۰

د افغانستان دجمهوري دولت اساسي قانون ، د سياسي احزابو په برخه کي د افغاني جامعي عيني شرايط په نظر کي نه وو نيولي ۰ ددغه اساسي قانون څلويښتمه ماده داسي حکم کوي چي ((د افغانستان د خلګو د سياسي روزني او اجتماعي غوښتنو د څرګندولو په منظور ، تر هغه وخته چي دا آرزو تر سره کيږي او طبيعي ودي ته رسيږي ، په هيواد کي د ملي انقلاب د ګوند په لارښوونه کوم چي د افغانستان د خلګو د ۱۳۵۲ کال د چنګاښ د ۲٦ نيټي د مترقي او ولسي انقلاب بنسټ اېښودونکی او مخکښی ګوند دی ، يوازي يو ګونديز سيستم ټينګ دی)) (۳ ۸)

څرنګه چي په دغه کتاب کي به يي وروسته ولولې د اساسي قانون دغي مادي په هيواد کي ډيري ستونزي را پيدا کړي ۰

۱۰ ـ لويه جرګه

د اساسي قانون د تصويب له پاره د ۱ ۹ ۷ ۷ کال د فبروري د مياشتي پر ۱۹ نيټي په کابل کي يوه لويه جرګه جوړه سوه ۰ ددغي جرګي ټول غړي (۳ ٤ ۹) تنه وو

(c) ketabton.com: The Digital Library

دديموکراسۍ ددوري پر خلاف ددغي جرګي (۲۱۹) غړي د افغانستان د لويو جرګو په عنعنوي طريقي د خلګوله خوا په جرګو کي وټاکل سول او (۱۳۰) تنه ددولت د رئيس محمد داود خان له خوا لوي جرګي ته معرفي سول . دغه لويه جرګه د پنځلسو ورځو له پاره په کابل کي دايره وه . دغي جرګي د ۱۹۷۷ کال د مارچ د مياشتي پر څلورمي نيټي اساسي قانون تصويب کړ او محمد داود خان يي د شپږو کلونو له پاره د جمهور رئيس په حيث وټاکې . نوې اساسي قانون د ۱۹۷۷ کال د مارچ د مياشتي پر ۱٤ نيټي د محمد داود خان له خوا توشيح او نافذ سو. ددغي لوي جرګي رئيس عزيزالله واصفي و .

۱۱ ـ د ملي انقلاب ګوند

جمهوري دولت اراده وکړه چي د څه مودي له پاره به يوازي دولتي حزب په افغانستان کي د سياسي فعاليت اجازه ولري او دغه موضوع يي د ۱۹۷۷ کال په اساسي قانون کي تسجيل کړه . د جمهوري دولت دغه اقدام د هيواد د ځوان نسل د شديد عکس العمل سره مخا مخ سو .

په ۱۹۶۳ کال کي محمد داود خان پاچا ته د دوه حزبي سيستم ديموکراسي پيشنهاد کړي و چي دغه پيشنهاد د افغانستان د هغه وخت د شرايطو سره برابر يو پيشنهاد و او د افغانستان ډيرو منورينو به په دغو احزابو کي برخه اخستي وای. ولي دديموکراسۍ په لسو کلونو کي چي په افغانستان کي مختلفو ايدولوژيګانو لاره پيدا کړه او په هيواد کي ښې او کيڼ اړخ لوي سياسي ډلي جوړي سوي او د افغانستان اکثر منورين په دغو ډلو کي جذب سول ، نو د جمهوريت په وخت کي ددي امکان موجود نه و چي ددغو ډلو غړي په آسانه د خپلي عقيدي څخه انحراف وکړي او يا د سياسي فعاليت څخه لاس واخلي .

د ملي انقلاب حزب په افغانستان کي ډير تعميم نه سو ، يوازي په داخله ، خارجه او سرحداتو په وزارتونو کي ددغه ګوند له پاره څو غونډې و شوي او ډيرو محدودو اشخاصو ددغه حزب له پاره فعاليت کاوه . په جمهوري دولت کي دملي انقلاب حزب

(c) ketabton.com: The Digital Library

عملاً دري اړخونه درلودل چي حکومت هم پر دغو دروو اړخونو ويشل سوې و ۰

ـ د سيد عبدالاله ، عبدالقدير نورستاني او غلام حيدر رسولي ډله۰

ـ د پوهاند عبدالقيوم وردگ او ډاکټر عبدالمجيد خان ډله ۰

ـ د سيد وحيد عبدالله او عزيزالله واصفي ډله ۰

د يوي ډلي مشر عزيزالله واصفي د حزبي جلب او جذب له پاره د افغانستان شمالي او غربي ولايتونو ته يو سفر وکړ ۰ کله چي واصفي د ارزگان په ولايت کي و کابل راديو د ملي انقلاب د حزب د مرکزي کميټي د پنځه غړو لکه ډاکټر عبدالمجيد خان ، پوهاند عبدالقيوم وردگ ، سيد عبدالاله ، غلام حيدر رسولي او عبدالقدير نورستاني نومونه اعلام کړل ، چي د واصفي او سيد وحيد عبدالله ډلي ته يي په مرکزي کميټي کي ځای ور نه کړ ۰ سيد وحيد عبدالله او پنځو وزيرانو ، عزيزالله واصفي ، وفي الله سميعي ، عبدالکريم عطايي ، تواب آصفي او عبدالله عمرد محمد داود خان ددغه اقدام په مقابل کي استعفا وکړه ، بله ورځ سردار محمد نعيم خان د جمهور رئيس او مستعفي وزيرانو تر منځ وساطت وکړ او وزيران بيرته خپلو وظايفو ته ولاړل (۳ ۹)

څرنگه چي د ملي انقلاب حزب د ايران د رستاخيز د حزب لاره تعقيبوله ، نو ښه داده چي دلته د ايران د رستاخيز حزب په يو څه تفصيل سره وليکل سي ۰

د ۱۹۷۵ کال د مارچ په مياشت کي د ايران پاچا د خپل هيواد د ملکي او نظامي لويو اشخاصو په يوي غونډي کي د (ايران نوين) او (مردم) په شمول د ايران ټول سياسي احزاب منحل کړه او ددغو احزابو پر ځايي دامير عباس هويدا په مشري د رستاخيز په نامه د يوه نوي حزب جوړول اعلان کړه ۰ ده په دغي غونډيکي وويل چي د ايران پيشرفت ډير سريع دی چي پر دغو انکشافاتو باندي د انتقاد گنجايش نه سته نو د مخالف حزب جوړول بي لزومه دي ۰ ده ټولو ايرانيانو ته امر وکړ چي په دغه نوي حزب کي شامل سي۰ ده وويل چي ، که کوم ايراني ادعا وکړي چي د سياست سره علاقه نه لري ، دغه ايراني بايد خپله دغه ادعا په اثبات ورسوي او د ايران ددولت څخه دي هم څه شي و نه غواړي ۰ د ايران پاچا د تودي د حزب په ارتباط وويل چي دغه خلگ بي وطنه دي چي تر دي وروسته په ايران کي ددوی ځای زندان دی او يا

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاسپورتونه به اخلي او د ايران څخه به وزي (٤٠)

د رستاخيز دحزب د (جناح سازنده) د اړخ مشر امير عباس هويدا او د (جناح پيشرو) د اړخ مشر آموزگار و ۰

ايراني ليکوال ابراهميان په خپل اثر کي ليکـي (د رستاخيز حزب د دوو متفاوتو ډلو په مشوره طرحه او جوړ سوې و ۰ يوه ډله هغه ايرانيان وو چي د امريکا په يونورستيو کي يي تحصيل کړې وو ۰ دغه ډله د امريکا د هاروډ د پوهنتون د سياسي علومو د استاد Huntington د فلسفي پيروان وو ۰ دغه امريکايي استاد عقيده لري چي ، په مخ پر انکشافو هيوادونو کي د ثبات او استحکام يوازني لاره داده چي په دغو هيوادونو کي يو قوي او باانضباطه حکومتي حزب جوړ سي او دغه قوي حزب کولای سي چي په هغه هيواد کي د دولت او جامعي تر منځ عملي رابطه ټينګه کړي۰ او ددغه حزب په وسيله دولت کولای سي چي عام ولس متحد او بسيج کړي ۰ او هم ددغه حزب په وسيله دولت کولای سي چي د مخالفينو د تخريب مخه و نيسي۰ ولي دغو ايرانياتو د هنتنګتون د افکارو دغه برخه د نظره غورځولي وه چي ، په ننی عصر کي سلطنتي نظام بي لزومه دی ، او په يوه هيواد کي يو حزب بايد د حکومت د لاس آله نه وي چي د هغه په وسيله خلګ تر خپل کنترول لاندي راولي ، بلکه دولت او جامعه بايد يو پر بل باندي متقابل تاثيرات ولري .

د مشاورينو دوهمه ډله د شيراز د ولايت پخواني کمونستان وو چي د ١٩٥٠ کال په لسيزي کي د تودي د حزب څخه جلا سوي وو او اوس د اسدالله علم له لاري څخه دغي وظيفي ته ګمارل سوي وو ۰ دغي ډلي ادعا کوله چي په ايران کي يوازي دلينستي ډلي په شکل يو حزب کولای سي چي د ايران ولس متحد او بسيج کړي ۰ او د ايران دولت بايد خپله عنعنوي لاره پريږدي او د يوي عصري جامعي د جوړولو له پاره نوي لاره غوره کړي) دغه ليکوال دا هم ليکـي (د رستاخيز د حزب هدف داو چي د زړي طريقي نظامي دکتاتوري په يوي حزبي دکتاتوري بدله کړي۰ دوی به ويل چي موږ د سوسياليزم او سرمايه داري نظامونو څخه ټول ښه شيان اخلو ، او موږ يوه منطقي رابطه ددولت او خلګو تر منځ جوړوو ، او دغه کار به د لوی ليدر يعني د ايران د پاچا

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره مرسته وکړي چي خپل سپين انقلاب سر ته ورسوي او ايران لوى تمدن ته ورسوي . د رستاخيز حزب مرکزي کميته او سياسي بيورو درلوده ۰ دغه حزب د مې د مياشتي لومړي ورځ د کارگرانو د ورځي په نامه نمانځله ۰په دغه حزب کي د ايران ١٦ مليونه خلگ شامل سول ، او د ايران هغه ناراضي خلگ چي ډېر کلونه ددي له پاره منتظر وو چي يو وخت به د ايران د مسلط نظام سره خپله مبارزه پيل کړي ، دغه خلگ مجبور سول چي د رستاخيز په حزب کي شامل سي او حتي د ايران په بازارونو او کوخوکي د (۰ ۰ ۵ ۲) کالونو د شهنشاهيت سندري ووايي۰

د رستاخيز حزب د مذهب په شمول د ايراني جامعي په ټولو امورو کي مداخله وکړه چي حتي اسلامي تقويم يي واړاوه او د هغه پر ځاى يي د شهنشاهيت جنتري جوړه کړه ، چي ددوىپه عقيده ايران په يوه ورځ د ۵ ۵ ۳ ١کال څخه ۵ ۳ ۵ ۲ کلونو ته ورسيدې ۰ چي په نتيجه کي د رستاخيز حزب د ايران ټول رژيم کمزوره کړ او د ايران پاچا يي د ايراني جامعي څخه تجريد کړ۰

پخوا به د ايران دولت داسي ويل چي، هغه کسان چي زموږ پر ضد نه دي هغه کسان زموږ ملگري دي۰ ولي د رستاخيز حزب داسي خطرناکه شعارونه ورکول چي ، هغه کسان چي زموږ له پاره فعاليت نه کوي ، دوى زموږ پر ضد دي ۰)

وروسته آيت الله خميني د خپل تبعيدگاه يعني عراق څخه داسي فتوا صادره کړه چي ، د رستاخيز حزب غير ملي او غير اسلامي دى ۰ ده د خپلو پيروانو څخه وغوښتل چي په دغه حزب کي شامل نه سي ۰ چي په آخر کي په ۷ ۷ ۹ ١ کال کي په ايران کي اسلامي انقلاب پيل سو او تر ۶ ١ مياشتو مبارزو وروسته د ۹ ۷ ۹ ١ کال د فبروري په مياشت کي دغه انقلاب ثمر ته ورسيدې . (١ ٤)

څرگه چي دمخه اشاره ورته وسوه د افغانستان په ديموکراسي دوري کي گڼ شمير حزبونه په افغانستان کي جوړ سوي وو ، چي جمهوري دولت ته گرانه وه چي پر دغو ټولو احزابو باندي د بطلان ليکه کش کړي او يوازي يو دولتي حزب چي د پاسه څخه راغلې وي پر افغاني جامعي باندي مسلط کړي ۰ جمهوري دولت مجبور و چي د نورو احزابو په مقابل کي د ايران د پاچا روش انتخاب کړي او بيرته په افغاني جامعي کي

(c) ketabton.com: The Digital Library

سياسي اختناق راولي چي په دغه صورت كي نورو احزابو ته پرته تر مځکي لاندي فعاليت او نظامي كودتا څخه بله لاره نه پاته كيده ۰ د بلي خوا څخه جمهوري دولت فيصله وكړه چي د ملي انقلاب حزب د رستاخيز د حزب په شان دوه اړخونه او مركزي كميته ولري ، او ددو اړو اړخونو مشران يي د مركزي كميټي د غړو په حيث و ټاکل ۰ د محمد داود خان د اعتماد وړ سړي سيد وحيد عبدالله د جمهور رئيس پر دغي فيصلي باندي اعتراض وكړ ۰ دغه حادثه دا ثابتوي چي محمد داود خان په دغه وخت كي د خپل حكومت پر غړو باندي هم كنترول د لاسه وركړې و ۰ تر څو چي په افغانستان كي د ثور كودتا و سوه ۰

۱۲ ـ په ايران كي افغاني كارگران

د۰ ۱۹۷ په لسيزه كي چي په بين المللي بازارونو كي د تيلو بيه لوړه سوه او دتيلو د هر بيرل بيه د ۱۲ دالرو څخه ۳٦ دالرو ته ورسيده ، نو د خليج ټول هيوادونه د باد راوړو بي حسابه دالرو نو خاوندان سوه ۰ په ايران ، سعودي عربستان ، كويت او متحده اماراتو كي ډيري صنعتي او عمراني پروژې تر كار لاندي ونيولي سوي ، چي د پاكستان ، بنگله ديش او هند ډيرو ماهرو او غير ماهرو كارگرانو دغو هيوادونو ته د كار له پاره ورتلل۰

ما په مشهد كي د يوه پاكستاني متقاعد جگړن څخه چي په كويت كي يي كار كاوه پوښتنه وكړه چي څه تعداد نظامي پاكستانيان د كويت ددفاع په وزارت كي كار كوي ؟ ده زما په جواب كي وويـل ((هلته زموږ تعداد دومره ډير دی چي كه موږ وغواړو په هغه هيواد كي كودتا كولای سو)) د ۰ ۱۹۷ په لسيزي كي د پاكستاني كارگرانو دلاس مزد په هر كال كي ديرش مليونو دالرو ته رسيدې ، او په دغو دالرو به په پاكستان كي كارخاني جوړيدلي ۰

افغاني كارگرانو هم د خليج هيوادونو ته د كار پيداكولو هڅي پيل كړي څرنگه چي ډيرو افغانانو ته د پاسپورت اخستل مشكل كار و ، نو څكه دوی غير مجاز د افغاني

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرحد څخه تيريدل او د ايران په کارخانو او زراعتي پروژو کي يي په لږ اجرت کار کاوه ۰ ايرانيانو چي د خپلو عمراني پروژو له پاره د کوريا او فلپين څخه عادي کارگران استخدامول ، دوی ته افغاني ارزانه بشري قوه چي نه يي د خوب ځای غوښت او نه يي ددوی سره د کار د ساعتونو حساب کاوه او په صحي بيمي هم نه پوهيدل ، يو لوي نعمت و۰ څرنگه چي افغاني کارگران د غير قانوني لارو څخه د ايران خاوري ته ننوتل او د ايران په کليو کي به يي په پټه کار کاوه ، دوی د خپل اجرت د خوندي ساتلو له پاره مطمنين ځای هم نه درلود ۰ دوی مجبور وو چي د کارخانو د مالکانو څخه غوښتنه وکړي چي ددوی اجرت په کارخانو کي وساتي او کله چي دوی افغانستان ته ځي خپلي پيسي به د کارخانو څخه واخلي ۰ د ايران د ډيرو کارخانو مالکان به د افغاني کارگرانو پر اجرت باندي منکر کيدل او افغاني ډير کارگران به يي تر څو مياشتو کارکولو وروسته تش لاسونه د خپلي کارخاني څخه شړل۰ هره ورځ به ډيرو افغاني کارگرانو افغاني جنرال قونسلگري ته مراجعه کوله ، چي په لکونو ايراني ريال د جنرال قونسلگري په مرسته د ايران د کارخانو د مالکانو څخه تحصيل شوي دي ۰

ډيرو افغاني کارگرانو به صرف څو مياشتي په ايران کي کار کاوه او بيا به بيرته افغانستان ته تلل ۰ په دغو کلونو کي نژدي اته لکه افغانان په ايران کي په کار بوخت وو چي ددوی ډير وخت به د افغانستان او ايران تر منځ په تگ او راتگ کي تيريدې ، ډير خطرونه به هم دغو کارگرانو ته متوجه وو ۰ په سرحدي سيمو کي به غلو د افغاني کارگرانو مخه نيوله او ددوی پيسي به يي ددوی څخه اخستي او کله کله به د سر تاوانونه هم دوی ته رسيده ۰په دغو کلونو کي ډير خارجي اسعار افغانستان ته راوړل سول چي د يوه امريکايي دالر بيه ٣٦ افغانيو ته را ټيټه سوه۰ دغه ډير شمير کارگران چي په ايران کي په کار بوخت وو ، په افغانستان کي يي صنعت او زراعت ته ډير تاوان ورسوی ۰ د افغانستان په غربي سيمو کي د بزگرانو د کمبود په وجه د زراعتي محصولاتو مقدار ډير لږ سو ۰

په ۱۹۷۵ کال کي د ايران دولت د افغانستان څخه د ۳۰ زرو عادي کارگرانو د استخدام غوښتنه وکړه ، د ايراني مقاماتو پيشنهاد دا و چي د افغانستان دولت دي دغو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کارگرانو ته د هويت يوه مخصوصه پاڼه ورکړي او دغه کارگران به د اسلام قلعه او تایباد د لاري څخه به ايران ته ورخي او د ايران لويو ښارونو ته انتقاليږي او ،هلته به ددغو کارگرانو له پاره د اوسيدلو ځايونه او بانکي حسابونه آماده کيږي ۰ ولي افغاني مقاماتو په دغي برخي كي كوم اقدام و نه کړ ۰ چي په پای کي ايراني سرحدي مقاماتو په خصوصي توگه يو زر افغاني کارگرانو ته اجازه ورکړه چي د اسلام قلعه او تایباد له لاري څخه د ايران خاوري ته داخل سي د تهران د کارخانو له خوا ددغو کارگرانو د انتقال له پاره تایباد ته سرويسونه راستول سوي وو ، دوی يو تعداد افغاني کارگران په سرويسونو کي سپاره کړل ، ولي ددغو کارگرانو څخه حتي يو سړی هم دتهران ښار ته و نه رسيد ، په دي چي افغاني کارگران په لاري کي د سرويسونو څخه ښکته سول او د ايران په کليوکي په کارونو بوخت سول (٤ ٢)

۱ ۳ ـ پر جمهوري نظام ولي كودتا وسوه ؟

محمد داودخان تر څېل صدارت لس كاله وروسته كودتا وكړه چي په دغو كلونو كي زموږ په سيمي او نوري نړي كي لوی بدلونونه راغلي وو ۰ په افغانستان كي د لسو كلونو له پاره ديموكراسي وه ، نوې اساسي قانون نافذسوې و ، په هيواد كي د دو تقنيني دورو د شورا د غړو د ټاكلو له پاره آزاد انتخابات سوي وو ۰ قضائيه قوه د حكومت څخه جلا سوي وه ، د كابل په ښار كي آزادي جريدي خپريدي ، او په هيواد كي ډير احزاب جوړ سوي وو ، او د نړي متضادو ايدلوژيگانو په هيواد كي نفوذ كړې و او د نړي ډير هيوادونه په افغانستان كي دخپلو مفكوروي تسلط په لټه كي وو ۰

د محمد موسي شفيق حكومت د ايران او ځينو عربي هيوادونو سره اقتصادي او كلتوري اړيكي ټنگي كړي ، د ايران سره يي د هلمند د اوبو معاهده لاس ليك كړه ، د تهران د راديو څخه د پښتوژبي خپروني پيل سوي ۰ او د پاكستان د هيواد سره هم د افغانستان عادي مناسباتو ادامه درلوده ۰

د ۰ ۷ ۹ ۱ په لسيزي كي چي د تيلو بيه ډيره لوړه سوه ، د خليج بډايو هيوادونو مخصوصا ايران زموږ په سيمي كي د امريكا په گټه او د شوروي اتحاد پر ضد څه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اقدامات پیل کړه ۰

پاکستان چي د خپلي شرقي برخي (اوسني بنگله دیش) دروند پېټي د خپلو اوږو څخه غورځولې و ، نو په ډیر اطمینان سره یي د اوسني پاکستان په آبادولو پیل وکړ ځرنگه چي مرکزي او د آسیا د جنوب ختیز نظامي اتحادیي چي پاکستان په هغوي کي غړیتوب درلود ، د منځه تللي وي ، نو پاکستان د هغه سیاسي او اقتصادي فشاره څخه خلاص سو چي د شوروي اتحاد له خوا دغه هیواد ته متوجه و ۰

امریکا او نورو غربي هیوادونو د ۱۹۵۰ او ۱۹۶۰ په لسیزه کي د شوروي اتحاد د نفوذ د مخنیوي په غرض په منځني ختیز او د آسیا په جنوب کي نظامي اتحادیي جوړي کړي ۰ دغي اتحادیي په عمل کي ناکامي سوي ، او د ۱۹۷۰ په لسیزي کي ددغو اتحادیو پر ځای د امریکا په لارښونه د ایران او د خلیج د بډایو هیوادونو په وسیله په منځني ختیز او د آسیا په جنوب کي جاسوسي فعالیتونه پیل سول چي د ایران جاسوسي دستگاه ساواك او سي آی ای او د سعودي عربستان د جاسوسي دستگاه په افغانستان او د منطقي په نورو هیوادونو کي د شوروي اتحاد د نفوذ د کمولو له پاره اقدامات پیل کړه ، چي په افغانستان کي ددغو تخریبي عملیاتو مقدماتي مراحل د افغانستان ددیموکراسۍ په دوري کي شروع شوي وو (٤٣)

د عدم انسلاك په نهضت کي هم څه بدلونونه راغلي وو ۰ دغه نهضت چي د باندونگ په کنفرانس کي یي ۲۷ غړي درلودل ، د ۱۹۷۰ په لسیزي کي یي د غړو شمیر دري برابره سو ، او ځینو انقلابي هیوادونو لکه کیوبا ، زمبابوې ، د فلسطین د آزادۍ نهضت او داسي نور هیوادونه ددغه جنبش په غړیتوب و منل سول ، چي ددغو انقلابي غړو په ورتگ سره دغه جنبش خپله عنعنوي د منځ لیکه پریښووله او د شوروي اتحاد سیاست ته یي میلان پیدا کړ ۰د مثال په توگه ۰ په ۱۹۷۹ کال کي ددغه نهضت د کنفرانس په پریکړه لیك کي چي په هاوانا کي یي صادر کړی و ، تر شل واره ډیر یي د امریکا امپریالیزم غندلې و ، ولي په دغه پریکړه لیك کي حتي یوواري هم د شوروي اتحاد سیاست نه و غندل سوی . (٤٤)

محمد داود خان په دغو کلونو کي کودتا وکړه او په دغي پیچلي او ماین گذاري

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوي سياسي مرحلي كي يي د افغانستان ددولت واگي په لاس كي واخستي ۰

۱٤ ـ كورني ستونزي

ډاكټر محمد حسن شرق ليكي چي ((موږ په ۱۹۷۰ كال كي تصميم ونيو چي په افغانستان كي به د كودتا د لاري څخه سلطنتي نظام ته خاتمه وركوو ، او دري كاله وروسته موږ كاميابه كودتا وكړه ۰ ولي ډير ژر د كودتا ملگري او مخصوصا د مركزي كميټي اوه غړي د محمد داود خان د نظره ولويدل او د حساسو مقامونو څخه ليري كړل سول ، او محمد داود خان پر هغو اشخاصو تكيه پاته سو چي موږ د هغو پر ضد كودتا كړي وه)) (٤٥)

Selig Harison ليكـي ((تر كودتا يو كال وروسته محمد داود خان په دولت كي تصفيه پيل كړه ، ده د ۱۹۷٤ كال د جولاى په مياشت كي دوه سوه د اردو هغه نظامي افسران ليري كړل چي په شوروي اتحاد كي يي تحصيل كړى و ۰ ده د ۱۹۷۵ كال د اكتوبر په مياشت كي څلويښت نور همدغه ډول صاحب منصبان د اردو څخه وايستل ۰ ده شوروي اتحاد ته د نظامي افسرانو ليږل محدود كړل او څيني عسكري صاحب منصبان يي هند ، مصر ، تركيي او امريكا ته و ليږل)) دى ليكي ((د محمد داود خان بل مهم اقدام د ملي انقلاب د حزب جوړول وو چي په اساسي قانون كي يي د نورو سياسي ډلو فعاليت منع كړ، نورو سياسي گوندونو د محمد داود خان ددغه تصميم سره مخالفت وكړ او دجمهوري نظام پرضدبي وسيع تبليغات كول)) دى ليكي ((ډيره مهمه حادثه د ۱۹۷۵ كال د نومبر په مياشت كي پيښه سوه چي په دغي مياشت كي جمهوري نظام پر دو مهمو او حساسو مسايلو باندي لكه د هلمند د اوبو معاهده او د پښتونستان پر موضوع باندي عقب نشيني وكړه ۰ يعني محمد داود خان تر كودتا دوه كاله وروسته حاضر سو چي د هلمند د اوبو معاهده د ايران سره ومني كله چي محمد داود خان د ۱۹۷۸ كال د مارچ د مياشتي پر پنځمي نيټي د پاكستان د سفر څخه بيرته كابل ته راغې ، هغه وخت د كابل په سياسي حلقو كي ويل كيدل چي محمد داود خان د ډيورنډ كرښه په رسميت پيژندلي ده ۰ دغي آوازي هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخت لا ډيري تودي سوي چي جمهور رئيس محمد داود خان د پښتنو او بلوڅو مشرانو او اته زره مهاجرو بلوڅو ته وويل چي د ۱۹۷۸ کال د اپريل د مياشتي تر ۳۰ نيټي پوري بايد د افغانستان د خاوري څخه ووزي)) (۴۶)

ـ دی د اجمل خټک د قوله ليکي چي ((محمد داود خان موږ ته وويل چي جنرال ضيأالحق هغه پښتانه او بلوڅ چي د ذوالفقار علي بوتو په وخت کي بنديان شوي وو آزاد کړي دي او تاسي د ضيأ الحق تر رهبري لاندي خپل حقوق تر لاسه کولای سئ ، او ما د محمد داود خان ددغه تصميم سره مخالفت وکړ)) (۴۷)

ـ نبي عظمي په خپل اثر کي ليکي چي ((کله چي محمد داود خان ، جمهوري اردو د اسلامي تندروانو ، ماويستانو او د محمد هاشم ميوندوال د پلويانو څخه پاك کړ ، نو بيا وار د پرچميانو تصفيي ته ورسيد چي دوی د اردو څخه و باســي ۰ محمد داود خان زما ء عظيمي ء په شمول ډير پرچميان د دولت د حساسو خايونو څخه ليري کړل ۰ او ده په واضح ډول پر ټولو چپو جرياناتو باندي د بطلان ليکه کش کړه ۰ د خارجه وزارت د معين سيد وحيد عبدالله په تحريك ، په مرکزي کميټي کي انشعاب راغی او مرکزي کميټه پر دوو برخو ويشله سوه چي يوي خوا ته محمد داود خان ، عبدالاله ، عبدالقدير نورستاني، غلام حيدر رسولي ، سرور نورستاني او غوث الدين فايق وو او بلي خوا ته ډاکټر محمد حسن شرق ، فيض محمد ، جگړن ضيأ مجيد ، ډگرمن محمد يوسف او جگړن مولاداد واقع سوي وو ۰ کله چي ډاکټر محمد حسن شرق په جاپان کي او فيض محمد په اندونيزيا کي دسفيرانو په حيث و ټاکل سول او جگړن ضيأ مجيد هند ته د نظامي آتشه په حيث وليږل سو ، نو د جمهوريت مرکزي کميته د منځه ولاړه او محمد داود خان او دده ډلي ددولت ټول واك په لاس کي واخست)) (۴۸)

ـ د جولای د مياشتي د ۱۷ نيټي تر کودتا وروسته د جمهوري دولت په مرکزي کميټي او کابيني کي ډير ژر کشمکش او اختلافات پيل سوه چي ډيرو دغو اختلافاتو ته سيد وحيد عبدالله لمنه وهله . په سر کي پاچا گل وفادار او عبدالحميد محتاط خپل مقامونه د لاسه ورکړه او بيا ډاکټر محمد حسن شرق ، فيض محمد او احمد ضيا مجيد په ترتيب جاپان ، اندونيزيا او هند ته وليږل سوه . تر دغو تغييراتو وروسته د سيد وحيد

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبدالله او عزيزالله واصفي د ډلي او سيد عبدلاله ، عبدالقدير نورستاني او غلام حيدر رسولي د ډلي تر منځ اختلافاتو بروز وکړ چي د ثور تر کوتا پوري يي ادامه درلوده .

ـ د جمهوريت په وروستي کال کي سردار محمد نعيم خان او محمد عمر داود د محمد داود خان د اداري روش سره موافق نه وو ، څرنگه چي پاچا گل وفادار وايي چي محمد نعيم خان د نظام د تغيير په برخه کي دده سره اوږدي خبري کړي وي او غوث الدين فايق هم په خپل اثر (رازي را که نمي خواستم افشا گردد ـ ۱۴۲ مخ) کي د سردار محمد نعيم خان د قوله دغي موضوع ته په تفصيل اشاره کړي ده .

ـ ډيرو افغانانو د جمهوري دولت سره مخالفت پيل کړ . په پای کي خبره دي ځای ته ورسيده چي د جمهوري نظام د پلان وزير علي احمد خرم په سپينه ورځ د جاپاني يوه هيأت سره د ليدلو په وخت کي د خپل دفتر څخه و ايستل سو او د پلان د وزارت په مخ کي ووژل سو او قاتل هم وتښتيدي .

۱۵ ـ د ايران سره د افغانستان مناسبات

د ۱۹۷۰ په لسيزي کي ايران د خپلو سرشارو دالرو په وسيله د منځني آسيا او ليري ختيز په هيوادونو کي بيل بيل فعاليتونه پيل کړل ۰ د ايران دولت د افغانستان سره خپل پخواني ساړه مناسبات تاوده کړه ، او د محمد موسي شفيق د حکومت په وخت کي ددواړو هيوادونو تر منځ د هلمند د اوبو معاهده لاس ليك سوه ، ددغي معاهدي مصدقه اسناد لا نه وه تبادله سوي چي محمد داود خان کودتا وکړه ۰ دوه کاله وروسته جمهوري دولت هم حاضر سو چي د هلمند د اوبو معاهده ومني او د محمد داود خان خاص نماينده سردار نحمد نعيم خان په تهران کي وويـل ((د هلمند د اوبو معاهده د افغانستان او ايران ددوستي په بحر کي يو څاڅکې دی)) چي وروسته ددغي معاهدي مصدقه اسناد د زلمي محمود غازي له خوا په تهران کي تبادله سوه۰ او هم د ۱۹۷۰ په لسيزي کي د ايران پاچا د امريکا او پاکستان په مرسته غوښتل چي په افغانستان کي د شوروي اتحاد نفوذ ته خاتمه ورکړي۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

مروت په خپل اثر کي ليکي چي ((په ۱۹۷۶ کال کي د امريکا د ملي امنيت رئيس Brezezinski دامريکا په خارجي سياست کي د ء منطقوي نفوذ ء مفهوم طرح او اختراع کړ ۰ ده ددغي مفکوري د عملي کولو له پاره د ايران پاچا دي ته و هڅاوه چي په آسيايي هيوادونو کي خپل رول و لوبوي ، او په دغه وخت کي د ايران پاچا په خپله هم علاقه درلوده چي د خليج او جنوبي آسيا په هيوادونو کي لاس وهنه وکړي ۰ امريکايانو د ايران پاچا دي ته هم تشويق کړ چي د خپلو همسايه هيوادونو سره مالي مرستي وکړي د امريکا ددغي توصيي پر اساس د ايران دولت د پاکستان سره ۷۵۰مليونه دالره مرسته وکړه ۰ او د ۱۹۷۳ کال څخه بيا تر ۱۹۷۵ کال پوري د ايران دولت د افغانستان سره ۵۰ مليونه دالره مرسته کړي ده۰ واشنگټن د سعودي عربستان ، کويت او جاپان هيوادونه هم تشويق کړل چي د افغانستان سره مالي مرستي وکړي۰ په کابل کي د امريکا سفير Theodore Elliot محمد داود خان دي ته تشويق کړ چي د واقعي بي طرفي پيروي وکړي ۰ او ده د افغانستان جمهوري دولت دي ته و هڅاوه چي د پښتونستان موضوع چي ډير يي افغانستان پـر شوروي اتحاد بانــدي تکيه کړی دی ، پريږدي)) (۴۹)

سلګ هريسن ليکــي ((په ۱۹۷۴ کال کي د ايران دولت په آسانه شرايطو څلوېښت مليونه دالره پور د افغانستان دولت ته ورکړ چي دا د هغه دوه مليارده دالرو پيش پرداخت و چي د لسو کلونو په موده کي د ايران ددولت له خوا افغانستان ته ورکول کيدل ۰ ايرانيانو غوښتل چي د مرستو په برخي کي په افغانستان کي د شوروي اتحاد ځای و نيسي ، او په افغانستان کي د اورګاډي او لويو لارو پروژي په کار واچوي ، چي په دغه طريقه به افغانستان د شوروي اتحاد څخه بي نيازه کړي۰ افغاني کارګران په آزاد ډول د دواړو هيوادونو تر منځ تګ او راتګ کاوه ، چي دغه افغاني کارګران د ايران په اقتصادي او عمراني پروژو کي په کار بوخت وو ۰

په افغانستان کي د ايران د جاسوسي دستګاه ساواک د پخوا څخه ځای پر ځای سوي .K.G.B پر ضد اقدامات پيل کړل ۰ د سعودي عربستان ، پاکستان ، هند او چين جاسوس فعاليتونه هم په افغانستان کي پيل سوي وو ۰ ساواک او سي .آی .ای په

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان کي په ګډه فعالیت کاوه ، دواړو شبکو په افغانستان کي د بنیادګرا ګروپونو سره هم یوه اندازه همکاري درلوده ۰ دغو ټولو جاسوسي دستګاوو په افغانستان کي داسي با معلوماته خلګ استخدام کړل چي دوی ته یي د افغانستان په اردو او دولت کي هغه کسان معرفي کول چي د کمونستانو سره همدردي لرل ۰

د ایران دولت امریکایي اسلحه ، د مخابري آلات او ځني نوري مرستي د محمد داود خان هغو مخالفینو ته ورکړي چي د افغانستان په غربي سیمو کي یي ژوند کاوه ۰ د ایران ځیني مرستي د پاکستان حکومت ته ورکړه سوي چي افغاني بنیادګرا ګروپونو ته یي ورکړي ، چي د ایران دغي مرستي دصوبه سرحد د ګورنر نصیرالله بابر په وسیله افغاني بنیادګرا ګروپونو ته ورکړه سوي چي ددغو مرستو په نتیجه کي د پنجشیر پر امنیتي پوستي باندي یو ځه عملیات و سول)) (۵۰)

په ۱۹۷٤ کال کي چي د افغانستان او ایران تر منځ د تیلو د قر ار داد نیټه پای ته رسیدلې وه ، د ایران دولت افغانستان ته پیشنهاد وکړ چي که افغانستان د شوروي اتحاد سره د تیلو تر خپل قرار داد تیر سي ، نو د ایران دولت به د پخواني قرار داد مطابق افغانستان ته هر یو تن تیل په شل دالره ورکړي ۰ او که افغانستان د شوروي اتحاد څخه د تیلو رانیولو ته ادامه ورکوي ، نو بیا د افغانستان سره د تیلو نوی قرار داد د خلیج د بیي مطابق هر یو تن به په ۱۲۰ دالره لاس لیك سي۰ ولي د افغانستان دولت د ایران دغه پیشنهاد و نه مانه او نوی قرار داد د خلیج د بیي مطابق د دواړو هیوادونو تر منځ لاس لیك سو . (۵۱)

د ۱۹۷۵ کال د اپریل په میاشت کي جمهور رئیس محمد داود خان تهران ته رسمي سفر وکړ . زه ددغه سفر په وخت کي په تهران کي وم ۰ په بین المللي روابطو کي ددي اصل ټینګ رعایت کیږي ، چي کله چي د یوه هیواد مشر بل هیواد ته په رسمي سفر بلل سوی وي ، نو د کوربه هیواد مشر د خپل میلمه د اقامت په ورځو کي د خپل هیواد څخه د باندي سفر نه کوي ۰ ولي د ایران پاچا د افغانستان د جمهور رئیس محمد داود خان د مسافرت په وخت کي ددغه اصل مراعات و نه کړ ، او کله چي محمد داود خان په اصفهان کي و ، د ایران پاچا د خپل هیواد څخه ووت او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

سلطان قابوس د ليدلو له پاره يي عمان ته سفر وکړ . (۵۲)

محمد داود خان د خپل حيثيت او ملي ګټو د ساتلو په خاطر د خپل صدارت په وخت کي د غربي نړۍ او په سر کي د امريکا غوښتنو ته سر ټيټ نه کړ ، او ،محمد داود خان د جمهوريت په وخت کي د شوروي اتحاد مشر برژينف ته مخامخ کلك جواب ورکړ ۰ ولي ده د ايران د پاچا پر دغه نامناسب عمل باندي اعتراض و نه کړ، که دغه نه اعتراض د ايران د څو دالرو مرستي له پاره وي ، نو د شاعر په قول :

احـتـيـاج د زمـانـي هسـي بـلا ده

و دلاك ته پاچا کښينوي سر تور (۵۳)

د ايران دولت افغانستان ته اقتصادي مرستي ددي له پاره ور کړي دي چي جمهور رئيس محمد داود خان به په خپل دولت کي کمونستي عناصر تصفيه کړي. سلك هريسن ليکي ((په تهران کي ء جعفر نديم ء چي د ايران په خارجه وزارت کي دريم سړی دی ما ته په ډير اطمينان سره وويل چي د ايران جاسوسي دستګاه ساواك د محمد داود خان په جمهوري رژيم کي کار کوي او افغانستان ته د ايران اقتصادي مرستي مشروطي دي او شرطونه يي دادي چي د محمد داود خان جمهوري دولت بايد د خلق او پرچم حزبونه د منځه يوسي ، افغانستان بايد د پاکستان سره ددوستي تړون لاس ليك کړي ، افغانستان خپلو ټولو تخريبي عملياتو ته چي د پښتنو او بلوڅو په قبايلو کي يي لري خاتمه ورکړي)) دی زياتـوي ((د پورتني مسايلو په هکله په کابل کي د انګريزانو سفير Roy Crook چي د افغانستان د مسايلو متخصص دی ده ما ته وويل چي که د ايران دغه ديپلوماسي په افغانستان کي په بيره لا نوره پر مخ ولاړه سي ، نو د شوروي اتحاد د عکس العمل سره بـه مخا مخ سي)) دی ليکــي ((په راتلونکو کلونو کي د محمد داود خان جمهوري دولت خپله داخلي او خارجي پالسي ښې خوا ته واړوله او د ۱۹۷۷ کال د فبروري په مياشت کي يي نوې اساسي قانون نافذ کړ او په دغه اساسي قانون کي يي يوازي خپل ملي انقلاب حزب ته د فعاليت اجازه ورکړي وه او په اساسي قانون کي يي داخله وزارت ته واك ورکړې و چي د جمهوري دولت ټول مخالفين وزېي)) دی زياتـوي ((د شوروي اتحاد پخواني سفير Pozanov اوس

(c) ketabton.com: The Digital Library

افشا کړي ده چي په افغانستان کي د محمد داود خان اقداماتو حفيظ الله امين خوابدې کړې و او ده غوښتل چي د ۱۹۷۷ کال په سر کي د محمد داود خان دولت ته خاتمه ورکړي ، ولي د شوروي اتحاد دولت په هغه وخت کي حفيظ الله امين ددغه اقدام څخه منع کړی و)) دی ليکـي ((د افغانستان سره د شوروي اتحاد مناسبات په ظاهره عادي وو ولي د دواړو هيوادونو مناسبات هغه وخت خراب سول چي محمد داود خان د بريژينف سره مستقيم برخورد وکړ)) (٥٤)

سلك هريسن د واشنگتن پست د۱۹۷۹ کال د مي د مياشتي د ۱۳ نيټي په گڼې کي داسي ليکلي دي ((دا د ايران پاچا و نه بريژينف ، چي په افغانستان کي يي د حوادثو خنخير تر پايه کش کړ او د محمد داود خان نظام ته يي سقوط ورکړ)) (٥٥)

۱۶ ـ د محمد داود خان او برژنيف لفظي ټکر

عبدالصمد غوث چي د محمد داود خان او برژنيف د لفظي تصادم د پيښي شاهد و په خپل اثر کي ليکي چي ((د ۱۹۷۷ کال په سر کي شوروي اتحاد په پټه د خلق او پرچم ډلي بيرته سره متحدي کړي ۰ د شوروي اتحاد رسمي مقاماتو د افغانستان په خارجي او داخلي سياست کي د نويو تحولاتو په برخه کي خاموشي اختيار کړي وه ، او په معمولي طور به يي د افغانستان او شوروي اتحاد ددوستانه علايقو يادونه کوله. هرڅومره ورځي چي به تيريدلي محمد داود خان د شوروي اتحاد د پټو لاس وهنو څخه چي مخ پر زياتيدو وي ، ناراحته کيدې ۰ يوه ورځ وروسته تر هغه چي محمد داود خان د لوي جرگي له خوا د جمهور رئيس په حيث وټاکل سو ، د ۱۹۷۷ کال د فبروري د مياشتي ۱۶ نيټه ، نو يي وويل چي اوس ددي وخت رارسيدلې دې چي دې شخصا د لينويد برژنيف څخه د هغو تخريبي عملياتو پـه برخــه کــي چــي پــه افغانستان کي کيږي پوښتنه وکړي ۰

محمد داود خان د شوروي اتحاد په بلنه د اپريل د مياشتي د ۱۲ څخه تر ۱۵ نيټي پوري هغه هيواد ته رسمي سفر وکړ ۰ او د جمهور رئيس محمد داود خان او برژنيف ترمنځ د يــوه خصوصي ملاقات غوښتنه هــم د شوروي اتحاد د مقاماتــو

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه سوي وه ۰ د لومړي ورځي مذاکرات د کرملين په ماڼي کي د اپريل د مياشتي پر ۱۲ نيټي د ماپښين له خوا وسوه ۰ په دغه ورځ محمد داود خان د افغانستان د ګاز و د بيي د لوړيدلو غوښتنه وکړه ، ده د غير منسلکو هيوادونو د نهضت په برخي کي وويل چي افغانستان ددي غوښتونکي دی چي ددغه نهضت غړي هيوادونه بايد ددغه نهضت د اصولو کلك مراعات وکړي ، دوی بايد په جهاني مشاجراتو کي برخه وانه خلي)) دی ليکي ((شورويان په دي پوه سول چي ددغو خبرو څخه د محمد داود خان هدف د کيوبا هيواد دی ۰ ددوهمي ورځي په مذاکراتو کي د شوروي اتحاد د هيأت مشر برژنيف د خپلو خبرو په ترڅ کي ، مخامخ محمد داود خان ته وکتل او وي ويل چي د ناتو د پکت د هيوادونو ډير متخصصين د افغانستان د شمالي سيمو په پروژو کي کار کوي او دوی هلته په جاسوسي اخته دي ، چي بايد دوی د افغانستان ددغو سيمو څخه و ايستل سي ۰ جمهور رئيس محمد داود خان ده ته په جواب کي وويل چي د شوروي اتحاد د رهبر دغي خبري د افغانستان په کورنيو چارو کي صريح مداخله ده او موږ تاسي ته هيڅکله اجازه نه درکوو چي موږ ته لارښوونه وکړي چي موږ خپل هيواد څنګه اداره کړو ۰ تر دغو خبرو وروسته محمد داود خان د مجلس څخه ولاړ سو چي فورا برژينف ده ته ويل چي تاسي د يوه خصوصي ملاقات غوښتنه کړي وه ، محمد داود خان ده ته په جواب کي وويل چي اوس هغه خصوصي ملاقات ته هم ضرورت نه ستـه)) (۵۶)

د محمد داود خان د سفر يوه بل ملګري وويل چي (د پروګرام مطابق د جمهور رئيس محمد داود خان ددغه سفر وروستې شپه په تاشکند کي وه ، چي د محمد داود خان الوتکه په تاشکند کي کښته نه سوه او مخامخ کابل ته راغله)) (۵۷)

سلك هريسن ليکي ((د محمد داود خان تر دغه سفرڅو مياشتي وروسته د خارجه وزارت مرستيال سيد وحيد عبدالله ما ته د عبدالصمد غوث د ليکني مشابه معلومات راکړه او سيد وحيد عبدالله دا هم وويل چي برژنيف په خپلو خبرو کي په افغانستان کي د امريکا د ستلايت او زلزله سنج ددستګاو د متخصصينو پر موجوديت باندي اعتراض وکړ او دوی يي د امريکا جاسوسان وبلل ۰ او برژنيف په خپلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبرو کي دا هم وويــل چـي د افغانستان د جمهوريت د کابيني څني غړي د امريکا ايجنټان دي)) (۵۸)

هندي ليکوال Nayar Kuldip ليکــي ((په ۱۹۷۷ کال کي افغانستان د اقتصادي او نظامي مرستو له پلوه پر شوروي اتحاد باندي ډير متکي و ، او افغانستان داسي ښکاره کيدې چي د شوروي اتحاد د نفوذ په ساحه کي واقع وې ۰ محمد داود خان يوازي غوښتل چي د افغانستان مناسبات د شوروي اتحاد سره تر يوه حده محدود کړي په دي چي محمد داود خان يو وطن پالونکې و او ده غوښتل چي افغانستان خپله عنعنوي بي طرفي وساتي۰ کوم شي چي شوروي اتحاد يي نا آرامه کړې و ، هغه د محمد داود خان هغه تلاشونه وو چي د څينو سرمايه دارو هيوادونو څخه يي د مرستو غوښتنه کوله۰ د محمد داود خان خاص نماينده سردار محمد نعيم خان ايران او امريکا ته سفرونه وکړل ، او کله چي ده د واشنګټن څخه د متخصصينو او مشاورينو غوښتنه وکړه ، پــه دغــه وخت کــي د شـــوروي اتحاد بـدګمـانـي پر افغانستان باندي لا ډيره سوه۰

کله چي په ۱۹۷۷ کال کي محمد داود خان مسکو ته سفر وکړ ، په يوي غونډي کي برژنيف د محمد داود خان څخه پوښتنه وکړه چي آيا دا حقيقت لري چي تاسي د امريکا څخه مشاورين غوښتي دي ؟)) دى د محمد داود خان د ورسره هيأت د يوه غړي د قوله ليکــي ((محمد داود خان د غونډي څخه ولاړ سو او په متأثر او لوړ آواز يي برژنيف ته وويل چي زه د يوه آزاد هيواد جمهور رئيس يم او هيڅوک دا حق نه لري چي زما څخه داسي يوه پوښتنه وکړي ۰ محمد داود خان خپل سفر لنډ کړ او برژنيف د محمد داود خان د مخه ښه له پاره هوايي ميدان ته ورغلې و او ده غوښتل چي خپله خبره بيرته ترميم کړي ، ولي دغه ليدنه يوازي د پنځو دقيقو له پاره وه او هلته مهمي خبري ونه سوي۰

تر دغي حادثي وروسته ددواړو هيوادونو په مناسباتو کي سوړوالې راغى ، کله چي محمد داود خان کابل ته ورسيد ، ده هدايت ورکړ چي تر دي وروسته دي افغاني نظامي افسران په هند يا مصر کي تحصيل وکړي ۰ دى د اقتصادي مرستو له پاره د

(c) ketabton.com: The Digital Library

نورو منابعو په لټه كي سو٠ مسكو خلق او پرچم ته هدايت وركړ چي بيرته سره متحد سي ، چي دغه اتحاد ددي له پاره و چي كه محمد داود خان د مسكو سره مخالفت پيل كړ ، نو دغه حزب به د يوه مخالف قوت په حيث د محمد داود خان د رژيم په مقابل كي مقاومت وكړي ٠

محمد داود خان مسايل سړيدلو ته پري نه ښوول ، ده سعودي عربستان او مصر ته سفرونه وكړل ٠ سعودي عربستان افغانستان ته د ډيرو مرستو وعده وركړه ، او شوروي اتحاد په دغه موضوع ډير ژر خبر سو ، په دي چي رحيم رفعت چي د محمد داود خان ترجمان و ، ده د محمد داود خان د مذاكراتو متن چي ۱۶ پاڼي كيدلي د ببرك كارمل په وسيله شورويانو ته ورسوې ٠

په ۱۹۷۶ كال كي محمد داود خان د ايران سره د اقتصادي همكاريو خو معاهدي لاس ليك كړي ، چي يوه يي د اورګاډي د پټلي وه چي كابل يي د بندر عباس سره وصل كاوه ٠ چي دا ، په وچه كي د محصور افغانستان له پاره دوهمه لاره كيدله)) دى زياتـوي ((ما په ١٩٧٤ كال د جون په مياشت كي په نهران كي د ايران د پاچا سره وليدل ، ده ما ته وويل چي بايد افغانستان بحر ته لاره ولري او زه په دغي برخي كي د افغانستان سره مرسته كوم٠ د ايران پاچا افغانستان ته د دوو ملياردو دالرو مرستو وعده وركړه ، چي په دغو مرستو سره د افغانستان اتكأ پر شوروي اتحاد باندي كميدله٠ كويت هم محمد داود خان ته پيغام وليري چي د كويت دولت حاضر دى چي د افغانستان دولت ته يو سپين چك وركړي ، په هغه صورت كي چي محمد داود خان په ښكاره ډول د شوروي اتحاد سره مخالفت وكړي ٠ ولي محمد داود خان نه غوښتل چي د شوروي اتحاد پر ضد په كوم بلاك كي شامل سي ، ده يوازي غوښتل چي افغانستان پر شوروي اتحاد باندي د ډيري اتكا څخه خلاص كړي ٠ ولي مسكو تر دي وروسته پر ده باندي اعتماد نه كاوه او شورويانو داسي تصور كاوه چي محمد داود خان ددوى مخالف سوى دى)) (۵۹)

سعودي عربستان ۵۰۰ مليونه دالره د اوبو لګولو په ساحه كي د افغانستان سره مرسته وكړه ، افغانستان د چين او كويت سره هم اقتصادي قراردادونه لاس ليك كړل

(c) ketabton.com: The Digital Library

OPEC او اسلامي بانك هم د افغانستان سره د اقتصادي مرستو وعده وکړه ۰ محمد داود خان په واضح ډول د عدم انسلاك په نهضت کي د افراطي اړخ څخه چي کيوبا يي رهبري کوله ، ځان ليري کړ۰ محمد داود خان څو واره کيوبا وغندله او ده وويل چي افغانستان د هغي معتدلي واقعي بي طرفي پلوي کوي چي رهبري يي د هند او يوګوسلاويا په لاس کي ده ، وروسته تر هغه چي محمد داود خان بلګراد او نوي ډهلي ته سفرونه وکړل ، نو بيا فيصله وسوه چي د ۱۹۷۸ کال د مې په مياشت کي به د عدم انسلاك د خارجه وزيرانو غونډه په کابل کي کيږي . (۶۰)

د محمد داود خان او برژنيف د لفظي تصادم په هکله ، مروت د سردار محمد نعيم خان د قوله په خپل اثر کي داسي ليکلي دي ((د برژنيف دغه غير مترقبه پيشنهاد چي محمد داود خان بايد ټول امپرياليستي مشاورين د خپل هيواد څخه و باسي ، صرف يو تيپيك د شوروي د شطرنج د لوبي Gambit ته ورته دی چي برژنيف غوښتل چي محمد داود خان په دغه طريقه په دفاعي حالت کي واقع کړي)) (۶۱)

۱۷ ـ د عدم انسلاك د نهضت څخه د کيوبا د ايستلو پيشنهاد

د جمهور رئيس محمد داود خان مناسبات د شوروي اتحاد سره هغه وخت لا ډير خراب سول چي د افغانستان جمهوري دولت اراده وکړه چي د عدم انسلاك د خارجه وزيرانو غونډي ته ددغه نهضت څخه د کيوبا د ايستلو پيشنهاد وړاندي کړي۰ د خارجه وزارت يوه مامور ما ته وويل چي جمهور رئيس محمد داود خان په هغه ملاقات کي چي په بلګراد کي يي د مارشال تيتو سره کړي و ، ده ته يي ويلي وه چي د کيوبا هيواد د شوروي اتحاد د اقمارو څخه دی او د شوروي اتحاد په غوښتنه يي انګولا ته نظامي قطعات استولي دي ، اوس بايد د کيوبا هيواد د عدم انسلاك د نهضت څخه و ايستل سي ۰ مارشال تيتو د محمد داود خان څخه پوښتنه کړي وه چي دغه کار به څرنګه عملي سي ؟ سيد وحيد عبدالله چي په دغه ملاقات کي حاضر و د مارشال تيتو په جواب کي وويل چي د عدم انسلاك د خارجه وزيرانو غونډه چي په کابل کي جوړيږي او زه ددغي غونډي رئيس يم ، زه به ددغه نهضت څخه د کيوبا د ايستلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیشنهاد دغي غونډې ته وړاندې کړم . (۶۲)

سید وحید عبدالله په دغه ارتباط مصر اندونیزیا او هند ته هم سفرونه وکړه ۰ د خارجه وزارت یوه بل مامور ما ته وویل چي په دهلي کي سید وحید عبدالله د عدم انسلاك د نهضت څخه د کیوبا د ایستلو موضوع د هند صدر اعظم موراجي دیساي ته یاده کړه ، هغه په جواب کي سید وحید عبدالله ته وویل چي افغانستان دا حق نه لري چي ددغه نهضت د خارجه وزیرانو غونډې ته د کیوبا د ایستلو پیشنهاد وړاندي کړي ۰ په دي چي د عدم انسلاك نهضت یوه نظامي اتحادیه نه ده چي یو غړي هیواد په داسي بهانو ددغه نهضت څخه و ایستل سي ۰ بلکه دا د آزادو هیوادونو یو جنبش دې چي د ګډ ژوند پنځه اصلونه لري چي د کیوبا هیواد د دغه اصلونو رعایت کړی دی ۰

سید وحید عبدالله د هند د صدر اعظم توصیي ته توجه و نه کړه او په یوي لیدني کي یي د کیوبا سفیر ته چي په عین حال کي په کابل کي هم د هغه هیواد سفیر و په تنده لهجه وویل چي د عدم انسلاك د خارجه وزیرانو غونډې ته چي په کابل کي جوړیږي ، دی باید رانه سي ۰ او کــه دی پــه دغه وخت کــي کابل تــه راسي نــو دده استقبال به و نــه ســي . (۶۳)

د مخه تر هغه چي د عدم انسلاك غونډه په کابل کي جوړه سي ، د ثور کودتا وسوه ۰ او د دغه غونډه د کابل پر ځای په بلګراد کي وسوه چي د بلګراد په غونډې کي پاکستان ددغه نهضت په غړیتوب و منل سو۰ او دغه نهضت د مشرانو غونډه په هوانا کي جوړه سوه ۰

سلك هریسن لیکي چي ((د محمد داود خان هغه سفر شورویان لا وار خطا کړل چي محمد داود خان مصر ته د سفر په لاري کي په ترکیي کي هم توقف وکړ او په دغه سفر کي محمد داود خان د سعودي عربستان او کویت څخه هم لیدنه وکړه)) ۶٤

دی لیکــي ((مصر ته د محمد داود خان دغه سفر هغه وخت وشو چي د مصر جمهور رئیس انورالسادات تازه د اسرایلو د سفر څخه راغلی و ۰ انورالسادات په هغي میلمستیا کي چي د محمد داود خان په ویاړ جوړه کړي وه ، د شوروي اتحاد د

(c) ketabton.com: The Digital Library

سفير په مخ کي محمد داود خان ته وويل چي ستاسي معقوله او ملي پالسي چي پر آزاد قضاوت او ملي ګټو ولاړه ده او د پولو ټپلو او د دنباله روي د سياست څخه کرکه کوی زمونږ د تاييد وړ ده)) (۶۵)

مصر ته د محمد داود خان د سفر په هکله ما اوريدلي دي چي په هغه ورخ چي جمهور رئيس محمد داود خان مصر ته سفر کاوه په هغه ورخ انورالسادات ته بل مصرفيت پيدا سوی و ، محمد داود خان دوي ورځي په استامبول کي توقف وکړ . د انورالسادات سره د محمد داود د ليدلو يو هدف داو چي دی د مصر څخه د شوروي اتحاد د متخصصينو د ايستلو داستان د انورالسادات د خولي څخه واوري .

عبدالصمد غوث ليکي چي محمد داود خان د انورالسادات څخه د شوروي اتحاد د ماهرانو د ايستلو موضوع چي په ۱۹۷۲ کال کي پيښه سوه ، و پوښتله . (۶۶)

د ۱۹۷۸ کال د جون په مياشت کي د ايران پاچا محمد رضا شاه پهلوي کابل ته سفر درلود ۰ د ۱۹۷۸ کال د آګست په مياشت کي د پاکستان جمهور رئيس جنرال ضيأ الحق کابل ته مسافرت کاوه ۰ د ۲۰۰۰ کال د اکتوبر د مياشتي پر شل نيټي د صوبه سرحد پخواني ګورنر نصيرالله بابر د پيام افغان د راديو سره په يوي مرکي کي وويل ، په ۱۹۷۶ کال کي محمد داود خان او ذوالفقار علي بوتو دډيورنډ د کرښي په باب يوي موافقي ته رسيدلي وو ، په دغه ارتباط ددواړو رهبرانو تر منځ د يوي موافقتنامي متن هم په نښه سوی و ، ولي د جنرال ضيأالحق د کودتا په وجه دغه موافقتنامه و ځنډيدله . د ۱۹۷۸ کال دسبتمبر په مياشت کي جمهور رئيس محمد داود خان د امريکا د جمهور رئيس (جمي کارتر) په بلنه امريکا ته مسافرت درلود ۰ ولي د ۱۹۷۸ کال د اپريل په مياشت کي په افغانستان کي کودتا وسوه او د محمد داود خان جمهوري نظام د منځه ولاړ ۰

۱۸ ـ د پاکستان سره د افغانستان مناسبات

په ۱۹۷٤ کال کي د پاکستان صدر اعظم ذوالفقار علي بوتو د بلوڅو مشران بنديان کړل او په بلوچستان کي يي نظامي عمليات پيل کړل ۰ په دغه وخت کي د ايران

(c) ketabton.com: The Digital Library

دولت پاکستان ته پر ۳۰۰ مليونو دالرو علاوه ديرش امريکايي کبرا هليکوپترونه ددي له پاره ورکړي وو چي د بلوڅو پر ضد يي استعمال کړي. ايرنيان په دي عقيده وو چي د بلوڅو سره کمونستان مرسته کوي او دمخه تر دي چي دا جنگونه د ايران خاوري ته وغزيږي بايد د هغو مخه ونيوله سي.

د ايران پاچا د افغانانو څخه هميشه غوښتنه کوله چي د پاکستان سره خپلو اختلافاتو ته ژر دحل يوه لاره پيدا کړي ، په دي چي شوروي اتحاد ددغو اختلافاتو څخه گټه اخلي. د ۱۹۷٤ کال د آگست په مياشت کي د ايران خارجه وزير عباس علي خلعتبري کابل ته سفر وکړ ، ده د افغاني مقاماتو څخه غوښتنه وکړه چي د پاکستان سره په کښته سويه خبري پيل کړي . افغانستان د ايران دغه پيشنهاد و مانه (٦٧)

په ۱۹۷٥ کال د مارچ په مياشت کي د افغانستان د خارجه وزارت د معين سيد وحيد عبدالله او د پاکستان د خارجه وزارت د معين عزيز احمد تر منځ په کابل کي لومړي مذاکرات پيل سول .په دغه کال کي دامريکاد سناتور Charles Percy په وساطت په کتمندو کي د سردار محمد نعيم خان او عزيز احمد تر منځ چي دواړه د نيپال د پاچا د جنازي په مراسمو کي د گډون له پاره هغه هيواد ته تللي وو ، دوستانه خبري وسوي ، دوی فيصله وکړه چي دواړه هيوادونه بايد يو د بل پرضد راديويي تبليغات بند کړي . ولي د ۱۹۷٥ کال د فبروري پر ۸ نيټي حيات محمد شيرپاو د اتلسو نورو کسانو سره د يوه بم په چاودلو کي د پيښور په يونورستي کي ووژل سوه او د ذوالفقار علي بوتو په امر خان عبدالغفار خان ، خان عبدالولي خان او د ملي عوامي حزب ډير نور غړي بنديان سول . ددغو حوادثو په نتيجه کي د افغانستان او پاکستان مناسبات تر پخوا لا ډير خراب سوه .

د ۱۹۷٦ کال د اپريل په مياشت کي ذوالقفار علي بوتو د افغانستان د زلزله ځپلو خلگو سره د مرستو يو پيشنهاد وړاندي کړ چي دغه مرستي د افغانستان له خوا ومنلي سوي . او د محمد داود خان له خوا بوتو ته د کابل د سفر بلنه ورکړه سوه ، چي ده د ۱۹۷٦ کال د جون د مياشتي د ۷ څخه تر ۱۰ نيټي پوري کابل ته سفر وکړ او بوتو تر خپل سفر دمخه خان عبدالغفار خان د حبس څخه آزاد کړ . (٦٨)

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبدالصمد غوث چي د محمد داود خان او ذوالفقار علي بوتو په مذاكراتو كي حاضر و ليكي ((محمد داود خان بوتو ته وويل چي ځيني هيوادونه د افغانستان او پاكستان په دوستي خوشحاله نه دي)) كه څه چي محمد داود خان د كوم هيواد نوم وانه خيست ولي دده هدف شوروي اتحاد و ۰ محمد داود خان دا هم وويل چي ((ځيني پاكستانيان په دي عقيده دي چي موږ د پاكستان ورانول غواړو ، چي دا حقيقت نه لري ولي چي موږ په خپل ځنگ كي يو قوي پاكستان غواړو)) محمد داود خان وويل ((د خان عبدالولي خان په شمول د صوبه سرحد ټول پښتانه نه غواړي چي ددوی سيمي دي د پاكستان څخه بيلي سي ۰ دوی د پاكستان اساسي قانون ومانه او د پاكستان په انتخاباتو كي يي برخه واخسته او موږ ددوی دغه عمل تاييدوو))

د پاكستان صدر اعظم ذوالفقار علي بوتو محمد داود خان ته وويل چي ((زه په دي خوشحاله يم چي د افغانستان مشر په خپلو خبرو كي پر پاكستان باندي د ارضي ادعا خبره ياده نه كړه))

د ذوالفقار علي بوتو د سفر په پای كي د دواړو هيوادونو تر منځ يوه گډه اعلاميه لاس ليك سوه ۰ په دغي اعلاميي كي د دواړو هيوادونو د اختلافونو حل د باندونگ د كنفرانس د گډ ژوند د پنځه اصلونو پر بنا غوښت سوي و ۰

محمد داود خان د ۱۹۷۶ كال د آگست د مياشتي د ۲۰ تر ۲٤ نيټي پوري پاكستان ته سفر وكړ ۰ په هغو مذاكراتو كي چي د سيد وحيد عبدالله او عزيز احمد تر منځ وسوي ، عزيز احمد داسي پيشنهاد كړي و چي كه پاكستان د پښتنو او بلوڅو مشران د حبس څخه آزاد كړي آيا د هغه په مقابل كي افغانستان دډيورنډ كرښه په رسميت پيژني او د پښتونستان تر موضوع تير يږي ؟ په پای كي داسي فيصله وسوه چي په اوسني گډي اعلامي كي دي د كابل د اعلامي تاييد و سي . (۶۹)

د ۱۹۷۷ كال د جولای د مياشتي پر پنځمي نيټي جنرال ضيأ الحق په پاكستان كي كودتا وكړه او ده د افغانستان په بلنه ددغه كال د اكتوبر په مياشت كي كابل ته سفر وكړ ۰ ده محمد داود خان ته د پاكستان د سفر بلنه وركړه ۰ په دغه وخت كي د بلوچستان جنگونه پای ته رسيدلي وو او ضيأ الحق پښتانه او بلوڅ ټول بنديان آزاد

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي وو جمهور رئيس محمد داود خان د ۱۹۷۸ کال د مارچ د مياشتي پر پنځمي نيټي پاکستان ته سفر وکړ ۰ محمد داود خان د پښتنو او بلوڅو د مشرانو لکه خان عبدالولي خان ، غوث بخش بيزنجو ، عطا الله منګل او خير بجش مري سره د ضيأالحق په مخ کي ليدنه وکړه ۰ د محمد داود خان د سفر په وروستۍ ورځ د پاکستان خارجه وزير آغا شاهي ، افغاني هيأت ته يو ليکلې متن د امضا له پاره وړاندي کړ چي په هغه کي ليکل سوي و چي افغانستان دډيورنډ کرښه په رسميت پيژني ، افغانستان د پښتونستان تر ادعا تيريږي ، دواړه هيوادونه يو د بل پر ضد پروپاګند نه کوي ، دواړه هيوادونه يو د بل سره اقتصادي مرستي کوي ۰ سيد وحيد عبدالله د دغو مطالبو په هکله آغا شاهي ته وويل چي ((افغانستان ددغه ليك نور مطالب مني ولي ددغه ليك لومړي دوه ټکي بايد د افغانستان د لوي جرګي له خوا تصويب سي)) په پاى کي د محمد داود خان او جنرال ضيأ الحق تر منځ داسي موافقه وسوه چي د اعلاميو پر ځاى بايد دواړه هيوادونه يو پر بل باندي اعتماد وکړي ۰

د مارچ د مياشتي پر اتمي نيټي محمد داود خان په يوه مطبوعاتي کنفرانس کي برخه واخسته ، ده د يوه خبريال ددي پوښتني په جواب کي چي آيا ده او جنرال ضيأالحق تر منځ دډيورنډ د کرښي په هکله خبري سوي دي او که يه ؟ ده داسي وويل چي ((ما او جنرال ضيأ الجق پر ذيعلاقه ټولو موضوعاتو باندي خبري کړي دي چي هره موضوع به په خپل وخت کي ددواړو هيوادونو تر منځ حل سي)) (۷۰)

ښه سړې چي د بدانو سره مل سي
دده فکر د هغو فکر کي حل سي (۷۱)

د پاى خبري

د ۱۹۶۰ په لسيزي کي خيني افغاني سياست پوهان په دي عقيده وو چي د وروسته پاته هيوادونو پر مختګ ، يوازي د خارجي هيوادونو د مرستو په وسيله

(c) ketabton.com: The Digital Library

تامينيدلاى سي . څرنگه چي په دغه وخت كي امريكا د پاكستان سره ددوستي په وجه ، د افغانستان سره مرستي نه كولي ۰ نو دغه سياست پوهان دي نتيجي ته سيدلي وو چي افغانستان بايد شوروي اتحاد ته ددي له پاره ډير نژدي سي او ددغه هيواد څخه مرستي واخلي چي د امريكا خوف او حسادت راوپاروي ، او بيا هر كله چي امريكا دي ته حاضر سو چي د افغانستان سره لازمي مرستي وكړي ، په هغه وخت كي به افغانستان بيرته پر خپل خارجي سياست تجديد نظر وكړي اوخپل سياست به د منځ ليكي ته راوړي او ددواړو جهاني لويو قدرتونو څخه به د بي قيد او شرطونو مرستو غوښتنه وكړي (۲ ۷)

د پورته سياسي ستراتيژي پر اساس د محمد داود خان د صدارت په لسو كلونو كي د افغانستان حكومت ، شوروي اتحاد ته ډير ور نژدي سو او د هغه هيواد څخه يي ډيري اقتصادي او تخنيكي مرستي واخستي ولي امريكايانو د افغانستان سره خپلي مرستي پيل نه كړي ۰ د محمد داود خان تر استعفا وروسته دديموكراسۍ په لسو كلونو كي د افغانستان سره د شوروي اتحاد اقتصادي او نظامي مرستي تر پخوا لا ډيري پراخي سوي ، ولي د امريكا خوف او حسادت يي راونه پاراوه ۰

داسي ښكاري چي د ۱۹۷۰ په لسيزي كي امريكا او د هغه هيواد متحدينو د افغانستان سره د مرستو له پاره دري عمده شرطونه وړاندي كړي وو :

- د ايران سره د هلمند د اوبو د معاهدي لاس ليك
- د پښتونستان د قضيي خاتمه او دډيورنډ د كرښي په رسميت پيژندل
- د شوروي اتحاد سره د اقتصادي او نظامي اړيكو ډير كمول

څرنگه چي د كتاب په نورو برخو كي به مو لوستي وي د محمد موسي شفيق حكومت د افغانستان ددغو معضلو دحل په لاري كي مؤثر اقدامات پيل كړل ۰ دده حكومت د ايران د حكومت سره د هلمند د اوبو معاهده لاس ليك كړه ، په دغه وخت كي محمد داود خان كودتا وكړه ۰ حمهوريت دولت تر يوه كال وقفي وروسته بيرته د سلطنت د وخت خارجي سياست چي د محمد موسي شفيق له خوا عملي كيدى ، تعقيب كړ۰ د جمهوريت په وخت كي د افغانستان خارجي سياست د سردار محمد

(c) ketabton.com: The Digital Library

نعیم خان له خوا رهبري کیدی جمهوري دولت د پښتونستان د موضوع او دډیورنډ د کرښې په برخي کي د ذوالفقار علي بوتو او جنرال ضیأ الحق سره پراخي خبري پیل کړي ولي د شوروي اتحاد سره د افغانستان د اړیکو ډیر سریع تغییر چي د جمهوریت په وخت کي عملي کیدی ، ددواړو هیوادونو په مناسباتو کي یي ډیر مشکلات ایجاد کړه هغه خارق العاده اقدام چي په مصر کي جمهور رئیس انورالسادات کړي و ، دده د موفقیت یو مهم دلیل داو چي د مصر هیواد د شوروي اتحاد سره ګډ سرحد نه درلود په داسي حال کي چي افغانستان د هغه هیواد سره ۱٤۸۱میله اوږد سرحد لري او افغانستان ته آسانه نه وه چي د شوروي اتحاد سره خپلي اړیکي داسي ژر پریکړي . د جمهوریت په وروستیو کلونو کي د افغانستان په خارجي سیاست کي ډیر سریع بدلونونه را منځ ته سول . د مثال په توګه ، په ۱۹۷۷ کال کي افغانستان د جنوبي افریقا د نژاد پرست رژیم سره د ښو اړیکو اساس کښیښود ، په دغه کال کي په تهران کي د جنوبي افریقا جنرال قونسل د مځکي له لاري ، افغانستان ته سفر وکړ . په تهران کي افغاني سفیر زلمي محمود غازي ، په مشهد کي افغاني جنرال قونسلګري ته چي زه هلته جنرال قونسل وم ، لار ښوونه وکړه چي د جنوبي افریقا د جنرال قونسل سره چي افغانستان ته د سفر په لاري یي په مشهد کي توقف درلود لیدنه وکړي . افغاني جنرال قونسلګري د افغاني سفارت دغه لار ښوونه پر ځای کړه . د جنوبي افریقا جنرال قو.نسل د اسلام کلا له لاري افغانستان ته سفر وکړ چي د کابل په شمول د افغانستان په نورو ښارونو کي به ده ته هرکلې ویل سوی وي . دغه خبر په مطبوعاتو کي نه دي خپور سوی .

په پای کي د موضوع د روښانه کولو له پاره د لاندي مطالبو لیکل ضروري دي :

ـ اوس چي څوک د جولای د میاشتي د ۱۷ نیټي د کودتا د برخه والو لکه (ډاکټر محمد حسن شرق ، غوث الدین فایق ، پاچا ګل وفادار او نبي عظیمي او نورو) آثار لولي ، ددوی تفصیلات یو د بل سره ډیر توپیر لري ، داسي ښکاري چي د کودتا هر غړي د خپل ګروپ فعالیت لیکلی دی او د بل ګروپ په اجراآتو خبر نه دی .

ـ د محمد داود خان د کودتا په لومړي کال کي په جمهوري دولت کي ډیر واك د هغو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کودتا کونکو په لاس کي و چي د شوروي اتحاد پلوي يي کوله ، ولي کله چي د کودتا په دوهم کال کي دوی د جمهوري دولت د حساسو ځايونوڅخه ليري کړل سول نو ددوی ځايونه د دوی مخالفينو يعني د امريکا او د هغه هيواد د متحدينو د پلويانو له خوا اشغال کړ سول. چي ددغه تحول په نتيجه کي افغانستان د نړي د متضادو قوتونو د مبارزي ميدان وگرځيدي .

ـ جمهور رئيس محمد داود خان د جمهوريت په ورستي کال کي د خپلو همکارانو له خوا د افغاني جامعي او حتي ددولت د مامورينو څخه ليري ساتل کيدی .

د مثال په توگه :

۱ ـ په ۱۹۷۷ کال کي په کراچي کي افغاني جنرال قونسل محمد حکيم اريوبي کابل ته سفر کړې و ، ده ته سيد وحيد عبدالله ويلي و ، هر وخت چي دی د جمهور رئيس محمد داود خان سره ويني بايد دغه ليدنه دده په حضور کي وسي .

۲ ـ په ۱۹۷۷ کال کي چي جمهور رئيس محمد داود خان تهران ته سفر کړې و ما ته هم سيد وحيد عبدالله وويل (کله چي د جمهور رئيس محمد داود خان سره خصوصي ليدنه کوي په دغي ليدني کي بايد زه هم حاضر وسم) چي زه د محمد داود خان سره د خصوصي ليدني څخه منصرف سوم .

ـ د خارجه وزارت يوه مامور ما ته وويل چي د ثور د کودتا په ورځ چي جمهوري ارگ د کودتا کونکو له خوا محاصره سوې و ، سيد وحيد عبدالله د ارگ د شا د لاري څخه په دي قصد وتلې و چي خارجه وزارت ته ځان ورسوي او د هغه وزارت د مخابري پــه وسيله د ايران د پاچا څخه د مرستي غوښتنه وکړي ، کله چي دی خارجه وزارت ته ورسيدې ، هغه وزارت هم د کودتا کونکو له خوا محاصره و . دی د خپل عزم څخه منصرف سو ، او خپله لور يي په کلوله پښته کي د سيد قاسم رشتيا کور ته ورسوله او ده په خپله د نوي ښار د انصاري په څلور لاري کي د خپل يوه همکار په کور کي شپه تيره کړه . (۷۳)

ـ دديموکراسې دوري په لسو کلونو کــي پــه هيواد کــي د ښــې او کيڼ اړخ ايدولوژيگانو پيره وده کړي وه ، چي د هغو په څنگ کي د ملي مفکوري ، وده او

(c) ketabton.com: The Digital Library

برياليتوب ډېر مشكل كار و ۰ ددغه حالت په نتيجه كي به حتما په افغانستان كي د امريكا يا شوروي اتحاد په گټه يو نظام راتى ، چي د شوروي اتحاد پلويانو وار د مخه كړ او په افغانستان كي يي د ثور كودتا وكړه۰

د ثور كودتا داسي پيل سوه ـ د ۱۹۷۸ كال د اپريل د مياشتي پر ۱۷ نيټي د پرچم د ډلي يو مشر مير اكبر خيبر په كابل كي ووژل سو . د خلق او پرچم ډلـي چي د۱۹۷۷ كال د جولاى په مياشت كي بيرتــه سره يو ځاى سوي وي ، دوى د خيبر جنازه د يوه مارش په شكل تجليل كړه او د خيبر پر قبر باندي يــي تندي خبري وكړي او جمهوري دولت يي ددغي پيښي مسؤول وباله . نو جمهوري دولت د خلق او پرچم دغه مارش او د قدرت نمايش د اساسي قانون مخالف وباله او لس ورځي وروسته يي د نور محمد تره كي او ببرك كارمل په شمول د خلق او پرچم اوه مشران بنديان كره . حفيظ الله امين چي په نامعلوم علت په دغه ورځ نه و بندي سوې ، يوه ورځ وروسته دده په قومانده په اردو كي د خلق او پرچم غړو كودتا وكړه او جمهوري نظام د منځه ولاړ . د محمد داود خان د جمهوريت دوره چي څلور كاله او نــه مياشتي او نولس ورځي وو پاى ته ورسيده ، اروا ښاد محمد داود خان او دده ورور سردار محمد نعيم خان د خپل فاميل د شپاړسو غړو سره په شهادت ورسيد او د ۱۹۷۸ كال د اپريل د مياشتي پر ۲۷ نيټي د خلق ديموكراتيك گوند قدرت ته ورسيد .

حقيقت په دنيا هومره سو نايابه   چي سند نه سي پيژندلى له سرابه
سياست او ريا دواړه سوه ملگري   حقيقت ته يي پيدا كړه څو حجابه

دكتاب پاى   (۷٤)

د پنځم فصل يادداشتونه

۱ ـ خلمې ، ذكر شوې اثر، مخ ۶۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ ـ د نور محمد په قول

۳ ـ عظيمي ، ذکر شوې اثر ، مخ ۹ ۸

٤ ـ د نعمت الله پژواك په قول

۵ ـ د ډاکټر محمد حسن شيرزي په قول

۶ ـ عظيمي ، ذکر شوې اثر ، مخ ۶ ۹

۷ ـ رشتيا ، ذکر شوې اثر، مخ

۸ ـ کبير سراج ، ذکر شوې اثر ، مخ ۵ ۷

۹ ـ د محمد عزيز نعيم په قول

۱۰ ـ همدغه مرجع

۱۱ ـ نعيم ، مجاهد ولس ، د۸ ۹ ۹ ۱ کال د سبتمبر د مياشتي گڼه

۱۲ ـ شرق ، مجاهد ولس ، د ۸ ۹ ۹ ۱ کال د آگست د مياشتي گڼه

۱۳ ـ همدا اثر

۱٤ ـ د جمعه بارگزې په قول

۱۵ ـ محمد حکيم اريوبي ، د پاکستان د آی . اس . آی د يوه مقام د قوله

۱۶ ـ شرق ، داکتر محمد حسن، کرباس پوشهای برهنه پا ، صفحه ۳ ٤ ۱

۱۷ ـ فرهنگ ، ذکر شوې اثر ، مخ ۷

۱۸ ـ شرق ، مجاهد ولس ، د ۸ ۹ ۹ ۱ کال د آگست د مياشتي گڼه

۱۹ ـ زما مشاهدات

۲۰ ـ د محمد عزيز نعيم په قول

۲۱ ـ ادمك ، ليدويگ ، په افغانستان کي څوك څوك دې ، مخ ۲ ۵

۲۲ ـ رشتيا ، ذکر شوې اثر ، مخ ۰ ۸ ۳

۲۳ ـ زما مشاهدات

۲٤ ـ زما مشاهدات

۲۵ ـ زما مشاهدات

۲۶ ـ زما مشاهدات

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۷ ـ د گل پاچا الفت شعر

۲۸ ـ زما مشاهدات

۲۹ ـ غوث ، ذکر شوې اثر ، مخ ۲۰۸

۳۰ ـ همدا اثر ، مخ ۱۸۸

۳۱ ـ د سعدالله کمالي په قول

۳۲ ـ کبیر سراج ، ذکر سوې اثر ، مخ ۷۵

۳۳ ـ د نامه د لیکلو اجازه يي نه لرم

۳٤ ـ فرهنگ ، ذکر شوی اثر، مخ ۱۲

۳۵ ـ فرهنگ ، ذکر شوې اثر ، مخ ۱۳

۳۶ ـ شرق ، ذکر شوې اثر ، مخونه ۱۲۱ تر ۱۲۷

۳۷ ـ فرهنگ ، ذکر شوې اثر ، مخ ۳۸

۳۸ ـ د جمهوریت د وخت اساسي قانون

۳۹ ـ د عزیز الله واصفي په قول

٤۰ ـ زما مشاهدات

٤۱ ـ ابراهمیان ، ذکر سوې اثر، مخ ۱٤٤

٤۲ ـ زما مشاهدات

٤۳ ـ هریسن ، سلك ، د افغانستان څخه د باندي ، مخ ۱۵

٤٤ ـ زما مشاهدات

٤۵ ـ شرق ، مجاهد ولس ، د ۱۹۹۸ کال د آگست د میاشتي گڼه

٤۶ ـ هریسن ، ذکر شوې اثر ، مخ ۲۲

٤۷ ـ همدا اثر ، مخ ۲۲

٤۸ ـ عظیمي ، ذکر شوې اثر، مخونه ۱۱۷، ۱۱۸

٤۹ ـ مروت ، ذکر شوې اثر، مخونه ۳٤۸، ۳٤۹

۵۰ ـ هریسن، ذکر شوې اثر ، مخ ۱۶

۵۱ ـ زما مشاهدات

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵ ۲ ـ زما مشاهدات

۵ ۳ ـ د میرزا حنان شعر

۵ ٤ ـ هریسن ، ذکر شوې اثر ، مخ ۲ ۰

۵ ۵ ـ مروت ، ذکر شوي اثر ، مخ ٤ ۶ ۳

۵ ۶ ـ غوث ، ذکر شوې اثر، مخونه ٤ ۷ ۱ تر ۱ ۸ ۱

۵ ۷ ـ د محمد خان جلالر په قول

۵ ۸ ـ هریسن ، ذکر شوې اثر ، مخ ۱ ۲

۵ ۹ ـ کلدیپ ، نیار ، پر افغانستان باندي يو راپور ، مخونه ۳ ۱ تر ۵ ۱

۶ ۰ ـ هریسن ، ذکر شوې اثر ، مخ ۱ ۲

۶ ۱ ـ مروت ، ذکر شوې اثر ، مخ ۵ ۶ ۳

۶ ۲ ـ د نامه د لیکلو اجازه يي نه لرم

۶ ۳ ـ د نامه د لیکلو اجازه يي نه لرم

۶ ٤ ـ هریسن ، ذکر شوې اثر ، مخ ۱ ۲

۶ ۵ ـ همدا اثر ، مخ ۱ ۲

۶ ۶ ـ غوث ، ذکر شوې اثر ، مخونه ۱ ۵ ۱ ، ۲ ۵ ۱

۶ ۷ ـ همدا اثر ، مخ ۱ ۲ ۱

۶ ۸ ـ همدا اثر ، مخ ۷ ۲ !

۶ ۹ ـ همدا اثر، مخ ۶ ٤ ۱

۷ ۰ ـ همدا اثر ، مخ ۶ ٤ ۱

۷ ۱ ـ د گل پاچا الفت شعر

۷ ۲ ـ فرهنگ ، ذکر شوې اثر، مخ ۲ ۲

۷ ۳ ـ د نامه د لیکلو اجازه يي نه لرم۰

۷ ٤ ـ د گل پاچا الفت شعر

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ضميمي

مهمي نيټي

ـ د ميرويس نيکه پا څون په ۱۷۰۹ کال

ـ د احمد شاه بابا پا چهي ۱۷۴۷ ـ ۱۷۷۳

ـ د زمان شاه پاچهي ۱۷۹۳ ـ ۱۸۰۱

ـ پـه ۱۷۹۹ کـال کـي رنجت سنګه د زمان شاه له خـوا د پنجاب د والـــي پـه حيث و ټاکل سو

ـ په ۱۸۱۲ کال کي د اټك کلا د پنجاب سيکانو ونيوى

ـ په ۱۸۱۸ کال کي د ملتان ولايت د پنجاب سيکانو ونيوى

ـ په ۱۸۱۸ کال کي د کشمير ولايت د پنجاب سيکانو ونيوى

ـ په ۱۸۲۱ کال کي ديره اسماعيل خان او ديره غازي خان سيکانو ونيوى

ـ په ۱۸۳۳ کال کي پيښور د پنجاب سيکانو ونيوى

ـ د شاه شجاع او رنجت سنګ تر منځ د شکارپور معاهده په ۱۸۳۲ کال کي

ـ د افغان او انګليس لومړي جنګ د ۱۸۳۸ کال څخه تر ۱۸۴۲ کال پوري

ـ د ۱۸۳۸ کال د جون د مياشتي پر ۲۶ نيټي د لاهور معاهده د شاه شجاع ، رنجت سنګ او انګريزانو تر منځ لاس ليك سوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ په ۱۸٤۳ کال کي د سند ولايت انګريزانو اشغال کړ

ـ دبلوچستان ولايت د ۱۸٥٤ کال څخه تر ۱۸۷۶ کال پوري په تدريجي ډول د افغانستان څخه بيل کړ سو

ـ په ۱۸۷۲ کال کي انګريزي حکم د سيستان يوه برخه ايران ته ورکړه

ـ د ګندمک د هعاهدي لاس ليك ، د ۱۸۷۸ کال د مې د ماشتي په ۲۶

ـ د افغان او انګليس دوهم جنګ د ۱۸۷۸ کال د نومبر د مياشتي په ۲۰

ـ د امير عبدالرحمن خان سلطنت د۱۸۸۰ کال د جولای د مياشتي د ۲۲ نيټي څخه تر۱۹۰۱ کال د اکتوبر د مياشتي تر لمړي ورځي پوري

ـ د ميوند جنګ د۱۸۸۰ کال د جولای د مياشتي پر ۲۷

ـ په ۱۸۸٤ کال کي د (مرو) ولايت تزاري روس ونيوی

ـ په ۱۸۸٥ کال کي د پنجده علاقه تزاري روسيي ونيوی

ـ دډيورنډ د معاهدي لاس ليك د ۱۸۹۳ کال دنومبر د مياشتي پر۱۲

ـ د امير حبيب الله خان پاچهي د ۱۹۰۱ کال د اکتوبر د مياشتي د دريمي نيټي څخه د ۱۹۱۹ کال د جنوري د مياشتي تر ۲۰ نيټي پوري

ـ د افغان او انګليس دريم جنګ ، د ۱۹۱۹ کال د مې د مياشتي پر ٤

ـ د امان الله خان پاچهي د ۱۹۱۹ کال د فبروري د مياشتي د ۲۱ څخه د۱۹۲۹ کال د جنوري د مياشتي تر ۱٤ نيټي پوري

ـ د افغانستان استقلال ، د ۱۹۱۹ کال د اپريل د مياشتي پر ۱۳

ـ د افغانستان او انګريزانو تر منځ په راولپنډي کي د سولي معاهده د ۱۹۱۹ کال د آګست د مياشتي پر ۱۸

ـ د افغانستان او انګريزانو تر منځ د ميسوري کنفراني د۱۹۲۰ کال د اپريل د مياشتي د۱۷ نيټي څخه دجولای د مياشتي تر۲٤ نيټي پوري

ـ د افغانستان د لومړي اساسي قانون تسويد د ۱۹۲۳ کال د اپريل د مياشتي لسمه

ـ د امان الله خان د وخت د کابل لويه جرګه په ۱۹۲٤ کال کي

ـ د پغمان لويه جرګه د ۱۹۲۸ کال د آګست د مياشتي پر ۲۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ د اساسي قانون تصويب ، د ۱۹۲۸ کال د سبتمبر د مياشتي پر دوهمه

ـ د امان الله خان استعفا ، د ۱۹۲۹ کال د جنوري د مياشتي پر ۱٤

ـ داميرحبيب الله کلکاني پاچهي د ۱۹۲۹ کال د جنوري د مياشتي د۰ ۲ څخه د اکتوبرد مياشتي تر۱۵ نيټي پوري

ـ افغانستان ته د محمد نادر خان راتگ ، د ۱۹۲۹ کال د مارچ د مياشتي پر ۸

ـ محمد نادر خان پاچهي د ۱۹۲۹ کال د اکتوبر د مياشتي د ۱۵ څخه د ۱۹۳۳ کال د نومبر د مياشتي تر ۸ نيټي پوري

ـ دسردار محمد هاشم خان حکومت د ۱۹۳۱ کال د اکتوبر څخه د ۱۹٤۶ کال د مې د مياشتي تر ۹ نيټي پوري

ـ د محمد نادر خان د وخت داساسي قانون تصويب د ۱۹۳۱ کال د اکتوبر مياشت

ـ د ملي شورا پرانستل د ۱۹۳۲ کال د جولای د مياشتي پر ۱۶

ـ د محمد نادر خان مړينه د ۱۹۳۳ کال د نومبر د مياشتي پر ۸

ـ د محمد ظاهر شاه پاچهي د ۱۹۳۳ کال د نومبرد مياشتي د۸ څخه د ۱۹۷۳ کال د جولای د مياشتي تر ۱۷ نيټي پوري

ـ د مللو په جامعي کي د افغانستان غړيتوب د ۱۹۳٤ کال د سبتمبر پر ۲۶

ـ د امريکا سره ددوستي معاهده ، د ۱۹۳۶ کال د مارچ د مياشتي پر۲۶

ـ د پښتو ژبي د تعميم له پاره شاهي فرمان ، د ۱۹۳۷ کال د مارچ دريمه

ـ د هلمند د اوبو له پاره کابل ته د ايران د خارجه وزير باقر معين سفر د ۱۹۳۸ کال د جنوري د مياشتي پر ۲۶

ـ په دوهم جهاني جنگ کي د افغانستان دبي طرفي اعلان د ۱۹۳۹ کال د سبتمبر د مياشتي پر شپږمه نيټه

ـ کابل ته د امريکا د لومړي مختار وزير راتگ د ۱۹٤۲ کال د اپريل پر ۲۷

ـ د ډيورنډ د کرښي پوري خوا پښتنو په باب انگريزانو ته د افغانستان رسمي يادونه د ۱۹٤٤ کال د نومبر په مياشت کي سوي ده

ـ د شاه محمود خان حکومت د ۱۹٤۶ کال د مې د مياشتي د۹ څخه د۱۹۵۳ کال د

(c) ketabton.com: The Digital Library

سبتمبر د میاشتي تر ۶ نیټي پوري

- په ملګرو ملتو کي د افغانستان غړیتوب د۶ ٤ ۹ ۱ کال د نومبر د میاشتي پر۹

- د اومي دوري د شورا انتخابات د ۹ ٤ ۹ ۱ کال د مارچ او اپریل په میاشتو کي

- د انګار ، ولس ، نداي خلق او وطن د جرایدو خپریدل په ۱ ۵ ۹ ۱ کال کي وو

- د محمد داود خان د صدارت د وخت حکومت د ۳ ۵ ۹ ۱ کال د سبتمبر د میاشتي

د ۶ نیټي څخه د ۳ ۶ ۹ ۱ کال د مارچ د میاشتي تر ۱۰ نیټي پوري

- د باندونګ کنفرانس د ۵ ۵ ۹ ۱ کال د اپریل د میاشتي د ۱۸ څخه تر ۲٤

- د بغداد نظامي اتحادیه په ۵ ۵ ۹ ۱ کال کي جوړه سوه

- د بغداد د اتحادیي نوم په ۹ ۵ ۹ ۱ کال کي په سینتو واړول شو

- د سینتو نوم په ۱۹٦۱ کال کي په آر۰ سي۰ډي۰ واړول شو

- د سیتو نظامي اتحادیه په ٤ ۵ ۹ ۱ کال کي جوړه شوه

- د محمد داود خان د صدارت د وخت لویه جرګه د ۵ ۵ ۹ ۱ کال د نومبر د میاشتي

د شلمي نیټي څخه تر ۲۵ نیټي پوري

- د ښځو د مخ لوڅي نهضت د ۹ ۵ ۹ ۱ کال د آګست د میاشتي پر ۳۱

- کابل ته د ایزن هاور سفر د ۹ ۵ ۹ ۱ کال د نومبر په میاشت کي

- د کندهار دخلګو پاڅون د ۹ ۵ ۹ ۱ کال د سبتمبر د میاشتي پر ۲۱

- د عدم انسلاك د قاهري کنفرانس د٤ ۶ ۹ ۱ کال دنومبر په میاشت کي

- د عدم انسلاك د بلګراد کنفرانس د ۱ ۶ ۹ ۱ کال دسبتمبر پر دوهمه

- د ۱ ۶ ۹ ۱ کال د سبتمبر د میاشتي پر ۶ د پاکستان سره د افغانستان سیاسي

اړیکي پري کړي سوي

- دیموکراسۍ دوره د ۳ ۶ ۹ ۱ کال د مارچ د میاشتي د ۱۳ نیټي څخه د۱۹۷۳ کال د

جولای د میاشتي تر ۱۷

- د ډاکټر محمد یوسف خان حکومت د ۳ ۶ ۹ ۱ کال د مارچ د میاشتي د ۱۳ نیټي

څخه د ۵ ۶ ۹ ۱ کال د اکتوبر د میاشتي تر ۲۹

- د ۳ ۶ ۹ ۱ کال د مې د میاشتي پر ۲۹ نیټي د افغانستان سیاسي مناسبات د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاکستان سره بیرته اعاده سول

ـ دیموکراسي دوري لویه جرگه د٤ ۶ ۹ ۱ کال د سبتمبر د میاشتي د۹ نیټي څخه د لسو ورځو له پاره جوړه سوي وه

ـ د اساسي قانون توشیح د ٤ ۶ ۹ ۱ کال د اکتوبر د میاشتي پر اوله

ـ دولسمي تقنیني دوري د انتخاباتو پیل د ۵ ۶ ۹ ۱ کال د آگست د میاشتي پر ۲ ۶

ـ د شورا دولسمه تقنیني دوره د ۵ ۶ ۹ ۱ کال د اکتوبر د میاشتي د ١٤ نیټي څخه د ١٩٦٩ کال

ـ د شورا دولسمه تقنیني دوره د ۵ ۶ ۹ ۱ کال د اکتوبر د میاشتي پر ٤ ۱ نیټي چي د پاچا د تولد ورځ ده پرابیسته سوه

ـ د عقرب ددریمي حادثه د ۵ ۶ ۹ ۱ کال د اکتوبر د میاشتي پر ۵ ۲

ـ د محمد هاشم میوندوال حکومت د ۵ ۶ ۹ ۱ کال د نومبر د میاشتي د ۲۰ نیټي څخه د ١٩٦٧ کال د اکتوبر د میاشتي تر ١١

ـ د نوراحمد اعتمادي حکومت د ۷ ۶ ۹ ۱ کال د اکتوبر د ۵ ۱ نیټي څخه د ١٩٧١ کال د مې د میاشتي تر ۶ ۱

ـ دیارلسمي دوري د انتخاباتو پیل د ۹ ۶ ۹ ۱ کال د آگست د میاشتي پر ٢٦

ـ د شورا دیارلسمه تقنیني دوره د ۹ ۶ ۹ ۱ کال د اکتوبر د میاشتي د ٤ ۱ نیټي څخه د ۳ ۷ ۹ ۱ کال د جولای د میاشتي تر ۷ ۱

ـ دیارلسمي تقنیني دوري پرانستل د ۹ ۶ ۹ ۱ کال د اکتوبر د میاشتي پر ٤ ۱

ـ د پل خشتي په مسجد کي ددیني علماو غونډي د۰ ۷ ۹ ۱ کال داپریل او مې په میاشتو کي کیدي

ـ په شورا کي د احزابو د قانون تصوییبدل په ۰ ۷ ۹ ۱ کال کي و سو

ـ ډاکټر عبدالظاهر حکومت د ۱ ۷ ۹ ۱ کال دجولای د میاشتي د ۶ څخه د ١٩٧٢ کال د سمبر د میاشتي تر٤ ۲

ـ وچ کالي ۱ ۷ ۹ ۱ او ۲ ۷ ۹ ۱ کلونه

ـ د محمد موسی شفیق حکومت د ۲ ۷ ۹ ۱ کال دد سمبر د میاشتي د٤ ۲ نیټي څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

بيا د ۱۹۷۳ کال د جولای د میاشتي تر ۱۷

- د هلمند د اوبو د معاهدي لاس ليك د ۱۹۷۳ کال د مارچ د میاشتي پر ۱۳

- پـه ولسي جرگي کـي د هلمند د اوبو د معاهدي تصویب د ۱۹۷۳ کال د مې د میاشتي پر ۲۲

- د محمد داود خان کودتا د ۱۹۷۳ کال د جولای د میاشتي پر ۱۷

- د محمد داود خان د جمهوریت دوره د ۱۹۷۳ کال د جولای د میاشتي د ۱۷ نیټي څخه د ۱۹۷۸ کال د اپریل د میاشتي تر ۲۷

- د ۱۹۷۳ کال د جولای د میاشتي پر ۱۸ نیټي محمد داود خان د مرکزي کمیټي له خوا د افغانستان ددولت د رئیس په حیث و ټا کل سو

- د سلطنت څخه د پاچا استعفا د ۱۹۷۳ کال دآگست د میاشتي پر ۱۱

- (خلگو ته خطاب) د محمد داود خان وینا د ۱۹۷۳ کال د آگست پر ۲۳

- د میوندوال د کودتا اتهام د ۱۹۷۳ کال دسبتمبر د میاستي پر۲۲

- د محمد هاشم میوندوال شهادت د ۱۷۹۳ کال د اکتوبر د میاشتي پر۲۰

- په لاهور کي اسلامي کنفرانس د۱۹۷٤ کال دفبروري د میاشتي پر ۲۱

- مسکو ته د محمد داود خان لومړي سفر د ۱۹۷٤ کال د جون میاشت

- کابل ته د هنري کسنجر سفر د ۱۹۷٤ کال د نومبر میاشت

- تهران ته د محمد داود خان سفر د ۱۹۷۵ کال د اپریل په میاشت کي

- کابل ته د پودگورني سفر د ۱۹۷۵ کال د سبتمبر د میاشتي پر ۹

- د اوه کلن اقتصادي پلان پیل د ۱۹۷۶ کال د مارچ د میاشتي پر ۲۱

- کابل ته د ذوالفقار علي بوتو سفر د ۱۹۷۶ کال د جون د میاشتي پر۲۹

- پاکستان ته د محمد داود خان سفر د ۱۹۷۶ کال د آگست د میاشتي پر ۲۰

- د جمهوریت د اساسي قانون جوړیدل د۱۹۷۷ کال دجنوري د میاشتي پر ۲۶

- دجمهوریت د وخت لویه جرگه د ۱۹۷۷ کال د فبروري د میاشتي د ۱۹ نیټي څخه د مارچ د میاشتي تر ٤

- د ۱۹۷۷ کال د مارچ د میاشتي پر ٤ نیټي محمد داود خان د لوي جرگي له خوا د

(c) ketabton.com: The Digital Library

جمهور رئيس په حيث وټاکل سو

ـ مسکو ته د محمد داود خان دوهم سفر د ۱۹۷۷ کال د اپريل د مياشتي د۱۲ نيټې

څخه تر ۱۵

ـ د محمد داود خان او برژنيف پرخاش د ۱۹۷۷ کال د اپريل د مياشتي پر ۱۳

ـ کابل ته د ذوالفقار علي بوتو بل سفر د ۱۹۷۷ کال د جون د مياشتي پردوهمه

ـ په پاکستان کي د ضيأ الحق کودتا د ۱۹۷۷ کال د جون د مياشتي پر پنځمه

ـ د خلق او پرچم يوځا ی کيدل د ۱۹۷۷ کال د جولای د مياشتي پر ۱۶

ـ کابل ته د ضيأ الحق سفر د ۱۹۷۷ کال د اکتوبر د مياشتي پر ۱۰

ـ د علي احمد خرم وژل کيدل د ۱۹۷۷ کال د نومبر د مياشتي پر ۱۶

ـ پاکستان ته د محمد داود خان سفر د ۱۹۷۸ کال د مارچ د مياشتي پر ۵

ـ د مير اکبر خيبر وژل کيدل د ۱۹۷۸ کال د اپريل د مياشتي پر ۱۷

ـ د خلق او پرچم د مشرانو بندي کيدل د ۱۹۷۸ کال داپريل دمياشتي پر ۲۶

ـ د ثور کودتا د ۱۹۷۸ کال د اپريل د مياشتي پر ۲۷

ـ د محمد داود خان شهادت د ۱۹۷۸ کال د اپريل د مياشتي پر ۲۸

د محمد داود خان سره دده دکورنی لاندي غړي په شهادت رسيدلي دي :

۱ ـ د محمد داود خان ورور ، سردار محمد نعيم خان

۲ ـ د محمد داود خان ميرمن ، زينب داود

۳ ـ د محمد داود خان زوی ، محمد عمر

٤ ـ د محمد داود خان زوی ، ويس

٥ ـ د محمد داود خان زوی ، خالد

٦ ـ د محمد داود خان لور ، شنکي

۷ ـ د محمد داود خا ن لور ، زرلښته

۸ ـ د ويس ميرمن ، شيما

۹ ـ د محمد عمر لور ، هيلي

۱۰ ـ د محمد عمر لور ، غزال

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱ ـ د ویس زوی ، حارث

۱۲ ـ د ویس زوی ، وایګل

۱۳ ـ د سردار محمد نعیم خان لور ، زرمینه

۱٤ ـ د سردار محمد نعیم خان لمسي ، صفورا

۱۵ ـ د محمد ظاهر شاه خور ، بلقیس

۱٦ ـ د محمد داود خان خور ، عایشه

۱۷ ـ د سپه سالار شاه محمود خان زوی ، نظام الدین غازي

د دیارلسمي تقنیني دوري منتخب وکیلان

د کابل د ولایت څخه

۱ ـ د لومړي او دوهمي ناحیي وکیل محمد اسحق عثمان

۲ ـ ددریمي او او څلورمي ناحیي وکیل ببرک کارمل

۳ ـ د پنځمي او شپږمي ناحیي وکیل محمد یوسف بینش

٤ ـ د اوومي او اتمي ناحیي وکیل غلام محمد فرهاد

۵ ـ د نهمي او لسمي ناحیي وکیل جي سنګ

٦ ـ د چهار ده د حوزي وکیل محمد آصف

۷ ـ د کوهدامن د حوزي وکیل میر علي احمد

۸ ـ د پغمان د حوزي وکیل حفیظ الله امین

۹ ـ د ده سبز د حوزي وکیل میر احسان

۱۰ ـ د بګرامیو د حوزي وکیل عبدالرسول بره کي

۱۱ ـ د سروبي د حوزي وکیل مولوي حفیظ الله

۱۲ ـ د قره باغ د حوزي وکیل غلام سرور

۱۳ ـ د شکردري د حوزي وکیل سید ظاهر شاه

د لوګر د ولایت څخه

۱ ـ د لوګر د مرکز وکیل مولوي محمد نبي محمدي

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ ـ د پل علم د حوزي وکيل مولوي سيد اکبر

۳ ـ د محمد آغي د حوزي وکيل عبدالله

٤ ـ د ازرو د حوزي وکيل لعل گل فرياد

د وردگو د ولايت څخه

۱ ـ د وردگو د مرکز وکيل نور علم مظلوميار

۲ ـ د سيد آباد د حوزي وکيل عبدالله

۳ ـ د چك د حوزي وکيل داکتر محمد عمر وردگ

٤ ـ ـ د بهسودو د حوزي وکيل محمد اسلم

٥ ـ د بهسودو د لومړي برخي وکيل محمد سليمان

د پروان د ولايت څخه

۱ ـ د پروان د مرکز وکيل مير عثمان

۲ ـ د پروان د حوزي وکيل عبدالمهيمن

۳ ـ د جبل السراج د حوزي وکيل عبدالحميد

٤ ـ د بگرام د حوزي وکيل عنايت الله ابلاغ

٥ ـ د غوربند د حوزي وکيل محمد کبير غوربندي

٦ ـ د سرخپارسا د حوزي وکيل نادر علي الله داد

۷ ـ د کوهستان د حوزي وکيل عبدالله

۸ ـ د نجراب د حوزي وکيل خواجه آقا

۹ ـ د تگاب د حوزي وکيل اسدالله

۱۰ ـ د پنجشير د حوزي وکيل عبدالقيوم

د باميان د ولايت څخه

۱ ـ د باميان د مرکز وکيل مير غلام حسين

۲ ـ د پنجاب د حوزي وکيل محمد اکبر

۳ ـ د يکاولنگ د حوزي وکيل سيد محمد حسن

٤ ـ د سيغان او کامرد د حوزي وکيل احمد خان

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵ ـ د ورس د حوزي وکیل محمد سرور

د غزني د ولایت څخه

۱ ـ د غزني د مرکز وکیل محمد عوض

۲ ـ د جغتو د حوزي وکیل محمد اسلم

۳ ـ د اندړو د حوزي وکیل یار محمد دلیلي

٤ ـ د قره باغ د حوزي وکیل نقشبند خان

۵ ـ د ناهور د حوزي وکیل عبدالحسین مقصودي

۶ ـ د مقر د حوزي وکیل محمد اکرم

۷ ـ د جاغوري د حوزي وکیل محمد ایوب

۸ ـ د ښرني د حوزي وکیل وزیر محمد

۹ ـ د مالستان د حوزي وکیل شاه موسي

۱۰ ـ د ناوي د حوزي وکیل محمد هاشم تره کي

۱۱ ـ د کټواز د مرکز وکیل عبدالحبیب کټوازي

۱۲ ـ د وازي خوا د حوزي وکیل بهأالحق

۱۳ ـ د کټواز د کوچیانو وکیل عبدالرزاق

۱٤ ـ د غزني د کوچیانو وکیل شهنواز

د لغمان د ولایت څخه

۱ ـ د لغمان د مرکز وکیل عبدالکریم عمرخیل

۲ ـ د قرغیي د حوزي وکیل شمس الحق پیرزاده

۳ ـ د علیشنګ د حوزي وکیل عبدالرزاق

٤ ـ د علینګار د حوزي وکیل عبدالله

۵ ـ د نورستان د حوزي وکیل محمد اسمعیل

د ننګرهار د ولایت څخه

۱ ـ د جلال آباد وکیل حاجي فقیر محمد

۲ ـ د سرخرود د حوزي وکیل امیر محمد بهسودوال

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ ـ د خوګيانيو د حوزي وکيل خيرالله منور

٤ ـ د روداتو د حوزي وکيل روح الله حبيب

٥ ـ د مومندري د حوزي وکيل سعدالله کمالي

۶ ـ د کامي د حوزي وکيل فضل الله فياض

۷ ـ د ښيوي د حوزي وکيل محمد آصف پوپل

۸ ـ د حصارك د حوزي وکيل حاجي عبدالوهاب

۹ ـ د شينوارو د مرکز وکيل محمد اعظم

۱۰ ـ د نازيانو د حوزي وکيل سيف الرحمن

۱۱ ـ د اچين د حوزي وکيل علي محمد

۱۲ ـ د ننګرهار د کوچيانو وکيل حاجي الله نظر

۱۳ ـ د هسکي ميني د حوزي وکيل عبدالوهاب

د کنړ د ولايت څخه

۱ ـ د کنړ د مرکز وکيل محمد اکرم

۲ ـ د څوکۍ د حوزي وکيل غلام محمد

۳ ـ د اسمارو د حوزي وکيل محمد هاشم مشوانۍ

٤ ـ د سرکاڼو د حوزي وکيل عبدالغني

٥ ـ د خاص کنړ د حوزي وکيل عبدالجليل

۶ ـ د پيچ د حوزي وکيل سميع الله ساپۍ

۷ ـ د کامديش د حوزي وکيل شمس الدين

د بغلان د ولايت څخه

۱ ـ د بغلان د مرکز وکيل غلام دستګير

۲ ـ د پلخمري د حوزي وکيل سردار عبدالرشيد

۳ ـ د نهرين د حوزي وکيل عبدالحفيظ

٤ ـ د اندراب د حوزي وکيل عبدالقيوم

٥ ـ د دوشي د حوزي وکيل سيد ناصرشاه نادري

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کندز د ولایت څخه

۱ ـ د کندز د مرکز وکیل سید امیر

۲ ـ د چار دري د حوزي وکیل محمد هیکل

۳ ـ د قلعه زال د حوزي وکیل خواجه مراد

٤ ـ د ارچي د حوزي وکیل ننگ یوسفزی

۵ ـ د خان آباد د حوزي وکیل سید امیر

۶ ـ د حضرت امام د حوزي وکیل عبدالرحمن

د سمنگان د ولایت څخه

۱ ـ د سمنگان د مرکز وکیل عبدالهاشم دولتزی

۲ ـ د خلم د حوزي وکیل شجاع الدین شریفي

۳ ـ د دره صوف د حوزي وکیل نظام الدین

٤ ـ د لویي او دوآب د حوزي وکیل نور محمد

د جوزجان د ولایت څخه

۱ ـ د جوزجان د مرکز وکیل عبدالکریم

۲ ـ د آقچي د حوزي وکیل عبدالرشید ساپی

۳ ـ د سرپل د حوزي وکیل کمال الدین اسحقزی

٤ ـ د سنگ چارك د حوزي وکیل سید اسحق

۵ ـ د قرقین د حوزي وکیل محمد احمد

۶ ـ د منگجك د حوزي وکیل محمد امین

د تخار د ولایت څخه

۱ ـ د تخار د مرکز وکیل محمد نظر

۲ ـ د رستاق د حوزي وکیل محمد انور

۳ ـ د ینگي قلعه د حوزي وکیل محمد حکیم

٤ ـ د اشکمش د حوزي وکیل عبدالقیوم

۵ ـ د خوست و فرنگ د حوزي وکیل میر محمد حسن

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶ ـ د چاه آب د حوزي وکيل محمد علم فيض زاد

۷ ـ د فرخار د حوزي وکيل محمد توره قل

۸ ـ د خواجه غار د حوزي وکيل محمد طاهر

د بدخشان د ولايت څخه

۱ ـ د بدخشان د مرکز وکيل عبدالعزيز

۲ ـ د درواز د حوزي وکيل عبدالرحمن

۳ ـ د جرم د حوزي وکيل محمد هاشم واسوخت

٤ ـ د اشکاشم د حوزي وکيل عبدالجبار

٥ ـ د کشم د حوزي وکيل سيد محي الدين

۶ ـ د واخان د حوزي وکيل محمد اسمعيل

د بلخ د ولايت څخه

۱ ـ د مزار شريف وکيل محمد سرور اکبري

۲ ـ د بلخ د حوزي وکيل عبدالقدوس ساپي

۳ ـ د چاربولك د حوزي وکيل ولي محمد رحيمي

٤ ـ د نهري شاهي د حوزي وکيل شاه محمد

٥ ـ د چمتال د حوزي وکيل عبدالوهاب

۶ ـ د دولت آباد د حوزي وکيل سيد يحيي

۷ ـ د شورتيپي د حوزي وکيل عبدالله

۸ ـ د شولگري د حوزي وکيل محمود

د فارياب د ولايت څخه

۱ ـ د ميمني د ښار وکيل محمد رحيم شيدا

۲ ـ د اندخوی د حوزي وکيل محمد عمر اندخويي

۳ ـ د بلچراغ د حوزي وکيل عبدالغفور

٤ ـ د شيرين تگاب د حوزي وکيل محمد عثمان

٥ ـ د قيصار د حوزي وکيل محمد يوسف

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶ ـ د پښتون کوټ د حوزي وکیل بخار خان

۷ ـ د درز آب د حوزي وکیل عبدالله ۰

۸ ـ د دولت آباد د حوزي وکیل ملا حبیب الله اسحق زی

د بادغیس د ولایت څخه

۱ ـ د بادغیس د مرکز وکیل عبدالمجید

۲ ـ د بالا مرغاب د حوزي وکیل غلام رباني شملزی

۳ ـ د قادس د حوزي وکیل سید محمد غوث

٤ ـ د جوند د حوزي وکیل امیر محمد

۵ ـ د غورماچ د حوزي وکیل محمدالدین

د غور د ولایت څخه

۱ ـ د غور د مرکز وکیل عبدالجبار

۲ ـ د شهرك د حوزي وکیل تاج الملوك

۳ ـ د تولك د حوزي وکیل محمد رفیق

٤ ـ د لعل و سرجنگل د حوزي وکیل خادم بیگ

۵ ـ د پسابند د حوزي وکیل احمد خان

۶ ـ د تیوري د حوزي وکیل فخرالدین خان

د هرات د ولایت څخه

۱ ـ د هرات دلومړي حوزي وکیل سید رسول فکور

۲ ـ د هرات ددوهمي حوزي وکیل محمد شاه رحمتیان

۳ ـ د غوریان د حوزي وکیل شاهپور علیزی

٤ ـ د انجیل د حوزي وکیل عبدالقدوس مومند

۵ ـ د کرخ د حوزي وکیل شاه علم طاهري

۶ ـ د پښتون زرغون د حوزي وکیل محمد علي قاضي زاده

۷ ـ د گذري د حوزي وکیل غلام حیدر

۸ ـ د اوبې د حوزي وکیل عبدالعلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹ ـ د کشك د حوزي وکيل عبدالرحمن جمشيدي

۱۰ ـ د گلران د حوزي وکيل محمد هاشم نورزايي

۱۱ ـ د زنده جان د حوزي وکيل فدا محمد

۱۲ ـ د کهسان د حوزي وکيل محمد جونيد عليزي

۱۳ ـ د ادرسکن د حوزي وکيل عبدالبصير نورزايي

د نيمروز د ولايت څخه

۱ ـ د نيمروز د مرکز وکيل حاجي دوست محمد گرگيج

۲ ـ د اصل چخانسور د حوزي وکيل امان الله شيرزاد

۳ ـ د چاربرجك د حوزي وکيل عبدالرحمن سنجراني

٤ ـ د لاش او جوين د حوزي وکيل محمد غوث اسحاق زی

د فراه د ولايت څخه

۱ ـ د فراه د مرکز وکيل حاجي عبدالوهاب نورزی

۲ ـ د بالابلوك د حوزي وکيل عبدالغفار فراهي

۳ ـ د گلستان د حوزي وکيل ميرزا محمد دقيق

٤ ـ د شين ډنډ د حوزي وکيل امان الله شينډنډی

٥ ـ د انار دري د حوزي وکيل محمد جمعه عينك

٦ ـ د قلعه کاه د حوزي وکيل سيد انبيأ آغا

۷ ـ د بکوا د حوزي وکيل محمد زمان خان

۸ ـ د پرچمن د حوزي وکيل عبدالوهاب

د هلمند د ولايت څخه

۱ ـ د لښکرگاه وکيل سيد مبين شاه امير

۲ ـ د نوزاد د حوزي وکيل آقا محمد

۳ ـ د موسي کلا د حوزي وکيل عبدالرؤف بينوا

٤ ـ د گرم سير د حوزي وکيل حاجي محمد

٥ ـ د نادعلي د حوزي وکيل صفر محمد خروټي

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶ ـ د نهري سراج د حوزي وکيل امان الله

۷ ـ د باغران د حوزي وکيل جمال خان

۸ ـ د بارگزو د ناوي د حوزي وکيل محمد منير خان

۹ ـ د ديشو د حوزي وکيل نذرالله خان

۱۰ ـ د گرمسير د بلوخو د حوزي وکيل عبدالحميد زهري

۱۱ ـ د پشت رود د کوچيانو د حوزي وکيل حاجي عبدالرشيد نورزې

د کندهار د ولايت څخه

۱ ـ د کندهار د اولي حوزي وکيل نور محمد اکبري

۲ ـ د کندهار د دوهمي حوزي وکيل حاجي محمد آصف پاس يوسفي

۳ ـ د ارغنداب د حوزي وکيل عزيزالله واصفي

٤ ـ د پنږ د حوزي وکيل عبدالاحد کرزې

۵ ـ د ښوراوك د حوزي وکيل حاجي دوست محمد

۶ ـ د خاكريز د حوزي وکيل خدای داد خان تاج

۷ ـ د ميوند د حوزي وکيل مير احمد خان

۸ ـ د پنجوايي د حوزي وکيل شيرين خان نورزې

۹ ـ د شاه ولي کوټ د حوزي وکيل لعل محمد خان

۱۰ ـ د ارغسان د حوزي وکيل محمد اسحق علومي

۱۱ ـ د معروف د حوزي وکيل محمد علي

د زابل د ولايت څخه

۱ ـ د زابل د مرکز د حوزي وکيل عبدالعزيز

۲ ـ د شنکې د حوزي وکيل بسم الله خان

۳ ـ د دای چوپان د حوزي وکيل منگل خان

٤ ـ د جلدك د حوزي وکيل عبدالله خان

۵ ـ د ارغنداو د حوزي وکيل غلام نقشبند خان

۶ ـ د شاه جوی د حوزي وکيل غلام دستگير

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷ ـ د کلات د کوچیانو د حوزي وکیل محمد انور

د اروزګان د ولایت څخه

۱ ـ د اروزګان د مرکز وکیل غلام جیلاني

۲ ـ د دیراود د حوزي وکیل عبدالکریم صحرایي

۳ ـ د دای کندي د حوزي وکیل لعل محمد

٤ ـ د ګزاب د حوزي وکیل محمد اکبر

٥ ـ د شهرستان د حوزي وکیل غلام حسین

۶ ـ د اجرستان د حوزي وکیل عبدالستار ملاخیل

۷ ـ د اصل اروزګان د حوزي وکیل عبدالقیوم

۸ ـ د چوري د حوزي وکیل عبدالخالق

۹ ـ د کجران د حوزي وکیل غلام رسول

د پکتیا د ولایت څخه

۱ ـ د پکتیا د مرکز وکیل حاجي امان الله

۲ ـ د زرملي د حوزي وکیل با ز محمد

۳ ـ د ځا خیو د حوزي وکیل محمد اقبال

٤ ـ د جاني خیلو د حوزي وکیل جنت ګل

٥ ـ د سید کرم د حوزي وکیل شهباز احمد زې

۶ ـ د اورګون د حوزي وکیل وزیر محمد

۷ ـ د ګوملي د حوزي وکیل رمضان خان

۸ ـ د خوست د حوزي وکیل شیر احمد خوستې

۹ ـ د تڼیو د حوزي وکیل شیر محمد

۱۰ ـ د ځا ځي میدان د حوزي وکیل میرا جان

۱۱ ـ د څمکنیو د حوزي وکیل سراج الدین منګل

۱۲ ـ د موسي خیلو د حوزي وکیل بختیارګل

۱۳ ـ د وزي ځدران د حوزي وکیل یار محمد

(c) ketabton.com: The Digital Library

د محلي ستونزو له کبله د کندهار د سپین بولدك دحوزی انتخابات و ځنډیدل

د ګډ دریځ وکیلان

لاندي وکیلانو په ځینو مواردو کي یو د بل سره تفاهم درلود ۰

د فراه د ولایت څخه : حاجي عبدالوهاب نورزي ، امان الله شینډنډي ، میرزا محمد دقیق ، محمد جمعه عینك ، سید انبیأ آغا ، محمد زمان خان ، حاجي عبدالوهاب او عبدالغفار فراهي

د هرات د ولایت څخه : محمد شاه رحمتیان ، سید رسول فکور ، محمد جونید عبدالقدوس مومند ، محمد هاشم نورزایي او شاهپور علیزی

د غزني د ولایت څخه : یار محمد دلیلي ، محمد هاشم تره کي ، بهأالحق خان ، عبدالرزاق او عبدالحسین مقصودي

د هلمند د ولایت څخه : عبدالرؤف بینوا ، سید مبین شاه امیر ، عبدالحمید زهري ، حاجي عبدالرشید نورزي

د کابل د ولایت څخه : محمد اسحق عثمان ، محمد یوسف بینش ، جي سنګ

د کندهار د ولایت څخه : عزیزالله واصفي ، شیرین خان نورزي

د ننګرهار د ولایت څخه : حاجي عبدالوهاب ، روح الله حبیب

د لغمان د ولایت څخه : عبدالکریم عمرخیل ، شمس الحق پیرزاده

د لوګر د ولایت څخه : لعل ګل فریاد ، مولوي سید اکبر

د کنړ د ولایت څخه : محمد آصف پوپل

د اروزګان د ولایت څخه : عبدالکریم صحرایي

د بلخ د ولایت څخه : عبدالوهاب

د بدخشان د ولایت څخه : محمد هاشم واسوخت

د فاریاب د ولایت څخه : ملا حبیب الله اسحقزي

د وردوګو د ولایت څخه : نورعلم مظلومیار

د بادغیس د ولایت څخه : عبدالمجید

د پکتیا د ولایت څخه : شیر احمد خوستي

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نیمروز د لایت ځخه : محمد غوث خان (۲)

د دیارلسمي تقنيني دوري د مشرانو جرگي غړي

اول ـ انتخابي سناتوران :

د کابل د ولایت سناتور عبدالهادي داوی

د لوگر د ولایت سناتور غلام سخي خان

د وردگو د ولایت سناتور محمد اسمعیل مایار

د پروان د ولایت سناتور علي احمد بایاني

د کاپیسا د ولایت سناتور عبدالاحد

د بامیانو د ولایت سناتور محمد علي

د غزني د ولایت سناتور گل احمد ملکیار

د لغمان د ولایت سناتور عبدالواحد خان

د ننگرهار د ولایت سناتور سلطان محمد مجددي

د کنړ د ولایت سناتور عبدالخالق

د بغلان د ولایت سناتور عبدالحفیظ

د سمنگانو د ولایت سناتور باز محمد

د کندز د ولایت سناتور غلام نبي ناشر

د جوزجان د ولایت سناتور محمد شریف

د تخار د ولایت سناتور حبیب الرحمن ناصري

د بدخشان د ولایت سناتور سید عبدالغیاث

د بلخ د ولایت سناتور محمد ابراهم

د فاریاب د ولایت سناتور محمد کریم

د باد غیس د ولایت سناتور غلام حضرت

د غور د ولایت سناتور محمد حسین

د هرات د ولایت سناتور عبدالباقي مجددي

د نیمروز د ولایت سناتور شیر محمد خان

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فراه د ولایت سناتور آقا محمد خان نورزې

د هلمند د ولایت سناتور حبیب الله هلمندې

د کندهار د ولایت سناتور عبدالرزاق بالاکرزې

د زابل د ولایت سناتور باز محمد خان

د اروزګان د ولایت سناتور محمد رفیق خان

د پکتیا د ولایت سناتور بهرام خان

دوهم ـ انتصابي سناتوران :

سناتوره میرمن حمیرا سلجوقي

سناتور عبدالحمید عزیز

سناتور عبدالخالق واسعي

سناتور مولوي عبدالوهاب

سناتور ډاکټر عبدالشکور ولي

سناتور عبدالصمد خان

سناتور ډاکټر عبدالوکیل خان

سناتوره میرمن عزیزه ګردیزي

سناتور مولوي غلام نبي کاموي

سناتور ډاکټر فقیر محمد شفا

سناتور قیام الدین خان خادم

سناتور محمد امین خوږیاني

سناتور محمد جعفر عسکري

سناتور سید محمد داود الحسیني

سناتور محمد امین یونسي

سناتور محمد زمان تره کي

سناتور میر محمد شاه صدیقیان

سناتور محمد علي

(c) ketabton.com: The Digital Library

سناتور محمد هاشم مجددي

سناتور میر احمد مولایي

سناتور نا ظر علي جا غوري

سناتور حاجي محمد څمکني

سناتور ډاکټر محمد انس خان

سناتور سید شمس الدین مجروح

(۳)

The Durand Agreement or the

Kabul Convention of 1893

Whereas certain questions have arisen regarding the frontier of Afghanistan on the side of India and whereas both His Highness the Ameer and the Government of India are desirous of settling these questions by friendly understanding, and of fixing the limit of their respective sphere of influence, so that for the future there may by no difference of opinion on the subject between the allied Governments, it is hereby agreed ass follows:

1 - The eastern and southern frontier of His Highness's domains, from Wakhan to the Persian border, shall follow the line shown on the map attached to this agreement .

2 - The Government of India will at no time exercise interference in the territories lying beyond this line on the side of Afghanistan, and His Highness the Ameer will at no time exeercise interference in the territories lying beyond this line on the side of India .

The British Government thus agrees to His Highness the Ameer retaining Asmar and the valley above it, as far as Chanak. His Highness agrees, on the other hand, that he will at no time exercise interference in Swat, Bajaur, or Chitral, including the Areaway or Bashgal valley. The British Government also agrees to leave to His Highness the Birmal tract as shown in the detailed map already given to His Highness, who relinquishes his claim to the rest of the Wazir country and Dawar. His Highness also relinquishes his claim

(c) ketabton.com: The Digital Library

to Chageh .

4 - The frontier line will hereafter be laid down in detail and demarcated, whenever this may be practicable and desirable, by joint British and Afghan commissioners, whose objet will be to arrive by mutual understanding at a boundary whiich shall adhere with the greatest possible exactness to the line shown in the map attached to this agreement, having due respect to the existing local rights of villages adjoining the frontier.

5 - With reference to the question of Chaman, the Ameer withdraws his objection to the new British cantonment and concedes to the British Government the rights purchased by him in the Sirkai Tileraj water. At this part of the frontier the line will by drawn as follows:

From the crest of the Khwaja Amran range the Psha Kotal, which remains in British territory, the line will run in such a direction as to leave Murgha Chaman and the Shrobo spring to Afghanistan, and to pass half-way between the New Chaman Fort and the Afghan outpost known locally as Lashkar Dand. The line will then pass halfway between the railway station and the hill known as the Mian Buldak, and, turning southwards, will rejoin the Khwaja Amran range, leaving the Gwasha post in British territory and the road to Shorawak to the west and south of Gwasha in Afghanistan. The British Government will not exercise any interference within half a mile of the road.

6 - The above articles of agreement are regarded by the Government of India and His Highness the Ameer of Afghanistan as a full and satisfactory settlement of all the principal differences of opinon which have risen between them in regard to the frontier, and the Government of India and His Highness the Ameer undertake that any difference of detail, such as those which will have to be considered hereafter by the officers appointed to demarcate the boundary line, shall be settled in a friendly spirit, so as to remove for the future as for as possible all causes of doubt and misunderstanding between the two Governments.

7 - Being fully satisfied of His Highness's goodwill to the British Government, and wishing to see Afghanistan strong, the Government of India will raise no objection to the purchase and import by His Highness of munitions of war, and they will themselves grant him some help in this respect. Further, in order to mark their sense of the friendly spirit in which His Highness the Ameer has entered into these negotiations, the Government of India undertake to increase by the sum of six lakhs of rupees a year the subsidy of

(c) ketabton.com: The Digital Library

twelve lakhs now granted to His Highness.

Kabul, November 12, 1893

H. M. Durand

Ameer Abdur Rahman Khan

دډيورنډ د توافق ليك پښتومتن

په داسي حال کي چي د هندوستان په خوا کي د افغانستان د سرحدي سيمي په هکله خيني مسألي رامنځ ته شوي ، او په داسي حال کي چي دواړه والاحضرت امير او د هندوستان حکومت هيله من دي چي دغه مسألي ددوستي په فهم او ددواړو دنفوذ دساحو دحد په ټاکلو سره حل کړي ، ترڅو په آينده کي ددغــو متحدو حکومتونو تر منځ ددغي موضوع په سر دنظر اختلاف نــه وي پــه دي وسيله پــه لاندي ډول سره موافقه وشوه .

۱ ـ دوالاحضرت دتوابعو ختيځه او سهيلي سيمه دي له واخان نه دپارس تر پولي پوري دي هغه ليکه تعقيب کړي چي په هغي نقشي باندي ښودل شوي چي له دغه توافق ليك سره مله ده .

۲ ـ دهندوستان حکومت به هيڅ وخت په هغو سيمو کي چي له دغي ليکي نه آخوا د افغانستان په لور پرتې دي ، مداخله ونه کړي ، او والاحضرت امير به هيڅ وخت پــه هغو سيمو کي چي له ليکي نه آخوا دهندوستان په لور پرتي دي ، مداخله ونه کړي .

۳ ـ دبرتانيي حکومت په دي ډول موافقه کوي چي والاحضرت امير دي اسمار او تر چاناك پوري پورته دره وساتي . له بلي خوا والاحضرت موافقه کوي چي دې به هيڅ وخت په سوات ، باجوړ يا په چترال کي دباشگل يا ارنوايي دري په شمول مداخله نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي . دبرتانيي حکومت داسي هم موافقه کوي چي والاحضرت دي دبرمل سيمه ولري کومه چي په هغي مفصلي نقشي کي ښودل شوي چي والاحضرت ته لا دمخه سپارل شوي ده ، او والاحضرت د پاتي وزيرستان او دداور په هکله له خپلي ادعا نه تيريږي په همدي ډول والاحضرت دچاغي په باب له خپلي ادعا نه اوړي .

٤ ـ دسرحدي سيمي ليکه به دافغان او برتانوي ګډو کمشنرانو له خوا له دي وروسته په تفصيل سره وکاږله شي او حد بندي به شي په کوم ځای کي چي د تطبيق وړ او مطلوب وي . ددغو کمشنرانو مقصد به داوي چي د سرحد په ټاکلو کي متقابل فهم ته سره ورسيږي داسي چي دغه ليکه دي تر نهايي امکان پوري د هغي نقشي له مخه وي چي له دغه توافق ليك سره مله ده ، په داسي حال کي چي ددغي سرحدي سيمي د ګاونډيو کليو دموجودو محلي حقوقو رعايت پوره وشي .

٥ ـ دچمن دموضوع په ارتباط والاحضرت دبرتانوي نوې قشلي په هکله له خپل اعتراض نه تيريږي او برتانوي حکومت ته هغه حقوق پريږدي چي د سرکې تايلري په اوبوکي يي په خپله په بيه اخستې و . دسرحد سيمي له دغه ټکي نه به ليکه په لاندي ډول وکاږله شي .

دغه ليکه به پښاکوتل ته نژدي دخوجه امران غرو له لوړي نه چي دبرتانيي په سيمي کي به پاته کيږي ، په هغه لور کښله کيږي چي مرغه چمن او دشربو چينه به افغانستان ته پاتي کيږي او د نوي چمن چاوڼي او دافغان پوستي چي خلګ يي لښکر ډنډ بولي تر منځ نمايي پوري رسيږي . دغه ليکه به بيا دريل وي ستيشن او دهغي پښتي تر منځ چي د ميان بلاك په نامه ياديږي ، تر نيمايي پوري رسيږي او په داسي حال کي چي د جنوب په لور به روانه وي له خوجه امران غرو سره به بيا يو ځاې کيږي . په دي ډول غوښه پوسته به د برتانيي په علاقه کي او دغوښي په جنوب او لويديځ کي دشوراوك سرك به افغانستان ته پريږدي . دبرتانيي حکومت بــه ددغــه سرك تــر نيم ميلي پوري مداخله نه کوي .

٦ ـ ددغــه تــوافق ليك دغــه پورته فقري د هندوستان د حکومت او دافغانستان د والاحضرت له خوا دنظر ټول عمده اختلافات چي دسرحدي سيمي په باب ددوی تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

منځ پيدا شوي وو ، ديوره او قناعت ښوونکي فيصلي په ډول ګټل کيږي او دواړه د هندوستان حکومت او والاحضرت په ذمه اخلي چي د جزقياتو په باب ټول اختلافات لکه هغه چي له دي وروسته به دهغو منصبدارانو له خوا پري غور کيږي چي دسرحدي خط دحد بندۍ دپاره ټاکل کيږي ، ددوستۍ په روحيي سره به فيصله کيږي . ددي دپاره چي تر هغو چي ممکنه وي ددواړو حکومتونو تر منځ دشکونو او غلط فهميو سببونه له منځه ولاړ شي .

٧ ـ دهندوستان حکومت چي دبرتانيي حکومت په نسبت دوالاحضرت له روغ نيتي نه په پوره ډول ډاډ من شوي او غواړي افغانستان پياوړی او خپلواك ويني دوالاحضرت له خوا دجنګي لوازمو په رانيولو او واردولو باندي به اعتراض ونه کړي ، او دوی به په خپله په دغه هکله خـه مرسته ورسره وکړي . برسيره پـردي ددي دپاره چـي دوالاحضرت دهغي دوستانه روحيي ښه وساتله شي چي په دغو مذاکراتو کي يي ښودلي د هندوستان حکومت ژمنه کوي چي په هغو دولسو لکو کي شپږ لکه روپۍ زياتي راوستل شي چي والاحضرت ته هر کال دمالي مرستي په ډول ورکول کيږي .

هنري ماتمر ډيورنډ دهندوستان دحکومت دباندنيو چارو وزير

امير عبدالرحمن خان دافغانستان او دهغه دتوابعو امير

کابل دنومبر ١٢ ، ١٨٩٣

پښتو کوونکې ـ پوهاند ډاکټر محمد حسن کاکړ

د ضميمو يادداشتونه

١ ـ افغانستان کالني ، ګڼه ٣٦ ، مخونه ٢٤٨ تر ٢٥٢

٢ ـ زما مشاهدات

٣ ـ افغانستان کالني ، ګڼه ٣٦ ، مخونه ٢٩٦ تر ٢٧٧

٤ ـ کاکړ ، ذکر شوی اثر ، مخونه ١٦٠ تر ١٦١

٥ ـ سايکس ، ذکر شوې اثر (شماره نه لري)

٦ ـ زما مشاهدات

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷ ـ رامپارتس مجله ، مخ ۱۵

مأخذونه په پښتو او دري

۱ ـ غبار ، میر غلام محمد ، افغانستان در مسیر تاریخ ، جلد اول ، چاپ ایــــران در ســـال ۱۹۸۰
۲ ـ غبار ، پورته اثر ، دوهم ټوك ، د امریکا چاپ ، کال ۱۹۹۹
۳ ـ مبارز ، عبدالحمید ، تحلیل واقعات سیاسـي افغانستان ، از سال ۱۹۱۹ تا سال ۱۹۹٤ چاپ پشاور در سال ۱۹۹٤
٤ ـ خلمي ، محمد ولي ، د افغانستان او روسیي د سیاسي روابطو لنډه تاریخچه ، د کراچي چاپ ۱۹۹۵
۵ ـ فرهنگ ، میر محمد صدیق ، افغانستان در پنج قرن اخیر ، چاپ امریکا ۱۹۸۸
۶ ـ شرق ، ډاکټر محمد حسن ، کرباس پوشهاي برهنه پا ، چاپ هند ۱۳۷۱ ه ش
۷ ـ کشککي ، صباح الدین ، دهه قانون اساسي ، چاپ اسلام آباد ۱۹۸۶
۸ ـ حبیبي ، عبدالحي ، جنبش مشرطیت در افغانستان ، کابل ۱۳۶۷ ه ش
۹ ـ الفت ، گل پاچا ، د الفت مرغلري ، د پیښور چاپ ۱۳۷۵ ه ش
۱۰ ـ حق شناس ، ډاکټر شیر احمد نصري ، دسایس و جنایات روس در افغانستان چاپ پشاور ۱۹۸٤
۱۱ ـ رشتیا ، سید قاسم ، خاطرات سیاسي سید قاسم رشتیا ، از سال ۱۹۳۲ تا سال ۱۹۹۲ ، چاپ امریکا ۱۹۹۸
۱۲ ـ فیض زاد ، محمد علم ، جرگه هاي بزرگ افغانستان ، پشاور ۱۹۸۹
۱۳ ـ کبیر سراج ، محمد نذیر ، رویداد هاي نیمه اخیر سده بیست در افغانستان ، جلد اول ، چاپ المان ۱۹۹۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱٤ ـ عظيمي ، محمد نبي ، اردو و سياست در سه ده اخير افغانستان ، چاپ پشاور در سال ۱۳۷۶ ه ش
۱۵ ـ نورزايي ، ډاکټر عطا ، افغانستان در بازي ابر قدرت ها ، چاپ المان ۱۹۸۵
۱۶ ـ زوړ مدنيت او نوې ژوند ، د پلان د وزارت له خوا چاپ شوې کتاب
۱۷ ـ د افغانستان کالني ، د کابل چاپ ، کال ۱۳٤۸ ه ش ګڼه ۳۶
۱۸ ـ د افغانستان کالني ، د کابل چاپ ، کال ۱۳٤۹ ه ش ګڼه ۳۷
۱۹ ـ د افغانستان کالني ، د کابل چاپ ، کال ۱۳٤۱ ه ش ګڼه ۳۰
۲۰ ـ د افغانستان کالني ، د کابل چاپ ، کال ۱۳٤٤ ه ش ، ګڼه ۳۲
۲۱ ـ د افغانستان کالني ، د کابل چاپ ، کال ۱۳٤۶ ه ش ګڼه ۳٤
۲۲ ـ د مساوات جريده ، د ۱۹۶۹ کال خيني ګڼې
۲۳ ـ زما يادداشتونه
۲٤ ـ مجله خراسان ، چاپ کلفورنيا امريکا ، شماره ماه اکتوبر ۱۹۸۸
۲۵ ـ محمد عزيز نعيم ، د مجا هـد ولس د ۱۹۹۶ کـال د جولاې د مياشتـي ګڼه
۲۶ ـ محمد عزيز نعيم ، د مجا هد ولس د ۱۹۹۶ کال د جون د مياشتي ګڼه
۲۷ ـ د ډاکټر محمد حسن شرق مقاله ، د مجاهد ولس د ۱۹۹۸ کال د آګست د مياشتي ګڼه
۲۸ ـ محمد عزيز نعيم ، د مجا هـد ولس د ۱۹۹۷ کال د سبتمبر د مياشتي ګڼه
۲۹ ـ هيکل ، محمد حسنين ، ابـوالهـول او کميسا ر د محمد آصف اکـرام ژبـاړه چي په ۱۹۶۷ کال کي په پيښور کي چاپ سوې دې
۳۰ ـ خالص ، مولوي محمد يونس ، د افغانستان د مسلمان ملت په سرنوشت لوبي نه دي په کار ، پيښور ، د ۱۳۷۱ ه ش کال د ميزان مياشت
۳۱ ـ فايق ، غوث الدين ، رازي را که نمي خواستم افشا گردد ، پشاور ۱۳۷۹
۳۲ ـ اکرم ، ډاکټر عاصم ، سردار محمد داود ، انتشارات ميزان ، امريکا ۱۳۸۰
۳۳ ـ رسولي ، ډاکټر مصطفی ، شهادت محمد هاشم ميوندوال سر آغاز فاجعه

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان ، چاپ پشاور ، ماه حوت سال ۱۳۷۹

۳٤ ـ اخبار پیك پارسیان ، ۱۷ مي سال ۲۰۰۲ چاپ سدني استرلیا

۳۵ ـ شنسب ، امیرالدین ، خاطرات هشتاد سال ۰۰۰ پشاور سال ۱۳۸۰ ه ش

۳٦ ـ بخرکی ، محمد علم ، ویښ ځلمیان ، کال ۲۰۰۰ ـ هالینډ

د عکسونو او نورو اسنادو پیژندنه

۱ ـ محمد ظاهر شاه او محمد داود خان د (زوړ مدنیت او نوې ژوند) د کتاب څخه چي د پلان د وزارت له خوا خپور شوې و .

۲ ـ د ۱۹۵۵ کال د لويي جرگي غړي په پغمان کي

۳ ـ د ۱۹۵۵ کال په لويي جرگي کي د فراه وکیلان

٤ ـ کابل ته د امریکا د جمهور رئیس ایزن هاور سفر (زوړ مدنیت او نوې ژوند) پورته ذکر شوې اثر .

۵ ـ محمد داود خان داکتر محمد یوسف ته مبارکي وایي ، د افغانستان د کالني څخه کال ۱۳٤۱ ه ش گڼه ۳۰

۶ ـ محمد هاشم میوندوال د عقرب ددریمي تر پیښي وروسته په کابل پوهنتون کي ، افغانستان کالني ، گڼه ۳۲

۷ ـ ددیارلسمي تقنیني دوري د ولسي جرگي لومړي غونډه ، د افغانستان کالني څخه ، گڼه ۳۷

۸ ـ محمد داود خان د جمهوري دولت اساسي قانون لاسلیك کوي . (رازي را که نمي خواستم افشا گردد) . د غوث الدین فایق د اثر څخه .

۹ ـ د رامپارت د مجلي مقاله

۱۰ ـ د پنجده د پیښي (کورکي)

۱۱ ـ د وکیلانو د یوه پیشنهاد متن

لومړي تبصره : د افغانستان کالني ټولي گڼي چي په کتاب کي یي یادوني شوي دي ، د امریکا د کانگرس په کتابخاني کي سته او د هغو څخه استفاده شوي ده .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهمه تبصره : دوهمه او دریمه گڼه عکسونه د لوي جرگي له خوا د هغي جرگي غړي

او د لیکوال پلار اروابناد دین محمد خان ته ورکړه شوي و

REFERENCES

1 - Abrahamian, Ervand, (Iran between two Revolution) Princeton University Press, USA 1982

2 - Adamac, Ludwing W. , Who is Who of Afghanistan, Graz Austria 1975

3 - Dupree, Louis, Afghanistan- USA, Princeton University Press, New Jersy, 1980

4 - Ghaws, A. Samad, The fall of Afghanistan, USA 1988

5 - Kakar, M. Hassan (A political history and the external relation of Afghanistan the reign of Ameer Abdo-al Rahman)

6 - Kakar, Afghanistan, The Soviet Invasion and the Afghan respon (1979 - 1982) Clifornia University press, USA. 1995

7 - Cordovez, Diego, and Harison, Selig, S. Out of Afghanistan, University press, New York, 1995

8 - Marwat, Fazel-ur-Rahim, The Evolution and growth of communism in Afghanistan, (1917-1979)Pakistan,1995

9 - Nayar, Kuldip, Report on Afghanistan, India, 1981

10 - Bredsher, Henry, S. Afghanistan and Soviet Union, Duke press, Durham, N. C. 1983

11 - Sykes, Sir Percy, A Biography of Sir Mortimer Dorand, London, 1926

12 - Poulada, Leo, B. and D. J. Poulada, Afghanistan and USA. Omaha, Nebraska, 1995

13 - Yousaf, Mohammad, Brigadier and Major Mark Adkin, The Bear Trap, Afghanistan untold story, Pakistan, 1992

14 - Encyclopedia, America, volums 6

15 - Encyclopedia, America, volums 25

16 - Edited by Marlin, Lourence, W. Neutralism and Nonalinment, Johns Hopkins University, 1962

17 - Lectur by Nana Sufresna, 14 october 1996 Indonesia, The Movement of Nonalignment countries

18 - Churchil, Iron curtain speach, Westminster college, Missour, USA.March 5th 1946

19 - Shansab, Nasir, Soviet Expanstion in the third World, Batleby

(c) ketabton.com: The Digital Library

press, Silverspring, MD, 1986
20 - Ramparts, volums 5, Number, 1976, USA
21 - The Economist, Janauary, 1998, London

THE ERA OF DEMOCRACY AND REPUBLIC IN AFGHANISTAN 1963 - 1978

BY

ABDUL GHAFAR FARAHI

2003 - - 1382

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر لومړی چاپ وروسته ځيني ځرګندوني

د اروابښاد کانديد اکادميسن محمد ابراهم عطايي

د ليك يوه برخه ، د ۱۳۸۰ کال دحمل ۲ ــ کابل ـ افغانستان

ځولنډي خبري

(دغه مطالب ليکوال ته هغه وخت رسيدلي وو چي کتاب چاپ سوی و)

زما محترم دوست عبدالغفار فراهي په يوه ليك کي را ځخه غوښتي چي ددوی پر ليکل شوي کتاب چي د چاپ په معرض کي دی يو څو کرښي ورو ليکم . دا کار سخت مشکل و ځکه متن راسره نه و حتي فهرست قدر هم ما نه دی ليدلی . زه د کتاب د محتوا ځخه د هغو دوو پاڼو له مخي خبريږم چي د کتاب د لنډيز په نامه ددغه ليك سره راليږل سوي دي او په هغو کي دا ځرګنده شوېده چي کتاب ځه ډپاسه په درو سوو مخونو کي ليکل شوی او د افغانستان د تاريخ دوي دوري (نه پوهيږم چي ددورو پر ځای بله کومه کلمه استعمال کړم) دديموکراسي لس کلنه دوره چي پنځه صدراعظمان پکښي تير سوي او د سردار محمد داود دجمهوريت دوره شامله ده . غالبا چي دا به په پوره صلاحيت ليکل سوی وي ځکه هم پخپله فراهي صاحب يو دقيق ديپلومات دې چي عمر يي دسفارتونو په ماموريت کي تير سوی او پارلماني مطالعه يي هم له نظره نه غورځوله کيږي ځکه په پارلمان کي هم دسالمي لاري پيرو شخصيت و . ښه دا خو ددوی په باب زما دشناخت مسأله ده راغلو کتاب ته :

په دي باب لاره را ته تياره ده ، ځکه اصل متن او حتي فهرست يي هم په لاس کي

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه لرم نو صرف يو ځو لنډي خبري به وکړم چي د کتاب له دغو دورو سره اړه لري دا چي ځومره به دکتاب له محتوا سره وفق ولري نه پوهيږم ؟

لومړی ددغو دورو په باب ټول نظريات پر دا يوه محور راڅرخي چي پاچا او صدراعظم په آزادو موقفونو کي ويني ، خو زما په عقيده دا صرف د سردارانو رقابتونه وه چي هر يوه خان ته آزادي زميني برابرولي . داود خان يو خان طلبه سړي و خو پاچا راحت طلبه .

د پښتونستان مسأله يو دروند بار و چي د ټولو ملا يي ورماته کړه ، پاکستان په سادګۍ منخ ته نه و راغلی بلکه دا يوه د غرب پايګاه وه خو داود خان غوښتل چي په دي وسيله غرب قانع کړي چي دده مخالفت به دهغو ګټي ورولړزوي ولي ناکامه سو ، دلته يي زموږ دتاريخ هغه ناکامه ملنډي ته (شوروي ته نژديوالۍ) لاس ور واچاوه چي د امير شير علي خان غبرګ غاښونه پکښي وتلي وه ... په مسکو کي دبرژنيف سره د داودخان پرخاش هم ددي له پاره و چي غرب په دي قانع کړي چي دشوروي څخه رابيل سوی دې ، خو روسانو دا موقع ور نه کړه او د ثور د ۷ په کودتا يي دکورني سره بيړي ورغرقه کړه .

د دا لنډو خبرو نتيجه داده چي شوروي په پلان شوي طريقه افغانستان ته لاس ور اچولې و خو معروف روسي غباوت نه يوازي زموږ هڅونه ميده کړه بلکي خپله بيړۍ يي هم غرقه کړه . زه د خپلو مطالعاتو په نتيجه کي و دي عقيدي ته رسيدلې يم چي شوروي پر افغانستان دا بده ورځ راوستله او وريسي هر چا په خپل وار د امريکا څخه تر پاکستانه ، ايران ، سعودي عربستان او حتي چين پوري هر يوه دخپل خنجر يو ګذار پر وکړ .

... ما د ليونتوب تر سرحده ځو کرښي و ليکلي او خپله عقيده مي بيان کړه ، دا هم د ناروغۍ د وخت ليکنه ده ملامتوې به مي نه . ما صرف دا کار ددي په خاطر وکړ چي ستاسي غوښتنه بي جوابه پاته نه سي که نه زه اوس هره لحظه د مرګ په فکر کي يم

ددي لنډي ليکني په پای کي چي ګمان کوم ددغسي يوه درانه کتاب سره به لياقت و

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه لري خپل دانشمند دوست فراهي صاحب ته صحت او عزت غواړم .

په درناوي

د محترم ذبیح الله زیارمل د لیك یوه برخه

د ۲۰۰۱ کال د آگست اوله ــ برن ـ سویس

وروره فراهي !

... کتاب مي تر لاسه کړ بیا ورته کښینا ستم او د ورزشکارانو پــه اصطلاح مــي پــه یوه ساه ولوست ... دا چي ماغوندي ستومانه څوك یي په یوه ورځ تمامولي ددي په معنی ده چي کتاب د خپلي بکري محتوا ، متین او ښکلي او قریب به ذهن نثر او مهمو مطالبو لــه املــه د لوستونکي شا او خــوا د نــورو ټولــو مسألــو اهمیت لــه منځــه وړي او پــر لوستونکي دا تحمیلوي چي څو وروستۍ پاڼه هم نه وي لوستل شوي تر هغو یي له لاسه نه پریږدي ... زه ویلای سم چي تاسو د خپل ولس د هغه باور په وړاندي چي په وکالت یي انتخاب کړی وی په دي مهم اقدام سره خپل بشپړ صداقت ښوولی دی او دغــه د دربدرۍ او سرگردانۍ کلونه مو خانته په ثمربخش زمان بدل کړي دي او محصول یـي دادۍ د یوه نفیس او با ارزشته کتاب په شان د هیوادوالو په مخ کي پروت دی . زه ددغه بریالیتوب په خاطر تاسو ته مبارکي وایم او هیله لرم چي په هماغه ښه نیت چي د حقیقت انعکاس دۍ ، دښي ارادي او ښه نیت خاوندان هم د هغه د محتوا په هکله غبرگون وښیي نقد یي کړي او دحقایقو لابرجسته کیدو ته لاره اواره سي . په درناوي

(د لیك په وروستۍ برخي کي یي لیکوال ته ډیري مفیدي مشوري ورکړي دي)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د محترم داود موسي د ليك وروستي برخه

د ۲۰۰۱ کال د اکتوبر ۳ ـ کلفورنیا ـ امریکا

گرانه غفار جانه !

(دليك په لومړي برخي كي يي ليكوال ته ځني ښي مشوري وركړي دي)

... لويان وايي چه ء عيب شمع جمله چو بگفتي ، هنرش نيز بگو ء نو ددي كتاب د هنرونو په لړ كي داشيان عرض كوم :

۱ ـ د كتاب په سر كي د افغانستان د لنډ تاريخ معرفي دراتلونكو واقعاتو د پوهي دپاره ډير پر ځاى ده .

۲ ـ كتاب د پښتو په ډيره شيوا سبك ليكل سوې دي او زما په نظر لوستل يي ډير آسانه دي .

۳ ـ دا كتاب كيداى سي چه ددیموكراسي او ء جمهوريت ء د دوري د پاره يو ډير ښه درسي كتاب سي .

٤ ـ زما د پاره چه په دغه دوري كي مي په افغانستان كي ژوند كړې دی ، د هغو واقعاتو د جزئياتو ويل كم چه تا ته معلوم وو ، ډير دلچسپ او په زړه پوري وو . برسيره پردي د واقعاتو د پوهي د پاره يو چټك رفرنس هم دې . الله ياور

د محترم محمد حسن سهاك د ليك يوه برخه

د ۲۰۰۱ کال د اکتوبر ۱۰ ـ ټورنټو ـ كاناډا

وروره فراهي !

كتاب مي تر لاسه كړ . دكتاب په هكله بايد ووايم چه تر هغه ځه چه ما فكر كاوه كتاب د متن او محتوا په لحاظ ډير لوړ و ، په دي مفهوم چه ما فكر كاوه چه د ... د كتاب په شان به داهم په هماغه متعارفه توگه چه موږ لوستونكو اوس عادت ورسره كړې دې ليكل شوی وي ، ولـي ماوليدي چـه كتاب پـه خانگړي او ابتكاري توگـه ليكل شوې دې او دا ډول ليكني زموږ په افغانانو كښي سابقه نه لري او زيادتره ددي كتاب د ليكلو طرز د جواهر لعل نهرو ليكنو ته ورته دی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

... د معمول په توګه زمونږ ځيني افغانان چه په هر موقف کي وه ، کله چه خپل خاطرات يي ليکلي دي ، ځانونه يي د حوادثو او پيښو په متن کي درولي دي او کوشش يي کړې دې چه د قضاياو هغه اړخونه رابرسيره کړي چه ددوی دفکر او عقيدي سره اړخ لګوي . د نيکه مرغه ستاسي په کتاب کي موضوع په دي ډول نه ده ، دلته داسي پيښي رابرسيره شوي چه په قوي احتمال به هيري شوي واي ، او دتاريخي شخصيتونو د رول په هکله لوستونکو ته ډير شواهد او پيښي په ګوته شويدي تر څو هغوي وشي کولای خپل قضاوت وکړي. ... ديوه مطلب يادول ضروري ګڼم ، هغه دا چه مونږ اکثر افغاني ء منورين ء په بيروکراسي کښي روزل شوي يو مونږ اکثرو دولتي کارونه درلودل ، چه هلته معموله او مسلطه ژبه پارسي وه ، او مونږ ته دافرصت نه وو تر لاسه شوی چه په خپله مورنۍ ژبه څه وليکو ، په دي لحاظ ډير پښتانه چه په دي موقف کښي دي د دوی په ليکونو کښي نيمګړتياوي ليدل کيږي . ولي ستاسي دا ليکنه دومره سليسه او روانه ده چه کله کله سړي ته داسي فکر پيدا کيږي چه فراهي صاحب حتما په پښتو ټولني کښي د کار سابقه لري ... په درناوي

د محترم محمد حسن ولس مل د ليك يوه برخه

د ۲۰۰۱ کال د نومبر ۱٦ ــ اسلو ـ ناروی

(افغانستان دديموکراسي او جمهوريت په کلونو کي) دکتاب کتنه

د ښاغلي فراهي دغه کتاب دحقايقو او محتوا په لحاظ دانارو ددانې غوندي ډك دی چي دده څخه د همدغسي يوه کتاب د ليکلو توقع کيدله . زه له نوموړي سره له هغه وخته آشنايي لرم چي دې دحقوقو دپوهنځي محصل و او زه په ۱۲ ټولګي کي وم . فراهي صاحب په هغه وخت کي ډيري خبري نه کولي خو ځيني اشخاص دخپلو ټولنو ژوندي تاريخونه وي اما له بده مرغه چي يو زيات شمير يي د خپل مضر احتياط په وجه خپل دسترګو ليدلي حالات دخپلو سينو په صندوقونو کي داسي بند وساتي چي هغي بلي دنيا ته يي له ځانه سره يوسي ... ښاغلي فراهي ديو عيني شاهد په صفت دژوندانه ديوي برخي سترګو ليدلي حالات په دغي مجموعي کي راټول کړي او په روانه

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوره پښتو ژبه يي خپلو هيوادوالو ته وړاندي کړي دي . ددغه کتاب په لوستلو سره دديموکراسي دوري ټول هغه لاس وهني په ځرګند ډول سړي ته معلوميږي چي دنوي اساسي قانون ، ولسي جرګي ، آزادو مطبوعاتو او ديموکراسي پرخلاف شوي دي .

زه دفراهي صاحب دڅرګندونو په تاييد هغه وخت چي زه د ء افغان ء ملي جريدي چلوونکې وم نو دډاکټر عبدالظاهر او محمد موسي شفيق د حکومتونو له خوا پر نورو موضوعاتو سربيره د پښتو ملي ژبي ، هلمند داوبو او په اخبار کي دشهيد محمد داود خان دصدارت ددوري دښو کارونو ديادوني په وجه دسخت فشار لاندي وم او اعليحضرت محمد ظاهرشاه هم په دغه ارتباط خپل حضور ته ځلور کرته غوښتي وم ... زه دافغانانو ديوه خدمتګار په صفت دفراهي صاحب دغه اثر ته دقدر په سترګه ګورم او لوستل يي دهر وطن خوا په تيره بيا ځوان نسل لپاره لازم ګڼم . په درناوي

د محترم محمد معصوم هوتك د ليك يوه برخه

د ۲۰۰۱ کال د نومبر ۱۸ ــ ټورنټو ــ کاناډا

(افغانستان دديموکراسي او جمهوريت په کلونو کي) دکتاب په هکله زما نظر

... په افغانستان کي ددوهمي ديموکراسي او جمهوريت حوادث زموږ په مخ کي تيري سوي پيښي او دسترګو ليدلې حال دئ . له همدې امله ما ددغه کتاب تر لوستلو وړاندي داسي فکر کاوه چي مطالب به يي راته دومره نوي نه وي . خو کله چي مي کتاب ولووست ، راته ځرګنده سوه چي موږ ددغو پيښو ظواهر ليدلي وه او په عمق يې خبر نه وو . په دې کتاب کي مي دډيرو مسايلو په باب هغه راز بيانونه ولوستل چي په نورو مشابه ليکنو کي مي لوستي نه وو . ښاغلی فراهي دهيواد دهمدغي دورې دپيښو په ليکلو کي دبشپړ صلاحيت څښتن دئ ، ځکه په هيواد کي دننه او بهر يي په ډيپلوماټيکو پوسټونو کي کار کړی او په ولسي جرګه کي يې دوکالت دنده ديوه مسول شخص په توګه پرمخ بيولي ده . دې کار ورته دهيواد دبهرني سياست او دمقننه قوې ، حکومت او پاچا په اړيکو کي ډير داسي حقايق روښانه کړي دي چي نورو ته يي دليدلو امکانات لږ ميسر وو . دکتاب ليکوال په ولسي جرګه کي يوازي دحوادثو ناظر نه دئ ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلکي په ډيرو مهمو فيصلو او دهغو په باب په مباحثو کي يې فعاله برخه اخستي ده . دهيواد دبنسټي مسايلو په وړاندي يې دملي ګټو له نظره برخورد کړی او دسترګو ليدلی حال يې په پوره امانتدارۍ او رښتينولی سره بيان کړی دئ . دليکني ژبه يې سپيڅلي او مهذبه ده . نه يې دچا اهانت کړی او نه يې بيځايه قدرداني . همدي مشخصاتو يې کتاب داوسني عصر له نورو ورته کتابو څخه رابيل کړی او ممتاز کړی دئ . څکه نو زه دغه مهم اثر دهيواد دملي تاريخ دليکلو له پاره يوه موثقه منبع ګڼم او ښاغلي ليکوال ته يې دزړه له کومي مبارکي وايم . په درناوي

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library